

Towarzystwo Pamięci
Powstania Wielkopolskiego 1918/19
Zarząd Główny

Powstańcy Wielkopolscy

Biogramy uczestników
Powstania Wielkopolskiego
1918–1919

tom XV

Powstańcy wielkopolscy

Biogramy uczestników powstania wielkopolskiego 1918-1919

Autorzy not biograficznych

Bańkowska Anna
Bauer Piotr
Becker Włodzimierz
Biskupski Leszek
Borowiak Stanisław
Czechowska Kamila
Czerwiński Bogdan
Cofta Krystyna
Domiński Grzegorz
Dworacki Juliusz
Dworek Zbigniew
Fornalski Antoni
Gogulski Andrzej
Grygier Danuta
Grygier Ewelina
Hałas Roman
Hamela Jan
Jarózek-Rum Stefania
Kabat Ewa
Kadow Marian
Kajdasz Bernard
Kajdasz Marian
Kasperski Stanisław
Kasprzak Stanisław
Kościański Tomasz
Kościański Zdzisław

Kowalewska Halina
Kruszyński Bartosz
Lis Krzysztof
Małecki Jan
Małecki Janusz
Małyszka Arkadiusz
Matula Jacek
Mielcarzewicz Maria
Osowska-Dziuba Iwona
Osowska Teresa
Paszkiwicz Jacek
Pietrowski Michał
Polak Bogusław
Rajkowska Barbara
Rezler Marek
Rościszewska Danuta
Rościszewski Leszek
Toboła Grażyna
Tomkowiak Barbara
Tomkowiak Ewelina
Tomkowiak Eligiusz
Tomkowiak Malwina
Wiśniewska Danuta
Wolniczak Kazimierz
Zieliński Damian
Zygmont Andrzej

Powstańcy wielkopolscy

**Biogramy uczestników
powstania wielkopolskiego 1918 - 1919**

Tom XV

pod redakcją Bogusława Polaka

Poznań 2018

Towarzystwo Pamięci Powstania Wielkopolskiego 1918-1919
Zarząd Główny

Komitet Redakcyjny:

przewodniczący: Bogusław Polak

sekretarz: Eligiusz Tomkowiak

członkowie: Stefan Barłóg, Kamila Czechowska, Zdzisław Kościański

opracowanie redakcyjne i korekta: Eligiusz Tomkowiak

projekt okładki: Anna Barłóg-Mitmańska

zdjęcie na okładce: Powstańcy pod Zdunami, 1919
(ze zbiorów Włodzimierza Beckera)

ISBN 978-83-932353-3

186797

Zadanie publiczne jest finansowane ze środków otrzymanych od Miasta Poznań

POZnań*

Dz. Bibl. Reg.

01.05.a

Zadanie publiczne jest współfinansowane ze środków Samorządu Województwa Wielkopolskiego

**SAMORZĄD WOJEWÓDZTWA
WIELKOPOLSKIEGO**

© Copyright by Autorzy 2018
All rights reserved. Wszelkie prawa zastrzeżone

Realizacja wydawnicza:
Wydawnictwo Opalgraf Opalenica

POWSTAŃCY WIELKOPOLSCY.

Biogramy uczestników... - po latach piętnastu

Kilkanaście lat temu, w 2005 r. ukazał się pierwszy tom wydawnictwa: *Powstańcy Wielkopolscy. Biogramy uczestników Powstania Wielkopolskiego 1918-1919*. W zamiarze pomysłodawców była to kontynuacja wydanego w 2002 roku, w Poznaniu *Słownika Biograficznego Powstańców Wielkopolskich 1918-1919* pod redakcją naukową profesorów Antoniego Czubińskiego i Bogusława Polaka.

Mając między innymi to na uwadze Zarząd Główny Towarzystwa Pamięci Powstania Wielkopolskiego podjął się wydania w kilku tomach dalszych biogramów uczestników Powstania Wielkopolskiego. Zostałem poproszony o kontynuowanie idei druku biogramów powstańczych i przyjęcia redakcji naukowej nad ich opracowaniami. Propozycję przyjąłem. Idea była mi bardzo bliska.

Wydanie już 15 tomów „Powstańcy Wielkopolscy ...” skłania do przypomnienia działalności wydawnictwa TPPW jak i do oceny uzyskanych w tej dziedzinie efektów oraz pewnej refleksji związanej z historią wydawnictw słownikowych o powstańcach wielkopolskich.

*

Za początek zainteresowania się biogramami powstańców wielkopolskich przyjąć możemy już lata dwudzieste, kiedy gromadzeniem dokumentów i materiałów biograficznych zajmowało się Towarzystwo dla Badań Historii Powstania Wielkopolskiego, jak i Referat Historyczny Dowództwa Okręgu Korpusu nr VII w Poznaniu, przeprowadzając ankietyzację wśród członków związków byłych powstańców. Niewątpliwe zasługi mają tu zwłaszcza gen. bryg. inż. Stanisław Taczak, kpt. Antoni Biskupski, kpt. Tadeusz Fenrych, dr Kazimierz Kaczmarczyk, dr Zdzisław Grot – późniejszy profesor, dr Włodzimierz Lewandowski i inni.

W 1935 r. w Poznaniu zaczął ukazywać się *Polski Słownik Biograficzny*, którego stałym współpracownikiem i autorem wielu haseł był Zdzisław Grot. Już w pierwszych tomach pojawiły się biogramy poległych i zmarłych powstańców, min. Antoniego Biskupskiego, Alfonsa Brezy czy Józefa Codrowa. Przystąpiono też do opracowywania biografii niektórych powstańców. Próba publikacji w tym zakresie stał się szkic biograficzny Jana Maciaszka, ogłoszony drukiem przez W. Lewandowskiego¹.

Życiorysy powstańców publikowała też prasa organizacji kombatanckich, upamiętniając w ten sposób zmarłych powstańców, bądź też tych, którzy obchodzili jubileusze pracy zawodowej i społecznej.

1. W. Lewandowski, *Jan Maciaszek, jego działalność w Powstaniu Wielkopolskim 1918-1919*, Poznań 1932.

Zupełnie inny charakter miał *Album Pamiątkowy Powstańców Ziem Zachodnich RP 1918-1921*, publikowany w zeszytach w latach 1937-1939. W zamierzeniu Wincentego Basińskiego – kierownika wydawnictwa, *Album...* miał stanowić: *wszystkim dostępne archiwum najdroższych nam wspomnień i pamiątek z bohaterskiego powstania i walki zbrojnej ziem zachodnich. Jako taki zawierać on będzie przede wszystkim fotografie uczestników walk o wyzwolenie Wielkopolski, Pomorza i Śląska z krótkim opisem działalności naszych bohaterów...*²

Wydawnictwo utrzymywało się dzięki kwotom pieniężnym przekazywanym przez uczestników powstania, których sytuacja finansowa umożliwiała „ufundowanie” sobie portretu i obszernego życiorysu³. Na taki wydatek pozwolili sobie ziemianie, przemysłowcy, bogatsi kupcy i rzemieślnicy oraz przedstawiciele wolnych zawodów. Natomiast fotografie i noty szeregowych powstańców publikowane były po 16, na stronie formatu A-3. Album zyskał spore zainteresowanie i licznych abonentów, co przyczyniło się do zatrudnienia przez redakcję około 10 bezrobotnych powstańców i wdów. Umożliwiło też wspieranie niewielkimi dotacjami akcji społecznych, mających na celu upamiętnienie poległych i zmarłych powstańców. Powołano też „Fundusz Stypendialny dla sierot poległych i zmarłych Powstańców Ziem Zachodnich”. Ogółem do wybuchu wojny ukazało się sześć zeszytów „Albumu...”. Nie było zatem możliwości publikowania go jako miesięcznika, co zakładała wcześniej redakcja⁴.

W latach wojny i okupacji bezpowrotnie, w znacznej części przepadły archiwa powstania wielkopolskiego.⁵

Po 1945 r. badania biograficzne na nowo zainspirował Zdzisław Grot wraz z Antonim Cwojdzńskim, wydając w 1947 r. pierwszy (i niestety ostatni) „Rocznik Dziejów Powstania Wielkopolskiego 1918-1919”. W wydawnictwie tym Z. Grot przedstawił zarysy biograficzne Ignacego Mielżyńskiego, Tadeusza Fenrycha i Stanisława Węclasia, a dr Anna Dębińska – płk. Stanisława Thiela.⁶

Po latach, 2 lutego 1972 r. w Kościanie, podczas I Ogólnopolskiego Seminarium Historyków Powstania Wielkopolskiego, profesor Z. Grot zgłosił wniosek o opracowanie i wydanie *Słownika Biograficznego powstańców i żołnierzy Wojsk Wielkopolskich* jako niezbędne dopełnienie opracowywanego wówczas dla Oddziału Poznańskiego Państwowego Wydawnictwa Naukowego *Wielkopolskiego Słownika Biograficznego*. Stwierdził wówczas⁷: *Osobny postulat wysunięty być musi w sprawie badań biograficznych. Smutny to fakt, że nie ma naukowych biografii wybit-*

2. 1937 r., nr 1, s. 4.

3. Środki finansowe gromadził Komitet Prasowy Wydawnictwa. Zamierzano także powołać organ prasowy. Pełnoformatowa strona kosztowała 800 zł.

4. 1939 r., nr 6, s. 195.

5. T. Grygier, *Archiwum Referatu Historycznego DOK nr VII w Poznaniu i jego zagłada w 1939 r.*, (w:) *Powstanie Wielkopolskie. Źródła – stan badań – postulaty badawcze*. Materiały z Ogólnopolskiego Seminarium, Historyków powstania Wielkopolskiego. Kościan 2.02.1972, Kościan 1973, s. 15-16, 23.

6. Poznań 1947. Do druku przygotowany był skrypt tomu II wydawnictwa; skonfiskowany, zaginął.

7. *Powstanie Wielkopolskie. Źródła - stan badań - postulaty badawcze...*, s. 7.

niejszych powstańców. Co gorzej, nie uwzględnia się ich dostatecznie w dziele tak epokowym, jak *Polski Słownik Biograficzny* lub w *Polskiej Encyklopedii Powstaniej*. Z goryczą dostrzega się, że do *PSB* nie weszli powstańcy tak zasłużeńi jak Edmund Krauze, który na czele oddziału zginął pod Wielkim Grójcem (...). W *Encyklopedii* zabrakło nawet Stanisława Taczaka, pierwszego naczelnego wodza Powstania (...). Co w tym względzie trzeba zrobić? Chyba najlepiej opracować oddzielny *Słownik Powstańców Wielkopolskich*. Być może, że jest to rodzaj publikacji dziś nadużywany, bo powstają najróżniejsze słowniki biograficzne nie zawsze uzasadnione rzeczywistymi potrzebami. W tym atoli wypadku rzecz wydaje się naprawdę potrzebna, by społeczeństwu, a w szczególności młodzieży pokazać ich lokalnych bohaterów. Powinien i to zaraz na bieżącej sesji, wyłonić się komitet, który projekt publikacji opracuje (...).

Postulat Z. Grota spotkał się z gorącym przyjęciem uczestników seminariów. Po zamknięciu oficjalnych obrad powołany został zespół redakcyjny w składzie; prof. dr hab. Zdzisław Grot, prof. dr hab. Antoni Czubiński, prof. dr hab. Benon Miśkiewicz, doc. dr Tadeusz Grygier, doc. dr Bolesław Woszczyński, płk mgr Tadeusz Peterson, płk dr Wacław Ryżewski, mgr Bogusław Polak, mgr Marek Rezier, mgr Piotr Bauer, kpt. Jan Witkowski – Prezes Zarządu Oddziału Powiatowego w Kościanie. Opracowano ankietę, którą rozesłano do kół ZBoWiD w woj. poznańskim, ogłoszono apele prasowe. Na adres redakcji zaczęły napływać materiały i propozycje haseł. Niestety, wskutek reorganizacji województwa i braku realnego poparcia dla przedsięwzięcia, zamiar wydania *Słownika*... stał się wówczas nierealny.

Dopiero w grudniu 1984 r. idea *Słownika* odżyła na nowo. Po włączeniu pozycji do planu wydawniczego „Wydawnictwa Poznańskiego” redaktorzy zestawili wykaz haseł, obejmujący ponad 400 nazwisk, nawiązali kontakt z autorami i opracowali założenia edytorskie. Podkreślono w nich, że *Słownik* będzie oparty na zasadach publikacji w *Polskim Słowniku Biograficznym*: (...) *ten regionalny słownik powinien prezentować w sposób jak najbardziej wyczerpujący bohaterów powstania w oparciu o możliwie pełne źródła i literaturę* (...).

W przypadku biogramów publikowanych w „*Polskim Słowniku Biograficznym*”, „*Wielkopolskim Słowniku Biograficznym*” i innych wydawnictwach typu słownikowo-encyklopedycznego, zalecamy uwzględnienie możliwie nowych źródeł, jak też dorobku historiografii powstania z lat ostatnich, a nie mechaniczne streszczenie biogramów już publikowanych (...). Wykaz proponowanych haseł, jak i założenia *Słownika* zostały przedyskutowane 19 kwietnia 1985 r. w Kościanie, podczas VI Ogólnopolskiego Seminarium Historyków Powstania Wielkopolskiego, poświęconego biografistyce tego czynu zbrojnego⁸.

W trakcie dyskusji na seminarium uznano za konieczne, aby wydawnictwo objęło biogramy osób szczególnie zasłużonych dla wielkopolskiego czynu powstańczego: wojskowych, polityków, działaczy gospodarczych, organizatorów nauki

8. *Biografistyka Powstania Wielkopolskiego 1918-1919*. Materiały z VI Ogólnopolskiego Seminarium Historyków Powstania Wielkopolskiego 1918-1919, pod red. B. Polaka. Koszalin 1985, s. 172.

i oświaty, historyków i artystów. Uznano, że opracować trzeba biogramy dowódców w zasadzie do szczebla kompanii oraz reprezentacyjną liczbę poległych, zarówno oficerów, jak i szeregowych. Równocześnie, uwzględniając specyficzny plebejski skład społeczny wojsk powstańczych, włączono, do „Słownika...” biogramy szeregowych powstańców (około 10%), aby czytelnik mógł sobie wyrobić pogląd na charakter Powstania Wielkopolskiego, ludzi biorących w nim udział, którzy przyczynili się do sukcesu powstania⁹. Dotyczy to także pielęgniarek, sanitariuszek i organizatorek zaopatrzenia dla walczących oddziałów.

W lipcu 1985 r. w Centralnym Archiwum Wojskowym przebywała grupa autorów „Słownika...”, która przeprowadziła kwerendę, obejmującą akta personalne, w tym odznaczeniowe około 150 powstańców. Kwerendą objęto ogółem prawie 2000 jednostek aktowych. Szczegółowa kwerenda w CAW była prowadzona nieprzerwanie do wiosny 1988 r.

Autorom udało się zebrać biogramy zdecydowanej większości polityków i wojskowych. W pierwszym przypadku uwzględniono nie tylko działaczy Komisariatu i Naczelnej Rady Ludowej, ale także wybitnych polityków, których działalność miała bezpośredni wpływ na sytuację w Wielkopolsce (J. Piłsudski, I. J. Paderewski, R. Dmowski).

Najwięcej trudności przysporzyły biogramy dowódców lokalnych oddziałów – batalionów i kompanii. Uwzględniono też poległych powstańców, (30) mimo, że w 1936 r. ogłoszona została lista strat powstania. Biogramy poległych zostały rozbudowane, a niejednokrotnie sprostowano w nich błędne informacje.

W „Słowniku...” zamieszczono nie tylko osoby bezpośrednio związane z działalnością na terenie Wielkopolski, ale także na Śląsku i Pomorzu. Są tu głównie działacze tamtejszych Rad Komisariatów Naczelnej Rady Ludowej, jak i twórcy organizacji niejawnych, podległych Dowództwu Głównemu w Poznaniu: Polskiej Organizacji Wojskowej Górnego Śląska (POWGS) i Organizacji Wojskowej Pomorza (OWP). Za wyjątkiem kilku osób, w „Słowniku...” zawarto biogramy osób zmarłych. Po zakończeniu prac redakcyjnych i uzupełnieniu haseł o dane personalne z zasobu Centralnego Archiwum Ministerstwa Spraw Wewnętrznych, skrypt „Słownika...” przekazany został do Wydawnictwa Poznańskiego. Zdaniem członków zespołu autorskiego i redakcyjnego, rosło przekonanie o wydrukowaniu dzieła na przełomie 1989/1990. Niestety nowa rzeczywistość ekonomiczna stała się źródłem głębokiego kryzysu dla przedsiębiorstw państwowych, uzależnionych od dotacji, przede wszystkim rządowych. Podjęte zostały decyzje o likwidacji Wydawnictwa Poznańskiego.

Gotowy do druku skrypt „Słownika...” przejęła Wielkopolska Oficyna Wydawnicza. Podejmowane zabiegi wydawców o pozyskanie dotacji ze strony Urzędu Wojewódzkiego w Poznaniu zakończyły się niepowodzeniem. Wreszcie, po latach niepowodzeń i zawodu, w 2002 r., Wydawnictwo Poznańskie, jako sp. z o. o., kierowane przez dr. Ryszarda Wryka, ucznia prof. A. Czubińskiego, doprowadziło wydanie „Słownika...” do pozytywnego finału. Publikację dofinansował Komitet Ba-

9. Noty poległych zestawiono w: *Listę strat powstania wielkopolskiego 1918-19*. Opracował T. Jabłoński..., Warszawa 1936.

dań Naukowych, władze miasta Poznania oraz dr Jan Maćkowiak i Antoni Szczuciński.

Natomiast inicjatywa wydawnictwa „Powstańcy Wielkopolscy. Uczestnicy Powstania Wielkopolskiego 1918-1919” wyszła z grona działaczy Towarzystwa Pamięci Powstania Wielkopolskiego 1918-1919. Powołany został komitet redakcyjny w osobach: prof. B. Polak – przewodniczący, sekretarz: Eligiusz Tomkowiak. Członkowie: Stefan Barłóg (Prezes Zarządu Głównego Towarzystwa Pamięci Powstania Wielkopolskiego 1918-1919), dr Zdzisław Kościański – przewodniczący Komisji Historycznej ZG TPPW, Marian Kadow – prezes Oddziału Kujawsko – Pomorskiego TPPW, po jego śmierci członkiem komitetu redakcyjnego została Kamila Czechowska – dyrektor Muzeum Ziemi Szubińskiej im. Zenona Erdmanna w Szubinie. Tom wydany został dzięki dotacjom Marszałka Województwa Wielkopolskiego i Wyższej Szkoły Umiejętności Społecznych w Poznaniu. Redakcji Naukowej podjął się niżej podpisany, a projekt okładki zaproponowała Anna Barłóg.

Ideę „Słownika...” przedstawił Prezes ZG TPPW S. Barłóg w przedmowie od wydawcy: *Historię tworzą ludzie. Każde wydarzenie historyczne związane jest z konkretnymi ludźmi, z ich postawami i czynami. Oni przecież są inicjatorami i realizatorami określonych idei, decydującymi swoim zaangażowaniem o efektach podjętych przedsięwzięć.*

I tak też było w przypadku Powstania Wielkopolskiego, zwycięskiego zrywu niepodległościowego Wielkopolan 1918-1919 roku.

Powstańcy wielkopolscy zapisali swoimi czynami piękną kartę w dziejach naszego narodu i państwa. Wykazali się zarówno świadomością narodową jak i państwową oraz praktycyzmem w powstańczych działaniach, wyniesionym z doświadczeń w pracy organicznej. Sukces Powstania Wielkopolskiego ma wiele aspektów.

Między innymi, odniesionym zwycięstwem przerwany został proces niemieckiej ekspansji etnicznej na ziemiach polskich, nastąpiło zwrócenie się odrodzonej Rzeczypospolitej ku zachodowi.

Kim byli bohaterowie Powstania Wielkopolskiego? Przede wszystkim ludźmi młodymi, wychowanymi w domach rodzinnych na tradycjach narodowych, w polskiej kulturze.

Cechował ich duży patriotyzm, umiłowanie wolności i pragnienie przywrócenia niepodległego państwa polskiego.

Reprezentowali wszystkie ówczesne stany, środowiska społeczno-zawodowe. Znajdujemy wśród nich chłopów i właścicieli ziemskich, robotników i rzemieślników, kupców, księży katolickich, aptekarzy, nauczycieli i przedstawicieli wielu innych profesji.

Przystępowali do powstania indywidualnie i w grupach, będąc między innymi dezertkami z armii pruskiej, działaczami organizacji niepodległościowych, członkami POW, Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół”, drużyn skautowych, Towarzystwa Tomasza Zana itp.

Powstanie Wielkopolskie było najbardziej powszechnym zrywem niepodległościowym, w porównaniu do innych polskich powstań. Charakteryzowało się też spontanicznością i poprawnością organizacyjną.

Stefan Bratkowski oceniając Powstanie Wielkopolskie pisze – „... żadne jednak z naszych powstań nie opierało się na tak powszechnym Polaków zorganizowaniu i przygotowaniu”.

W dniu 23 marca 2005 r. zmarł ostatni uczestnik Powstania Wielkopolskiego – por. Jan Rzepa z Wroniek. Skończyły się możliwości spotkań i rozmów z uczestnikami czynu powstańczego. Po powstańcach pozostały już tylko wspomnienia, które należy utrwalić i przechować w pamięci.

Przybliżając sylwetki uczestników powstania pogłębiamy i rozszerzamy wiedzę o naturze zrywu niepodległościowego. Poznanie ludzi Powstania Wielkopolskiego, ich postaw i aktywności w czasie walk niepodległościowych, a także wartości którymi kierowali się w swoim życiu, pozwala bowiem lepiej zrozumieć atmosferę powstańczych dni. Prezentując sylwetki powstańców pragniemy też odpowiedzieć na zainteresowanie społeczne, zwłaszcza wielu rodzin poszukujących swoich korzeni i tradycji rodzinnej, odkrywających fakt uczestnictwa przodków w czynie niepodległościowym 1918-1919 roku. I wreszcie sylwetki powstańcze upodmiotawiają bohaterów szkół noszących imię Powstańców Wielkopolskich.

Stąd zachęcam wszystkich Czytelników, zwłaszcza przedstawicieli rodzin uczestników Powstania Wielkopolskiego, do nadsyłania do nas propozycji i uwag, a przede wszystkim powstańczych życiorysów oraz innych materiałów dokumentujących udział w powstaniu określonych osób, zarówno z najbliższej rodziny, jak i znajomych.

Kontynuacji idei sprzyjać będzie niewątpliwie osoba prof. Bogusława Polaka, redaktora naukowego wspomnianego „Słownika...” i doświadczenia autorów mających udział w redagowaniu haseł w tejże publikacji.

Wprowadzenia historycznego, a także przybliżenia zasad edytorskich (Wprowadzenia kilku zdań...) dokonał redaktor naukowy, pisząc między innymi:

Powstanie Wielkopolskie (grudzień 1918-luty 1919 r.) należy do niewielu zwycięskich czynów powstańczych w dziejach Polski. Społeczeństwo Wielkopolski w okresie ponad stuletniej niewoli obroniło tradycję narodową, język i wiarę katolicką. Uczestniczyło aktywnie we wszystkich czynach zbrojnych XIX w., ponosząc wielkie ofiary ludzkie i materialne. Obok pracy narodowej ogromną rolę odgrywała praca organiczna, która stworzyła mocne podstawy ekonomiczne społeczności polskiej.

Powstanie w Wielkopolsce było przygotowane pod względem moralnym, jako logiczna, historyczna konsekwencja codziennej wytrwałości, pełnej wyrzeczeń i poświęceń pracy patriotyczno-narodowej, umożliwiającej społeczeństwu polskiemu przetrwanie podczas 150-letniej niewoli pruskiej. Wielkopolanie umiejętnie łączyli w sobie zdolności żołnierskie z dobrym gospodarowaniem, zmysłem organizacyjnym i zdyscyplinowaniem. W sprzyjającym momencie rozwoju wydarzeń na arenie międzynarodowej orężem wyzwolili większość Wielkopolski i jako wiano przekazali ją Macierzy.

Mimo że zdaniem części polityków i historyków powstanie w Wielkopolsce wybuchło przedwcześnie, nie obejmując całego zaboru, miało jednak ogromny wpływ na kształtowanie się zachodniej i północnej granicy II Rzeczypospolitej.

Wyniki czynu zbrojnego Wielkopolan z lat 1918-1919 były wypadkową wielu elementów natury politycznej, wojskowej i społecznej.

Na sukces powstania i wojskowe osiągnięcia organizacyjne znaczny wpływ mieli kolejni głównodowodzący: Stanisław Taczak, Józef Dowbor-Muśnicki i cały korpus oficerski, w tym dowódcy oddziałów powstańczych. Właśnie S. Taczak stworzył podstawę organizacyjną powstania i front osłaniający wyzwolony obszar, natomiast J. Dowbor-Muśnicki załóżki wojsk powstańczych rozwinął w doborową armię. Do połowy stycznia 1919 r. siły powstańcze wzrosły do około 15.000 ochotników, w końcu stycznia liczyły już około 28.000, pod koniec lutego 32.000.

W sukcesie powstania duży udział mieli działacze polityczni z kręgów Narodowej Demokracji, niekwestionowani przywódcy ludności polskiej w zaborze pruskim, m. in. ksiądz Stanisław Adamski, Wojciech Korfanty, Adam Poszwiński, Władysław Seyda. Dla polityków poznańskich własne siły zbrojne były też atutem w zabiegach o realizację aspiracji endecji w kształtowaniu oblicza polityczno-społecznego i terytorialnego odradzającego się państwa.

Nie kwestionując prawa do polskich aspiracji na wschodzie, dążenia polityczne poznańskiego ośrodka państwowotwórczego ciążyły ku ziemiom zachodnim i obszarom nadbałtyckim. Błędem politycznym Komisarjatu była koncepcja oczekiwania na decyzje konferencji pokojowej i dyrektywy Ententy. Wybuch i rozwój powstania był więc swego rodzaju korektą planów polityków. Komisarjat odegrał też ogromną rolę w zabiegach dyplomatycznych. Niemcy zostali zmuszeni do podpisania warunków rozejmowych w Trewirze, co w praktyce uratowało Wielkopolskę od interwencji wojsk Ober-Ostu. Znacznym sukcesem było też przyznanie Polsce obszarów nie wyzwolonych, m. in. Leszna, Rawicza, Zbąszynia i Bydgoszczy.

Z formacji wielkopolskich powstała silna armia, która latem 1919 r. liczyła około 100.000 ludzi. Oddziały Wojska Wielkopolskiego walczyły w Małopolsce Wschodniej i na Froncie Litewsko-Białoruskim. Było to wojsko doskonale dowodzone, silne psychicznie zwycięstwem odniesionym w powstaniu, doświadczone w walkach i dobrze uzbrojone, wojsko jednolite narodowe, które stworzyło najbardziej zintegrowaną część Wojska Polskiego. Stanowiło wkład Wielkopolski wniesiony odrodzonemu po latach państwu polskiemu i jego siłom zbrojnym, potwierdzony zwycięstwem w wojnie polsko-bolszewickiej i powstrzymaniem na ponad dwadzieścia lat ekspansji bolszewizmu na zachód. Doświadczenia powstańcze i kadra z Wielkopolski przyczyniły się do zwycięstwa w trzecim powstaniu śląskim (...).

* * *

Niekwestionowanym dorobkiem wydawniczym cyklu „Powstańcy Wielkopolscy. Biogramy uczestników Powstania Wielkopolskiego 1918-1919” jest zaprezentowanie w 15 tomach 2935 sylwetek powstańców, z różnych środowisk społecznych i rangi żołnierskiej, od szeregowego uczestnika do dowódcy określonego szczebla, a także osób wspierających z tzw. zaplecza powstańczego. Jednocześnie warto w tym miejscu wspomnieć, że do dalszego druku czeka przeszło 1000 nade-

słanych propozycji. Komitet Redakcyjny skupił wokół siebie sporą grupę ludzi społecznie zaangażowanych, autorów haseł biograficznych, zwłaszcza z województwa kujawsko – pomorskiego, lubuskiego i wielkopolskiego. Są to historycy i rodziny uczestników Powstania Wielkopolskiego, nauczyciele i regionaliści, pasjonaci dziejów swego miasta i gminy. Należy się im uznanie i podziękowanie. Szczególne podziękowania kieruję do sekretarza Komitetu Redakcyjnego Kolegi Eligiusza Tomkowiaka, który zapewnił odpowiednie gromadzenie nadesłanych biogramów i ich końcowe opracowanie do druku. **Zarówno cykliczne wydawnictwo TPPW, jak i wcześniej omówiony „Słownik” z 2002 r. zainspirowały lokalnych działaczy do dokumentowania udziału mieszkańców swoich małych ojczyzn w Powstaniu Wielkopolskim.**

Pierwszeństwo należy się inicjatywie zespołu skupionego wokół Sławomira Łanieckiego, dyrektora Muzeum w Nakle nad Notecią, którzy w 2009 r. opublikowali: *Słownik biograficzny uczestników powstania wielkopolskiego Frontu Północnego (nadnoteckiego) 1918-1919 r.* Zespół redakcyjny tworzyli: S. Łaniecki, Kamila Czechowska, Andrzej Sołtysiak, Piotr Adamczewski, Jarosław Odrobiński (Nakło nad Notecią - Sępólno Krajeńskie 2009).

Odrębną grupę stanowią opracowania zawierające biogramy powstańców Frontu zachodniego, które ukazały się pod redakcją dra Bogumiła Wojcieszaka (*Opalenicki słownik biograficzny*, t. I-III, Opalenica 1993, 1994, 2010) oraz dra Zdzisława Kościańskiego i Bogumiła Wojcieszaka (*Trzeba było pójść. Powiat nowotomyski w Powstaniu Wielkopolskim. Historia i pamięć, Nowy Tomyśl 2010*)), a także opracowań Z. Kościańskiego i E. Tomkowiaka: *Bukowanie w powstaniu wielkopolskim 1918-1919* (Poznań-Buk 2008) i *Mieszkańcy gminy Dopiewo w powstaniu wielkopolskim 1918-1919* (Dopiewo 2009).

Wiele biogramów powstańców z Grupa „Leszno” zebrali Jarosław Wawrzyniak i Antoni Fornalski. J. Wawrzyniak opracował historię i biogramy powstańców z gminy Krzemieniewo: *Pawłowice i gmina Krzemieniewo w powstaniu wielkopolskim 1918-1919* (Krzemieniewo-Leszno 2005) i Osiecznej: *Osieczna w powstaniu wielkopolskim 1918-1919* (Osieczna 2008), a Antoni Fornalski napisał: *Powstańcy wielkopolscy Ziemi Przemęckiej* (Przemęt 2008).

Z wydawnictw „słownikowych” dotyczących Wielkopolski południowej, wymienimy m. in. pracę Jana Jajora: *Jarocińscy powstańcy wielkopolscy 1918-1919*. Materiały do słownika biograficznego ziemi jarocińskiej (Kalisz 2005 i 2008), opracowanie zbiorowe obejmujące powstańców pleszewskich¹⁰, a także Ziemi Jutrosińskiej: Adam Grzelak, *Powstańcy wielkopolscy Ziemi Jutrosińskiej 1918-1919*, Jutrosin 2012. W 1998 r. w Kaliszu ukazał się tom pierwszy *Słownika biograficznego Wielkopolski południowo-wschodniej Ziemi Kaliskiej*, pod red. Hanny Tadeusiewicz, zawierający także biogramy powstańców wielkopolskich.

Zbliżająca się setna rocznica wybuchu powstania wywołała wprost lawinę różnych publikacji, począwszy od monografii, relacji po wydawnictwa o charakterze almanachów i słowników biograficznych.

10. Maria Bartczak, Witold Hajdasz, Robert Kuźdub, Janusz Waliszewski, Magdalena Warszowska-Ptak, *Ocalić od zapomnienia. Pleszewianie w powstaniu wielkopolskim*, Pleszew 2009.

Warto wymienić przykładowe publikacje. Jeszcze w 2016 r. Ryszard Chruszcwski opracował wydawnictwo ukazujące wysiłek zbrojny mieszkańców gminy Suchy Las: *Mieszkańcy gminy Suchy Las i okolic w Powstaniu Wielkopolskim* (Poznań 2016). Zwraca uwagę staranna redakcja publikacji, a zwłaszcza reprodukcje fotografii. Z uznaniem przyjąć też trzeba opracowanie i część biograficzną Haliny Ganińskiej: *Powstańcy wielkopolscy Ziemi Powidzkiej. Powidzianom na 100. rocznicę* (Powidz-Poznań 2017).

W 2017 r. Ewa Kabat opracowała dzieje powstańcze Budzyna: *Budzyń i jego powstańcy* (Budzyń 2018). Imponującą objętość (534 strony) ma praca zbiorowa pod redakcją Doroty Marciniak: *Gloria victoribus. Powstańcy wielkopolscy powiązani z Ziemią Chodzieską* (Chodzież 2017). To tylko kilka przykładów. Kilka innych prac znajduje się w druku.

Z najwyższym uznaniem pochylić się trzeba nad opracowaniem biograficznym poświęconym zbrodniom sowieckim i niemieckim nad oficerami i szeregowymi żołnierzami Wojska Polskiego. Szczególną wartość ma praca Janiny Pańczakowej i Małgorzaty Cichoń: *Powstańcy Wielkopolscy w grobach katyńskich* (Poznań 2010). W skali lokalnej ten bolesny nie tylko dla rodzin zamordowanych temat podjęli m. in. Wojciech Śmigieński, *Mieszkańcy Gostynia i okolic w mogiłach katyńskich* (Gostyń 2015), ale także Zdzisław Kościański, Bogumił Wojcieszak, Jerzy Zielonka i inni.

Zupełnie inny charakter ma słownik biograficzny: *Wielkopolanie Kawalerowie Orderu Virtuti Militari 1918-1920*. Redakcja naukowa Bogusław Polak i Michał Polak (Koszalin 2010). Słownik opracował zespół, m. in. Jan Basiński, Piotr Bauer, Waldemar Handke, Zenon Józwiak, Zdzisław Kościański, Sławomir Łaniecki, Grzegorz Łukomski, Bernard Piotrowski, Bogusław Polak, Michał Polak, Eustachy Rakoczy, Marek Rezler, Eligiusz Tomkowiak, Jarosław Wawrzyniak.

Zamykam piętnasty tom słownika, pamiętając o słowach JE Stanisława Gądecckiego, Arcybiskupa Metropolity Poznańskiego, iż¹¹: *Słownik jest swoistym fenomenem – powstając dzięki wieloletnim społecznym zaangażowaniom naukowców i pasjonatów. [Praca] Jest solidną inwestycją o charakterze duchowym, która – przyczyniając się wydatnie do budowy tożsamości pokoleń Polaków.*

Powstańcy wielkopolscy w latach 1918-1919 poszli w bój z dewizą poprzednich pokoleń: *Bóg – Honor – Ojczyzna*, swoją ofiarność opłacając wysoką ceną w poległych i rannych. Dziś żyją w pamięci młodych pokoleń, m. in. uczniów, członków grup rekonstrukcyjnych, kibiców „Lecha”. W pamięć o Powstańcach nadal wpisywać się będziemy, m. in. na kartach kolejnych tomów „Słownika...”. Czekamy zatem na nowe biografie i gotowość współpracy historyków młodego pokolenia.

Koszalin, 11 listopada 2018 r.

Prof. zw. dr hab. Bogusław Polak

11. *Powstańcy wielkopolscy. Biogramy uczestników powstania wielkopolskiego 1918-1919*, t. XIV. Pod red. B. Polaka, Poznań 2017, Przedmowa, s. 5-6.

SKRÓTY JĘZYKOWE I OGÓLNE

- abp – arcybiskup
AK – Armia Krajowa
AM – Akademia Medyczne
AO – Armia Ochotnicza
ap – akta personalne
AAP – Archiwum Archidiecezjalne w Poznaniu
APL – Archiwum Państwowe w Lesznie
APP – Archiwum Państwowe w Poznaniu
baon – batalion
BK – Biblioteka Kórnicka
b. zab. prusk. (b. z. pr.) – były zabór pruski
CAW – Centralne Archiwum Wojskowe
ckm – ciężki karabin maszynowy
cm. – cmentarz
dak – dywizjon artylerii konnej
d-ca – dowódca
dr – doktor
ds. – do spraw
dyon – dywizjon
Fr. Lit.-Biał. – Front Litewsko-Białoruski
Fr. Wlkp. – Front Wielkopolski
Fr. Ukr. – Front Ukraiński
Fr. Woł. – Front Wołyński
gen. – generał
GG – Generalne Gubernatorstwo
hr. – hrabia
inż. – inżynier
k. – koło
kl. – klasa
km – karabin maszynowy
komp. – kompania
kpr. – kapral
kpt. – kapitan
kpt. posp. rusz. – kapitan pospolitego ruszenia
ks. – ksiądz
LOPP – Liga Obrony Powietrznej Państwa
m. in. – między innymi
mjr – major
MSZ – Ministerstwo Spraw Zagranicznych
mszps – maszynopis
NKSL (Nacz. K-da Straży Lud.) – Naczelna Komenda Straży Ludowej
NOW – Narodowa Organizacja Wojskowa
NRL – Naczelna Rada Ludowa
ok. – około
org. – organizacja, organizacyjny
p. – pułk
pac – pułk artylerii ciężkiej
pal – pułk artylerii lekkiej
pap – pułk artylerii polowej
PAU – Polska Akademia Umiejętności
pchor. – podchorąży
PCK – Polski Czerwony Krzyż
PKP – Polskie Koleje Państwowe
PKU – Powiatowa Komenda Uzupełnień
plut. – plutonowy
płd. – południe
płk – pułkownik
płn. – północ
por. – porucznik
POW zab. prusk. (z. p.) – Polska Organizacja Wojskowa zaboru pruskiego
pow. – powiat

pp – pułk piechoty
ppłk – podpułkownik
ppor. – podporucznik
PPR – Polska Partia Robotnicza
PPS – Polska Partia Socjalistyczna
PRL – Powiatowa Rada Ludowa
prof. – profesor
psk – pułk strzelców konnych
psp – pułk strzelców pieszych
p. strz. wlkp. – pułk strzelców wielkopolskich
PTPN – Poznańskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk
p. uł. – pułk ułanów
p. uł. wlkp. – pułk ułanów wielkopolskich
rez. – rezerwowy, rezerwy
rkps – rękopis
RP – Rzeczpospolita Polska
rtm. – rotmistrz
sierż. – sierżant
SL – Straż Ludowa
st. – starszy
strz. – strzelec

szer. – szeregowy
T. P. W. – Towarzystwo Powstańców i Wojaków
UJ – Uniwersytet Jagielloński
UP – Uniwersytet Poznański
ur. – urodzony
VM – Virtuti Militari
wg – według
Włkp., wlkp. – Wielkopolska, wielkopolski
woj. – województwo
wojsk. – wojskowy
WP – Wojsko Polskie
wsch. – wschód
zach. – zachód
Zarz. – Zarząd
ZBoWiD – Związek Bojowników o Wolność i Demokrację
zm. – zmarł
ZPW – Związek Powstańców Wielkopolskich (w APP)
ZWZ – Związek Walki Zbrojnej

SKRÓTY BIBLIOGRAFICZNE

- AKWP Wlkp. – Akta Komisji Weteranów Powstania Wielkopolskiego 1918 – 1919 przy Zarządzie Głównym Związku Powstańców Wielkopolskich w Poznaniu.
- Amtliches Materials – Amtliches Material zum Massenmord von Katyn. Berlin 1943. Deutsches Informationsstelle.
- Bauer P., Zielonka J., Żołnierska droga przez mękę – Bauer P., Zielonka J., Żołnierska droga przez mękę: Wielkopole w obozach sowieckich. Z. 1-3. Kościan 1990- 1993. Towarzystwo Miłośników Ziemi Kościańskiej.
- Charków: Księga cmentarna – Charków. Księga cmentarna polskiego cmentarza wojennego. Oprac. Ciesielski J. (i in.). Warszawa 2003. Rada Ochrony Pamięci Walk i Męczeństwa.
- Gostyński Słownik Biograficzny – [http://www.muzeum.gostyn.pl/Gostyński Słownik Biograficzny](http://www.muzeum.gostyn.pl/Gostyński_Słownik_Biograficzny).
- Grabów- Z dziejów Grabowa nad Prosną. Praca zbiorowa pod red. B. Polaka i M. Rezlera, Kalisz 1990.
- Jeziorowski T., Lista strat 15 pułku ułanów – Jeziorowski T., Lista strat 15 pułku ułanów poznańskich. Poznań 1999. Towarzystwo b (yłych) Żołnierzy i Przyjaciół 15 Pułku Ułanów Poznańskich.
- Katyń: Księga cmentarna – Katyń. Księga cmentarna polskiego cmentarza wojennego. Oprac. Kiński J. (i in.). Warszawa 2000. Rada Ochrony Pamięci Walk i Męczeństwa.
- Katyń: Listy ekshumacyjne i dokumenty – Katyń: Listy ekshumacyjne i dokumenty Zarządu Głównego Polskiego Czerwonego Krzyża 1943-1944, Warszawa 2012. Naczelna Dyrekcja Archiwów Państwowych.
- Kawalerowie ... – Kawalerowie Virtuti Militari 1792 – 1945. Słownik biograficzny. Praca zbiorowa pod red. Bogusława Polaka. T. II, cz. 1, Koszalin 1991; T. II, cz. 2, Koszalin 1993.
- Kawalerowie Virtuti Militari w mogiłach katyńskich – Banaszak K., Roman W. K., Sawicki Z., Kawalerowie Virtuti Militari w mogiłach katyńskich. Warszawa 2000. Kapituła Orderu Wojennego Virtuti Militari.
- Kryśka-Karski T., Straty korpusu oficerskiego – Kryśka-Karski T., Straty korpusu oficerskiego 1939-1945. Londyn 1996. Polska Fundacja Kulturalna.
- Księga pochowanych żołnierzy – Księga pochowanych żołnierzy pochowanych w II wojnie światowej. T. 5: Polscy jeńcy wojenni i internowani. Pruszków 1996. Oficyna Wydawnicza „Ajaks”.
- Lista odznaczonych – Lista odznaczonych Wielkopolskim Krzyżem Powstańcym <http://powstancy-wielkopolscy.pl/>, lista odznaczonych.
- Łukomski G., Polak B.: Powstanie Wielkopolskie 1918-1919 – Łukomski G, Polak B.: Powstanie Wielkopolskie 1918-1919. Działania bojowe, aspekty polityczne, kalendarium. Koszalin-Warszawa 1995. Wyższa Szkoła Inżynierska w Koszalinie.
- Łukomski G., Polak B., Suchcitz A., Kawalerowie Virtuti Militari – Łukomski G., Polak B.,

- Suchcitz A., Kawalerowie Virtuti Militari 1792-1945. Wykazy odznaczonych za czyny z lat 1863-1864, 1914-1945. Koszalin 1997. Wydawnictwo Politechniki Koszalińskiej.
- Mikulski T., Biogramy jańców – Mikulski T., Biogramy jeńców: Kozielski, Starobielsk, Ostaszków, Ukraina, zaginieni. Wrocław 1999. Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego.
- Moszyński A.: Lista katyńska – Moszyński A.: Lista katyńska. Jeńcy obozów Kzielsk, Ostaszków, Starobielsk zaginieni w Rosji Sowieckiej. Londyn 1982.
- Paluszkiewicz, Szews: Słownik biograficzny członków tajnych towarzystw gimnazjalnych – M. Paluszkiewicz, J. Szews: Słownik biograficzny członków tajnych towarzystw gimnazjalnych Wielkim Księstwie Poznańskim 1850 – 1918. Poznań 2000.
- Pamiętniki znalezione w Katyniu – Pamiętniki znalezione w Katyniu z przedmową Janusza Zawodnego. Do druku przygotował Stepek J. A.. Wyd. 2. Paris 1990. Editions Spotkania.
- Pawlak J., Ostatnie lądowanie – Pawlak J., Ostatnie lądowanie, lotnicy polscy zamordowani, zaginieni i zmarli w ZSRR. IX 1939 – IX 1942. Warszawa 1994. Rada Ochrony Pamięci Walk i Męczeństwa.
- Powstańcy wielkopolscy..., T. 1 - Powstańcy wielkopolscy z ziemi ostrzeszowskiej. Pod red. M. Rezlera. T. 1. Słowniczek biograficzny. Poznań 2001.
- Powstańcy wielkopolscy..., T. 2 – Powstańcy wielkopolscy z ziemi ostrzeszowskiej. Pod red. M. Rezlera. T. 2. Relacje i biogramy. Poznań 2008.
- Rozstrzelani w Charkowie – Rozstrzelani w Charkowie. Alfabetyczny spis 3739 jeńców polskich ze Starobielska rozstrzelanych w kwietniu – maju 1940, według źródeł sowieckich i polskich. Warszawa 1996. Ośrodek „Karta”.
- Rozstrzelani w Katyniu – Rozstrzelani w Katyniu. Alfabetyczny spis 4410 jeńców polskich, według źródeł sowieckich, polskich i niemieckich. Warszawa 1995. Ośrodek „Karta”.
- Słownik ... – Słownik biograficzny powstańców wielkopolskich 1918 – 1919. Praca zbiorowa pod red. Antoniego Czubińskiego i Bogusława Polaka, Poznań 2002.
- Spis absolwentów gimnazjum w Śremie – Spis absolwentów Gimnazjum i Liceum im. Gen. Józefa Wybickiego w Śremie 1858-1998. (Śrem 1998).
- Tomaszewski, R. Wysiłek militarny – R. Tomaszewski, Wysiłek militarny i materialny mieszkańców ziemi gostyńskiej w walkach o kształt granicy wschodniej II Rzeczypospolitej (1918-1920), Gostyń 2002.
- Tucholski J., Mord w Katyniu – Tucholski J., Mord w Katyniu. Kozielsk, Ostaszków, Starobielsk. Lista Ofiar. Warszawa 1991. Instytut Wydawniczy „Pax”.
- Tuszyński B., Księga sportowców polskich – Tuszyński B., Księga sportowców polskich ofiar II wojny światowej 1939-1945. Warszawa 1999. Wydawnictwo Arsprint.
- Tuszyński B. Przerwany bieg – Tuszyński B., Przerwany bieg. Sportowcy z Kozielska, Ostaszkowa i Starobielska. Warszawa b. r. w. (1993). Editions „Spotkania”.
- Udział społeczeństwa... – Udział społeczeństwa Ziemi kaliskiej w powstaniu wielkopolskim 1918 – 1919. Praca zbiorowa pod red. Antoniego Czubińskiego, Kalisz 1978.
- Wieliczka – Wieliczka X: Od Proсны po Rawicz. Wspomnienia z powstania wielkopolskiego 1918 – 1919, Poznań 1931.
- Więckowski S., Historia 17 pułk artylerii polowej – Więckowski S., Historia 17 pułku artylerii polowej (2 p. a. 1. wlkp.) 1919-1920 oraz kronika dziesięciolecia. Warszawa 1931. Wojskowy Instytut Naukowo - Wydawniczy.

Adamczak Stanisław (1896-1976), urodził się 4 maja 1896 roku w Kokoszkach w Wielkopolsce. Syn Franciszka i Barbary z domu Pazoła. Po ukończeniu szkoły powszechnej rozpoczął naukę w zawodzie ślusarza. Od 1 maja 1910 roku praktykował w firmie H. Methner w Bojanowie. 11 kwietnia 1913 roku złożył egzamin czeladniczy w Rawiczu. Do 24 kwietnia 1916 roku pracował w różnych zakładach rzemieślniczych. 28 kwietnia 1916 roku został powołany do armii niemieckiej, w której służył do 11 listopada 1918 roku. Od 27 stycznia do 8 maja 1917 roku jako szeregowy 21 kompanii miotaczy min brał udział w walkach na froncie zachodnim, m. in. nad Sommą i pod Reims. 11 maja 1917 roku został przeniesiony na front wschodni, na którym przebywał do 27 listopada 1917 roku. I wojnę światową zakończył na froncie zachodnim. Po powrocie do kraju, w trakcie powstania wielkopolskiego, jako ochotnik 21 stycznia 1919 roku został wcielony do 3 pułku lotniczego w Poznaniu. Od 14 czerwca do 8 sierpnia 1919 roku przebywał z jednostką na linii demarkacyjnej pod Zbąszynem. Szlak bojowy w kampanii bolszewickiej rozpoczął 12 sierpnia 1920 roku w 16 eskadrze 3 Pułku Lotniczego ze specjalnością mechanik. 6 lipca 1919 roku awansował na stopień starszego szeregowego, 18 listopada na kaprała, a 21 maja 1921 roku na plutonowego. Po zakończeniu wojny służbę wojskową odbywał w 12 lotniczej Eskadrze Wywiadowczej (I Wielkopolskiej). Do rezerwy przeniesiony został 10 sierpnia 1921 roku. Od 19 września 1921 roku do 30 marca 1927 roku pracował jako kierownik warsztatu w zakładach „Pudliszki”. 28 grudnia 1923 roku zdał egzamin mistrzowski w Poznaniu. Od 1 kwietnia 1927 roku do 31 marca 1929 roku pracował w Fabryce

Maszyn Braci Blottner w Bojanowie, a od 1 kwietnia 1929 roku w Fabryce Maszyn Stanisława Grześkowiaka w Gostyniu. Od 15 kwietnia 1947 roku prowadził punkt usługowy w Gostyniu. Członek gostyńskiego Koła ZBoWiD. Zmarł 6 stycznia 1976 roku. Pochowany został na cmentarzu parafialnym w Gostyniu. Uchwałą Rady Państwa nr: 12.17-0.1048 z dnia 17 grudnia 1958 odznaczony został Wielkopolskim Krzyżem Powstańczy. Wniosek na odznaczenie uzasadniono w sposób następujący: *W dniu 21 stycznia 1919 r. wstąpił jako ochotnik do oddziału powstańczego i to do 3 Wlkp. pułku lotniczego w Poznaniu i brał czynny udział z bronią w ręku w walkach przeciw Niemcom na terenie Wielkopolski do końca Powstania. W czasie walk powstańczych wykazał swoim zachowaniem się i postawą godność Polaka walczącego o wolność Ojczyzny. Walczył pod dowództwem kpt. Pniewskiego. Był odznaczony również: Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski, Medalem Pamiątkowym Za Wojnę 1918-1921 oraz odznakami: Gwiazdą Przemyśla, Orłętą, Frontu Litewskiego-Białoruskiego, Grunwaldzką, Za Zasługi dla Województwa Poznańskiego.*

Tomaszewski R., *Wysilek militarny*, s. 87; *Kartoteka Uczestników Powstania Wielkopolskiego 1918-1919 ze zbiorów Archiwum Gabinetu Pamiątek Historycznych Eligiusza Tomkowiaka w Dopiewie*; *Gostyński Słownik Biograficzny*; *Lista odznaczonych*.

Barbara Tomkowiak

Andrzejewski Ignacy (1897-1962), urodził się 2 lipca 1897 roku w Żychlewie w rodzinie chłopskiej Józefa i Józefy z domu Smektała. W rodzinnej miejscowości ukończył szkołę powszechną. Od 27 stycznia 1919 roku uczestniczył w po-

wstaniu wielkopolskim na froncie południowym. Walczył m. in. pod Miejską Górką. Służbę wojskową kontynuował w 14 Pułku Artylerii Polowej, z którym brał udział w wojnie polsko-bolszewickiej. Do rezerwy przeniesiony został 21 lipca 1921 roku. Powrócił do rodzinnego domu. Pracował w gospodarstwie rolnym, początkowo rodziców, a następnie własnym. W 1923 roku zawarł związek małżeński z Józefą Wolną z Żychlewa. Miał dwie córki (Maria, ur. 13 listopada 1924 roku, Antonina, ur. 7 stycznia 1927 roku). Podczas okupacji niemieckiej został wysiedlony wraz z rodziną do Krajewic, gdzie pracował w gospodarstwie Niemca. Po zakończeniu wojny w 1945 roku wrócił do pracy we własnym gospodarstwie w Żychlewie. Zmarł 24 stycznia 1962 roku i pochowany został na cmentarzu parafialnym w Krobi. Uchwałą Rady Państwa nr: 12.28-0.976 z dnia 28 grudnia 1957 roku odznaczony Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym. Wniosek na odznaczenie uzasadniono w sposób następujący: *Za udział z bronią w ręku w Powstaniu Wielkopolskim 1918/19 na odcinku Miejska Górka, 14 pułk artylerii polnej pod Szubinem. (...) Udział w Powstaniu Wlkp. udowodnienia oświadczeniem dwóch świadków zweryfikowanych. (...) Praca społeczna: Jest lojalnym obywatelem trzeźwym, jest dobrym rolnikiem, który zna się bardzo dobrze na gospodarce, służy poradą drugim rolnikom, ma dobry inwentarz jak konie, krowy i świnie.*

Tomaszewski R., *Wysilek militarny*, s. 91-92; *Kartoteka Uczestników Powstania Wielkopolskiego 1918-1919 ze zbiorów Archiwum Gabinetu Pamiątek Historycznych Eligiusza Tomkowiaka w Dopiewie*; *Gostyński Słownik Biograficzny*; *Lista odznaczonych*.

Eligiusz Tomkowiak

Arudianów Jan Józef (1889-1983)
ps. Turek, powstaniec wielkopolski. Urodzony 1 czerwca 1889 w miejscowości Blech k. Adampola w Turcji. Syn gorzelnego Dawida i Rumsi Elimida. Ojciec Jana, Dawid urodzony w Wągrowcu, uczestnik Powstania Styczniowego po jego upadku przedarł się do Turcji i osiadł w polskim osiedlu przy Adampolu. Tam poznał Rusim Elimida i ożenił się. W 1903 roku w wyniku pogromu chrześcijan dokonanego przez Kurdów rodzice Jana zostali zamordowani, a on sam różnymi drogami poprzez Bałkany i Afrykę dotarł do Europy. Przejściowo zatrzymał się w Berlinie, gdzie Polski Komitet Narodowy zatrudnił go w warsztatach ślusarskich; pracował tam od 1 stycznia 1904 r. do 31 marca 1907 r. W Berlinie wstąpił do Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół”. Przed wybuchem I wojny światowej wyjechał do Krakowa; tam także należał do „Sokoła”. Po wybuchu wojny, jako poddany pruski został przekazany władzom tego kraju i wcielony do VI Korpusu Armii Bałkańskiej. Za odmowę służby wojskowej osadzony w twierdzy Brandenburg. Do Poznania przyjechał 26 grudnia 1918 roku. 27 grudnia zgłosił się jako ochotnik do oddziału ppor. Stanisław Nogaja i otrzymał przydział do zwiadu. Brał udział w zdobyciu Cytadeli, w walkach o lotnisko na Ławicy. Później wraz z całym oddziałem został odkomenderowany do walk nad Kanałem Noteckim

Jan Józef Arudianów

w rejonie Nakła, Szubina i Rynarzewa. W Rynarzewie brał udział w ataku na niemiecki pociąg pancerny; został tam ciężko ranny w prawą nogę i podbrzusze. Przez kilka miesięcy przebywał w szpitalach w Nakle i Poznaniu. Za udział w Powstaniu Wielkopolskim został awansowany do stopnia starszego sierżanta, później podporucznika WP. W okresie międzywojennym mieszkał w Fordonie k. Bydgoszczy. Udzielał się w Związku Powstańców i Wojaków oraz Towarzystwie Gimnastycznym „Sokół”. Po zajęciu Bydgoszczy przez hitlerowców w 1939 r., został aresztowany i osadzony w IX karnym bloku obozu koncentracyjnego w Stutthofie. Po kilkumiesięcznym pobycie w obozie, jako fachowiec – ślusarz skierowany został do przymusowej pracy w niemieckich zakładach papierniczych w Fordonie k. Bydgoszczy. W zakładach tych przepracował przez cały okres okupacji i po wyzwoleniu aż do przejścia na emeryturę. Działał w Związku Powstańców Wielkopolskich, Związku Kombatantów RP i Byłych Więźniów Politycznych oraz Towarzystwie Gimnastycznym „Sokół”. Zmarł 29 marca 1983 roku i pochowany został na cm. parafialnym w Fordonie. Uchwałą Rady Państwa nr 01.17-0.19 z dnia 17 stycznia 1958 odznaczony Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym. Wniosek o nadanie tego odznaczenia uzasadniono w następujący sposób: *11.11.1918 z gronem Sokolów przybywa z Berlina do Poznania. 27.12.1918 jako ochotnik z bronią w ręku walczy na ulicach Poznania przy zajęciu Koszar 6 Pułku Grenadierów, bierze udział w zdobyciu portu lotniczego Ławica pod Poznaniem. Od 11.01.1919 walczy pod Rynarzewem i Szubinem. W walce o Rynarzewo ciężko ranny. Dowódcami w walkach byli Nogaj Stanisław i Król.*

Obecnie jako inwalida mieszka w Fordonie i nie pracuje. Trudni się naprawą zegarków i innych precyzyjnych urządzeń. Odznaczony był też: Krzyżem Kawalerski Orderu Odrodzenia Polski, Krzyżem Niepodległości, Srebrnym Krzyżem Zasługi, Brązowym Krzyżem Zasługi, Medalem Pamiątkowym Za wojnę 1918 – 1921, Medalem Dziesięciolecia Odzyskanej Niepodległości. Brak informacji na temat rodziny.

Materiały z archiwum Oddziału Kujawsko – Pomorskiego TPPWłkp. 1918/1919 w Bydgoszczy; Kadow Marian, Arudianów Jan (1889-1983) ps. Turek, (w:) Powstańcy Wielkopolscy. Biogramy uczestników Powstania Wielkopolskiego 1918-1919, red. Bogusław Polak, Poznań 2005, T. I, s. 14 (tu nazwisko Arudianów, we wniosku na Wielkopolski Krzyż Powstańczy i w legitymacji do tego odznaczenia jest Arudianów); Legitymacja Wielkopolskiego Krzyża Powstańczego wraz z emblematem odznaczenia i miniaturą w zbiorach Gabinetu Pamiątek Historycznych Eligiusza Tomkowiaka w Dopiewie; <http://powstancy-wielkopolscy.pl/>, Lista odznaczonych Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym. We wniosku na odznaczenie Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym, jako datę urodzenia podano 6 stycznia 1889 roku (przyj. red.).

Marian Kadow

Bartkowiak Marian (1900-1975), urodził się 8 kwietnia 1900 roku w Kurheim (Powidz) w rodzinie Franciszka i Wiktorii Bartkowiaków. W latach 1906 – 1913 uczęszczał do szkoły powszechnej w Powidzu, który znajdował się w zaborze pruskim. W 1907 roku brał udział w strajku dzieci szkolnych w Powidzu przeciwko nauce religii w języku niemieckim i zakazowi używania języka polskiego (zapis taki widnieje w księdze archiwalnej, która znajduje się w szkole

w Powidzu). Od najmłodszych lat wychowywany był w wierze katolickiej jak również w duchu patriotyzmu. Po śmierci rodziców (ojciec – 1907 r., matka – 1915 r.) został wraz z bratem Leonem sam. Bracia trafili pod opiekę sąsiada Wojciecha Ołtarzewskiego (powstaniec wielkopolski Kompanii Powidzkiej). Chłopcy dorastali w czasie przygotowań do zbrojnego wystąpienia przeciwko Niemcom. W 1917 r. został wcielony do 150 Pułku Piechoty armii niemieckiej (1 Ermlandisches Infanterie Regiment Nr 150 Allenstein) jako obsługa karabinu maszynowego, a w listopadzie 1918 r. przebywając na urlopie, zdezerterował i już do oddziału nie wrócił. 27 grudnia 1918 r. bierze udział w akcji na stacji kolejki w Powidzu, gdzie zdobyte zostały skrzynie z amunicją i granatami. Od 28 grudnia 1918 r. rozpoczął udział w Powstaniu Wielkopolskim w składzie kompanii powidzkiej pod dowództwem Józefa Bilskiego, podczas oswobodzenia Anastazewa zdobył karabin maszynowy. Następnie brał udział w rozbrajaniu posterunku Grenschutzu w Szydłowcu, później walczył na froncie północnym pod Kcynią – Szubinem – Rynarzewem – Margoninem – Budzynie. Po zakończeniu Powstania Wielkopolskiego 2 marca 1919 r. wraz z Kompanią Powidzką został wcielony do 4 Pułku Strzelców Wielkopolskich (późniejszy 58 Pułk Piechoty Wielkopolskiej, tzw.

Czwartacy). Od 30 kwietnia 1919 r. do września 1920 r. brał udział w wojnie polsko – bolszewickiej na froncie litewsko – białoruskim. Pozostawał w czynnej służbie wojskowej do 1922 roku. W okresie międzywojennym należał do Towarzystwa Powstańców Wielkopolskich, później do Związku Powstańców Wielkopolskich. W 1939 roku został zmobilizowany i brał udział w walkach w obronie Warszawy w szeregach Armii Poznań, oddelegowany jako goniec do obrony Sejmu i Senatu. W październiku 1939 r. powrócił w rodzinne strony, lecz ukrywał się przed aresztowaniem w Polanowie, gdyż był umieszczony na listach proskrypcyjnych Gestapo, jako uczestnik Powstania Wielkopolskiego. 4 maja 1940 r. został aresztowany w Witkowie przez Gestapo i osadzony w Szczeglinie k/Mogilna Placówka Policji Państwowej – Obóz Przejściowy (Staatspolizeitelle Hohensalza Ubergangslager). 9 maja 1940 r. przetransportowany został do obozu koncentracyjnego KZ Dachau jako więzień polityczny (Sch. P) o numerze obozowym 9068. Wraz z nim do tegoż obozu trafili, między innymi Burmistrz Witkowa Stanisław Gaworzewski i jego synowie Bohdan i Roman, Waclaw Gaziński, Alfred Sommerfeld z Powidza (kuzyn Mariana Bartkowiaka). W dniu 2 sierpnia 1940 r. przewieziony został do obozu KZ Mauthausen i nadano mu numer obozowy 43229, a 23 stycznia 1944 r. przeniesiono go do podobozu KL Gusen. W tymże obozie był organizatorem ruchu oporu pod nazwą Selbsthilfe in Rahmen der Gruppe „Wielkopolanka”. Jako rzeźnik z zawodu trafił w KL Mauthausen – Gusen do obsługi kuchni. Wynosząc chleb, ziemniaki, warzywa, kawę itp. podjął się konspiracyjnego dożywiania współwięźniów Polaków, Rosjan, Francuzów, Włochów, Chorwatów wśród

Marian Bartkowiak

nich byli nauczyciele, księża, adwokaci, lekarze, powstańcy wielkopolscy i warszawscy. Ryzykował wszystko niczego w zamian nie chcąc i nie otrzymując. Niestety któregoś razu został przyłapany przez SS-manów i dotkliwie pobity Trafiał na tzw. „rewir” czyli do szpitala obozowego, a tam dzięki pomocy polskiego lekarza jak również współwięźniów: adwokata Zygmunta Iglowicza oraz Bogdana Ogórkiewicza (mieszkańców Gniezna) cudem uszedł z życiem przed wytypowaniem do zagazowania. Działalność „Wielkopolanki” w KL Mauthausen – Gusen i udział w niej Mariana Bartkowiaka. Warto zapoznać się z relacją o walce więźniów w obronie życia i ludzkiej godności i o bohaterstwie tych, którzy w obliczu śmierci nieśli pomoc i moralne wsparcie współtowarzyszom niedoli organizowali samoobronę przed terrorem i wyniszczeniem w Mauthausen – Gusen. W potocznej mowie to wszystko, co robili więźniowie, by uratować siebie i swych towarzyszy od zagłady, było nazywane samoobroną. Ta wola walki o życie, w obozach zagłady sprowadzająca się do walki o przetrwanie, przejawiała się w różnorodnych formach. Podejmowali ją więźniowie skazani na biologiczne wyniszczenie za wrogi stosunek do nazistowskiej ideologii lub uznani przez hitlerowskiego okupanta za zagrażających przyszłej „Wielkiej Rzeszy Niemieckiej”. Działalność ta musiała być prowadzona wbrew reżimowi narzucenemu więźniom, konspiracyjnie i rozważnie, możliwa była tylko dzięki umiejętnemu wykorzystaniu wszystkich słabych stron systemu koncentracyjnego i pozyskaniu jak największej liczby więźniów. Było to bardzo trudne i wiązało się z wielkim ryzykiem; stawką było zawsze życie nie tylko organizatorów, ale – w myśl zasady zbiorowej odpowiedzial-

ności stosowanej przez SS – życie grup więźniów lub życie całego obozu. Jedną z takich działalności prowadzonych na szeroka skalę, jak również najaktywniejszą była „Wielkopolanka” kierowana przez Mariana Bartkowiaka w latach 1940-1944, a później przez Leona Kostenciego. Przywódca „Wielkopolanki” Marian Bartkowiak był przez współwięźniów charakteryzowany jako człowiek rozumny, zaradny, z natury optymistycznie patrzący na życie i zarażający tym kolegów niedoli nawet w najtrudniejszym okresie istnienia obozu. Z pomocy „Wielkopolanki” korzystali również lekarze, dziennikarze, poeci, artyści. Bartkowiak był przedsiębiorczy i pomysłowy. Znajdował zawsze nowe sposoby przemycania żywności, gdy poprzednio stosowane stały się niepewne i groziły zdemaskowaniem – pisało nim jeden z jego podopiecznych. Gdy organizowanie zupy z kuchni obozowej było utrudnione na skutek kontroli kommandoführera Wilhelma Stigelego, znalazł nowe źródło: pokarm dla zwierząt hodowlanych przy obozie. Kuchnia przygotowywała karmę dla owiec i psów, a dwa razy dziennie gotowała też ziemniaki dla królików. Bartkowiak z pomocą członków swojej grupy organizował przez długi czas codziennie po cztery wiadra stawy przeznaczonej dla zwierząt i rozdzielał na miejscu pracy między potrzebujących. Były to posiłki o wiele pożywniejsze niż zupa obozowa. Grupa ta nie ograniczała się tylko do zdobywania żywności i dzielenia jej między potrzebujących. „Wielkopolanka” np. organizowała konspiracyjne obchody rocznic Powstania Wielkopolskiego, przekazywała również aktualne informacje polityczne. Dzięki tej akcji przeżyło obóz wielu więźniów. Działalność Bartkowiaka była związana z ryzykiem, ale zarówno on, jak i jego

pomocnicy przed nim się nie cofali. Bartkowiak był kilkakrotnie pobity przez lagerführera i członków komendantury za drobne przewinienia (przechwycono go na wynoszeniu jarzyn), ale organizowanej przez niego akcji nie zdekonspirowano. „Wielkopolanka” istniała od późnej jesieni 1940 r. i nie przerwała swej działalności po przeniesieniu Bartkowiak do kuchni SS-owskiej w Mauthausen w 1944 r. Pod koniec kwietnia 1945, wobec zbliżającego się frontu, część SS-maków opuściła obóz. 5 maja 1945 dokładnie o godzinie 17:00 na teren obozu wkroczyła armia amerykańska. KL Stutthof i KL Mauthausen były ostatnimi niemieckimi obozami koncentracyjnymi wyzwolonymi podczas drugiej wojny światowej. W ciągu całej drugiej wojny światowej co czwarty więzień Mauthausen-Gusen i jego podobozów był Polakiem. Ich jedyną winę stanowiło, że mimo represji pozostali wiernymi swojej Ojczyźnie. 14 maja 2016 r. podczas obchodów 71 rocznicy wyzwolenia obozu koncentracyjnego KZ Mauthausen – Gusen prezes Klubu Byłych Więźniów Obozów Koncentracyjnych Mauthausen – Gusen wymienił wielu więźniów tych, którzy działając bezinteresownie i z narażeniem życia ratowali innych a wśród nich byli między innymi: doc. Franciszek Adamanis, dr Antoni Gościmski, dr Edmund Bartkowiak, dr Adam Konieczny, Marian Bartkowiak, Waław Milke, i Zygmunt Bonaszewski. 5 maja 1945 r. wojska amerykańskie wyzwoliły obóz koncentracyjny KZ Mauthausen – Gusen. W lipcu tegoż roku przeżywszy 5 lat i jeden dzień w nieludzkich warunkach powrócił do rodzinnego Witkowa. W powojennej Polsce pracował zawodowo, prowadząc w Witkowie skup trzody chlewnej i bydła. Udzielał się społecznie, był Prezesem Koła Związku Bojowni-

ków o Wolność i Demokrację. Zainicjował budowę pomnika Walki i Męczeństwa (obecnie Powstańców Wielkopolskich) w Witkowie, jak również podjął się szeroko zakrojonej zbiórki funduszy na jego budowę. Za udział w Powstaniu Wielkopolskim oraz w obronie Warszawy został awansowany do stopnia podporucznika. Uchwałą Rady Państwa nr 11.04-0.899 z dnia 4 listopada 1958 odznaczony Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym. Wniosek na odznaczenie Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym umotywowany został w sposób następujący: *Bartkowiak Marian brał czynny udział w Powstaniu Wlkp. z bronią w ręku w okresie od 27 grudnia 1918 do 20 lutego 1919. Wstąpił do kompanii powidzkiej pod dowództwem sierżanta Bilskiego Józefa i brał udział w oswobodzeniu Powidza – Anastazewa, gdzie zdobył karabin maszynowy. Następnie brał udział w oswobodzeniu z Grenzschutzu Szydłowca, potem walczył pod Kcynią – Szubinem – Rynarzewem – Margoninem – Budzynielem. Po zakończeniu powstania pozostawał w czynnej służbie w Wojsku Polskim do 1923. W 1939 roku brał czynny udział w obronie Warszawy w oddziałach AL. W oddziałach tych przebywał do września 1939. 4 maja 1940 r. aresztowany przez Gestapo i osadzony w obozie koncentracyjnym w Dachau, potem Guzen i Mauthausen. Po oswobodzeniu przez wojska alianckie powrócił do kraju w lipcu 1945. Był odznaczony też Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski oraz Srebrnym Krzyżem Zasługi. Zmarł 3 marca 1975 r. i pochowany został na Cmentarzu Parafialnym w Witkowie.*

Dokumenty i pamiętki rodzinne; Lista odznaczonych.

Roman Wójcicki

Bartkowski Edmund (1894-1939), przyszedł na świat 15 lipca 1894 roku w Chełmcach w powiecie strzelińskim w rodzinie Wiktora i Marii z domu Plebanówny. Uczęszczał do Gimnazjum Humanistycznego w Rogoźnie, gdzie prowadził działalność niepodległościową. W 1913 roku, po ukończeniu 7 klasy, został wydalony z przyczyn politycznych bez promocji do 8 klasy. Wyjechał wówczas do Galicji, gdzie 15 stycznia 1914 roku wstąpił do Związku Strzeleckiego w Krakowie jako obywatel „Poruj”. W Galicji przebywał do lipca 1914 roku, a następnie powrócił w rodzinne strony. Po wybuchu I wojny światowej, 15 listopada 1914 roku, został wcielony do wojska niemieckiego z przydziałem do I Ośrodka Rekrutów Batalionu Zapasowego 2. Pułku Artylerii Pieszej. Od lutego do marca 1915 roku uczestniczył w Kursie Aspirantów Oficerskich w Świnoujściu, a w kwietniu 1915 roku został przeniesiony do 2. Baterii Batalionu Zapasowego 2. Pułku Artylerii Pieszej w Kostrzynie. W czerwcu tego roku otrzymał przydział do 3. baterii 22. Batalionu Artylerii Pieszej, gdzie zajmował stanowisko działonowego, a następnie dowódcy plutonu. W czerwcu 1915 roku brał udział w bitwie pod Lwowem, a w sierpniu 1916 roku w zdobywaniu Brześcia Litewskiego. 29 sierpnia 1916 roku został mianowany aspirantem oficerskim i odznaczony Żelaznym Krzyżem II klasy. W lutym 1917 roku otrzy-

Edmund Bartkowski

mał przydział do 19. Baterii Dział Morskich 15 cm (później zmiana nazwy na 8. Baterię 55. Pułku Artylerii Pieszej). W maju 1917 roku przeszedł kurs w Szkole Artylerii w Maubeuge. Od maja do sierpnia 1917 roku brał udział w bitwie we Flandrii. 26 czerwca 1918 roku otrzymał awans na podporucznika. Od lipca do sierpnia 1918 roku uczestniczył w walkach pozycyjnych między Soissons a Reims. Podczas służby w latach 1917-1918 zajmował stanowiska: oficera łącznikowego, oficera obserwacyjnego oraz oficera baterii. 13 grudnia 1918 roku został zdemobilizowany z wojska niemieckiego w stopniu podporucznika rezerwy. Po przyjeździe do Nakła nad Notecią stanął na czele ruchu powstańczego. Został komendantem Polskiej Organizacji Wojskowej Zaboru Pruskiego na powiat wyrzyski, a 18 grudnia 1918 roku Komendantem Wojskowym Nakła i powiatu wyrzyskiego. Po wybuchu Powstania Wielkopolskiego zorganizował oddział powstańców, na czele którego opanował Nakło, zmuszając załogę niemiecką do odwrotu. Dowodził w walkach pod Ślesinem i Wyrzyskiem. 20 stycznia 1919 roku, rozkazem dowódcy Frontu Północnego Powstania Wielkopolskiego, został mianowany dowódcą Odcinka Budzyńskiego. Od 12 marca 1919 roku zajmował stanowisko I adiutanta sztabu Frontu Północnego Powstania Wielkopolskiego. Od 15 lipca do 20 sierpnia 1919 roku zajmował stanowisko I adiutanta w 3. Dywizji Strzelców Wielkopolskich. 16 sierpnia 1919 roku mianowany szefem sztabu Grupy Wielkopolskiej (dowódca kapitan Andrzej Kopa), która została wysłana do Małopolski Wschodniej. 10 września 1919 roku został referentem w Sekcji Organizacyjnej w Departamencie I Mobilizacyjno-Organizacyjnym Ministerstwa Spraw Woj-

skowych w Warszawie. 30 października 1919 roku przeniesiony na referenta w Okręgowym Inspektoracie Artylerii przy Dowództwie Okręgu Generalnego „Poznań”. W grudniu 1919 roku został awansowany na porucznika, a w kwietniu 1920 roku otrzymał stopień kapitana. W lipcu 1920 roku wyznaczony dowódcą I dywizjonu 214. Pułku Artylerii Ciężkiej (przemianowanego później na 23. Pułk Artylerii Ciężkiej). W październiku 1919 roku pełnił funkcję członka Oficerskiego Trybunału Orzekającego. W styczniu 1921 roku mianowany I oficerem sztabu 23. Dywizji Piechoty. Od kwietnia 1921 roku do stycznia 1922 roku znajdował się w dyspozycji Naczelnego Wodza Wojsk Powstańczych Górnego Śląska. Z dniem 14 sierpnia 1921 roku otrzymał stanowisko szefa oddziału dla spraw Górnego Śląska przy 23. Dywizji Piechoty. W styczniu 1922 roku został przeniesiony do Komendy Obozu Warownego „Poznań” jako referent artylerii. Z dniem 29 maja 1922 roku został zweryfikowany jako kapitan ze starszeństwem z 1 czerwca 1919 roku lokata 348. Z dniem 17 maja 1923 roku przeniesiony do Oddziału III a Biura Ścisłej Rady Wojennej w Warszawie na stanowisko referenta. W kwietniu 1924 roku jego starszeństwo w stopniu kapitana zostało zmienione na lokatę 331 z 1919 roku. Odbył następnie 6 miesięczny kurs dowódców w Szkole Strzelców Artylerii w Toruniu. W listopadzie 1925 roku zdał egzamin wstępny przed kursem przygotowawczym do Szkół Technicznych we Francji. Następnie w grudniu tego roku przeniesiony do 4. Pułku Artylerii Ciężkiej. Do jednostki tej przybył w lutym 1926 roku, gdzie objął stanowisko dowódcy Samodzielnej Baterii Artylerii Przeciwlotniczej nr 4. W związku z likwidacją powyższej baterii, otrzymał

urlop wypoczynkowy, a następnie w lipcu 1926 roku został przeniesiony do 8. Pułku Artylerii Ciężkiej (dalej 8. PAC) na stanowisko dowódcy 2. baterii. Awans na majora otrzymał 20 kwietnia 1927 roku ze starszeństwem z 1 stycznia 1927 roku lokata 61, a następnie przydział na stanowisko dowódcy I dywizjonu 8. PAC. Z początkiem lipca 1928 roku otrzymał przeniesienie do Szkoły Podchorążych Rezerwy Artylerii we Włodzimierzu Wołyńskim, gdzie zajmował stanowisko wykładowcy. W lipcu 1932 roku otrzymał przeniesienie do 7. Pułku Artylerii Ciężkiej w Poznaniu, gdzie objął stanowisko dowódcy II dywizjonu. W marcu 1933 roku awansował na podpułkownika i został wyznaczony kwatermistrzem pułku. W 1934 roku uczestniczył w kursie w Centrum Wyszkożenia Czołgów i Samochodów Pancernych w Modlinie. Z początkiem 1935 roku został przeniesiony do 17. Pułku Artylerii Polowej w Gnieźnie, gdzie objął stanowisko zastępcy dowódcy pułku. Podczas kampanii wrześniowej 1939 roku dowodził Ośrodkiem Zapasowym Artylerii Lekkiej nr 1, poległ 17 września 1939 roku w Kowlu (miejsce pochowania nieznane). Był odznaczony Krzyżem Niepodległości z Mieczami (nadany 1932 roku), Krzyżem Walecznych (nadany dwukrotnie), Złotym Krzyżem Zasługi (nadany 14 lutego 1929 roku), Krzyżem Górnos Śląskim, Medalem Pamiątkowym za Wojnę 1918-1920 (nadany w 1928 roku), Medalem Dziesięciolecia Odzyskania Niepodległości (nadany w 1929 roku). W latach 20-tych, pomimo niewątpliwych zasług bojowych z okresu Powstania Wielkopolskiego 1918/1919 oraz wielokrotnych wniosków przełożonych (generała brygady Kazimierza Grudzielskiego, majora lekarza dra Wojciecha Ja-

cobsona, majora SG Bohdana Hulewicza, generała brygady Stanisława Taczaka) nie otrzymał Krzyża Virtuti Militari V klasy. Ze związku małżeńskiego z dr medycyny Klarą z domu Krupiekówną (pracowała jako lekarz okulista w Poznaniu) miał troje dzieci: Wiktora Jana (ur. 26 listopada 1932), Teresę Marię (ur. 29 maja 1934) oraz Marię Klarę (ur. 8 grudnia 1935).

CAW, Akta Personalne, sygn. AP I. 481. B. 2731; CAW, Akta VM Edmunda Bartkowskiego, sygn. I. 482.87-8213; Archiwum rodzinne.

Bartosz Kruszyński

Bartlewski Franciszek (1894-1952), urodził się 2 grudnia 1894 roku w Sułkowicach. Syn Marcina i Magdaleny z domu Pieniężna z Domachowa. Uczęszczał do szkoły powszechnej w Sułkowicach. W 1914 roku został wcielony do armii niemieckiej. Walczył na froncie francuskim. Urlopowany z wojska, nie wrócił do swojej jednostki. W styczniu 1919 roku wstąpił do oddziału powstańczego, z którym brał udział w walkach na froncie południowo-zachodnim, m. in. pod Miechcinem i Janiszewem. Uczestniczył w wojnie polsko-bolszewickiej, m. in. w walkach w rejonie Kijowa i na przedpolach Warszawy. Po zakończeniu działań wojennych wrócił do Sułkowic. 7 lutego 1921 roku zawarł związek małżeński ze Stanisławą Woźną i zamieszkał w Żychlewie. Następnie wyjechał do Francji, gdzie pracował do 1949 roku. Ostatnie lata życia spędził z rodziną w Żychlewie. Zmarł w listopadzie 1952 roku. Pochowany został na cmentarzu parafialnym w Krobi.

Związek Kombatantów Rzeczypospolitej Polskiej i Byłych Więźniów Politycznych Oddział w Poznaniu (obecnie w CAW), Ankieta

personalna ZBoWiD; Tomaszewski R., Wysiłek militarny, s. 94; Kartoteka Uczestników Powstania Wielkopolskiego 1918-1919 ze zbiorów Archiwum Gabinetu Pamiętek Historycznych Eligiusza Tomkowiaka w Dopiewie; Gostyński Słownik Biograficzny.

Ewelina Tomkowiak

Bialecki Walenty (1890-1967), powstaniec kompanii opalenickiej. Ur. 9 lutego 1890 r. w Zbąszyniu w rodzinie Karola i Franciszki z domu Ziętek. Po ukończeniu szkoły powszechnej w Zbąszyniu pracował u ojca jako rolnik, Udzielał się w TG „Sokół”. W czasie I wojny światowej powołany do armii niemieckiej. Po wybuchu Powstania Wielkopolskiego przyłączył się do kompanii opalenickiej i wziął udział w walkach z zaborcą, jak zapisano w przedwojennym kwestionariuszu Komitetu Krzyża i Medalu Niepodległości: „odznaczając się zawsze odwagą i walecznością”. Zarządzeniem Prezydenta Rzeczypospolitej Ignacego Mościckiego z dnia 20 lipca 1932 r. odznaczony został Medalem Niepodległości. Z kolei Uchwałą Rady Państwa nr: 12.17-0.1047 z dnia 17 grudnia 1958 r. odznaczony Wielkopolskim Krzyżem Powstańcym. We wniosku odznaczeniowym zapisano: *Brał czynny udział w walkach powstańczych od 6-01-1919 r. pod dowództwem por. Klemczaka w kompanii opalenickiej pod Zbąszyniem, Strzyżewem, Nowym Dworem i Przypro-*

Wincenty Bialecki

stynią – według przedłożonego wyciągu z książeczki wojskowej. Po ukończeniu walk powstańczych został wcielony do formacji regularnej, skąd zwolniony 20-07-1921 r. jako szeregowiec. (...) Odznaczony, m. in. Medalem Niepodległości, Medalem Pamiątkowym Za wojnę 1918-1921, WKP. Żonaty z Gertrudą z domu Weimann (5 lutego 1902 r. – 5 grudnia 1982 r.). Posiadali dzieci: Władysława, Mariana, Łucję, Annę i Bronisława. Zmarł 1 stycznia 1967 r. w Nowym Dworze k/Zbąszynia, pochowany został na zbąszyńskim cmentarzu.

CAW, Akta Komitetu Krzyża i Medalu Niepodległości z 20 lipca 1932 r.- Bialecki Walenty: Archiwum Prezydenta RP, Archiwum Rady Państwa, uchwała o odznaczeniu WKP nr: 12.17-0.1047 z dnia 17 grudnia 1958 r.; USC w Zbąszyniu; relacja Krzysztofa Bialeckiego.

Zdzisław Kościański

Bialecki Wincenty (1888-1983), powstaniec kompanii opalenickiej. Ur. 19 stycznia 1888 r. w Zbąszyniu w rodzinie Karola i Franciszki z domu Ziętek. Po ukończeniu szkoły powszechnej uczył się w zawodzie ciesielskim i pracował jako cieśla. Od 13 października 1909 r. do 18 września 1911 r. służył w Gwardyjskim Batalionie Saperów w Berlinie. W czasie I wojny światowej powołany 3 sierpnia 1914 r. do Garde Pionier Bata-

lion w Berlinie. W czasie walk batalionu w okresie od 30 października 1914 r. do 15 listopada 1914 r. został lekko ranny. Po wybuchu rewolucji listopadowej 1918 r. w Berlinie, 20 listopada 1918 r. powrócił do Zbąszynia. Po wybuchu powstania Wielkopolskiego przyłączył się do kompanii opalenickiej i wziął udział w walkach o dworzec kolejowy 5 stycznia 1919 r. w Zbąszyniu i w dalszych walkach na Ziemi Zbąszyńskiej. Po zdemobilizowaniu pracował jako cieśla. Uchwałą Rady Państwa nr: 03.29-0.173 z dnia 29 marca 1971 r. odznaczony Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym. We wniosku odznaczeniowym zapiano: *Walczyl z bronią w rękę wraz z Kompanią Opalenicką którą dowodził Edmund Klemczak pod Zbąszyniem, Nowym Dworem, Perzynami i Chrośnicą. Żonaty z Wiktorią z domu Krawczyk (ślub 12 kwietnia 1913 r.). Posiadał dzieci: Jana (ur. 1914 r., zginął w 1939 r. w Monkowicach), Marię, Irenę, Ludwika, Franciszka i Henryka. Zmarł 13 września 1983 r. w Zbąszyniu, gdzie został pochowany.*

CAW, Akta Komitetu Krzyża i Medalu Niepodległości 1931- 1934 r.- Bialecki Wincenty: Archiwum Prezydenta RP, Archiwum Rady Państwa, uchwała o odznaczeniu WKP: 03.29-0.173 z dnia 1971-03-29; Wielkopolska Biblioteka Cyfrowa, Armees Verordnungsblatt. Verlustliste 1914.12.03 Ausgabe-247-249/298; USC w Zbąszyniu; Relacja Krzysztofa Bialeckiego.

Zdzisław Kościański

Wincenty Bialecki

Biskupski Franciszek (1858-1929), inżynier elektrotechnik, przedsiębiorca i działacz społeczny w Wielkopolsce na przełomie XIX i XX stulecia. Należał do wielkich indywidualności i ludzi o niespożytej energii. Odznaczał się nadzwyczajną inteligencją, władał dziewięcio-

ma językami, 23 lata spędził w podróżach. Odbył rowerową wycieczkę dookoła świata. Urodził się 16 lutego 1858 roku w Gostyniu Starym, jako czwarty syn dzierżawcy dóbr proboszczowskich Nikodema i Reginy Raduczyńskiej. Nikodem Biskupski był z kolei synem Melchiora i Bibianny. Wiadomo, iż ojciec Franciszka wcześniej trudnił się młynarstwem i pochodził z Grodziska. Dbał o wykształcenie synów – Antoni został lekarzem, Paweł aptekarzem, a Jan mechanikiem. Franciszek Biskupski uczęszczał do gimnazjum w Lesznie i Śremie. Do Poznania przyjechał po raz pierwszy w roku 1876. Pracował tam jako buchalter w jednej z firm kupieckich. W Poznaniu odbył też służbę wojskową. Służył w stacjonującym na terenie Jeżyc 6. Pułku Grenadierów. Krótco po zwolnieniu z wojska, w grudniu 1881 roku przeniósł się do Bydgoszczy, a stamtąd udał się na studia techniczne do Hanoweru i Wiednia. Po kilku latach wyężonej nauki uzyskał dyplom inżyniera elektrotechnika. Do Poznania wrócił 8 stycznia 1891 roku, aby pozostać tam już na stałe. Zamieszkał przy ul. Łąkowej 3 u Ramińskiego, a następnie przeniósł się na ul. Berlińską 3. W dniu 22 stycznia 1892 roku Franciszek Biskupski zawarł związek małżeński z rodowitą poznanianką Klementyną z Gruszczyńskich. Nowożeńcy zamieszkali w domu przy ul. Berlińskiej 10. Krótco po powrocie do Poznania został współwłaścicielem renomowanej firmy „A. Vogt. Zakład Elektrotechniki, Mechaniki Precyzyjnej i Optyki”, której siedziba znajdowała się przy ul. Berlińskiej 3. Założył ją – zapewne jeszcze przed rokiem 1884 – wybitny poznański elektrotechnik Cezary Vogt. Był to drugi w kolejności chronologicznej (po firmie A. Arendt i Sp.) najstarszy zakład tej branży w Po-

znaniu. W 1889 roku w swoim zakładzie przy ul. Berlińskiej Cezary Vogt urządził pierwszą w Wielkopolsce stałą panoramę optyczną (podobną do późniejszego fotoplastykonu), gdzie regularnie odbywały się pokazy stereoskopowych obrazów fotograficznych. O wysokiej randze spółki może też świadczyć fakt udziału jej w wielkiej Międzynarodowej Wystawie Elektrotechnicznej we Frankfurcie nad Menem w roku 1891. Firma „Vogt i Biskupski” jako jedyna z Poznania posiadała tam własne stoisko ekspozycyjne, znajdujące się w olbrzymiej hali Telegrafii i Telefonii. Tam swoje wyroby prezentowały wówczas najświetniejsze przedsiębiorstwa tej branży na świecie. Poznaniacy zaprezentowali m. in. najnowszy i jeszcze nie opatentowany wynalazek Vogta, a mianowicie mikrofon precyzyjny z suportem magnetycznym. Pozostający dotychczas w cieniu bardziej znanego współnika, po jego wyjeździe do Berlina we wrześniu 1892 roku, Franciszek Biskupski został jedynym właścicielem całego zakładu. W następnym roku przeniósł go na ul. Berlińską 11. Firma „F. Biskupski” oferowała szeroki asortyment towarów, częściowo także własnej produkcji, zgromadzonych w czterech działach: elektrotechnicznym, optycznym, meteorologicznym i mechaniki precyzyjnej. Przedsiębiorstwo świadczyło też profesjonalne usługi w zakresie zakładania piorunochronów, dzwonek elektrycznych, telefonów, różnego typu stacji telefonicznych, telegrafów, urządzeń alarmowych i elektrycznych instalacji oświetleniowych. Corocznie pod koniec lata organizował wyprzedaże używanych i nowych rowerów. 1 kwietnia 1901 roku Franciszek Biskupski otworzył firmę przy ul. Św. Marcin 41, narożnik ul. Wałowej (dziś ul. Kościuszki). Otrzymała ona nazwę „Elek-

trotechnik”. Zgodnie z wcześniejszymi zapowiedziami ograniczono profil produkcji i usług oraz asortyment artykułów wyłącznie do branży elektrotechnicznej. Firma wyspecjalizowała się przede wszystkim w naprawie starych i zakładaniu nowych gromochronów. Biskupski był rzeczoznawcą tych urządzeń dla Prowincjonalnego Towarzystwa Ogniwego w Poznaniu. Poza tym pełnił też funkcję generalnego reprezentanta na teren Prowincji Poznańskiej producenta samochodów terenowych Union Maurera. W grudniu 1898 roku pokazał nieznanе jeszcze wtedy w Poznaniu urządzenie do odtwarzania dźwięków utrwalonych na płytach, zwane gramofonem. Najpierw przyniósł je do redakcji „Dziennika Poznańskiego” i zademonstrował jego działanie, wzbudzając duże zainteresowanie wśród dziennikarzy. Następnie gramofon został wystawiony na widok publiczny. Od tego też momentu każdy zainteresowany owym urządzeniem mógł go nabyć w firmie Biskupskiego w cenie 100 marek za sztukę. Dużą atrakcją dla mieszkańców miasta było również uruchomienie przez Franciszka Biskupskiego nowej panoramy optycznej, po raz pierwszy zademonstrowanej na Prowincjonalnej Wystawie Przemysłowej w Poznaniu w 1895 roku. Wyświetlane w niej fotografie miały przede wszystkim charakter krajoznawczy, choć nieraz dokumentowały także aktualne i ważne dla dziejów techniki wydarzenia XIX stulecia. Należy podkreślić, że na wspomnianej wyżej wystawie w dniu 11 września 1895 roku przedsiębiorstwu Biskupskiego przyznano srebrny medal z dyplomem za zaprezentowane aparaty elektryczne. Przyczynił się do elektryfikacji Poznania i zbudował tam pierwszą elektrownię. Zakładał ponadto instalacje elektryczne poza Wielkopolską (m. in. w Charlottenburgu

i poza granicami Rzeszy, w Rosji). Na wykłady fachowe proszono go nawet do Berlina. Franciszek Biskupski był też społecznikiem. Mimo prowadzenia tak dużej firmy znajdował czas na udzielanie się w różnego rodzaju towarzystwach i stowarzyszeniach, w tym także o charakterze naukowym. W latach 1894-1929 był członkiem zwyczajnym Wydziału Technicznego przy Towarzystwie Przyjaciół Nauk w Poznaniu. Wyróżniał się w nim dużą aktywnością, głównie poprzez działalność wykładową. Jego referaty w znacznej mierze dotyczyły zagadnień związanych z elektrotechniką i meteorologią. Często też demonstrował działanie różnych maszyn i aparatów. Na walnym zebraniu Wydziału Przyrodników i Techników w dniu 5 stycznia 1904 roku wybrano go na członka dziesięcioosobowej Komisji Terminologicznej, mającej zająć się szczegółową korektą polskiego tłumaczenia niemieckiego słownika technicznego. Ów słownik pod nazwą „Technik” wydany został przez sekcję techniczną przy Oddziale Warszawskim Towarzystwa Popierania Przemysłu i Handlu. W roku 1918 został członkiem Wydziału Elektrotechników przy Stowarzyszeniu Techników w Poznaniu. W następnym roku Wydział postanowił wystąpić z macierzystej organizacji i połączyć się ze Stowarzyszeniem Elektrotechników Polskich. Pierwsze zebranie organizacyjne Oddziału Poznańskiego SEP odbyło się 26 lutego 1921 roku, a jednym z założycieli był Franciszek Biskupski. Był ponadto członkiem założycielem Polskiego Związku Przedsiębiorstw Elektrotechnicznych na Województwo Poznańskie i Pomorskie. Organizacja ta w roku 1927 mianowała go w uznaniu licznych zasług członkiem honorowym. Franciszek Biskupski należał również do Cechu Ślusarzy i Rzemiosł

Pokrewnych w Poznaniu. Od roku 1899 był członkiem Zarządu owego Cechu, a od 29 stycznia 1903 roku do 11 lutego 1915 roku cechmistrzem. Od chwili założenia w 1900 roku Izby Rzemieślniczej w Poznaniu aż do 1915 roku był jej członkiem, a także przewodniczącym komisji egzaminacyjnej na czeladników i mistrzów dla Wydziału Elektrotechnicznego. Kandydatów egzaminował w ich ojczystym języku, a pisma do rzemieślników redagował stale w dwóch językach – polskim i niemieckim. Odznaczał się wielką sprawiedliwością, przez co zyskał szacunek i poważanie obu narodowości. Był także długoletnim członkiem Bractwa Kurkowego w Poznaniu oraz członkiem zwyczajnym Towarzystwa Przemysłowego „Stary Poznań” w Poznaniu. Pragnieniem Franciszka Biskupskiego, podobnie zresztą jak wielu innych Polaków, było zbudowanie willi w Puszczykowie. Jednakże pozwolenia na budowę solidnych murowanych domów otrzymywali wyłącznie Niemcy i Żydzi. W przypadku, gdy zwracali się o nie Polacy prezes Rejencji Poznańskiej wyrażał zgodę na budowę wyłącznie prowizorycznych altan i domków letniskowych z muru pruskiego, pozbawionych pieców. Gdy w 1906 roku Biskupski nabył działkę w Puszczykowie, postanowił, podobnie jak Michał Drzymała, obejść ten zakaz, wznosząc dom pozbawiony wprawdzie najważniejszych cech mieszkalnych – kominów, lecz opatrzone w niezależne urządzenia gazowe i elektryczne. Zbudował na murowanym fundamencie oryginalny pawilon mieszkalny o drewnianej konstrukcji szkieletowej w kształcie pięciokąta. W suterenie mieściła się studnia i wodociąg, na parterze stosunkowo obszerna weranda, na pierwszym piętrze sypialnia, a na drugim łazienka. Pawilon za-

opatrzony był w łączność telefoniczną, a na wieży zamontowano zegar elektryczny. Władze pruskie szybko zareagowały, wydając decyzję o rozbiórce budynku. Rozpoczęły się procesy sądowe. Po wybuchu I wojny światowej, Franciszek Biskupski, z uwagi na swój wiek, nie został zmobilizowany. Wziął jednak udział w powstaniu wielkopolskim, używając stopnia kapitana wojsk polskich. Był współzałożycielem i instruktorem pierwszej Szkoły Oficerskiej Straży Ludowej (późniejszej Obrony Krajowej) w Poznaniu. 28 września 1919 roku na lotnisku Wojskowym Ławica zorganizował pierwsze w Polsce popisy lotnicze. Zbiórką pieniędzy na ten cel zajmowała się jego żona Klementyna (szczególnie zasłużona przy zbieraniu składek na Górny Śląsk w okresie plebiscytowym). Franciszek Biskupski współredagował wychodzący w Poznaniu dwutygodnik „Polska Flota Napowietrzna”. Był jednym z głównych założycieli pierwszego polskiego Aeroklubu w Poznaniu. W czasie organizacji Ministerstwa b. Dzielnicy Pruskiej powołany został do Departamentu Przemysłu i Handlu. Pracował tam aż do jego likwidacji. Franciszek Biskupski zmarł w Poznaniu 5 października 1929 roku. Pogrzeb odbył się na cmentarzu parafii św. Marcina.

Kartoteka Uczestników Powstania Wielkopolskiego 1918-1919 ze zbiorów Archiwum Gabinetu Pamiątek Historycznych Eligiusza Tomkowiaka w Dopiewie; Gostyński Słownik Biograficzny

Malwina Tomkowiak

Biskupski Stanisław (1900-1974), urodził się w Krzywiniu 22 kwietnia 1900 roku, w rodzinie górnika Romana i Marianny z domu Muszyńska-Cichoń-

ska. Po ukończeniu szkoły powszechnej, podjął naukę w szkole średniej. Później ukończył dwuletni kurs kapelmistrzowski w Poznaniu (1928 r.). W czasie Powstania Wielkopolskiego w szeregach Kompanii Krzywińskiej walczył w Kościanie i pod Wolsztynem. Następnie uczestniczył w III Powstaniu Śląskim. Po zakończeniu walk kolejno służył w latach: 1923-1926 jako kapelmistrz orkiestry 60 pułku piechoty; 1928-1939 kapelmistrz w 53 pułku piechoty; w sierpniu 1939 roku przeniesiony jako kapelmistrz do 66 pułku piechoty w Chełmie nad Wisłą. Podczas walk we wrześniu 1939 roku w Armii Pomorze. 17 września 1939 roku pod Sochaczewem, dostał się do niewoli niemieckiej. W okresie II wojny światowej (październik 1939-kwiecień 1945) jeniec wojenny Oflagu VII A w Murnau. Po zakończeniu wojny do 1947 roku w II Korpusie Polskich Sił Zbrojnych w Anglii, na stanowisku kapelmistrza Wielkopolskiej Brygady Pancerniej. W maju 1947 roku wrócił do Polski. Po powrocie do kraju aktywnie działał społecznie, był m. in. radnym i ławnikiem Sądu Rejonowego w Lesznie. Wstąpił do ZBoWiD-u.. Uchwałą Rady Państwa nr 08.01-0.716 z dnia 1 sierpnia 1958 roku, odznaczony został Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym. Wniosek na to odznaczenie umotywowany został w sposób następujący: *Biskupski Stanisław brał czynny udział z bronią w ręką w Powstaniu*

Stanisław Biskupski

Wielkopolskim w okresie od 28.12.1918 r. do 20.02. 1919 r. Dnia 28.12.1918 r. wstąpił jako ochotnik w szeregi powstańcze Kompanii Krzywińskiej. Udział w walkach z Niemcami brał w Kościanie przy rozbrajaniu magazynu broni, przy rozbrajaniu kolonistów w Miąskowie i Kleszczewie. Następnie brał udział w walkach o Wolsztyn oraz o Osieczną, Klonowiec i Lipno. Dowódcą oddziałów powstańczych byli ppor. Stelmachowski i Andrzejewski a dowódcą grupy Leszno był kpt. Śliwiński. Po zakończeniu powstania wcielony został do służby czynnej w 6 Pułku Strzelców Wlkp. później 60 p. p. Był odznaczony również: Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski i śląskim Krzyżem Powstańczym. Zmarł 26 marca 1974 roku w Lesznie i został pochowany na Kwaterze Powstańców Wielkopolskich na cmentarzu w Lesznie. Był dwukrotnie żonaty. Pierwsza żona Zofia z domu Wesołowska zmarła na przełomie 1940 i 1941 roku w Rumunii. Z tego małżeństwa urodził się syn Edward Jacek (ur. 11 września 1931 r. w Stryju, zmarł 10 listopada 1968 roku), mgr inż. elektryk. 30 grudnia 1947 roku zawarł związek małżeński z Haliną z domu Świtońska, ekonomistką i nauczycielką (zm. 21 maja 2000). Dzieci z drugiego małżeństwa: Leszek Jerzy (ur. 20 kwietnia 1950 roku w Lesznie), mgr inż. elektryk; Roman Marian (ur. 24 stycznia 1953 roku w Lesznie), mgr chemii i Andrzej Piotr (ur. 9 października 1956 roku w Lesznie), lekarz.

Dokumenty i pamiątki rodzinne; Lista odznaczonych.

Leszek Biskupski

Bötcher (Böttcher) Ignacy (1897-1919), urodził się 12 lutego 1897 roku w Chrośnicy, pow. nowotomyski, jako

syn Franciszka i Marianny, z domu Przybyła. W kartotece Ignacego Bötchera (Böttchera) znajdującej się w zbiorach Państwowego Archiwum w Poznaniu, w rubryce zawód figuruje wpis mularz/murarz. Szeregowiec, uczestnik Powstania Wielkopolskiego. Zmarł dnia 15 listopada 1919 roku, w wyniku chorób w nowotomyskim lazarecie I.

Strony internetowe: www.e-kartoteka.net/pl/search?signature=14277; *Lista strat Powstania Wielkopolskiego od 27.12.1918 r. do 8.03.1920 r.*, www.depot.ceon.pl/handle/123456789/955?show=full

Jacek Matula

Brochwicz-Donimirski August (1873-1952), komendant polskiej policji plebiscytowej na Powiślu w 1920 r., pierwszy dowódca 18. Pułku Ułanów Pomorskich, dyrektor Państwowego Stada Ogierów w Starogardzie Gdańskim, płk WP. Ur. się 4 sierpnia 1873 r. w Czerninie (gmina Sztum) w rodzinie szlacheckiej Henryka (1844-1918) i Bogumiły z d. Donimirskiej (1846-55). Ojciec Augusta, Henryk, pochodził z Zajeziera (woj. kujawsko – pomorskie, gmina Gniewkowo), które przejął w 1873 r. od dzierzawiącego te dobra swojego szwagra Juliusza Czarlińskiego. Majątek w Zajezierzu służył z hodowli bydła rasy holenderskiej, koni wierzchowych oraz owiec. Jego ojciec należał do tajnej

organizacji filomackiej w Chełmnie, brał udział w powstaniu styczniowym, w latach 1883-98 pełnił funkcję posła do parlamentu Rzeszy z ramienia ludności polskiej z okręgu sztumsko-kwidzyńskiego. Był także radcą Ziemstwa Kredytowego w Kwidzynie. W 1895 r. Henryk dla gałęzi zajezierskiej otrzymał od władz prawo posługiwania się przydomkiem „Brochwicz”. August pierwsze nauki pobierał w rodzinnym domu w Zajezierzu. Następnie do progimnazjum uczęszczał w Sztumie, a później w gimnazjum w Chojnicach (1884-94), gdzie zdał maturę. Studiował w Berlinie rolnictwo, prawo i ekonomię. Absolwent szkoły wojskowej: służył zawodowo w wojsku niemieckim w konnicy. W 1912 r. jako pruski kawalerzysta przejął po ojcu zajezierski majątek i z upodobaniem zajął się hodowlą koni wierzchowych, które były jego wielką pasją. Odnosił liczne sukcesy w zawodach hippicznych. W 1913 r. na zjeździe kółek rolniczych w Tucholi wygłosił referat o racjonalnym chowie koni. Podczas I wojny światowej August Brochwicz-Donimirski w stopniu majora służył w kawalerii niemieckiej. Wiosną 1919 r., w porozumieniu z Podkomisariatem Naczelnej Rady Ludowej w Gdańsku, z grupą zwerbowanych przez siebie ochotników przedarł się przez linię demarkacyjną i dotarł na tereny wyzwolone przez powstańców wielkopolskich. W kwietniu 1919 r. na podstawie rozkazu generała Józefa Dowbora-Muśnickiego rozpoczęto formowanie pułku kawalerii. 24 lipca 1919 r. rozkazem nr 205 Dowództwa Głównego Wojska Polskiego w Poznaniu został utworzony 4. Pułk Ułanów Wielkopolskich, przemianowany na 4 Pułk Ułanów Nadwiślańskich, którego został dowódcą pułku. Dowództwo Główne w Poznaniu nadało mu rangę ppłk.. Pułk miał zabez-

August
Brochwicz
-Donimirski

pieczęć obejmowanie przez Polaków Pomorza Gdańskiego przyznanego Polsce w traktacie wersalskim. 1 sierpnia 1919 r. w związku z włączeniem Wojsk Wielkopolskich do Wojska Polskiego przemianowano pułk, tym razem na 18. Pułk Ułanów Pomorskich. Nazwa ta oficjalnie zatwierdzona została w lutym 1920 r. W połowie stycznia 1920 r. pułk zakwaterował w Toruniu, a w lutym przegrupował się do Grudziądza. Do kwietnia 1920 r. zorganizowano jeden dywizjon w składzie dwóch szwadronów. Po uzyskaniu pełnej gotowości bojowej, dywizjon 29 maja 1920 r. wyruszył na front polsko-bolszewicki. Natomiast jego dowódca w maju 1920 r. został skierowany przez władze polskie w swoje rodzinne strony w charakterze komendanta polskiej policji plebiscytowej. Organizował m. in. kółka samokształceniowe z naciskiem na naukę języka polskiego, a także kółka rolnicze. Po przegranej przez Polskę plebiscycie (11 lipca 1920 r.) z obawy przed aresztowaniem ze strony Niemców opuścił Powiśle. Zamieszkał w Grudziądzu. Mianowany Okręgowym Inspektorem Armii Ochotniczej, a potem zastępcą dowódcy Okręgu Generalnego „Pomorze”. W lutym 1921 r., w stopniu pułkownika Wojska Polskiego, brał udział w pracach Międzynarodowej Komisji Granicznej. Rozkazem szefa Okręgu Generalnego Pomorza, generała porucznika Zielińskiego, 9 września 1921 r. przeniesiony został do rezerwy i mianowany dyrektorem Państwowego Stada Ogierów w Starogardzie Gdańskim. W piśmie do Ministerstwa byłej Dzielnicy Pruskiej napisał: *Jeżeli Ministerstwo [...] uważa, że się na to stanowisko nadaję i więcej tam mógłbym przynieść korzyści Ojczyźnie, to proszę o zwolnienie z czynnej służby wojskowej z zaliczeniem do rezerwy*

[...] z prawem noszenia munduru 18. Pułku Ułanów Pomorskich, który formowałem. Kierował Stadem Ogierów do 1934 r., kiedy to przeszedł na emeryturę. Zamieszkał w Sędzicach w powiecie lubawskim, gdzie brał aktywny udział w działalności społecznej, gospodarczej i oświatowej, m. in. był członkiem Polskiego Związku Zachodniego, Związku Oficerów Rezerwy, Towarzystwa Hodowców Konia Wierzchowego, Towarzystwa Zachęty do Hodowli Koni. Jako członek nadzwyczajny Pomorskiej Izby Rolniczej w Toruniu, pełnił funkcję członka podkomisji ds. hodowli koni ciepłokrwistych. Dopiero w 1938 r. przy pomocy władz polskich przeprowadził wymianę Zajezierza na majątek Niemca Waltera Hubschmanna – znajdujący się tuż koło Nowego n. Wisłą. Obejmował on wraz z dworem i szeregiem budynków gospodarczo-inwentarskich 377 ha, w tym 336 ha ziemi ornej, 34 ha łąk i pastwisk, 3 ha jezior i stawów, 1 ha lasu oraz 3 ha nieużytków. Podczas okupacji niemieckiej ukrywał się na terenie Generalnego Gubernatorstwa. Po zakończeniu II wojny światowej nie mógł wrócić do swych dawnych majątków, które zostały znacjonalizowane. Schorowany zamieszkał u siostrzeńca Tadeusza Czermińskiego w Lęborku, gdzie zmarł 10 marca 1952 r. W dniu 30 lipca 2012 r. został powtórnie pochowany: w rodzinnym grobie w Zajezierzu. Rodziny nie założył.

Księga Jazdy Polskiej, Warszawa 1938, s. 228; Księga Pamiątkowa Dziesięciolecia Pomorza, Toruń 1939, s. 215 (tamże fotografia); Rodowody Pułków Jazdy Polskiej 1914-1947, pod red. Kornela Krzeczunowicza. Londyn 1983, s. 181; M. Kłopotowski, J. Dobiecki: Zarys historii wojennej 18-Pułku Ułanów Pomorskich, Warszawa 1929, s. 3-5; Z. Kościański: Przyczynek do historii odznaki

pamiętkowej 18-go pułku ułanów pomorskich (w:) *Dwa powroty nad Bałtyk 1920 i 1945*, pod red. B. Polaka, Koszalin 1986 s. 419-429; *tenże*, *W sprawie powstańczego rodowodu 16 i 18 Pułku Ułanów (w:) Prawdy i fikcje Powstania Wielkopolskiego 1918-1919. Materiały z VII Ogólnopolskiego Seminarium Historyków Powstania Wielkopolskiego*. Pod. Red. B. Polaka, Koszalin 1987, s. 139; *Odznaka 18 Pułku Ułanów Pomorskich (Ordery i odznaczenia) De Agostini – Warszawa, 2012 s. 4; W. Błaszczyk, 18 Pułk Ułanów, Pruszków 1996, s. 4; W. Sokulski, Historia 18 Pułku Ułanów Pomorskich. Metryka 18 Pułku Ułanów Pomorskich. Detroit (mpis); tenże, Historia 18-go Pułku Ułanów Pomorskich (Detroit 1975), Grudziądz 2010, s. 9; Adam Stenzel, Wypełniony testament (w:) *Kalendarz Grudziądzki 2015, Grudziądz 2014, s. 107-114.**

Zdzisław Kościański

Budziszewski Józef (1893-1973), urodził się 12 grudnia 1893 roku w Chicago w Stanach Zjednoczonych Ameryki w rodzinie Józefa i Apolonii z domu Polcyn. W rodzinnym domu mówił po polsku i przez matkę był uczony religii katolickiej. W 1895 roku rodzina Budziszewskich wróciła do Polski. Od szóstego roku życia zaczął uczęszczać do szkoły powszechnej w Miastowicach pow. Żnin. W 1906 roku brał udział w strajku w szkole w Miastkowicach. Po ukończeniu szkoły powszechnej podjął naukę w zawodzie kowalskim. Po ukończeniu nauki pracował jako czeladnik kowalski w Krobi. W 1913 roku został powołany do armii pruskiej i służył w 10 pułku ułanów. Po wybuchu I wojny światowej w 1914 roku został wysłany na front zachodni do Francji. W 1917 roku został przydzielony do 7 pułku huzarów; od grudnia 1917 roku służył 26 pułku artylerii polowej. Przez cały czas uczestniczył w walkach we Francji. 23

grudnia 1918 roku został zwolniony z armii niemieckiej i wrócił do Polski. 1 stycznia 1919 roku, jako ochotnik wstąpił w szeregi powstańcze i z bronią w rękę walczył pod Ludwikowem, Piotrowem, Szczepicami, Szubinem, Paterkiem i Kcynią. 3 marca 1919 roku został wcielony do 8 kompanii 10 Pułku Strzelców Wielkopolskich. Później kolejno przydzielony: od 2 kwietnia 1919 roku do 1 kompanii baonu Kcyńskiego; 5 maja 1919 roku do 1 kompanii 9 Pułku Strzelców Wielkopolskich; 6 czerwca 1920 roku do 1 kompanii 67 pułku piechoty; 12 listopada 1920 roku do 4 kompanii baonu zapasowego 67 pułku piechoty. 15 listopada 1920 roku bezterminowo urlopowany w stopniu kaprała. Po zwolnieniu z wojska wstąpił do pracy państwowej w Dyrekcji Okręgowych Kolei Państwowych w Poznaniu, gdzie pracował w charakterze kowala w Głównych Warsztatach I klasy w Poznaniu. Z udział w Powstaniu Wielkopolskim, 13 grudnia 1973 roku awansowany na stopień podporucznika W. P. Zmarł 28 marca 1973 roku, początkowo pochowany na cmentarzu w Wirach, w tym samym roku ekshumowany i przeniesiony na cmentarz żabikowski w Luboniu. Żonaty z Józefą (zm. 1957), z którą miał troje dzieci: Władysławę (ur. 26 czerwca 1924), Barbarę (ur. 4 grudnia 1930) i Henryka (ur. 6 grudnia 1932). Odznaczony m. in. Medalem Niepodległości (czerwiec 1938). Uchwałą Rady Państwa nr 12.06-0.950 z dnia 6 grudnia 1957 roku odznaczony został Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym. Wniosek uzasadniono w sposób następujący: *Ob. Budziszewski Józef niezwłocznie po wybuchu rewolucji w Niemczech opuścił szeregi armii niemieckiej w której służył od 1913 do 1918 i w której przebywał na froncie od 1914 do 1918 i udaje*

się niezwłocznie z bronią i amunicją do kraju. Powstanie Wielkopolskie zastaje Budziszewskiego jeszcze w Niemczech, przedziera się przeto przez front i już w dniu 1 stycznia 1919 roku zgłasza się ochotniczo jako uczestnik do Powstania Wielkopolskiego a mianowicie do kompanii kcyńskiej i bierze czynny udział z bronią w rękę w walkach w rejonie Kcynia – Nakło a zwłaszcza pod Ludwikowem, Piotrowem, Szczepicami i Paterkiem oraz Szubinem – w czasie od 01.01.1919 do 19.02.1919 pod dowództwem kpt. Cywińskiego. W wojsku przebywał od 20.02.1919 do 18.11.1920 po czym został jako starszy rocznik *niepodlegającej* obowiązkowej służbie wojskowej przeniesiony do rezerwy w stopniu kaprala. Podstawa: książeczka wojskowa z dnia 31.12.1933 P. K. U. Poznań- Miasto.

Dokumenty i pamiątki rodzinne; Lista odznaczonych.

Grzegorz Domiński

Bugajewski Antoni (1899-1987), powstaniec batalionu kościańskiego. Urodził się 9 stycznia 1899 r. w Gorzyczkach w powiecie kościańskim w rodzinie Jana i Katarzyny z domu Łuczak. Po ukończeniu szkoły ludowej w Borowie pracował jako stangret. 20 czerwca 1917 r. powołany został do armii niemieckiej, do 46 pułku piechoty w Jarocinie. W listopadzie tegoż roku wysłany został na front zachodni do Francji jako żołnierz 19 pułku piechoty im. von Courbiere'a (2 Poznański). Walczył na froncie zachodnim, m. in. pod Marną do zawieszenia broni na froncie zachodnim. 22 grudnia 1918 r. powrócił z pułkiem do garnizonu w Görlitz. 27 grudnia 1918 r. zdezerterował z armii niemieckiej i wstąpił do batalionu kościańskiego

i walczył w Powstaniu Wielkopolskim. Brał udział w walkach pod Leszmem i Rawiczem. W 1919 r. wszedł w skład 3 pułk strzelców wielkopolskich (późniejszy 57 pułk piechoty wielkopolskiej). Z pułkiem tym brał udział w wojnie polsko-bolszewickiej (18 lipca 1919-21 grudnia 1920 r.) m. in. walczył: pod Mołodecznem, Mińskiem, Bobrujskiem, nad Berezyną, nad Bugiem, w odwrocie i kontruderzeniu po Warszawę, Garwolinem, Mińskiem Mazowieckim, Łomżą, Brześciem. Za bohaterstwo wykazane podczas bitwy nad Berezyną w 1920 roku, został odznaczony Krzyżem Walecznych numer 27881. W odwrocie wraz z pułkiem dotarł pod Warszawę, Po zwycięstwie nad Wisłą w 1920 roku pozostał żołnierzem zawodowym. W 1921 r. przeniesiony został do 16/2 Pułku Ułanów Wielkopolskich w Bydgoszczy, gdzie służył jako podoficer zawodowy do 1939 roku. Na przełomie 1937 i 1938 roku został oddelegowany do Centrum Wyszkożenia Kawalerii w Grudziądzu jako instruktor. Rok 1939 zastał wachmistrza Bugajewskiego jako dowódcę 3 plutonu i szefa szwadronu kolarzy 16 P. Uł. Wielkopolskich im. Gen. Gustawa Orlicz – Dreszera dowodzonego przez por. Jerzego Woszczyńskiego. Po rozbięciu pułku na Pomorzu wraz ze swoimi żołnierzami przeprawił się przez Wisłę. Następnie brał udział w walkach po Kutnem. Później, ze swoimi żołnierzami, dotarł do zgrupowania SGO „Polesie”,

Antoni Bugajewski

gdzie brał udział w walkach w składzie improwizowanej grupy gen. bryg. Franciszka Kleeberga. Nie dostał się do niewoli i powrócił do Bydgoszczy zajętej przez Niemców, gdzie zaangażował się w działalność Tajnej Organizacji Wojskowej „Gryf Pomorski”. Uniknął aresztowania przez Niemców, ale zaraz po wkroczeniu Sowieców w styczniu 1945 r. został aresztowany i deportowany do łagru na Uralu, powrócił do Polski we wrześniu 1945 r. Przez kilka lat pracował w Państwowych Nieruchomościach Ziemskich (później: w PGR). Zmarł 7 sierpnia 1987 r. w Warszawie i został pochowany na cmentarzu Bródzińskim. Żonaty z Łucją z domu Burdzińską, posiadali dwie córki: Wandę (ur. 1925), Alfredę (ur. 1926). Odznaczony, m. in.: Krzyżem Walecznych, Medalem za Wojnę 1918-21; Medalem Dziesięciolecia Odzyskanej Niepodległości, Medalem Brązowym Za Długoletnią Służbę.

CAW, akta personalne: 481. B. 14403, odznaczeniowe KKIMN odrzuc. 12.06.1935; Instytut Polski i Muzeum Gen. Sikorskiego w Londynie, BI 28 B s. 38 (relacja ppor. Stanisława Szczepkowskiego); H. Kowalski, 50-lecie 16 Pułku Ułanów Wielkopolskich im. gen. dym. Gustawa Orlicz-Dreszera 29. XII. 1918 – 29. XII. 1968. Bydgoszcz – Londyn 1968, s. 204; J. Wielhorski, R. Dembiński, Kawaleria polska i bronie towarzyszące w kampanii wrześniowej 1939 roku. Ordre de Bataille i obsady personalne. Londyn 1979, s. 9, 111; S. Krasucki, Pomorska Brygada Kawalerii. Pruszków 1994, s. 182-183; Relacja pisemna Piotra Bogdana.

Zdzisław Kościański

Celka Jan (1899-1962), urodził się 5 lipca 1899 roku w Domachowie jako syn Bartłomieja i Apolonii z domu Nejczyk. Uczęszczał do szkoły powszechnej

w Domachowie. W 1917 roku został powołany do armii niemieckiej. Walczył na froncie zachodnim. Brał udział w powstaniu wielkopolskim na odcinku Grupy „Leszno”. Następnie jako żołnierz I batalionu 60 pułku piechoty uczestniczył w wojnie polsko-bolszewickiej. Walczył na Ukrainie i Białorusi. Za bohaterskie czyny jako plutonowy został odznaczony Krzyżem Walecznych nadanym przez Dowództwo 15 Wielkopolskiej Dywizji Piechoty 24 stycznia 1921 roku. Po zakończeniu wojny kontynuował służbę wojskową w formacji lotniczej. Na początku 1925 roku ukończył kurs wyszkolenia meteorologicznego podoficerów zawodowych. Służył w kompanii portowej 4 Pułku Lotniczego w Toruniu. 18 maja 1925 roku podczas lotu ćwiczebnego na samolocie Potez XV nr 4013 sierżant strzelec Jan Celka i sierżant pilot Feliks Maruszewski ulegli wypadkowi. Dla Jana Celki oznaczało to zakończenie służby wojskowej i przejście na rentę. Ożenił się z Martą Mosiek. Zamieszkał najpierw w Rawiczu, a następnie w Ostrowie Wlkp. W 1939 roku wraz z rodziną został wywieziony przez Niemców do obozu przejściowego w Nowych Skalmierzcach, a po trzech miesiącach do Kielc. Początkowo pracował w Zagnańsku koło Kielc, a następnie w Hucie Ludwików w charakterze tłumacza. Na Kielecczyźnie działał w ZWZ/AK. Pracował w komórce wywiadu. W jego domu odbywały się szkolenia okresowe, magazynowano broń, którą później przetrzucano do oddziałów partyzanckich. Po zakończeniu wojny powrócił do Ostrowa Wlkp., gdzie zmarł 3 lutego 1962 roku. Pochowany jest na miejscowym cmentarzu. Uchwałą Rady Państwa nr: 01.09-0.3 z dnia 9 stycznia 1960 roku odznaczony został Wielkopolskim Krzyżem

Powstańcy. Wniosek na odznaczenie uzasadniono w sposób następujący: *Celka Jan brał udział w Powstaniu Wielkopolskim z bronią w ręku na odcinku Leszno pod dowództwem podporucznika Włodarczaka i podporucznika Trawińskiego. Dnia 21 stycznia 1919 roku wstąpił do oddziału powstańczego w Pawłowicach pod dowództwem podporucznika Włodarczyka oraz brał czynny udział w walkach na odcinku Pawłowice – Kąkolewo pod dowództwem podporucznika Trawińskiego. Po zakończeniu Powstania Wielkopolskiego nadal w służbie wojskowej w 6 Pułku Strzelców Wielkopolskich, później 60 Pułk Piechoty, skąd następnie przeszedł do lotnictwa 4 Pułk Lotniczy w Toruniu, aż do jego zwolnienia to jest 31 marca 1931 roku. W czasie okupacji został wysiedlony do Kielc, gdzie pracował w hucie Ludwików. Ostatnio pracował w Zarządzie Okręgowym Kin w Poznaniu z placówką w Ostrowie Wielkopolskim, skąd przeszedł na rentę z dniem 1grudnia 1959 roku. Jest zweryfikowanym Powstańcem Wielkopolskim.* Podstawa: *Książeczka wojskowa*

Kartoteka Uczestników Powstania Wielkopolskiego 1918-1919 ze zbiorów Archiwum Gabinetu Pamiątek Historycznych Eligiusza Tomkowiaka w Dopiewie; Gostyński Słownik Biograficzny; Lista odznaczonych.

Barbara Tomkowiak

Chęś Michał (1898-1948), ur. 7 września 1898 r. w Pszczółczynie (powiat Szubin). Pochodził z rodziny robotniczej. Był synem Stanisława i Magdaleny Chęsiów (zamieszkałych w Łabiszynie, a następnie w Smerzynie). Przed wybuchem Powstania Wielkopolskiego Michał Chęś mieszkał w Łabiszynie przy ul. Żnińskiej. Brał udział w Powstaniu Wielkopolskim w stopniu starszego

szeregowego. Zapis potwierdzający udział Michała Chęsia w Powstaniu Wielkopolskim znajduje się w aktach przechowywanych w Związku Powstańców Wielkopolskich w Poznaniu, sygn. 32, str. 106 verso-107, wpis 6499. Ze względu na miejsce zamieszkania brał udział w wydarzeniach powstańczych na Pałukach (prawdopodobnie o wyzwolenie Łabiszyna, Szubina i Żnina). W kartotece akt personalnych i odznaczeniowych Centralnego Archiwum Wojskowego Wojskowego Biura Historycznego z lat 1918-1939 odnaleziono nazwisko Chęś Michał ur. 7 września 1898 r. w Pszczółczynie (wniosek odznaczeniowy). W 1938 r. Michał Chęś został odznaczony przez Prezesa Rady Ministrów Białym Krzyżem Zasługi za zasługi na polu pracy społecznej. Po drugiej wojnie światowej Michał Chęś pracował jako listonosz. Był dwukrotnie żonaty. Z pierwszą żoną miał dwoje dzieci: syna Józefa i córkę Łucję. Po śmierci pierwszej żony zawarł powtórne małżeństwo w 1938 r. z Jadwigą (z domu Łysa). Małżonkowie zamieszkali w Obielewie. Z drugą żoną Jadwigą miał czworo dzieci: Teresę (ur. 1939 r.), Czesławę (ur. 1942 r.), Krystynę (ur. 1945 r.) i Marię (ur. 1948 r.). Zmarł 3 czerwca 1948 r., a jego żona Jadwiga w 1952 r. Czwoorgiem ich dzieci zaopiekowało się rodzeństwo Jadwigi – Antonina i Feliks Łysowie, którzy poświęcili swoje prywatne życie aby wychować czworo małych dzieci Jadwigi i Michała. Po ich śmierci niewiele się zapewne mówiło o dokonaniach Michała w walce o polskość. Najmłodsza córka Michała – Maria, która urodziła się już po jego śmierci (w listopadzie 1948 r.) zachowała zdjęcie swojego taty i Dyplom Nr 6499 potwierdzający, że Michał Chęś był weteranem z Powstania Wielkopolskiego

i wciągnięty został do kartoteki archiwum Towarzystwa dla Badań nad Historią Powstania Wlkp. pod numerem 14114. Po śmierci Marii w 2010 r. podczas porządkowania archiwum rodzinnego dyplom ten odnalazła wnuczka Michała (córka Marii) Barbara Filipiak. Michał Chęś z racji tego, że zmarł w 1948 r. nie miał możliwości zostać odznaczonym Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym, który nadawano w latach 1957-1999.

CAW., akta odznaczeniowe; Dokumenty, pamiątki i informacje rodziny.

Barbara Filipiak

Chrastek Jan (1898-1979), urodził się 2 stycznia 1898 r. w Lubinu, pow. Kościan, ojciec Ignacy i Marianna Chrastek. Zdobył zawód studniarza, który wykonywał do czasu zmobilizowania do armii niemieckiej w 1917 r. W grudniu 1918 r. znalazł się na froncie wschodnim niedaleko jeziora Pejpus, skąd przez Rygę i Królewiec wraz z trzema kolegami wrócił do Wielkopolski. W styczniu 1919 r. jako ochotnik wziął udział w walkach powstańczych. Z rodzinnego Lubinia włączył się 5 stycznia 1919 r. do oddziału formowanego w okolicach Kościana i jak sam napisał wziął udział w walkach o dworzec w Zbąszyniu. Później w szeregach Wojsk Wielkopolskich uczest-

Jan Chrastek

niczył jeszcze w walkach na froncie południowym w rejonie Kąkolewa, Poniaca, Osiecznej. Wziął udział w wojnie polsko-bolszewickiej, ranny w ramię pod Bobrujskiem w lipcu 1920 r. Po zwolnieniu z wojska w lipcu 1921 r. był bezrobotny. „Za chlebem” wyjechał, jesienią 1921 r., do pracy w kopalniach Belgii i Francji. Po powrocie do kraju kupił gospodarstwo rolne w Świeciu nad Osą k/Grudziądz, gdzie gospodarował do wybuchu II wojny światowej. Sprawował urząd sołtysa, działał w Związku Zachodnim. Był też członkiem Związku Powstańców i Wojaków w Linowie (woj. pomorskie), miał Krzyż Zasługi tego Związku. Po wkroczeniu Niemców w 1939 r. był poszukiwany jako powstaniec wlkp. 22-23 lutego 1945 r. wziął udział w zdobywaniu Cytadeli poznańskiej. Po wojnie bezskutecznie próbował odzyskać swoje niewielkie gospodarstwo rolne (ok. 8 ha), przejęte przez państwo. Nie mogąc pracować na roli pracował jako doręczyciel paczek, stolarz, najdłużej pracował w spółdzielczości inwalidów. Odznaczony Brązowym Krzyżem Zasługi (1938), Medalem Zwycięstwa i Wolności (1972), Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski (1972), Medalem za udział w walce o Poznańska Cytadelę (1974), Odznaką honorową miasta Poznania (1974). Zmarł 16 stycznia 1979 r., pochowany na cmentarzu górczyńskim w Poznaniu. W 1922 r. w Gnieźnie zawarł związek małżeński z Pelagią d. Przybysz (1896-1975). Z tego związku urodzili się syn Mieczysław (1923-2008) i córka Izabela Małyszka (1929-2016).

*Dokumenty urzędowe, pamiątki rodzinne.
Arkadiusz Małyszka*

Chudziak Władysław (1875-1951), urodził się 7 czerwca 1875 roku w Poznaniu. Po ukończeniu 7- miu klas szkoły powszechnej, 1 sierpnia 1890 roku wstąpił jako uczeń do drukarni L. Mierzbacha w Poznaniu przy Placu Wolności 8. W latach 1892-1895 uczęszczał do Szkoły Starego Przemysłu, którą kierował dyrektor Kużaj. Po zakończeniu nauki, od dnia 1 sierpnia 1895 roku pracował w tej samej drukarni jako składacz – z przerwą na odbycie służby wojskowej w armii pruskiej – aż do wybuchu I wojny światowej. W 1916 roku został powołany do armii niemieckiej i walczył na frontach do listopada 1918 roku. Po zakończeniu wojny wrócił do Poznania i jako ochotnik brał udział w Powstaniu Wielkopolskim 1918-1919 oraz w organizowaniu I Pułku Garnizonowego. Po ukończeniu kursu w Szkole Oficerskiej w Poznaniu otrzymał awans na stopień porucznika. W lipcu 1920 roku wyjechał jako dowódca I kompanii Batalionu Ochotniczego na wojnę z Rosjanami. Brał udział w Bitwie Warszawskiej. W 1922 roku zwolniony do rezerwy i do września 1939 roku pracował kolejno jako składacz, korektor i monotypista w drukarni „Concordia” przy ulicy Zwierzynieckiej. Po zajęciu Poznania przez Niemców i częściowej likwidacji „Concordii”, przeniesiony został jako monotypista do Drukarni św. Wojciecha. 10 lutego 1940 roku został wraz z rodziną wysiedlony do Generalnej Guberni.

Władysław Chudziak

Po szczęśliwym powrocie z wygnania do Poznania, ponownie rozpoczął pracę w Drukarni św. Wojciecha, jako składacz ręczny. Był długoletnim członkiem Towarzystwa Młodych Przemysłowców w Poznaniu, przez dłuższy czas pełnił funkcję członka Komisji Rewizyjnej Związku i SSM. Zmarł w Poznaniu 26 lipca 1951 roku i pochowany został na cm. parafialnym przy ul. Nowina, al. Brzozowa, rząd I, miejsce 156.

Informacje rodzinne.

Krystyna Cofka

Ciesielski Alojzy (1901-1972), urodził się 21 maja 1901 roku w Lipiu w rodzinie chłopskiej. Syn Józefa i Anny z domu Lipowicz. Szkołę powszechną ukończył w Strzelcach Wielkich. Zawodu kowalskiego wyuczył się u swego ojca. Z domu rodzinnego wyniósł przekonanie o konieczności czynnego włączenia się do walki o niepodległą Polskę. 7 stycznia 1919 roku, jako ochotnik, mając 17 lat wyruszył ze wsi Lipie do Piaszków, a następnie z grupą powstańców pod dowództwem sierżanta Sobieckiego do Gostynia. Przydzielony został do 3 kompanii gostyńskiej. Brał udział w walkach na odcinku Grupy „Leszno”, m. in. pod Miechcinem i Janiszewem. W sierpniu 1919 roku w Ostrzeszowie był w grupie ochotników przygotowujących się do udziału w pierwszym powstaniu śląskim, oddział nie został jednak włączony do bezpośrednich walk. Następnie brał udział w wojnie polsko-bolszewickiej. Szlak bojowy zakończył 10 października 1920 roku. Po demobilizacji wrócił do rodzinnego domu. Do 1928 roku pracował u ojca w zajęzdzie oraz w kuźni. W 1922 roku powołany został do wojska jako poborowy i do

1923 roku służył w 7 kompanii 68 pułku piechoty we Wrześni. 27 listopada 1928 roku w Domachowie zawarł związek małżeński z Marianną Lisiecką. Po zmarłym teściu przejął tam warsztat kowalski. Żona prowadziła sklep spożywczy i gospodarstwo rolne. 18 sierpnia 1939 roku otrzymał kartę mobilizacyjną. W czasie walk w rejonie Kutna udało mu się wraz z jednostką wydostać z okrążenia, ale wycofując się dalej na wschód dostał się do niewoli niemieckiej. Ponad miesiąc przebywał w obozie jenieckim w rejonie Sochaczewa. Po zwolnieniu z obozu i powrocie do Domachowa, przez cały okres okupacji prowadził tam warsztat kowalski. Po zakończeniu II wojny światowej był przez władze PRL szykanowany, a w okresie Referendum Ludowego aresztowany. Był członkiem domachowskiego oddziału Ochotniczej Straży Pożarnej, Stronnictwa Demokratycznego, a od 28 sierpnia 1957 roku ZBoWiD. Za udział w Powstaniu Wielkopolskim, 26 kwietnia 1972 roku został awansowany na stopień podporucznika W. P. w stanie spoczynku. Zmarł 11 listopada 1972 roku. Pochowany został na cmentarzu w Domachowie. Za udział w Powstaniu Wielkopolskim Uchwałą Rady Państwa nr: 12.28-0.974 z dnia 28 grudnia 1957 został odznaczony Wielkopolskim Krzyżem Powstańczy. Wniosek na odznaczenie tak uzasadniono: *W dniu 7 stycznia 1919 r. wstąpił jako ochotnik do oddziałów powstańczych i walczył z bronią w rękę przeciw Niemcom na odcinku pod Leszno. W czasie walk powstańczych swoim zachowaniem i postawą wykazał godność Polaka walczącego o wolność ojczyzny. Przed 1939 r., w czasie okupacji nie należał do żadnych organizacji politycznych i społecznych. (...) Udział w powstaniu udowodnił zaświadczeniem b. dowódcy z okresu powstania*

oraz poświadczeniem b. sołtysa. Na powstaniu walczył od 7 stycznia do czerwca 1919 r. pod dowództwem por. Sliwińskiego. Odznaczony też: Medalem Niepodległości, Medalem Pamiątkowym Za Wojnę 1918-1921, Medal Niepodległości oraz odznakami: Pamiątkową Wojsk Wielkopolskich i Grunwaldzką.

Tomaszewski R., Wysilek militarny i materialny, s. 99-100: Kartoteka Uczestników Powstania Wielkopolskiego 1918-1919 ze zbiorów Archiwum Gabinetu Pamiątek Historycznych Eligiusza Tomkowiaka w Dopiewie; Gostyński Słownik Biograficzny; Lista odznaczonych.

Ewelina Tomkowiak

Ciesielski Ignacy (1899-1974), urodził się 29 lipca 1899 roku w Luboni pod Poniecem w rodzinie robotniczej Szymona i Marii. Uczęszczał do szkoły powszechnej w Luboni. Od 7 stycznia 1919 roku brał udział w powstaniu wielkopolskim na odcinku Grupy „Leszno”. Walczył m. in. pod Janiszewem i Miechcinem. Uczestniczył w wojnie polsko-bolszewickiej – służył w 60 pułku piechoty. Do rezerwy przeniesiony został w 1921 roku. Zamieszkał w Śmiłowie. Pracował jako robotnik, m. in. na kolei, przy budowie dróg oraz w cegielni w Sowinach. Z udział w Powstaniu Wielkopolskim awansowany do stopnia podporucznika W. P. w stanie spoczynku. Zmarł 2 października 1974 roku. Pochowany został na cmentarzu parafialnym w Poniecu. Uchwałą Rady Państwa nr: 05.26-0.673 z dnia 26 maja 1972 odznaczony Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym. Wniosek na odznaczenie uzasadniono następująco: *Jako ochotnik brał udział w Powstaniu Wielkopolskim w 1918/1919 na odcinku Grupy Leszno pod miejscowościami: Miechcin-Jani-*

szewo oraz pod Żninem i Bydgoszczą. Następnie od maja 1919 roku powołany został do wojska i zwolniony w roku 1921 z 6 pp. Po zwolnieniu z wojska pracował do 1939 roku na drogach w powiecie gostyńskim a w czasie okupacji i po wyzwoleniu na PKP. Dodatkowe informacje: Udział w powstaniu udowodnił odpowiednimi zaświadczeniami.

Tomaszewski R, Wysilek militarny i materialny, s. 100: Kartoteka Uczestników Powstania Wielkopolskiego 1918-1919 ze zbiorów Archiwum Gabinetu Pamiątek Historycznych Eligiusza Tomkowiaka w Dopiewie; Gostyński Słownik Biograficzny; Lista odznaczonych.

Ewelina Tomkowiak

Cieślik Ignacy (1898 - 1977), urodził się 14 lipca 1898 r. w Radomyślu, gdzie spędził lata dziecięce i młodzieńcze. Szkołę powszechną ukończył w Wijewie, którą kierował nauczyciel Turkowski. Szkoła była siedmioletnia, ale czteroklasowa. Zimą do szkoły chodził w drewniakach, a latem boso. Już w wieku 17 lat został powołany do wojska niemieckiego w Głogowie i służył tam jako saper. Wkrótce brał udział w I wojnie światowej na froncie francuskim. Walczył koło Lille, gdzie w czasie srożej zimy ciężko zachorował i przebywał w szpitalu w Lille, a potem dalej w Belgii i Berlinie. Gdy wyzdrowiał skierowa-

ny został do wojska w Strasburgu i stamtąd wrócił do domu. Zaraz wstąpił w wielkopolskie szeregi powstańcze w rodzinnym Radomyślu. Potem dalsze losy zawiodły go aż pod Poniec. W roku 1920 walczył na Ukrainie i Białorusi, skąd przez Ostrów powrócił do domu. Do wybuchu II wojny światowej prowadził rodzinne gospodarstwo w Radomyślu. A kiedy nastąpiły ponure lata okupacji został aresztowany i przez 7 miesięcy więziony w Rawiczu. Od 3 stycznia 1941 r. do 7 sierpnia 1943 r. więziony był w obozie koncentracyjnym Hildegard. Był tam obozowym szewcem. Dalej jego obozowe losy zawiodły go do Buchenwaldu. Tam ciężko pracował przy budowie torów kolejowych i więziony był do 19 kwietnia 1945 r. A wyzwolenia doznał w Dachau, skąd dopiero w dniu 8 lipca 1945 r. wrócił do domu. Zmarł 25 grudnia 1977 r. i spoczywa na cmentarzu parafialnym w Brennie.

Informacja bliźniaczych wnucząt Barbary i Teresy Nadolskich, uczennic kl. VI b z wywiadu przeprowadzonego w kwietniu 1977 r.

Kazimierz Wolniczak

Cofta Romuald Florian (1900-1979), urodził się 16 listopada 1900 roku w Mieścisku, w rodzinie kołodzieja Jana Cofty (11 kwietnia 1853-8 stycznia 1930) i Walentyny Niewiteckiej (11 lutego 1864-30 maja 1903). Jako ochotnik

Ignacy Cieślik

Romuald Florian Cofta

brał udział w Powstaniu Wielkopolskim, później uczestniczył w wojnie z rosyjsko-polskiej 1920 roku. Z wojska został zwolniony w 1925 roku w stopniu kaprala. Po powrocie z wojska podjął pracę w Oddziale „Vesty” w Bydgoszczy. W okresie II wojny przebywał na terenie Generalnej Guberni, pracował jako księgowy. Był członkiem Armii Krajowej. Po zakończeniu wojny, od 1945 roku pracował jako księgowy. W 1950 roku skazany na rok obozu pracy, później został zrehabilitowany. W 1978 roku, za udział w Powstaniu Wielkopolskim awansowany na stopień podporucznika rezerwy W. P. Uchwałą Rady Państwa nr 07.28-0.152 z dnia 28 lipca 1960 roku odznaczony Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym. Wniosek na to odznaczenie został umotywowany w sposób następujący: *od samego początku Powstania bierze udział jako ochotnik z bronią w rękę przy zdobywaniu Cytadeli poznańskiej oraz lotniska w Ławicy pod Poznaniem. Później pod koniec stycznia wstępuje ochotniczo do tworzącego się oddziału telegrafistów. Jego dowódca jest kpt. Jasnocha. Z oddziałem tym wyrusza na front północny i bierze udział w walkach pod Kcynią, Szubinem, Budzynie i pod Czarnkowem, aż do końca Powstania Wlkp.* Zmarł w Poznaniu 5 listopada 1979 roku i został pochowany na cm. junikowskim. Po ekshumacji przeniesiony na cm. parafialny przy ul. Nowina, al. Brzozowa, rząd I, miejsce 156. 16 lipca 1932 roku zawarł związek małżeński z Izabelą Chudziak (zm. 3 sierpnia 1982). Z małżeństwa tego urodziło się dwoje dzieci: syn Janusz (ur. 31 października 1933), inżynier i córka Maria zamężna Starzyńska (ur. 26 października 1934), inżynierka.

Informacje rodzinne: <http://powstancy-wielkopolscy.pl>, odznaczeni Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym (dostęp 2 stycznia 2018 r.)

Krystyna Cofta

Czaplicki Franciszek (1900-1980), ppor., rolnik. Ur. 16 stycznia 1900 r. w Białóżewinie (pow. żniński) jako syn Antoniego i Agnieszki z domu Frasz. W latach 1906-1914 uczęszczał do szkoły powszechnej. Podczas I wojny światowej walczył w armii niemieckiej na froncie zachodnim, do Juncewa (pow. żniński) powrócił w listopadzie 1918 r. W powstaniu od 1 stycznia 1919 r., jako ochotnik walczył w szeregach komp. jancewskiej, której dowódcą był Stefan Kubiak. Uczestniczył w walkach o Żnin, Szubin, Rynarzewo oraz na odcinku nakielskim. Od 19 lutego 1920 r. służył w WP (10. komp. 3 baonu 4. p. strz. wlkp). Do stycznia 1922 r. w wojsku, przebywał wraz z jednostką w Gnieźnie. Gen. Wiktor Thommée (1925 r.): „prowadził się w czasie odbycia służby czynnej i ćwiczeń rezerw. wzorowo”. 29 listopada 1934 r. wstąpił do Związku Powstańców Wielkopolskich w Bydgoszczy. W okresie 1922-1939 pracował głównie na roli. Przez 5 lat był bezrobotny. Jego prośba skierowana listownie w związku z tym do MSW w 1937 r., została przesłana przez sekretariat osobisty ministra do rozpatrzenia przez Wojewódzkie Biuro Funduszu Pracy w Po-

Franciszek Czaplicki

znaniu. Wybuch II wojny światowej zastał go w Bydgoszczy. Walczył w kampanii wrześniowej 1939 r., podczas której został wzięty do niewoli. Od 15 maja 1945 r. służył w 2 Korpusie Polskim we Włoszech, w którym był drużynowym. Do Polski powrócił 3 grudnia 1945 r. Zamieszkał wówczas w Bydgoszczy, gdzie pracował początkowo w zakładach mięsnych. Po otrzymaniu emerytury, od listopada 1970 r. mieszkał u syna Henryka w Brzegu (woj. opolskie), ale z początkiem marca 1973 r. mieszkał u syna w Głogowie. Uchwałą Rady Państwa z 3 kwietnia 1974 r. otrzymał Wielkopolski Krzyż Powstańczy, natomiast uchwałą z 17 lutego 1975 r. Krzyż Kawalerski Odrodzenia Polski. Z dniem 14 lipca 1975 r. mianowany na ppor. Związek małżeński ze Stanisławą z domu Meleńrowicz zawarł 11 maja 1923 r.; mieli trzech synów. Zmarł 7 (8?) września 1980 r. w Głogowie.

Archiwum dr. Dzisława Kościańskiego: Uchwała Rady Państwa nr 04.03-0.306 z 3 kwietnia 1974 [za:] <http://powstancy-wielkopolscy.pl/search> (dostęp: 20.05.2018).

Tomasz Kościański

Czarczyńska Marianna (z domu Szymańska), urodziła się 1 września 1895 roku w Nowym Mieście nad Wartą – córka Szymona i Anny z d. Durska. Wyszła za mąż za znanego i szanowanego nowomiejskiego kupca i krawca Bronisława Czarczyńskiego – prezesa nowomiejskiego „Sokoła” i Bractwa Kurkowego. Rodziny Szymańskich i Czarczyńskich od wielu lat były zaangażowane w Nowym Mieście w działalność kulturalną i patriotyczną. Marianna Czarczyńska była m. in. członkiem chóru „Lutnia” i amatorskiego teatru, organi-

zowała wspólnie z innymi rodzinami pomoc dla biedniejszych rodzin. Jesienią 1918 roku wspólnie z innymi kobietami Nowego Miasta uczestniczyła w organizowanych tajnych spotkaniach, na których planowano podjęcie czynnej i otwartej działalności celem odsunięcia Niemców z zajmowanych urzędów w mieście. W listopadzie 1918 r. po utworzeniu w Nowym Mieście Rady Robotniczo-Żołnierskiej zorganizowany został ponad trzydziestoosobowy oddział ochotników gotowych do zbrojnej walki z zaborcą. Mariannie Czarczyńskiej przydzielono funkcję sanitariuszki. W pierwszych dniach grudnia 1918 roku nowomiejski oddział udał się na pomoc swoim kolegom, którzy w jarocińskich koszarach wystąpili zbrojnie przeciw Niemcom. Marianna Czarczyńska i cały nowomiejski oddział oddał się do dyspozycji sierżanta Bronisława Kirchnera, który tam formował polski oddział. Jeszcze przed wybuchem powstania 27 grudnia 1918 r. w Poznaniu, w Nowym Mieście najważniejsze urzędy objęli Polacy. Na nowomiejskim rynku zorganizowano wiec, na którym mąż Marianny Czarczyńskiej – Bronisław wygłosił płomienne radosne przemówienie z okazji odzyskania przez Polskę niepodległości. W okresie międzywojennym Marianna Czarczyńska prowadziła w Nowym Mieście wspólnie z mężem zakład krawiecki i duży sklep z odzieżą i materiałami ubraniowymi. Wszystko zmieniło się po wybuchu II wojny światowej. W grudniu 1939 roku wraz z mężem i innymi rodzinami została wysiedlona przez Niemców do Generalnej Guberni. Szczęśliwie przeżyła czas wojny i wróciła z mężem do Nowego Miasta, gdzie otworzyli mały warsztat krawiecki, ale Bronisław bardzo podupadł na zdrowiu i w roku 1959 zmarł. Po śmierci męża

Marianna została praktycznie bez środków do życia, nie otrzymywała żadnej pomocy. Do końca swoich dni, podobnie jak wielu innych powstańców wielkopolskich, żyła niezwykle skromnie. Zmarła 28 czerwca 1970 roku i spoczęła obok męża na cmentarzu w Nowym Mieście. Dzięki staraniom Stowarzyszenia Rodzin Powstańców Wielkopolskich 1918/19 w Środzie Wielkopolskiej, na płycie nagrobnej Marianny Czarczyńskiej umieszczony został symboliczny Krzyż Powstańczy.

Informacje zebrane przez autora.

Andrzej Gogulski

Czarnecki Stefan (1893-1945), urodzony 21 października 1893 r. w Dobrzycy w ówczesnym powiecie krotoszyńskim, był synem Józefa Czarneckiego (1857-1922) i Stanisławy z Lipskich (1863-1948), właścicieli Dobrzycy i Bugaju. Spośród jedenaściorga rodzeństwa najstarszy brat Zygmunt (1884-1939) był starostą czarnkowskim i koźmińskim, siostra Antonina (1885-1969) działała w czasie powstania wielkopolskiego w Radzie Ludowej w Dobrzycy, siostry Jadwiga (1888-1944) i Maria (1889-1944) zginęły w powstaniu warszawskim, najmłodsza siostra Janina (1902-1978) po II wojnie światowej działała, jako łączniczka Delegatury Zagranicznej w Zrzeszeniu WiN, po aresztowaniu w 1947 r. skazana w głośnym procesie jego IV Zarządu Głównego w październiku 1950 r., była aż do 1956 r. więziona w Fordonie i Inowrocławiu. Uczęszczał do gimnazjum w Ostrowie Wlkp., gdzie zdał maturę w marcu 1914 r. Po wybuchu I wojny św. wcielony do 1 pułku ułanów pruskich w Miliczu, do marca 1918 r. walczył na froncie

wschodnim. Następnie, jako porucznik i dowódca szwadronu w 1 pułku kirasjerów uczestniczył w walkach we Francji. Po wybuchu powstania wielkopolskiego zgłasza się do armii powstańczej, przydzielony do Dowództwa Głównego w Poznaniu – oddział personalny, a następnie szef Oddziału Personalnego w Dowództwie Okręgu Generalnego w Poznaniu, 11 marca 1919 r. mianowany rotmistrzem, 15 czerwca 1920 r. przydzielony do 16 pułku ułanów, gdzie pełni funkcję II zastępcy dowódcy pułku. Za walki w wojnie polsko-bolszewickiej (m. in. pod miejscowościami Dasze i Wisznice na Białostoczczyźnie) odznaczony krzyżem *Virtuti Militari*. Po wojnie w Komisji Weryfikacyjnej w Ministerstwie Spraw Wojskowych, 17 października 1921 r. przeniesiony do rezerwy. Po śmierci ojca w 1922 r. zarządzał majątkiem dobrzyckim, który do 1939 r. pozostał własnością Stanisławy z Lipskich i jej niezamężnych córek, Stefan natomiast w 1932 r. po swym wuju (także Stefanie) odziedziczył majątki Siekowo i Trzebosz. W 1939 r. dzięki ostrzeżeniu ziemianina niemieckiego von Stengla, wówczas pułkownika Wehrmachtu, uniknął aresztowania – jego nazwisko znajdowało się na gestapowskiej liście skazanych na śmierć – i zdołał wyjechać na teren Generalnego Gubernatorstwa. Podczas wojny pracował, jako urzędnik Państwowego Banku Rolnego w Warszawie, a następnie administrator majątku Gustawa Bławdziewicza w Nowym Mieście nad Pilicą. Tuż po wkroczeniu wojsk sowieckich, 17 stycznia 1945 r. został aresztowany przez NKWD i wywieziony do kopalni na Workucie, gdzie zmarł z głodu trzy miesiące później. Pięćdziesiąt lat później, już w niepodległej Polsce odbył się jego symboliczny pogrzeb – 6 kwietnia 1995 r. urnę

z dokumentami i odznaczeniami zmarłego oraz ziemię z dobrzyckiego parku złożono w grobie pochowanej na Powązkach siostry Janiny Czarneckiej (1902-1978).

R. Kąsinowska, *Dobrzyca. Fortalicja. Pałac. Muzeum, Dobrzyca 2007. Dardanele. Delegatura WiN za granicą (1946-1949)*, red. S. Rostowski, Wrocław 2000. D. Eska, *Z archiwum Czarneckich z Dobrzycy. Informacja dla ośrodka „KARTA”, „Notatki Dobrzyckie” nr 10 (październik 1995)*, s. 16-17. *Życiorys Stefana Czarneckiego [z 1933 r.]*, „Notatki Dobrzyckie” nr 10 (październik 1995), s. 17. *Opis czynów wg świadków – fakty z wojny polsko bolszewickiej 1920 r., na podst. materiałów D. Eski oprac. M. Karalus*, „Notatki Dobrzyckie nr 10 (październik 1995)”, s. 18. D. Eska, *Symboliczny pogrzeb śp. Stefana hr. Czarneckiego w Warszawie*, „Notatki Dobrzyckie” nr 10 (październik 1995), s. 17-18.

Stanisław Borowiak

Czwojdziański Jan (1902-1966). Kupec, powstaniec wielkopolski. Ur. 8 czerwca 1902 r. w Rzemiechowie pod Kobylinem, w rodzinie rolnika Marcina i Walentyny z Tyczyńskich. Ukończył szkołę ludową zdobył uprawnienia czeładnicze w Kobylinie. 6 stycznia 1919 r. wstąpił jako ochotnik do oddziału powstańczego w Kobylinie (Legitymacja Ochotnicza nr 896). Walczył w Zdunach, Rawiczu i Ostrowie Wlkp., gdzie przeszedł przeszkolenie jako telegrafista. Został przydzielony do 14 Wielkopolskiej Dywizji Piechoty. W składzie tej jednostki uczestniczył w wojnie polsko-bolszewickiej 1920 roku, nast. pełnił służbę jako telegrafista w Toruniu. W okresie międzywojennym prowadził własny sklep spożywczy we Wronkach. Zmobilizowany w 1939 roku, służył w plutonie telegrafistów w Poznaniu. W bitwie nad

Bzurą dostał się do niewoli, skąd został zwolniony ze względów zdrowotnych. Po powrocie do Wronek Niemcy zabrali go jako zakładnika i przez miesiąc przetrzymywali w więzieniu we Wronkach. Następnie został zatrudniony w magazynach wojskowych w Poznaniu i z powodu sabotażu był dwukrotnie sądzony. Więziono go w Poznaniu i Rawiczu, a następnie skierowano go do obozów w Stutthofie i Sachsenhausen, gdzie zastał go koniec wojny. Do domu powrócił w końcu maja 1945 r. Po wojnie, nie otrzymawszy zezwolenia na prowadzenie własnego sklepu kolonialnego, potajemnie prowadził handel mydłem, którego spore zapasy zgromadził na potrzeby sklepu jeszcze w 1939 r. Z tego powodu został aresztowany i skazany na pół roku obozu pracy. Następnie pracował w przemyśle ziemniaczanym we Wronkach. Zmarł 4 października 1966 r., we Wronkach, spoczywa na miejscowym cmentarzu. Odznaczenia: Wielkopolski Krzyż Powstańczy, Odznaka Pamiątkowa Wojsk Wielkopolskich nr 896 (1935). W 1927 r. zawarł zw. małżeński z Franciszką Michalak. Dzieci: Seweryna (zam. Jędrzejczyk, ur. 1929), Krystyna (zam. Michalak, 1931).

Dokumentacja rodzinna rodziny, informacje zięcia – Wiesława Michalaka.

Marek Rezler

Dowbor Muśnicki Józef (1867-1937), gen broni, głównodowodzący powstania wielkopolskiego 1918-1919, kawaler Orderu Orła Białego. Urodził się 25 października 1867 r. w Garbowie (ówczesny pow. sandomierski), w rodzinie Romana i Antoniny z Wierzbickich, wywodzącej się ze starego rodu litewskiego Dowborów (Dauborów), herbu „Przyjaciół” (dwa serca przebite jedną

Józef
Dowbor-Muśnicki

strzałą), osiadłego od XV w. w Kiemowie i Muśnikach (stąd drugi człon nazwiska), a od XVII w. w okolicy Staszowa (na Sandomierszczyźnie). Dzieciństwo i wczesną młodość spędził w atmosferze starego polskiego dworu, pielęgnującego rodowe tradycje. Do 10 roku życia uczył się w domu, pod kierunkiem guwernantki. Do gimnazjum rosyjskiego uczęszczał w Radomiu. Po skończeniu 4 klas wstąpił do Korpusu Kadetów im. Mikołaja I w Petersburgu, który ukończył w 1886 r., uzyskując stopień podoficera. Dalszą naukę kontynuował w Konstantynowskiej Szkole Wojskowej, również w Petersburgu. Po ukończeniu (1888) szkoły oficerskiej otrzymał stopień ppor. i przydział do 140 Zająskiego Pułku Piechoty w Kastromie (n. Wołga). 7 VIII 1891 r. mianowany został por. Po 6-letniej służbie na Syberii otrzymał nowy przydział do 1 i Pułku Grenadierów w Jarosławiu, gdzie pełnił służbę przez następne 3 lata. Wyjątkowe zdolności i chęć wszechstronnego opanowania ścisłej wiedzy wojskowej spowodowały, że postanowił wstąpić do Akademii Sztabu Generalnego w Petersburgu. Wobec trudności stawianych Polakom-katolikom, zmienił wyznanie (kalwin) i po złożeniu egzaminów został przyjęty (9 X 1899). 12 IX 1901 r. awansował do stopnia podkapitana., a 6 V 1901 r. – kapitana. Kończąc Akademię (28 V 1902), otrzymał wyróżnienia. Praktykę w oddziałach liniowych,

konieczną do zaliczenia w poczet oficerów Sztabu Generalnego, odbywał w sztabie Moskiewskiego Okręgu Wojskowego i w XVII Korpusie, a następnie w 11 Pułku Grenadierów (1902/1903-1904). Kampanię rosyjsko-japońską 1904 r. odbył na stanowisku oficera do zleceń przy I Syberyjskim Korpusie. Po zawarciu w 1905 r. pokoju z Japonią, skierowany został do Charbina, z nominacją na stanowisko szefa sztabu Korpusu Wojsk Nadgranicznych (Zaamurski Okręg Wojskowy), z zadaniem opracowania ochrony szlaku kolejowego w Mandżurii. 23 VII 1906 r. przeniesiono go do organizującego się Irkuckiego Okręgu Wojskowego, a 2 III 1908 r. do sztabu X Korpusu w Charkowie, jako oficera do specjalnych zleceń, awansując go 6 grudnia na kolejny stopień. 9 XI 1910 r. otrzymał nominację na szefa sztabu 11 Dywizji Piechoty, rozlokowanej w Łucku, Dubnie i Krzemieńcu. 30 IV 1912 r., na własną prośbę, przeniesiono go na to samo stanowisko do 7 Dywizji Piechoty do Woroneża, z którą po wybuchu wojny wyruszył na front. Dysponując dużą wiedzą wojskową i doświadczeniem wojennym, wyniesionym z kampanii japońskiej, odznaczając się śmiałą inicjatywą i osobistą odwagą, przyczynił się do szeregu sukcesów odnoszonych na froncie, m. in. doprowadził do rozbicia (27 VII 1914) austriackiego korpusu kawalerii gen. Wittmanna w okolicy wsi Telatyn, a w dniu następnym austriackiej 15 Dywizji Piechoty w rejonie wsi Hopki. Za atak przeprowadzony na pozycje austriackiego II Korpusu pod Majdanem Górnym (na płn. od Tomaszowa) otrzymał najwyższą nagrodę za waleczność – Złoty Oręż św. Jerzego. Odnosił także sukcesy podczas walk z niemieckimi oddziałami pod Łodzią, przyczyniając się do rozbicia brygady

piechoty gen. Paczeńskiego pod Widawą i dywizji piechoty pod Bełchatowem. Po pogromie wojsk rosyjskich pod Łodzią, 29 XI 1914 r. mianowany został dowódcą 14 Pułku Strzelców Syberyjskich, którym dowodził do 11 IX 1915 r. W bitwie pod Przasnyszem (na płn. od Warszawy), w czasie forsowania rzeki Orzyc, pod wsią Podosie został ranny i leczony w szpitalu w Moskwie. Po powrocie do pułku walczył nadal na froncie niemieckim. Po klęsce wojsk rosyjskich w Galicji 14 Pułk Strzelców Syberyjskich przerzucony został do Chełmna, wycofując się w walce przez Kłodawę do Brześcia. Z twierdzy brzeskiej pułk skierowany został nad rzekę Dźwinę, gdzie Dowbor-Muśnicki został ciężko kontuzjowany. 15 VIII 1915 r. awansowano go do stopnia gen. ppor., a miesiąc później otrzymał przydział do sztabu I Armii jako gen. do specjalnych zleceń. W lutym 1916 r. na czele 123 Dywizji Piechoty wyruszył do Azji Mniejszej, a w listopadzie skierowano go ponownie na front niemiecki. Jako dowódca 38 Dywizji Piechoty walczył pod Rygą, luzując tam 14 Syberyjską Dywizję Piechoty. W styczniu 1917 r. mianowany został szefem sztabu I Armii, a 5 maja, awansując na gen. por., otrzymał dowództwo 38 Korpusu, z którym przełamywał pozycje niemieckie pod Krewem. Po rewolucji lutowej 1917 r., wśród znajdujących się w Rosji Polaków odżyła idea utworzenia własnej siły zbrojnej. Zabiegi w tym celu czyniły koła związane z Narodową Demokracją. Upadek caratu i przychylna postawa Rządu Tymczasowego umożliwiła realizację tego zamysłu i na zjeździe Wojskowych Polaków (VI 1917) powołano Naczelną Polską Komisję Wojskową (Naczpol) oraz podjęto uchwałę o sformowaniu na początek jednego korpusu pol-

skiego. Naczpol zaproponował Dowbor-Muśnickiemu (13 VII 1917) objęcie dowództwa nad Korpusem Polskim. Stanowisko to objął 6 VIII 1917 r., przystępując energicznie do formowania na Białorusi trzydywizyjnego korpusu na bazie zdekompletowanej Dywizji Strzelców Polskich i zrewolucjonizowanego pułku zapasowego tej dywizji w Biełgorodzie. I Korpus Polski rozwijał się jednak powoli i w szczytowym okresie wynosił ok. 30 000 żołnierzy (w jego skład wchodziły: trzy dywizje piechoty, trzy pułki ułanów, trzy brygady artylerii, dywizja artylerii ciężkiej, dywizjon moździerzy, pułk inżynierii, jednostki tyłowe i oddział lotniczy). Po wybuchu rewolucji październikowej Dowbor-Muśnicki popadł w konflikt z władzą radziecką i otrzymał rozkaz demobilizacji korpusu, któremu się nie podporządkował. Doszło wówczas do szeregu starć zbrojnych z oddziałami rewolucyjnymi (zajęcie twierdzy w Bobrujsku, potyczki na stacji kolejowej Jasień, pod Osipowiczami i Słobinem, Kalenkowicze, w rejonie Rohaczewa i pod Połobowem). Wobec fiaska pertraktacji pokojowych w Brześciu, wojska niemieckie wznowiły ofensywę i 18 II 1918 r. ruszyły w głąb Białorusi. Sytuacja I Korpusu Polskiego stała się niezwykle trudna, jako że od zachodu zbliżała się armia niemiecka, do walki z którą korpus został powołany, a od wschodu następowały wojska rewolucyjne, z którymi korpus był w konflikcie zbrojnym. W takim położeniu Dowbor-Muśnicki nawiązał kontakt z Radą Regencyjną w Warszawie i jej się podporządkował. W sytuacji spodziewanej okupacji okręgu mińskiego, doszło do kontaktu z niemieckim dowództwem i podpisania 26 lutego umowy, na mocy której określono granice okupacji polskiej obejmującej obszar na zach. od

Dniestru z twierdzą Bobrujsk. I Korpus Polski uznany został za jednostkę neutralną, podległą Radzie Regencyjnej. Umowa regulowała także sprawy ewentualnego współdziałania między oddziałami polskimi i niemieckimi. Jednocześnie w Warszawie podjęto decyzję przejęcia przez Radę Regencyjną władzy politycznej nad Korpusem, co wywołało protesty niektórych polityków oraz sprzeciw dowództwa niemieckiego. Dowbor-Muśnicki zdecydował wówczas o kapitulacji i powrocie żołnierzy do kraju. Po nieudanych knowaniach w szeregach Korpusu i próbie zamachu ze strony piłsudczyków w czerwcu-lipcu 1918 r. prawie cały przewieziony został do kraju (ok. 23 500 osób) i rozlokowany. Jeszcze przed ewakuacją Dowbor-Muśnicki polecił organizować się pod dowództwem oficerów i czekać na dalsze rozkazy. Wobec chłodnego przyjęcia przez Piłsudskiego i niemożności porozumienia, między obydwojma indywidualnościami zaczął narastać konflikt. Tymczasem 27 XII 1918 r. w Poznaniu wybuchło powstanie, nad którym w dniu następnym dowództwo objął kpt. S. Taczak, organizując zręby przyszłej Armii Wielkopolskiej i Dowództwa Głównego. Traktując nominację S. Taczaka jako tymczasową, J. Piłsudski zaproponował Komisarjатовi NRL w Poznaniu na stanowisko głównodowodzącego Dowbora-Muśnickiego lub gen. E. Henniug Michaelisa. 6 I 1919 r. Dowbor-Muśnicki otrzymał z Poznania pisemne wezwanie do objęcia dowództwa. Przybył 8 stycznia, zawarł pisemne porozumienie (11 I) o przejęciu dowództwa wojskowego (Komisarjat NRL zastrzegł prawo do akceptacji roty przysięgi, nominacji oficerów i urzędników wojskowych oraz wyznaczania decernenta ds. wojskowych i bezpieczeństwa publicznego). Stanowi-

sko głównodowodzącego przejął oficjalnie 16 stycznia. Jego zamiarem było sformowanie 50-60-tysięcznej armii, opierającej się na oddziałach powstańczych i poborze do wojska. W tym celu spowodował wydanie przez Komisarjat NRL dekretów o zaciągu do służby wojskowej 11 roczników poborowych (1891-1901) oraz oficerów i lekarzy do rocznika 1879. Spotkało się to jednak z dużymi trudnościami, nawet z otwartymi protestami. Przyzwyczajone do pewnych swobód demokratycznych oddziały nie mogły się początkowo pogodzić z surową dyscypliną wojskową. Przeszkodą w formowaniu regularnego wojska był brak kadry oficerskiej, szczególnie wyższej. Młodszych oficerów Dowbor-Muśnicki pozyskał, awansując zastępców oficerów z b. armii niemieckiej oraz najzdolniejszych podoficerów. Oficerów wyższych sprowadził natomiast z Warszawy, odkomenderowanych z b. I Korpusu Polskiego (181 osób), d. armii austriackiej, bądź b. legionistów. Czynił też starania pozyskania oficerów miejscowego pochodzenia i w efekcie zdecydowaną większość oficerów (głównie młodszych) stanowili Wielkopolanie; już w sierpniu 1919 r. na 1150 oficerów wszystkich stopni (szczepbli) 939 pochodziło z Poznańskiego. Szybko dokonał podziału frontu wielkopolskiego na cztery odcinki: północny, zachodni, południowo-zachodni i południowy. Dowódcy odcinków pod względem taktycznym podlegali Dowództwu Głównemu, a administracyjnie dowódcom Okręgów Wojskowych na terenie swojego działania. Dotychczasowe ochotnicze oddziały przekształcono stopniowo w zwarte kompanie i bataliony, tworząc załączki przyszłych pułków. Następnie przystąpił do tworzenia dywizji. W ten sposób w warunkach frontowych, do czasu za-

warcia rozejmu zorganizowana została regularna armia. Po zawarciu rozejmu w Trewirze (16 II), dokonał ponownej reorganizacji frontu, dzieląc go na trzy odcinki: północny, zachodni i południowy, oraz przydzielone im trzy Okręgi Wojskowe, przy czym dowódcy poszczególnych frontów byli jednocześnie dowódcami okręgów. Dla usprawnienia wojsk utworzono także trzy komendy etapów w Poznaniu, Gnieźnie i Jarocinie. W celu zapewnienia dalszego napływu fachowej kadry oficerskiej i podoficerskiej, utworzono szereg różnego typu szkół wojskowych. Efekt pracy Dowbora-Muśnickiego i jego sztabu był imponujący. W pierwszej dekadzie czerwca 1919 r. Armia Wielkopolska składała się z trzech dywizji piechoty, pułków piechoty toruńskiego i bytomskiego, trzech pułków kawalerii, trzech pułków artylerii ciężkiej, dywizjonu artylerii konnej, formacji lotniczej, dwóch batalionów saperów, dwóch batalionów łączności, batalionu kolejowego, oddziałów żandarmerii, oddziałów garnizonowych i in. Dysponowano zorganizowaną służbą sanitarno-medyczną, w skład której oprócz oddziałów sanitarnych, wchodziło 6 szpitali polowych, składnica sanitarna oraz. wytwórnia leków i opatrunków. W tym czasie armia liczyła łącznie 1 000 oficerów, 92 000 podoficerów i strzelców. W jej skład wchodziły ponadto formacje Straży Ludowej (późniejszej OK), liczące ponad 100 000 żołnierzy. Na stanowisku głównodowodzącego Armią Wielkopolską Dowbor-Muśnicki wykazał wyjątkowe zdolności organizacyjne i, wbrew przewidywaniom Piłsudskiego, znalazł głębokie uznanie oraz poważanie. Posiadając duży zasób wiedzy wojskowej i bogate doświadczenie, doskonale zdawał sobie sprawę z odmiennych warunków społeczno-politycznych pa-

nujących na terenie b. zaboru pruskiego i umiejętnie to wykorzystał. Szanowany jako wybitny dowódca, nie przez wszystkich był jednak lubiany za podejmowanie koniecznych, ale nie zawsze popularnych decyzji. Popierał przy tym inicjatywy rozszerzenia powstania na Pomorze i opanowanie Gdańska. Wniósł duży wkład w formowanie jednostek pomorskich (4 Dywizji Strzelców Pomorskich) oraz górnośląskich (Pułk Strzelców Bytomskich). W uznaniu zasług 19 III 1919 r. otrzymał awans na gen. broni. 3 maja przeżył wielki dzień - na poznańskim lotnisku Ławica odbyła się uroczysta parada Wojsk Wielkopolskich, z udziałem polityków NRL, alianckich misji wojskowych i licznych dziennikarzy. Wobec zbliżającego się terminu podpisania traktatu pokojowego, niemieckie koła militarystyczne przystąpiły do przygotowań ofensywnych, by za wszelką cenę odzyskać b. prowincję poznańską. Powstałe zagrożenie wymagało natychmiastowego porozumienia, przynajmniej w dziedzinie wojskowości, z rządem warszawskim. 7 maja W. Korfanty zgłosił w Sejmie wnioski w sprawie „jedności armii narodowej”, dając tym początek do integracji Wojsk Wielkopolskich z Wojskiem Polskim. Kolejnymi krokami do zjednoczenia sił zbrojnych była propozycja NRL podporządkowania Wojsk Wielkopolskich pod względem operacyjnym Naczelnemu Dowództwu Wojska Polskiego. Nie był to zarówno dla Komisariatu NRL, jak i Dowbora-Muśnickiego łatwy krok; oznaczał wyrzeczenie się wielu ambicji i planów. 27 maja spotkał się z Piłsudskim w celu omówienia zasad współdziałania związanego z obroną kraju przed niemieckim zagrożeniem. Było to ostatnie wystąpienie Dowbora-Muśnickiego jako samodzielnego dowódcy

Wojsk Wielkopolskich. Sejm Rzeczypospolitej wydał ustawę (1 VIII) o tymczasowej organizacji b. Dzielnicy Pruskiej, w myśl której NRL (dekretom z 15 VIII) podporządkowała formacje wielkopolskie Naczelnemu Dowództwu Wojska Polskiego. Do końca 1919 r. Wielkopolska przekazała pod rozkazy Naczelnego Dowództwa ponad 1600 oficerów oraz 92 000 podoficerów i strzelców, co stanowiło prawie czwartą część liczącej wówczas ok. pół miliona armii polskiej. 1 czerwca 1919 r. Dowbor-Muśnicki otrzymał nominację na dowódcę frontu wielkopolskiego (rozkaz z 20 VIII), jednak tracił on już na znaczeniu, a wojska wielkopolskie, czemu był przeciwny, systematycznie kierowano na front wsch. Ostatecznie front wielkopolski uległ likwidacji w marcu 1920 r., a Dowbor-Muśnicki został praktycznie gen. bez przydziału. Wobec klęsk ponoszonych przez wojska polskie na wsch. zwracał się o przydział do tworzonej Armii Ochotniczej, lecz bezskutecznie. Nie przyjął oferowanego mu stanowiska ministra spraw wojskowych, ani dowództwa frontu północnego. W momencie zagrożenia ofensywą bolszewicką w lipcu 1920 r., przebywał w majątku Lusowo (przemianowanym później przez niego na Batorowo) pod Poznaniem. Ostatnie siedemnaście lat życia zajmował się gospodarowaniem na roli, porządkowaniem akt I Korpusu Polskiego i Wojsk Wielkopolskich oraz prowadzeniem pamiętników, które ukończył w 1932 r. Dwukrotnie brał udział w wyborach do sejmików powiatowych i kilkakrotnie do gminnych, patronował Stowarzyszeniu Dowborczyków. Podczas zamachu Pilsudskiego (V 1926) przybył do Poznania, gdzie otrzymał propozycję, by w obronie rządu stanąć z gen. Hallerem na czele Armii Ochotniczej. Skończyło

się jednak na zamiarach. Zmarł po długiej chorobie 26 października 1937 r. w swoim majątku w Batorowie. Pochowany został na cmentarzu parafialnym w Lusowie. Był odznaczony następującymi orderami i medalami: rosyjskimi - Orderem Wojennym św. Jerzego (IV kl.), Złotym Orężem św. Jerzego (tzw. Złota Szabla), Orderem św. Stanisława (III kl.), Orderem św. Włodzimierza (3 i 4 stopnia), Orderem św. Anny (IV kl.); chińskim - Orderem Podwójnego Smoka (III kl.); włoskim - Krzyżem Orderu Korony Wioch (III kl.); brytyjskim - Krzyżem Towarzysza Orderu Łaźni oraz lotewskim - Krzyżem II stopnia. Polskich odznaczeń nie posiadał. Postanowieniem Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej Aleksandra Kwaśniewskiego z dnia 18 grudnia 1998 r. o nadaniu orderów; Na podstawie art. 138 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz. U. Nr 78, poz. 483) oraz ustawy z dnia 16 października 1992 r. o orderach i odznaczeniach (Dz. U. Nr 90, poz. 450), w uznaniu wybitnych zasług dla niepodległości Rzeczypospolitej Polskiej odznaczeni zostają KRZYŻEM WIELKIM ORDERU ODRODZENIA POLSKI pośmiertnie: gen. broni Dowbor-Muśnicki Józef s. Romana i gen. bryg. Taczak Stanisław s. Andrzeja. Postanowieniem z dnia 20 grudnia 2018 roku Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej Andrzej Duda nadał najwyższe odznaczenie państwowe ORDER ORŁA BIAŁEGO pośmiertnie dowódcom Powstania Wielkopolskiego: generałowi broni Józefowi Dowbor-Muśnickiemu i generałowi brygady Stanisławowi Taczakowi z okazji jubileuszu 100 rocznicy wybuchu Powstania Wielkopolskiego 1918-1919. Odznaczenie przyznane gen. J. Dowborowi Muśnickiemu odebrał dyrektor Wielkopolskie-

go Muzeum Niepodległości Tomasz Łęcki, natomiast Order Orła Białego przyznany pośmiertnie gen. S. Taczakowi został przekazany na ręce wnuka Jerzego Gogołkiewicza. Wniosek o przyznanie Orderów złożył Zarząd Główny Towarzystwa Pamięci Powstania Wielkopolskiego 1918-1919 w Poznaniu. Z małżeństwa z Agnieszką z Korsońskich miał czworo dzieci: Gedymina (1906), Janinę (1908-1940), Olgierda (1914-1938) i Agnieszkę (1919-1940). Pozostawił wiele prac fachowych z dziedziny wojskowości (w języku rosyjskim) oraz w formie książkowej; Krótki szkic do historii I Korpusu Polskiego, cz. I-III, Warszawa 1919; *Na marginesie książki o pułkowniku Lisie-Kuli Fr. Demela i W. Lipińskiego*, Batorowo 1933 (na prawach rękopisu); *Moje wspomnienia*. Warszawa 1935. Na łamach pisma „Rzeczpospolita” ogłosił drukiem cykl artykułów *Mysli Wojskowe* (1920), ponadto drobne artykuły w „Placówce” i in. czasopismach.

CAW, ap. 4985 i 5638; *Herbarz Polski*, wyd. J. N. Bobrowicz, t. VII, Lipsk 1841; J. Dziechowski, *Przyczynek do historii kapitulacji I-go Korpusu (drukowane na prawach rękopisu)*; „Tygodnik Urzędowy NRL”, red. J. Szymańda, Poznań 1919; H. Bagiński, *Wojsko Polskie na wschodzie 1914-1920*, Warszawa 1921; E. de Henning, *Wzamięcie*. Warszawa 1929; *Kwestio wojska polskiego w Rosji w 1917 r.*, pod red. W. Szczęsnego, Warszawa 1936; M. Wańkiewicz, *Strzępy Epopei*, Warszawa 1936; S. Łoza, *Czy wiesz*, Warszawa 1938; K. Raszewski, *Wspomnienia z własnych przeżyć do końca 1920 r.*, Poznań 1938; PSB, t. V; J. Skrzypek, *Zamach stanu pik Januszajtisa i ks. Sapiechy 4-5 stycznia 1919 i.*, Warszawa 1948; L. Grosfeld, *Polskie reakcyjne formacje wojskowe w Rosji 1917-1919*, Warszawa 1956; *Powstanie Wielkopolskie 1918-1919*, pod red. K. Piwarskiego, Poznań 1958; M. Wrzosek, *Konflikt korpusu*

gen. Dowbor-Muśnickiego z władzą radziecką (listopad 1917 r. – luty 1918 r.), „Przegląd Historyczny”, t. LVIII, z. 4, 1967; *Powstanie Wielkopolskie 1917-1919*, pod red. Z. Grota, Poznań 1968; A. Zatorski, *Komisariat do spraw polskich wobec zbrojnego wystąpienia I Korpusu Polskiego przeciw władzy radzieckiej (styczeń-luty 1918)*, [w:] *Z dziejów stosunków polsko-radzieckich*, I.11T, Warszawa 1968; Z. Grot, I. Pawłowski, M. Pirko, *Wielkopolska w walce o niepodległość 1918-1919 Wojskowe i polityczne aspekty Powstania Wielkopolskiego*, pod red. I. Pawłowskiego. Warszawa 1968; P. Hauser, *Organizacja Wojsk Wielkopolskich w świetle poglądów gen. Józefa Dowbora-Muśnickiego*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu im. A. Mickiewicza”, Historia, z. 10, Poznań 1970; *Powstanie Wielkopolskie 1918-1919 Artykuły i przyczynki*, pod red. B. Polaka, Kościan 1975; *Encyklopedia Rewolucji Październikowej*, pod red. I. Bazyłowa i J. Sobczaka, Warszawa 1977; A. Czubiński, *Powstanie Wielkopolskie*, Poznań 1978; A. Czubiński, Z. Grot, B. Miśkiewicz, *Powstanie wielkopolskie 1918-1919. Zarys historyczny*. Warszawa-Poznań 1978; WSB, Warszawa-Poznań 1981; M. Romeyko, *Przed i po maju*. Warszawa 1983; *Czyn zbrojny Powstania Wielkopolskiego 1918-1919*, pod red. B. Polaka, Koszalin 1984; *Wojskowe aspekty Powstania Wielkopolskiego 1918-1919. Wybór materiałów źródłowych*, pod red. B. Woszczyńskiego, Poznań 1985; *Powstanie Wielkopolskie 1918-1919, wybór i opracowanie A. Czubiński i B. Polak*, Poznań 1983; *Wojsko Wielkopolskie 1919 r., cz. I: Rozwój organizacyjny i zjednoczenie z Wojskiem Polskim (marzec-listopad 1919 r.)*. Wybór dokumentów wojskowych, oprac. B. Polak, Koszalin 1985; *Biografistyka*, Koszalin 1985; B. Wiślicki, *Generał Józef Dowbor-Muśnicki*, „Dziennik Poznański” 1919, nr 47 i 48; *Dobra czy zła wola*, „Goniec Wielkopolski”, 1920, nr 139; T. Szukiewicz, *Generał Józef Dowbor-Muśnicki*, „Sprawy Otwarte” 1937, nr 19 i 20; W. Charkiewicz, *Generał Józef Dowbor-Muśnicki*, „Słowo” 1937, nr 300; J. Ślęczyński, *Pamiętniki generała Dowbor-Muśnickiego*,

„Wołyń” 1937, nr 6; S. Tworowski, *Wódz I-go Polskiego Korpusu*, „Niedziela” 1937, nr 306; *General Józef Dowbor-Muśnicki nie żyje*, „Powstaniec Wielkopolski”, 1937, nr 21; T. Mildner, *Polityka gen. Dowbor-Muśnickiego w świetle dokumentów*, „Myśl Narodowa” 1938; J. Engelgard, *Zapomniany General*, „Ład” 1983, nr 4; Piotr Bauer, *Dowbor-Muśnicki Józef (1867-1937)*, (w:) *Słownik biograficzny powstańców wielkopolskich 1918-1919*, red. A. Czubiński, B. Polak, Poznań 2002, s. 70 -74.

Piotr Bauer

Dudziak Michał (1900-1980), urodził się 26 sierpnia 1900 roku w Ziemiźnie w rodzinie chłopskiej, jako syn Józefa. W 1917 roku został powołany do armii niemieckiej. W listopadzie 1918 roku powrócił do rodzinnej wsi. Od 1 stycznia do 3 lutego 1919 roku pełnił ochotniczo służbę w ziemlińskim oddziale Straży Ludowej, którego był współorganizatorem i zastępcą dowódcy. Po rozwiązaniu oddziału zgłosił się 4 lutego 1919 roku do formowanego w Poznaniu 1 Pułku Strzelców Włkp. (późniejszy 55. Poznański Pułk Piechoty). Brał udział w walkach pod Lwowem. W czerwcu 1919 roku odkomenderowany został na stanowisko instruktora do Wielkopolskiej Szkoły Podoficerskiej w Biedrusku, a w styczniu 1920 roku do Szkoły Oficerskiej w Poznaniu. Od września 1920 roku podporucznik, od 1 kwietnia 1921 roku porucznik, a w 1935 roku awansowany na stopień kapitana. Od 1923 roku służył zawodowo w 55. Poznańskim Pułku Piechoty w Lesznie na stanowiskach od dowódcy plutonu do zastępcy dowódcy III batalionu stacjonującego w Rawiczu. W lipcu 1939 roku przeniesiono go na stanowisko oficera sztabu dowódcy piechoty dywizyjnej 14. Dywizji Piechoty w Pozna-

niu. Brał udział w kampanii wrześniowej. Ciężko ranny w rejonie wsi Kiełpin (22 września) dostał się do niewoli niemieckiej. Do końca wojny przebywał w obozach jenieckich na terenie Prus Wschodnich i Austrii, a następnie w Woldenbergu (Dobiegniew). Do Rawicza powrócił w lutym 1945 roku. W sierpniu podjął pracę w Stacji Traktorów i Maszyn w Świdnicy, a następnie w Świebodzicach. W sierpniu 1949 roku zamieszkał we Wrocławiu i pracował w Wojewódzkim Związku Spółdzielni Rolniczych (Samopomoc Chłopska). W 1968 roku przeszedł na emeryturę. W 1971 roku awansowany został do stopnia majora rezerwy WP. Zmarł 27 grudnia 1980 roku we Wrocławiu. Pochowany na cmentarzu w Lesznie. 13 lutego 1926 roku w Lesznie zawarł związek małżeński z Walentyną Kasztelan. Z małżeństwa tego urodziło się troje dzieci: Danutę (ur. 1936), Krystynę (ur. 1938) i Mikołaja, który zmarł w dwa dni po urodzeniu. Uchwałą Rady Państwa nr: 12.04-0.1026 z dnia 4 grudnia 1958 odznaczony Wielkopolskim Krzyżem Powstańcym. Wniosek uzasadniono następująco: *Brał czynny udział z bronią w rękę w Powstaniu Wielkopolskim. Dowodził oddziałem Ziemiń walczącym na odcinku Bojanów, Rawicz, Poniec, Miejska Górka, Krobia, Ziemiń, Zakrzew. Po zakończeniu Powstania wstępuje i służy w 1 pułku Strzelców Wielkopolskich. Był odznaczony m. in.: Krzyżem Srebrnym Orderu Wojennego Wirtuti Militari, Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski, Krzyżem Walecznych, Złotym i Srebrnym Krzyżem Zasługi.*

Piotr Bauer, Michał Dudziak – powstaniec wielkopolski, oficer WP, żołnierz Września, Sławni Gostynianie. Kalendarz na rok 1989, Gostyń 1988; Słownik biograficzny powstań-

ców wielkopolskich 1918-1919, pod red. Antoniego Czubińskiego i Bogusława Polaka, Poznań 2002, s. 80-81; R. Tomaszewski, *Wysięk militarny i materialny*, s. 106; *Kartoteka Uczestników Powstania Wielkopolskiego 1918-1919 ze zbiorów Archiwum Gabinetu Pamiątek Historycznych Eligiusza Tomkowiaka w Dopiewie; Gostyński Słownik Biograficzny; Lista odznaczonych.*

Malwina Tomkowiak

Dutkowiak Stefan (1898-1962), urodził się 11 lipca 1898 roku w Lesznie. Syn Andrzeja i Antoniny. Uczęszczał do szkoły powszechnej w Lesznie. Brał udział w I wojnie światowej, służąc w armii niemieckiej. Od 9 stycznia 1919 roku jako ochotnik uczestniczył w powstaniu wielkopolskim na odcinku Grupy „Leszno”. Służył w oddziale Michała Kaźmierczaka. Walczył m. in. pod Miechcinem, Waszkowem, Sowinami i Klonowcem. W czasie powstania awansowany został do stopnia starszego szeregowego. Służbę wojskową kontynuował w 15. pułku artylerii ciężkiej. W 1920 roku z jednostką brał udział w wojnie polsko-bolszewickiej. Do rezerwy przeniesiony został 14 lipca 1921 roku. Po zawarciu związku małżeńskiego z Marią Wawrzyniak zamieszkał w Janiszewie, gdzie pracował w miejscowym majątku ziemskim w charakterze robotnika rolnego. W 1946 roku przeniósł się do Miechcina na samodzielne gospodarstwo rolne. Zmarł 11 marca 1962 roku. Pochowany został na cmentarzu w Poniecu. Uchwałą Rady Państwa nr: 04.04-0.118 z dnia 4 kwietnia 1958 roku odznaczony Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym. Wniosek uzasadniono następująco: *Drugostronnie wymieniony brał czynny udział z bronią w rękę od dnia 09.01.1919 jako ochotnik w oddziale powstańczym, później w 4 kompanii 6 pułku Strzelców*

Wlkp. Brał czynny udział pod dowództwem druha Kaźmierczaka Michała to jest 4 kompanii 6 pułku Strzelców Wlkp w walkach i potyczkach pod Miechcinem, Janiszewem, Waszkową, Sowinami i Klonowcem. Zwolniony z wojska dnia 14.07.1921, starszy szeregowiec 15 pułku artylerii ciężkiej. Odznaczony też: Krzyżem Walecznych i Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski.

*Związek Kombatantów Rzeczypospolitej Polskiej i Byłych Więźniów Politycznych Oddział Okręgowy w Poznaniu (obecnie w CAW), Ankieta personalna ZBoWiD; Tomaszewski R., *Wysięk militarny i materialny*, s. 107; *Kartoteka Uczestników Powstania Wielkopolskiego 1918-1919 ze zbiorów Archiwum Gabinetu Pamiątek Historycznych Eligiusza Tomkowiaka w Dopiewie; Gostyński Słownik Biograficzny; Lista odznaczonych.**

Malwina Tomkowiak

Dworek Jan (1899-1945), podoficer zawodowy WP. Urodził się 18 listopada 1899 r. w Żydowie pow. Poznań, jako syn Józefa i Józefy z d. Tatula. Od 1918 r., jako młody chłopak uczestniczył w Powstaniu Wielkopolskim. Po nastaniu Państwa Polskiego, od 1919 r. pozostał w służbie wojskowej jako podoficer zawodowy. Uczestniczył w wojnie polsko-bolszewickiej w 1920 r. Służbę pełnił najpierw w 15. Pułku Artylerii Lekkiej w Bydgoszczy, a następnie w 4. Puł-

Jan Dworek

ku Artylerii Lekkiej w Inowrocławiu. Do wybuchu II wojny światowej mieszkał w Inowrocławiu. W czerwcu 1939 r. wyjechał wraz z pułkiem w ramach 4. Dywizji Piechoty na granicę zachodnią. Uczestniczył w walkach w 1939 roku, w składzie Armii „Pomorze”. Walczył na froncie nad Bzurą i pod Sochaczewem, w ramach Armii „Poznań” i „Pomorze”. Dostał się do niewoli niemieckiej i przebywał w obozie w Pabianicach. Pod koniec października 1939 r. z powodu zachorowania wrócił z niewoli do domu w Inowrocławiu, gdzie musiał zgłosić się do niemieckiego urzędu pracy. Został skierowany na kolej, do pracy przy rozładunku wagonów. 4 grudnia 1939 r. został wysiedlony wraz z całą rodziną do Generalnego Gubernatorstwa, do miejscowości Brzeziny pow. Lubartów. Żył tam z rodziną w ciężkich warunkach i strasznej biedzie. Po długich staraniach za pośrednictwem PCK dostał pracę w leśnictwie jako gajowy. Przeniósł się razem z rodziną do miejscowości Samokłęski, a następnie Syry w pow. Lubartów. Cały czas pracował jako gajowy w lasach koło Kozłówki i Samokłęsk. Były to tzw. lasy „Kryjamy”. W tym okresie cały czas należał do AK. W domu odbywają się często zebrania konspiracyjne. Był wykładowcą w konspiracyjnej Szkole Podchorążych, która mieściła się w Samokłeskach w pałacu dziedzica Kuszella. W 1944 r. tereny te zostały wyzwolone przez wojska radzieckie i polskie spod okupacji niemieckiej. Z chwilą wybuchu powstania w Warszawie, Jan Dworek (ps. „Dąb”) z synem Zbigniewem udał się do lasu na zgrupowanie oddziałów partyzanckich do oddziału „Brzechwy”. W oddziale tym przebywał z synem do czasu odczytania rozkazu o rozwiązaniu oddziałów, które miały wyruszyć na pomoc walczącej Warszawie. Przyczyną

rozwiązania był brak możliwości przedostania się przez blokady wojsk radzieckich i zagrożenie aresztowaniami. Wrócił do domu, do miejsca zamieszkania we wsi Syry. W dniu 4 listopada 1944 r. został aresztowany przez NKWD i wywieziony, jak się potem okazało, do obozu w Lublinie. Następnie, 18 listopada 1944 r. z Lublina został wywieziony razem z innymi żołnierzami AK transportem kolejowym w wagonach towarowych do łagrów NKWD w Jogle k. Borowicz. Według dokumentów obozowych Jan Dworek zmarł w dniu 30 października 1945 r. W 1925 r. zawarł związek małżeński z Jadwigą Felczykowską (zm. 2 listopada 1985). W związku tym urodziło się troje dzieci: córka Urszula zam. Czyżewska (27 września 1927 – 17 maja 2008), handlowiec oraz dwóch synów: Zbigniew (ur. 3 sierpnia 1929), technik ekonomista i Jan (ur. 18 listopada 1932), dr prawa finansowego.

Dokument urodzenia w j. niemieckim; Zaświadczenie potwierdzające udział w Powstaniu Wielkopolskim 1918-1919 z CAW, w Warszawie; Zaświadczenie z CAW, w Warszawie potwierdzające służbę w Wojsku Polskim; Legitymacja osob. Nr 3/34 żony Jadwigi Dworek wydana przez Dowódcę 4. Pułku Artylerii Lekkiej w Inowrocławiu; Sądowe postanowienie o śmierci Jana Dworka; Zaświadczenie „Środowiska Borowiczan” – odpis z księgi cmentarnej oddziału Obozu nr 5 w Borowiczach, o pobycie i śmierci Jana Dworka w Łagrach NKWD nr 270; Trzy listy osób, które przebywały z Janem Dworkiem w Łagrze NKWD nr 270 w Borowiczach – Jogle; Zdjęcie z 2004 r. cmentarza w Jogle, gdzie pochowany jest Jan Dworek i zmarli w łagrach żołnierze AK; „Polacy w Borowiczach” – publikacja Wydawnictwa „KARTA” Fundacji Archiwum Wschodniego w Warszawie – Nr 20 z 1996 r.; Uwięzieni w Borowiczach. s.26..

Zbigniew Dworek

Eitner Stefan (1886-1937), urodził się 17 sierpnia 1886 roku w Gostyniu w rodzinie rzemieślniczej, jako syn Stanisława i Elżbiety z domu Lekowska. Po ukończeniu szkoły elementarnej uczył się dekarstwa w warsztacie ojca. W latach 1907-1909 odbył służbę wojskową w 155 Pułku Piechoty. W 1914 roku został wcielony w szeregi armii niemieckiej w stopniu kaprala. Walczył na froncie zachodnim. Od 1916 roku był zastępcą oficera. Zdemobilizowany 31 grudnia 1918 roku. 7 stycznia 1919 roku znalazł się w powstańczym batalionie gostyńskim. Jako dowódca kompanii, którą z czasem przekazał swojemu bratu Wojciechowi, brał udział w walkach na froncie południowo-zachodnim powstania wielkopolskiego. W marcu 1919 roku został skierowany do 8 Pułku Strzelców Wielkopolskich (późniejszy 62 Pułk Piechoty). W kwietniu w Jarocinie sformował 3 kompanię ciężkich karabinów maszynowych i dowodził nią aż do grudnia 1920 roku. W październiku 1919 roku mianowany podporucznikiem. Uczestniczył w walkach na wschodniej granicy, m. in. pod Kijowem, w bitwie nad Berezyną, w walkach odwrotowych i kontrofensywie. Po zakończeniu wojny z Rosją Radziecką otrzymał przydział do Szkoły Podoficerskiej w Grudziądzu jako oficer kwatermistrz. W 1921 roku został awansowany na stopień porucznika, a trzy lata później kapitana. W sierpniu 1932 roku przeszedł w stan spoczynku. Zmarł w szpitalu wojskowym w Toruniu 30 grudnia 1937 roku i tam został pochowany. Odznaczony Krzyżem *Virtuti Militari* 5 klasy (nr 4663), Medalem Niepodległości i Krzyżem *Walecznych* (2x), Medalem *Pamiątkowym Za Wojnę 1918-1921*.

Bogusław Polak, Stefan Eitner, Kawalerowie Virtuti Militari 1792-1945, t. II 1914-1921, cz. I, Koszalin 1991, s. 39-40; Robert Czub, Kawalerowie Orderu Virtuti Militari z Ziemi Gostyńskiej (1). Kapitan Stefan Eitner, „Gazeta Gostyńska” 1992, nr 20, s. 37; Słownik biograficzny powstańców wielkopolskich 1918-1919. Pod red. Antoniego Czubińskiego i Bogusława Polaka, Poznań 2002, s. 83-84 Kartoteka Uczestników Powstania Wielkopolskiego 1918-1919 ze zbiorów Archiwum Gabinetu Pamiątek Historycznych Elżgusza Tomkowiaka w Dopiewie; Gostyński Słownik Biograficzny.

Elżgusz Tomkowiak

Fengler Władysław (1900-1969), urodził się 27 czerwca 1900 roku w Pogorzeli. Syn Antoniego i Rozalii z domu Waltrowicz. Ukończył szkołę elementarną. Z zawodu murarz. Od 14 listopada 1918 roku był członkiem oddziału Straży Ludowej w Pogorzeli. W czasie powstania wielkopolskiego z oddziałem pogorzelskim (2 kompania I batalionu koźmińskiego) brał udział, m. in. w drugiej bitwie o Rawicz. Następnie w składzie III batalionu 69 pułku piechoty walczył na froncie wschodnim. 26 września 1925 roku w Pogorzeli poślubił Zofię Gogolewską. Miał dwoje dzieci (Praksyda, Bronisława). Zmarł 13 września 1969 roku i pochowany został na cmentarzu parafialnym w Pogorzeli. Uchwałą Rady Państwa nr: 07.26-0.276 z dnia 26 lipca 1962 odznaczony Wielkopolskim Krzyżem *Powstańczym*. Wniosek został uzasadniony następująco: *Brał czynny udział z bronią w ręku od 1.12.1918 r. do dnia 20.2.1919 r. w Kompanii Koźmińskiej i walczył pod Rawiczem. Świadkowie: Roszczak Jan, Lankiewicz Stanisław.*

Elżbieta Curyk-Sierszulska, Tradycje patriotyczne Wielkopolski na przykładzie Pogo-

rzeli, Poznań 1996, *mps*; R. Tomaszewski, *Wysilek militarny i materialny*, s. 109; *Kartoteka Uczestników Powstania Wielkopolskiego 1918-1919 ze zbiorów Archiwum Gabinetu Pamiątek Historycznych Eligiusza Tomkowiaka w Dopiewie; Gostyński Słownik Biograficzny; Lista odznaczonych.*

Malwina Tomkowiak

Fenrych Tadeusz Wiktor (1882-1942), urodził się 17 lipca 1882 r. w Poniatowie koło Płocka. Uczęszczał do gimnazjum w Trzemesznie i Gnieźnie, ukończył rolniczą szkołę średnią w Szamotułach, był też absolwentem Wyższej Szkoły Budowy Maszyn w Köthen. Pracował jako inżynier budowlany w prywatnych firmach niemieckich. Służył w Pułku Artylerii Lekkiej w Poznaniu. W 1915 roku jako podporucznik walczył w armii niemieckiej na froncie francuskim. W listopadzie i grudniu 1918 z polecenia Rady Ludowej we Wrześni kierował Wydziałem Gospodarki Wojennej. Pomocnik powiatowego komendanta Straży Ludowej Kazimierza Grudzielskiego od 18 grudnia 1918. Jako oficer operacyjny wchodził w skład sztabu i był jednym z organizatorów frontu północnego powstania wlkp. Mianowany po powstaniu adiutantem i oficerem operacyjnym sztabu 2 Dywizji Strzelców Wielkopolskich w Gnieźnie. Powierzono mu w kwietniu 1919 zorganizowanie pierwszej wielkopolskiej szkoły aspirantów oficerskich piechoty w Gnieźnie. Adiutant inspektora piechoty przy Dowództwie Głównym w Poznaniu od lipca 1919, a zastępca dowódcy Okręgu Generalnego w Poznaniu od 1920. Dowódca szkoły podoficerskiej w Inowrocławiu od listopada 1920, a batalionu szkolnego w Śremie od sierpnia 1921. Inspektor garnizonów: w Inowrocławiu, Jarocinie i Pleszewie od 1922. W końcu

1922 został przeniesiony do rezerwy. Zweryfikowany w stopniu kapitana ze starszeństwem z 1 czerwca 1919 w korpusie oficerów rezerwy artylerii. W 1924 był oficerem rezerwowym 7 Pułku Artylerii Ciężkiej w Poznaniu. W grudniu 1923 został powołany do służby czynnej, przemianowany na oficera zawodowego w stopniu kapitana ze starszeństwem z 1 maja 1925 i przydzielony do Dowództwa Okręgu Korpusu Nr VII w Poznaniu na stanowisko kierownika Referatu Historycznego. W 1933 roku wspominał swoje walki na froncie północnym powstania wielkopolskiego, jakie toczył pod komendą późniejszego generała dywizji Kazimierza Grudzielskiego, którego był adiutantem. Później administrował też dobrami generała w Opieszynie (obecnie dzielnica Wrześni) i Sołecznie. W 1929 roku działał w Poznaniu na słynnej Pewuce, gdzie prezentował osiągnięcia powstańców wielkopolskich w 10 rocznicę zakończenia działań zbrojnych. Działalność ta związana była z tym, że w latach 1923-1930 był kierownikiem stworzonego przez siebie Wydziału Historycznego przy VII. Dowództwie Oddziału Korpusu w Poznaniu, gdzie dokumentował działalność weteranów powstania wielkopolskiego 1918/1919. Materiały te niestety okazały się bardzo przydatne w 1939 roku niemieckim władzom okupacyjnym. W oparciu o nie wielu weteranów zostało przez Niemców zamordowanych. Wraz z generałem brygady Stanisławem Taczakiem – pierwszym dowódcą powstania wielkopolskiego, kapitan Tadeusz Wiktor Fenrych pracował w Towarzystwie Badań Historii Powstania Wielkopolskiego. W 1930 roku zakończył pracę w Wydziale Historycznym w VII. D. O. K. Poznań. Powodem takiego stanu rzeczy była odmienna oce-

na powstania wielkopolskiego 1918/1919 w stosunku do porucznika Zygmunta Wieliczki, który walczył nad Prosną. Tadeusz Fenrych przeniósł się do Krotoszyna, gdzie pełnił funkcję m. in. wiceprezesa Komitetu Powiatowego (1935). Jako burmistrz Krotoszyna udzielał ślubu siostrze Teresie Fenrych i bratu Stanisławowi Fenrychowi. W latach 1932-1938 władał majątkiem Ziemi lin w powiecie gostyńskim, położonym nieopodal Pudliszek, które z kolei należały do jego brata – Stanisława Fenrycha. Tadeusz Wiktor Fenrych wygłaszał przemówienia radiowe z okazji kolejnych rocznic wybuchu powstania 1918/1919, będąc równocześnie delegatem regionu Krotoszyn do sejmiku poznańskiego. Niestety, w Krotoszynie nie zachowała się dokumentacja związana z jego osobą. Wytłumaczeniem może być fakt, że był on krytyczny wobec dowódców powstania, marszałka Józefa Piłsudskiego i do pomocy, jaką walczącej Wielkopolsce udzieliła Warszawa. Stąd zatarła się także pamięć o Tadeuszu Fenrychu w Pudliszkach. W latach 1938-1939 przebywał w Poznaniu, gdzie przeszedł na emeryturę cywilną i wojskową. Zgłosił się we wrześniu 1939 do wojska jako ochotnik i brał udział w potyczce z nieprzyjacielem koło Lublina. Zajmował się w latach okupacji gospodarstwem rolnym w Niedomicach koło Tarnowa. Aresztowany 3 marca 1941 przez Gestapo i zesłany do obozu koncentracyjnego w Buchenwaldzie, gdzie 16 lipca 1942 poniósł śmierć. Mało znanym powszechnie wątkiem w życiorysie kapitana Tadeusza Wiktora Fenrycha jest jego działalność w Komisji Cywilno-Wojskowej, która w latach 1930-1939 ustanowiła polski patronat pruskich fortyfikacji zewnętrznego pierścienia Poznania. Członkiem wzmiankowanej komisji był

kapitan Tadeusz Wiktor Fenrych. Generał dywizji Kazimierz Grudzielski (1856-1921), którego adiutantem był Fenrych, został mianowany patronem Fortu VIII przy ul. Rumuńskiej w Poznaniu. Od 1924 był żonaty z Teodorą Grabowską i miał dwóch synów: Wiktora (historyk) i Tadeusza Franciszka (ur. 1928), rozstrzelanego w Tarnowie przez Gestapo 26 lipca 1944.

Antoni Gąsiorowski, Jerzy Topolski (red.): Wielkopolski Słownik Biograficzny. Warszawa-Poznań: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1981, s. 180; Kartoteka Uczestników Powstania Wielkopolskiego 1918-1919 ze zbiorów Archiwum Gabinetu Pamiątek Historycznych Eligiusza Tomkowiaka w Dopiewie; Gostyński Słownik Biograficzny.

Barbara Tomkowiak

Filipowiak Piotr (1895-1984), urodził się 15 czerwca 1895 roku w Dziegocynie w rodzinie chłopskiej. Syn Jana i Marianny z domu Poprawa. Uczęszczał do szkoły powszechnej w Poniecu. Brał udział w I wojnie światowej jako żołnierz armii niemieckiej. Walczył na froncie francuskim. Po zakończeniu wojny powrócił w rodzinne strony. Od 20 stycznia 1919 roku uczestniczył w powstaniu wielkopolskim. Brał udział w walkach na froncie południowym, m. in. pod Miejską Górką, Rawiczem i Kępem. Służbę wojskową kontynuował w 11 pułku strzelców wielkopolskich (późniejszy 69 pułk piechoty), z którym walczył w wojnie polsko-bolszewickiej. Po jej zakończeniu pozostał w Wojsku Polskim jako podoficer zawodowy. W trakcie służby wojskowej 4 czerwca 1923 roku w Koźminie zawarł związek małżeński z Władysławą Raczkiewicz. Ze względu na zły stan zdrowia w 1933

roku w stopniu sierżanta przeniesiony został do rezerwy. Od 1935 roku mieszkał w Piaskach. Pracował na stanowisku kierownika piekarni. W grudniu 1939 roku został wysiedlony do Generalnego Gubernatorstwa (Rawa Mazowiecka). Tam działał w konspiracji (ZWZ-AK) pod dowództwem mjr. Marcina Talarczaka. Następnie pełnił funkcję łącznika z 2 Dywizją Piechoty w Sandomierzu (dowódca płk „Lin”). Zmarł 11 listopada 1984 roku. Pochowany został na cmentarzu w Strzelcach Wielkich. Był odznaczony: Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski, Krzyżem Walecznych, Medalem za Wilno i Odznaką Grunwaldzką. Uchwałą Rady Państwa nr 08.01-0.716 z dnia 1 sierpnia 1958 roku odznaczony Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym. Wniosek uzasadniono następująco: *W dniu 20 stycznia 1919 r. wstąpił jako ochotnik do oddziałów powstańczych i brał czynny udział z bronią w rękę w Powstaniu Wielkopolskim. Walczył do końca powstania na odcinku Kępno i Rawicz w 11 p. p. pod dowództwem mjr. Thiela jako szeregowy.*

Centralne Archiwum Wojskowe, Teczka personalna Piotra Filipowiaka, sygn. KA/BP 4826/57; informacje brata Franciszka Filipowiaka; USC Piaski; R. Tomaszewski, Wysiłek militarny i materialny mieszkańców ziemi gostyńskiej w walkach o kształt granicy wschodniej II Rzeczypospolitej (1918-1920), Gostyń 2002, s. 111; Kartoteka Uczestników Powstania Wielkopolskiego 1918-1919 ze zbiorów Archiwum Gabinetu Pamiątek Historycznych Eligiusza Tomkowiaka w Dopiewie; Gostyński Słownik Biograficzny; Lista odznaczonych.

Malwina Tomkowiak

Fryder Jan (1898-1979), urodził się 17 grudnia 1898 r. w Czaczu pow. Kościan, w rodzinie rolniczej Jana i Konstancji z domu Ciesielskiej. Po ukończeniu szkoły powszechnej pomagał rodzicom w gospodarstwie rolnym, następnie uczył się murarstwa. 28.12.1918 r. wstąpił do tworzącej się Kompanii Śremskiej, z którą brał udział w walkach w okolicach Śremu i Dolska. 13 lutego 1919 r. wstąpił do 1 Pułku Strzelców Wlkp. Jako żołnierz tego pułku walczył w wojnie polsko – bolszewickiej gdzie został postrzelony w prawe ramię. 10 sierpnia 1921 r. zwolniony bezterminowo z wojska otrzymał rentę inwalidzką. W 1936 r. kupił gospodarstwo rolne w Kurnatowicach pow. Międzychód, które do dziś należy do rodziny Fryder. Po wybuchu drugiej wojny światowej we wrześniu 1939 r. został wysiedlony wraz z żoną, synami Władysławem i Stanisławem oraz córką Emilią do Chalina k. Sierakowa, gdzie pracował w gospodarstwie Niemca do końca wojny. Po zakończeniu wojny z całą rodziną wrócił do domu rodzinnego w Kurnatowicach. W latach 70 ubiegłego wieku, Jan Fryder był częstym gościem w szkołach, gdzie przeprowadzał pogadanki z dziećmi i młodzieżą na tematy powstańcze. W środowisku i wśród rodziny uchodził za wzorowego męża, ojca i niezwykle spokojnego człowieka. Dysponował ogromną wiedzą na tematy rolnicze, często dzielił się nią z sąsiadami, także rol-

Jan Fryder

nikami. Na szczególną uwagę zasługuje fakt, że po drugiej wojnie światowej całą rentę inwalidzką przekazywał na odbudowę Warszawy. 31 stycznia 1972 r. za udział w Powstaniu Wielkopolskim został awansowany na stopień podporucznika W. P. Zmarł 19 sierpnia 1979 r. w szpitalu w Międzychodzie i został pochowany na cmentarzu parafialnym w Kwilczu. 30 maja 1934 r. zawarł związek małżeński z Stanisławą Górczyńską (18 kwietnia 1909 – 2003). Dzieci: Władysław (27 maja 1935 - 16 lipca 2012), Emilia (28 czerwca 1937-10 marca 2012), Stanisław (28 lipca 1938-1944), Bożena (ur. 3 lipca 1943), Maria (ur. 1 grudnia 1946), Aleksandra (ur. 1951), Wiesława (ur. 28 lutego 1952). Odznaczenia: Krzyż Kawalerski Orderu Odrodzenia Polski, Wielkopolski Krzyż Powstańczy i odznaczenia resortowe.

Dyplom nr12351 Zarządu Głównego Związku Weteranów Powstań Narodowych RP. 1914-1919 z 17.10.1936 r.; karta członka ZBOWiD w Kwilczu nr 208339; Lista odznaczonych; pamiątki i informacje rodziny Bożeny Żurek i Agnieszki Fryder.

Włodzimierz Becker

Gabryelczyk Stanisław (1893-1967), urodził się 24 września 1893 roku w Głuchowie koło Pogorzeli. Syn Łukasza i Rozalii z domu Mucha. Ukończył szkołę powszechną w rodzinnej miejscowości. W grudniu 1918 roku stanął na czele oddziału Straży Ludowej w Głuchowie. W czasie powstania wielkopolskiego z utworzonym wówczas oddziałem pogorzelskim skierowany został na front południowy. Uczestniczył m. in. w walkach o Rawicz. Brał udział w wojnie polsko-bolszewickiej. Służył w kompanii pogorzelskiej w 69. pułku piechoty. Uczestniczył m. in. w bojach nad

Górną Berezyną, w walkach odwrotowych, w kontrofensywie czerwcowej i w zmaganiach na przedpolach Warszawy. W toku kampanii wojennej awansowany został do stopnia kaprala. Po zakończeniu wojny przeniesiono go do rezerwy. Powrócił do Głuchowa. 7 listopada 1921 roku w Pogorzeli zawarł związek małżeński z Agnieszką Witkowiak. W latach międzywojennych i po II wojnie światowej pracował na własnym gospodarstwie rolnym. Podczas okupacji niemieckiej został przesiedlony do Pogorzeli, skąd niebawem przeniósł się do bratowej na gospodarstwo w Fijałowie. Po zakończeniu działań wojennych powrócił do Głuchowa. Przed II wojną światową i po jej zakończeniu przez 22 lata pełnił urząd sołtysa we wsi Głuchów. Był aktywnym działaczem kółek rolniczych. W dwudziestolecium międzywojennym pełnił obowiązki skarbnika Kółka Rolniczego Pogorzela-Elżbietków-Głuchów. Po roku 1956 przez wiele lat przewodniczył Komisji Rewizyjnej Kółka Rolniczego w Głuchowie. Był członkiem Zjednoczonego Stronnictwa Ludowego. Zmarł 15 lutego 1967 roku i pochowany został na cmentarzu w Pogorzeli. Odznaczony był m. in. Krzyżem Walecznych. Uchwała Rady Państwa nr: 12.06-0.956 z dnia 6 grudnia 1957 roku odznaczony Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym. Wniosek uzasadniono następująco: *Wymieniony brał czynny udział w walkach powstańczych z bronią w rękę, od dnia 01.01.1919 do 01.02.1919 przy oswobodzeniu miasta Pogorzeli i okolicy, od dnia 02.02.1919 w walkach pod Rawiczem i to w dniu 2 lutego w kompanii kozłmińskiej pod dowództwem por. Kucharczyka w bitwie o Dąbrówkę, dalej wieś Zolednice, Sarnowo, Jutrosin i Zduny. W bitwie o Dąbrówkę jako kapral i dowódca drużyny*

był odważny zabierając zwłoki poległego kolegi, szeregowego Kotkowiaka, do dowództwa kompanii.

Edward Busza, *Udział miasta Pogorzela w Powstaniu Wielkopolskim 1918-1920*, Brodnica 1938, s. 32; R. Tomaszewski, *Wysilek militarny i materialny*, s. 113; *Kartoteka Uczestników Powstania Wielkopolskiego 1918-1919 ze zbiorów Archiwum Gabinetu Pamiątek Historycznych Eligiusza Tomkowiaka w Dopiewie*; *Gostyński Słownik Biograficzny*; *Lista odznaczonych*.

Barbara Tomkowiak

Gaiński Stanisław (1899-1991), urodził się 30 marca 1899 roku w Gostyniu. Syn Tomasza i Wiktorii z domu Mulczyńska. Ukończył szkołę powszechną i kurs zawodowy. Egzamin czeladniczy złożył 30 kwietnia 1923 roku. 1 października 1916 roku został wcielony do armii niemieckiej, w której służył do 1 stycznia 1919 roku. Od 7 stycznia 1919 roku brał udział w powstaniu wielkopolskim na odcinku Grupy „Leszno”. Uczestniczył w wojnie polsko-bolszewickiej. Po demobilizowaniu w końcu 1921 roku zamieszkał osiadł w Borku, gdzie od 1 kwietnia 1927 roku prowadził zakład blacharski. Był członkiem miejscowego Bractwa Kurkowego, OSP i koła śpiewaczego. Na emeryturę przeszedł 5 stycznia 1979 roku. Zmarł 29 stycznia 1991 roku. Pochowany został na cmentarzu parafialnym w Borku.

Związek Kombatantów Rzeczypospolitej Polskiej i Byłych Więźniów Politycznych Oddział Okręgowy w Poznaniu; R. Tomaszewski, *Wysilek militarny i materialny*, s. 114; *Kartoteka Uczestników Powstania Wielkopolskiego 1918-1919 ze zbiorów Archiwum Gabinetu Pamiątek Historycznych Eligiusza Tomkowiaka w Dopiewie*; *Gostyński Słownik Biograficzny*.

Ewelina Tomkowiak

Gała Franciszek (1894-1981), urodził się 29 maja 1894 roku w Żychlewie w rodzinie chłopskiej. Syn Jana i Marianny z domu Sikora. Ukończył 4-klasową szkołę powszechną. 16 maja 1916 roku został wcielony do 58 pułku piechoty armii niemieckiej. Służył tam do 23 grudnia 1918 roku. W latach 1916-1917 walczył na terenie Wołynia, a w ostatnim roku wojny, na froncie francuskim. W styczniu 1919 roku przystąpił do powstania wielkopolskiego. Walczył na odcinku Grupy „Leszno”. Służył w oddziale Jana Piko. Uczestniczył w walkach na odcinku Pawłowice-Kąkolewo. Od 1 września do 15 grudnia 1919 roku brał udział w kursie podoficerskim zorganizowanym w 6 pułku strzelców wielkopolskich. 9 lutego 1920 roku z 60 pułkiem piechoty skierowany został na front bolszewicki. Brał udział w walkach w rejonie Kijowa, na przedpolach Warszawy i w ofensywie sierpniowo-wrześniowej. W toku walk 4 kwietnia został awansowany na stopień kaprała, 8 czerwca na plutonowego, a 17 sierpnia na sierżanta. Kampanię wojenną zakończył 29 listopada 1920 roku. Po powrocie pracował w rodzinnym gospodarstwie. Ostatnie ćwiczenia wojskowe odbył w 58 pułku piechoty od 17 września do 20 października 1928 roku. W 1941 roku został wysiedlony z rodziną do Kunowa. Gospodarstwo przejął Niemiec. Kilka lat okupacji przepracował w kopalniach węgla na Górnym Śląsku. Po zakończeniu wojny wrócił do Żychlewa. Prowadził samodzielne gospodarstwo rolne. Był członkiem miejscowego Kółka Rolniczego i Ochotniczej Straży Pożarnej. Działał w Zjednoczonym Stronnictwie Ludowym. Od 26 września 1957 roku był członkiem ZBoWiD. Za udział w Powstaniu Wielkopolskim, 26 kwietnia 1972 roku został

awansowany na stopień podporucznika W. P. w stanie spoczynku. Zmarł 1 grudnia 1981 roku. Pochowany został na cmentarzu parafialnym w Krobi. Odznaczony był m. in. Pruskim Krzyżem Żelaznym II klasy, Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski, Odznaką Grunwaldzką. Uchwała Rady Państwa nr 01.24-0.26 z dnia 24 stycznia 1958 roku odznaczony Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym. Wniosek uzasadniono w następujący sposób: *Za udział z bronią w rękę w Powstaniu Wielkopolskim 1918/19 na odcinku Pawłowice – Kąkolewo – Leszno, d-ca Piko Jan ppor. (...) Udział w powstaniu udowodnienia książeczką wojskową i zaświadczeniem Referatu Historycznego DOK VII Poznań.* 16 listopada 1933 roku zawarł związek małżeński z Joanną Andrzejewską z Grabianowa. Miał troje dzieci.

R. Tomaszewski, Wysiłek militarny i materialny, s. 114-115; Kartoteka Uczestników Powstania Wielkopolskiego 1918-1919 ze zbiorów Archiwum Gabinetu Pamiętek Historycznych Eligiusza Tomkowiaka w Dopiewie; Gostyński Słownik Biograficzny; Lista odznaczonych.

Eligiusz Tomkowiak

Garstecki Bronisław (1899-1961), współzałożyciel średzkiego harcerstwa, powstaniec wielkopolski, żołnierz wojska polskiego, żołnierz RAF nr służb. P- 3006 w stopniu majora, więzień polityczny. Ur. 25 lutego 1899 r. w Środzie, był synem Stanisława Garsteckiego ze Zberek i Małgorzaty zd. Dropek ze Zberek. W 1916 r. współtworzył średzkie harcerstwo, w 1918 r. przystąpił do powstania wielkopolskiego. W 1918 r. zawarł związek małżeński z Jadwigą zd. Owsianowska w kościele

garnizonowym w Poznaniu. Miał jedną córkę Marię, która zginęła w czasie II wojny światowej. W latach 1922 – 1939 r. stacjonował w garnizonie wojskowym w Toruniu. Walczył na frontach II wojny światowej w Samodzielnej Brygadzie Strzelców Podhalańskich. Za bitwę pod Narwikiem odznaczony został przez Naczelnego Wodza Wojska Polskiego na Zachodzie, gen. Władysława Sikorskiego. Walczył w Polskich Siłach Zbrojnych w Wielkiej Brytanii w stopniu RAF F/Lt i w stopniu majora w PSP o specjalności oficer rachunkowy. Po zakończonej wojnie wrócił do Polski. Aresztowany, był więźniem politycznym w latach 1948-1955. Zmarł w Toruniu 22 sierpnia 1961 r. Spoczywa na cmentarzu parafialnym w Środzie Wlkp. sektor IV, rząd IV, m. 105. Jego nazwisko figuruje na Tablicy „Powstańcy Wielkopolscy 1918/1919” odsłoniętej przy Kwaterze Powstańców Wielkopolskich w Środzie Wlkp. w 2005 r. i w książce pt. „Ziemia Średzka w dobie powstania wielkopolskiego 1918-1919” wyd. w 2009 r. praca zbiorowa pod kierunkiem prof. Janusza Karwata str. 206 poz. 123., a także w książce pt. „Uczestnicy powstania wielkopolskiego 1918-1919 z ówczesnych granic powiatu średzkiego” aut. Danuta Wojciegowska, Bogdan Jarosz wyd. 2017 r. str. 94 poz. 326.

Drogi Cichociemnych, wyd. Bellona SA str. 545. Samodzielna Brygada Strzelców Podhalańskich” Tadeusz Panecki, wyd. Bellona SA – Załącznik nr 1 Obsługa personalna Samodzielnej Brygady Strzelców Podhalańskich: Dowództwo i Sztab str. 227. Personal Polish Sił Powietrznych w Wielkiej Brytanii 1940-1947 źródło: Lista Krzystka – Fundacja Historyczna Lotnictwa Polskiego.

Grażyna Toboła

Geisler Jan II (1902-1954), urodził się 6 maja 1902 roku w Dziewokluczu pow. Chodzież. Rodzicami jego byli Jan Geisler i Julianna Klawa. Miał czworo starszego rodzeństwa. Jedno z dzieci zmarło w niemowlęctwie. Ukończył szkołę powszechną. Brał udział w Powstaniu Wielkopolskim od 6 stycznia 1919 r. Uczestniczył w walkach o Margonin oraz 11 i 15 stycznia w bitwach o Szamocin. Następnie 6 lutego 1919 r. przydzielony został do 8 kompanii 58 Pułku Piechoty. Brał udział w wojnie polsko-bolszewickiej, w walkach pod Bobrujskiem, nad Berezyną, pod Łuckiem i Brodnicą. W wykazie Związku Powstańców Wlkp. zapisany jest z numerem weryfikacyjnym 139 Komisji Weryfikacyjnej ZPW – nr dyplomu 15405, Nr Ref. Hist. 23685 – Wniosek do ZG ZPW napisany w Gdyni 29.03.1938 r. Zdobył zawód murarza. 21 czerwca 1926 roku w Budzynie zawarł związek małżeński z Marią Nowicką urodzoną 25 stycznia 1905 r. w Brzezińcu, córką Antoniego Nowickiego i jego żony Józefy Kluga. 2 grudnia 1928 r. w Budzynie urodził się jego syn Henryk Jan (zmarł 1995 r.), który podobnie jak ojciec został mistrzem murarskim. 10 stycznia 1931 r. w Budzynie przyszła na świat córka Longina Maria – zamężna Tobolska (zmarła 2002 r.). Jan brał udział w rozbudowie Sanatorium Kolejowego w Chodzieży. Po zakończeniu tej pracy wyjechał z rodziną do Gdyni i pra-

Jan Geisler

cował przy rozbudowie tego miasta. Po-tem wrócił do Chodzieży i tam w czasie II wojny światowej urodziła się najmłodsza córka Jolanta – zamężna Kaja. Po wyzwoleniu dalej pracował w swoim zawodzie. Zmarł 25 listopada 1954 r. w Chodzieży – grób już nie istnieje.

USC Budzyna, USC Chodzież, Archiwum Państwowe w Poznaniu O/Piła, Dorota Marciniak – maszynopis niepublikowanego biogramu Geislera Jana II, relacja Łucji Geisler, dokumenty z Centralnego Archiwum Wojskowego w posiadaniu Doroty Marciniak; Kabat E., Geisler Jan II (1902-1954), (w:) Powstańcy Wielkopolscy. Biogramy uczestników Powstania Wielkopolskiego 1919-1919, red. B. Polski, Poznań 2017, T. XIV, s. 66.

Ewa Kabat

Gembiak Michał (1893-1984), urodził się 3 września 1893 roku w Ludwinowie w rodzinie robotniczej. Syn Wawrzyna i Marianny z domu Szyszczyńska. Uczęszczał do szkoły powszechnej w Pępowie. Od 1914 roku brał udział w I wojnie światowej jako żołnierz armii niemieckiej. Służył w 57. pułku piechoty. Od 7 stycznia 1919 roku uczestniczył w powstaniu wielkopolskim. Walczył na odcinku Grupy „Leszno”, a następnie pod Nakłem i Bydgoszczą. Brał udział w wojnie polsko-bolszewickiej, m. in. w walkach sierpniowych 1920 roku na przedpolach Warszawy. Po zakończeniu wojny wyjechał do Niemiec, a następnie do Francji, gdzie przez kilka lat pracował w kopalniach węgla. W 1927 roku wrócił do kraju, kupił gospodarstwo rolne w Kosowie, gdzie zamieszkał. 31 stycznia 1972 roku został nominowany na stopień podporucznika W. P. w stanie spoczynku. Zmarł 19 listopada 1984 roku. Pochowany został na cmentarzu w Starym Gostyniu. Był odznaczony

Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski (1975). Uchwałą Rady Państwa nr 05.26-0.673 z dnia 26 maja 1972 odznaczony Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym. Wniosek uzasadniono następująco: *Brał udział w Powstaniu Wielkopolskim z bronią w ręku od dnia 7 stycznia 1919 r. do zakończenia powstania na odcinku Kąkolewo, pod Lesznem i pod Nakłem i Bydgoszczą. Następnie powołany został do Wojska Polskiego do poznańskiego pułku garnizonowego i w kwietniu 1920 r. został zwolniony z wojska.*

Związek Kombatanów Rzeczypospolitej Polskiej i Byłych Więźniów Politycznych Oddział Okręgowy w Poznaniu, Ankieta personalna; R. Tomaszewski, Wysiłek militarny i materialny, s. 116; Kartoteka Uczestników Powstania Wielkopolskiego 1918-1919 ze zbiorów Archiwum Gabinetu Pamiątek Historycznych Eligiusza Tomkowiaka w Dopiewie; Gostyński Słownik Biograficzny; Lista odznaczonych.

Malwina Tomkowiak

Glępka Wojciech (1899-1965), urodził się w wsi Lipie w powiecie gostyńskim 17 kwietnia 1899 roku. Był synem Kazimierza i Katarzyny z domu Kajczyk, miał 20 rodzeństwa. W czasie I wojny światowej wcielony został do armii niemieckiej. Od 8 stycznia 1919 roku walczył w powstaniu wielkopolskim. Uczestniczył w starciach pod Kąkolewem, Pawłowicami, Osieczną, Kargową i Babimostem. Brał udział w wojnie polsko-bolszewickiej, Później służył w 1 Pułku Artylerii Polowej Wielkopolskiej (15 Pułk Artylerii Lekkiej). W 1920 roku za męstwo w walkach pod Makowem odznaczony został Krzyżem Virtuti Militari 5 kl. (nr 2906). W tym czasie był w 17 Dywizjonie Artylerii Ciężkiej

wielkopolskiej, 17 DP. W 1922 roku został zdemobilizowany. Jeszcze w tym samym roku zatrudnił się na kolei w Lesznie, gdzie pracował aż do przejścia na emeryturę. W okresie międzywojennym był członkiem Towarzystwa Powstańców i Wojaków w Lesznie. Po wojnie należał do ZBoWiD. Był żonaty ze Stanisławą z domu Walkowiak (ślub w 1922 roku), mieli czworo dzieci. Zmarł 21 sierpnia 1965 roku w Lesznie. Pochowany został w Kwaterze Powstańców Wielkopolskich na miejscowym cmentarzu parafialnym. Uchwałą Rady Państwa nr: 12.28-0.977 z dnia 28 grudnia 1957 roku odznaczony Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym. Wniosek uzasadniono następująco: *Glępka Wojciech brał udział w Powstaniu Wielkopolskim z bronią w ręku w okresie od 5 stycznia 1919 do 20 lutego 1919 roku. W dniu 5 stycznia 1919 r. wstąpił jako ochotnik w szeregi powstańcze formujące się w Gostyniu. Dowódcą kompanii powstańczej był por. Talarczyk z Borku. Udział w walkach z Niemcami brał w miejscowości Kąkolewo, Pawłowice, Osieczna i Leszno. Po zakończeniu Powstania bezpośrednio wcielony został do 6 baterii artylerii ciężkiej 17 panc. Poznań Solacz, którym dowodził por. Dębek. Poza tym brał udział w walkach z Niemcami przy oswobodzaniu miejscowości Odolanów i Kepno. Zwolniony z wojska został w dniu 22 października 1922 roku jako kapral. Odznaczony również: Medalem Niepodległości, Medalem Pamiątkowym Za Wojnę 1918-1921, Odznaką Pamiątkową Wojsk Wielkopolskich, Odznaką Pamiątkową 7 Pułku Artylerii Ciężkiej Wielkopolskiej.*

Kartoteka Uczestników Powstania Wielkopolskiego 1918-1919 ze zbiorów Archi-

wum Gabinetu Pamiątek Historycznych Eligiusza Tomkowiaka w Dopiewie; Gostyński Słownik Biograficzny; Lista odznaczonych.

Ewelina Tomkowiak

Glinka Franciszek (1894-1976), urodził się 22 stycznia 1894 roku w Gostyniu jako syn Marcina i Agnieszki z domu Wenderska. Ukończył szkołę powszechną w Gostyniu. 28 grudnia 1915 roku został wcielony do armii niemieckiej, w której służył do 26 grudnia 1918 roku. Od 29 grudnia 1918 roku do 25 stycznia 1919 roku był członkiem oddziału Straży Ludowej w Gostyniu. 12 sierpnia 1920 roku został zmobilizowany do 14 pułku artylerii polowej. Brał udział w wojnie polsko-bolszewickiej. W 1921 roku zawarł w Gostyniu związek małżeński ze Stanisławą Borowiak. Do rezerwy przeniesiony został 12 grudnia 1923 roku. Od 1 kwietnia 1925 roku, aż do przejścia na emeryturę pracował w gostyńskiej cukrowni. W 1972 roku został awansowany na stopień podporucznika W. P. w stanie spoczynku. Zmarł 6 marca 1976 roku. Pochowany został na cmentarzu parafialnym w Gostyniu. Był odznaczony: Krzyżem Kawalerski Orderu Odrodzenia Polski, Medalem Pamiątkowym Za Wojnę 1918-1921, Brązowym Medalem Za Zasługi dla Pożarnictwa, Medalem Pamiątkowym za Długoletnią Służbę dla Rolnictwa. Uchwałą Rady Państwa nr 03.29-0.173 z dnia 29 marca 1971 roku odznaczony Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym. Wniosek uzasadniona następująco: *Drugostronnie wymieniony Franciszek Glinka jako żołnierz armii niemieckiej w I wojnie światowej po powrocie w grudniu 1918 zgłosił się jako ochotnik w Powstaniu Włkp. i brał w nim udział z bronią w rękę w czasie od 7.01.1919 do jego zakończenia, a na-*

stepnie został powołany do służby wojskowej z której został zwolniony w roku 1921. W Straży Ludowej na terenie pow. gostyńskiego pełnił służbę patrolową przy zabezpieczeniu różnych obiektów użyteczności publicznej jak również był przy przeprowadzaniu rewizji u Niemców zamieszkałych w tutejszym powiecie. Po zwolnieniu z wojska w 1921 rozpoczął pracę jako ogrodnik w cukrowni w Gostyniu i pracował tam bez przerwy do przejścia na emeryturę w roku 1959. Obecnie zamieszkały w Gostyniu. (...)

R. Tomaszewski, *Wysilek militarny i materialny*, s. 116-117; *Kartoteka Uczestników Powstania Wielkopolskiego 1918-1919 ze zbiorów Archiwum Gabinetu Pamiątek Historycznych Eligiusza Tomkowiaka w Dopiewie; Gostyński Słownik Biograficzny; Lista odznaczonych.*

Malwina Tomkowiak

Glinka Jan Nepomucen (1892-1975), urodził się 15 maja 1892 roku w Gostyniu. Syn Marcina i Agnieszki z domu Wenderska. Do szkoły powszechnej uczęszczał w Gostyniu. W czasie I wojny światowej służył w armii niemieckiej. Po zakończeniu działań wojennych powrócił do Gostynia. W czasie powstania wielkopolskiego od 7 stycznia do czerwca 1919 roku służył w gostyńskim oddziale Straży Ludowej. Służbę wojskową odbywał w 10 Pułku Strzelców Wielkopolskich (późniejszy 68 pułk piechoty), z którym w 1920 roku uczestniczył w wojnie polsko-bolszewickiej. Do rezerwy przeniesiony został w październiku 1920 roku w stopniu starszego szeregowego. Należał do Związku Strzeleckiego. Pracował w Powiatowym Zarządzie Dróg w Gostyniu jako technik drogowy. Zmarł 21 grudnia 1975 roku. Pochowany został na cmen-

tarzu parafialnym w Gostyniu. Odznaczony: Medal Pamiątkowy Za Wojnę 1918-1921, Srebrny i Brązowy Krzyż Zasługi. Uchwała Rady Państwa nr 03.29-0.173 z dnia 29 marca 1971 r. odznaczony Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym. Wniosek uzasadniono: Dru-gostronnie wymieniony *Jan Glinka jako żołnierz armii niemieckiej po powrocie z wojny w 1918r wstąpił jako ochotnik do Powstania Wlkp. dnia 7.01.1919r. W straży Ludowej pełnił służbę od dnia 7.01.1919 do czerwca 1919 na ternie powiatu gostyńskiego pod dow. sierż. Ulricha. Pełnił służbę patrolową przy zabezpieczeniu budynków i obiektów publicznych oraz werbował powstańców jak również był przy przeprowadzeniu rewizji u okolicznych Niemców. Po zakończeniu służby wojskowej w 1920 r rozpoczął pracować jako technik drogowy w Wydziale Powiatowym w Gostyniu, a następnie po II wojnie w PPRN Wydział Drogowy do czasu przejścia na emeryturę w roku 1958. (...) W 1919 roku w Wielichowie zawarł związek małżeński z Franciszką Wróbel.*

R. Tomaszewski, Wysłitek militarny i materialny, s. 117; Kartoteka Uczestników Powstania Wielkopolskiego 1918-1919 ze zbiorów Archiwum Gabinetu Pamiątek Historycznych Eligiusza Tomkowiaka w Dopiewie; Gostyński Słownik Biograficzny; Lista odznaczonych.

Ewelina Tomkowiak

Gładysz Marian Józef (1890-1968), urodził się 11 sierpnia 1890 roku w Krobi. Ojciec Paweł (ziemianin), matka Agnieszka z domu Dziedzińska. Ukończył gimnazjum w Gnieźnie w 1909 roku, studiował prawo na uniwersytecie w Berlinie, potem prawo i rolnictwo w Monachium i Lipsku. W 1914 roku

uzyskał doktorat z ekonomii. W latach 1914-1918 służył w armii niemieckiej, między innymi w 227 pułku piechoty. Od listopada 1918 roku był pierwszym starostą powiatu łukowskiego. Uczestnik powstania wielkopolskiego, odwołany przez Naczelną Radę Ludową i w 1919 roku mianowany starostą obornickim, potem czarnkowskim. Od 1921 roku pracował jako dzierżawca majątku państwowego Młynkowo, od 1929 roku prowadził własny majątek Brzoza koło Krotoszyna. Był członkiem Rady Głównej oraz wiceprezesem i prezesem oddziału powiatowego Wielkopolskiego Towarzystwa Kółek Rolniczych, przewodniczącym Powiatowego Urzędu Rozjemczego oraz członkiem Rady Gminnej, Sejmiku i Wydziału Powiatowego w Krotoszynie, od 1928 roku wiceprezesem Rady Powiatowej BBWR. Poseł na Sejm IV kadencji 1935-1938, mandat uzyskał w okręgu wyborczym nr 97 (Ostrów Wielkopolski), członek Parlamentarnej Grupy Wielkopolskiej (II zastępca przewodniczącego). Pracował w komisjach: administracyjno-samorządowej, prawniczej. W marcu 1938 roku został wybrany do komisji specjalnej ds. zadłużenia rolnictwa. Od 1937 roku członek prezydium sektora wiejskiego Obozu Zjednoczenia Narodowego. Podczas II wojny światowej, w grudniu 1939 roku wysiedlony do Generalnego Gubernatorstwa. Od marca 1940 roku do czerwca 1941 roku zarządzał majątkiem Wieniawa pod Radomiem, następnie administrował zespołem folwarków w okolicy Buska i Tarnobrzega. W lipcu 1944 roku ewakuował się z rodziną do Tarnowa. Po wojnie, do 1950 roku, administrował majątkiem kościelnym w Gostyniu. W latach 1950-1953 pracował dorywczo, w okresie 1953-1954 represjonowany przez UB, pozostawał bez

pracy, następnie otrzymał posadę głównego projektanta w Biurze Urządzeń i Melioracji Wodnych w Warszawie. W 1963 roku przeszedł na emeryturę. Zmarł 15 stycznia 1968 roku w Poznaniu. Żonaty w 1924 roku z Ludwiką z domu Kossobudzka, dzieci: Barbara, Aleksandra i Andrzej. Odznaczony m. in. Złotym Krzyżem Zasługi (1956). Uchwałą Rady Państwa nr: 12.28-0.976 z dnia 28 grudnia 1957 roku odznaczony Wielkopolskim Krzyżem Powstańczy. Wniosek uzasadniono następująco: *Doktor Marian Gładysz – brał czynny udział w Powstaniu Wlkp. od 27.12.1918 do 18.02.1919 – w Gnieźnie przy rozbrajaniu Niemców. Od 06.01.1919 r. brał udział w walkach pod Szubinem, Margoninem i Szamocinem – pod dow. kpt. Nierzuchowskiego Kazimierza. Zdemobilizowany – szereg. rez.*

Kartoteka Uczestników Powstania Wielkopolskiego 1918-1919 ze zbiorów Archiwum Gabinetu Pamiątek Historycznych Eligiusza Tomkowiaka w Dopiewie; Gostyński Słownik Biograficzny; Lista odznaczonych.

Barbara Tomkowiak

Głowacki Wawrzyniec (1900-1971), urodził się 20 lipca 1900 roku w Rębowie. Syn Marcina i Marianny z domu Rogasik. Od 1903 roku mieszkał w Gostyniu. Szkołę powszechną ukończył w 1914 roku. Naukę zawodu kowala pobierał od 1 stycznia 1917 roku z przerwą wojenną do 31 grudnia 1922 roku. W czasie I wojny światowej był aktywnym członkiem skautingu, brał m. in. udział w tajnym zlocie tej organizacji w 1916 roku w Babkach pod Poznaniem. W czasie powstania wielkopolskiego, 27 stycznia 1919 roku, zgłosił się jako osiemnastolatek ochotniczo w biurze werbunkowym w Poznaniu. Skiero-

wany został do koszar saperów na Wildzie, gdzie grupowały się oddziały powstańcze. Po przeszkoleniu pełnił służbę wartowniczą przy różnych obiektach wojskowych na terenie Poznania. W końcu lutego został wcielony do I batalionu saperów wielkopolskich pod dowództwem kpt. Butlera, w maju został przeniesiony do I batalionu. W czasie wojny polsko-bolszewickiej służył w 7 pułku saperów. Po zakończeniu działań wojennych od 27 listopada 1920 roku do 16 listopada 1922 roku przebywał w kościuszkowskim obozie szkolenym saperów w Warszawie, początkowo jako żołnierz kompanii, a od 1 lipca 1921 roku jako kancelista. Od czerwca 1922 roku służył jako żołnierz nadterminowy, a w listopadzie tegoż roku przeniesiony został do rezerwy w randze plutonowego. Ostatnie ćwiczenia wojskowe rezerwy odbył w lipcu 1931 roku. Od 31 maja 1923 roku aż do przejścia na emeryturę w 1965 roku z przerwą wojenną (wrzesień-październik 1939 roku) pracował w cukrowni gostyńskiej, początkowo w charakterze rzemieślnika, a następnie kasjera. Był członkiem Towarzystwa Powstańców i Wojaków w Gostyniu oraz oddziału OSP w cukrowni gostyńskiej. W sierpniu 1939 roku został zmobilizowany do 2. pułku saperów, z którym przeszedł całą kampanię wrześniową. W niewoli niemieckiej przebywał w obozie jenieckim pod Wiedniem. Po zwolnieniu w październiku powrócił do Gostynia. Po II wojnie światowej był przewodniczącym Koła PPS przy cukrowni, członkiem Powiatowej Rady Narodowej oraz ZBoWiD. Otrzymał nominacje na stopień sierżanta. Uchwałą Rady Państwa nr 12.17-0.1047 z dnia 17 grudnia 1958 roku odznaczony Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym. Wniosek uzasadniono: *27 stycznia 1919 wstą-*

pił jako ochotnik do oddziałów powstań-
czych i brał czynny udział z bronią w ręk-
ku w Powstaniu Wlkp. na terenie Pozna-
nia i na odcinku Wągrowiec w 1 Baonie
Saperów Wlkp. W czasie walk wykazał
swoim zachowaniem i postawą godność
Polaka walczącego o wolność Ojczyzny.
Do 1 Bat. Saperów Wlkp. w Poznaniu
wstąpił 27.01.1919. W Powstaniu brał
udział od stycznia 1919 do końca Po-
wstania na froncie północnym w Bata-
lionie Saperów Wlkp. pod dowództwem
kapitana Butlera. Udział w Powstaniu
udokumentował zeznaniami 2 towarzy-
szy broni. Zmarł 19 października 1971
roku. Pochowany został na cmentarzu
parafialnym w Gostyniu. W 1927 roku
w Gostyniu zawarł związek małżeński
z Katarzyną Grześkowiak.

R. Tomaszewski, *Wysilek militarny i mate-
rialny*, s. 119-120; *Kartoteka Uczestników
Powstania Wielkopolskiego 1918-1919 ze
zbiorów Archiwum Gabinetu Pamiątek Hi-
storycznych Eligiusza Tomkowiaka w Dopie-
wie; Gostyński Słownik Biograficzny; Lista
odznaczonych.*

Barbara Tomkowiak

**Gogojewicz Władysława (Sława),
z domu Budasz (1897-1972)**, śpiewaczka
operowa i estradowa. Urodziła się 10
czerwca 1897 r. w Poznaniu w rodzinie
mieszczańskiej Marcina i Pelagii zd. An-
drzejewska. Jako szesnastolatka została
skautką pierwszej drużyny im. Królowej
Jadwigi, a w 1917 r. założyła kolejną
drużynę skautową im. Dąbrówki. Skaut-
ki tej drużyny przygotowywały się do
służby wojskowo-sanitarnej, przydatnej
w przewidywanej walce o niepodle-
głość. Razem z rodzeństwem (miała pię-
ciu braci: i dwie siostry) uczestniczyła
w patriotycznych manifestacjach urzą-
dzanych przez niepodległościowe orga-

nizacje w czasie I wojny światowej
w Poznaniu. W tamtych latach zaangażo-
wała się w pracę konspiracyjną Pol-
skiej Organizacji Wojskowej zaboru pru-
skiego (POW ZP), jako łączniczka mię-
dzy Wincentym Wierzejewskim i Stani-
sławem Nogajem. Namawiała do dezer-
cji z wojska niemieckiego znajomych
(miedzy innymi skautów), sama prze-
chowowała w mieszkaniu rodziców przy
ul Półwiejskiej polskich dezerterów.
Brała udział w akcjach wywiadowczych
POWZP, m. in. prowadząc rozpoznanie
niemieckich oficerów przybyłych do Po-
znania z Niemiec oraz w akcji zdobycia
mundurów i broni z magazynów woj-
skowych za Bramą Kaliską. Czynnie
uczestniczyła w Powstaniu Wielkopol-
skim. W czasie walk w Poznaniu do
6 stycznia 1919 r. pracowała jako sanita-
riuszka, następnie została odkomendero-
wana do Cytadeli, gdzie pomagała
w szkoleniu rekrutów. Pochodziła ze
średnio zamożnej rodziny mieszczań-
skiej, w której duży nacisk kładziono na
wykształcenie, zwłaszcza muzyczne.
Częstym gościem w ich domu, był za-
przyjaźniony z rodziną Budaszów, znany
kompozytor, autor muzyki do „Roty”,
Feliks Nowowiejski, który lubił jej
akompaniować w czasie śpiewu. Muzy-
ka i śpiew stały się jej przyszłością. Zo-
stała zawodową śpiewaczką m. in. była
solistką Opery Poznańskiej, gdzie praco-
wała w sezonach: 1928/29, 1932/33,
1933/34. Jej życiową kreacją, jako mez-

Władysława
Gogojewicz

zosopranistki była rola tytułowej bohaterki Carmen w operze Georges'a Bizeta. Koncertowała też z recitalami w różnych miastach w Polsce oraz zagranicą m. in. w Pradze, Strasburgu, Berlinie, Rzymie, Paryżu, odbyła tournée po Jugosławii. Będąc za granicą dawała także koncert dla Polonii żyjącej na Zachodzie. Zarówno przed rokiem 1939, jak i po II wojnie światowej Sława Gogojewicz występowała z licznymi koncertami i recitalami w Polskim Radio. W swoim repertuarze miała szeroki wachlarz utworów wokalnych, w którym znajdowały się zarówno pieśni Edwarda Griega, pieśni kompozytów włoskich, jak również kołysanki i serenady. W okresie II wojny światowej Sława Gogojewicz razem z rodziną została wysiedlona z Poznania do Generalnego Gubernatorstwa. Większość okupacji spędziła w Rozwadowie, obecnie już część Stalowej Woli. Gdzie była zaangażowana w działalność konspiracyjną Armii Krajowej. Po II w. światowej zamieszkała w Obornikach Śląskich. Aktywnie brała udział w pracach organizacji kombatanckiej na Dolnym Śląsku. Uczestniczyła także w obchodach rocznic wybuchu Powstania Wielkopolskiego. Miała wiele innych odznaczeń zarówno za wkład w walkę o wolności i niepodległość, jak i za swą działalność artystyczną. W II Rzeczpospolitej otrzymała Medal Niepodległości (1931) oraz Złoty Krzyż Zasługi (1938). Po II wojnie światowej została odznaczona Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym (1958), Medalem Zwycięstwa i Wolności (1964), Krzyżem Powstańczym (1964), Krzyżem Kawalerskim Odrodzenia Polski (1967). Wniosek o nadanie Wielkopolskiego Krzyża Powstańczego uzasadnione w następujący sposób: *Należy do zasłużonych Polek spod zaboru pruskiego. Jedna z pierw-*

szych organizatorek Harcerstwa Polskiego, członkini Warty jako nauczycielka tajnego nauczania polskiego, historii i literatury – brała czynny udział w przygotowaniach do Powstania Wlkp. i uczestniczyła w nim. W okresie międzywojennym pracowała społecznie – wybitna artystka-śpiewaczka. W okresie okupacji musiała się ukrywać – przebywała z rodziną w Rozwadowie, biorąc udział w ruchu podziemnym. Wychowała synów na ofiarnych patriotów, skazanych za działalność w ruchu oporu na karę śmierci. Jej mąż należy również do zasłużonych Polaków-patriotów, pracownik Dyrekcji Kolei Wrocław. Za wybitną działalność w Powstaniu Wlkp. i zasługi w walce z okupantem – wniosek o nadanie Krzyża Wielkopolskiego popieramy. Dodatkowe informacje: brak nr leg. i okr. Dopisek u góry strony: „jak w załączonym zaświadczeniu ob. Stanisława Nogaja z 2 maja 1957 i wyciągu z książki pt. Działalność P. O. W. w Poznaniu. Przyczynek do historii polskiej Organizacji Wojskowej zaboru Pruskiego w latach 1918-19. W 1922 r. wyszła za mąż za Romana Gogojewicza (1899-1983), miała dwóch synów Zbigniewa (1924-1996) i Miłosza (1926-1998). Zmarła 2 listopada 1972 r. i została pochowana na cmentarzu parafialnym w Obornikach Śląskich.

Dokumenty urzędowe, wnioski odznaczeniowe, pamiątki rodzinne, materiały prasowe, wspomnienia S. Gogojewicz; Lista odznaczonych.

Arkadiusz Małyszka

Gogół Stefan (1901-1967), urodził się 22 sierpnia 1901 roku w Starym Gostyniu, jako syn Stanisława i Anny z domu Nowacka. Ukończył szkołę powszechną. Był robotnikiem. Jako ochot-

nik od 1 do 6 stycznia 1919 roku pełnił służbę w oddziale Straży Ludowej w Gostyniu. Od 7 stycznia brał udział w powstaniu wielkopolskim na froncie południowo-zachodnim. Od 9 kwietnia 1919 roku służył w 2 pułku strzelców wielkopolskich (późniejszy 56. pułk piechoty). Do 6 września tego roku przebywał z jednostką na linii demarkacyjnej pod Zbąszynem. Od 8 września 1919 roku brał udział w walkach na granicy wschodniej. Uczestniczył w wojnie polsko-bolszewickiej. Dwukrotnie był ranny i przebywał w szpitalach: w Brześciu nad Bugiem (11 września-7 października 1920 roku) i w Warszawie (8-23 października 1920 roku). Ostatnie ćwiczenia wojskowe odbył od 18 marca do 5 lipca 1921 roku w 75. pułku piechoty. 5 lipca 1922 roku został przeniesiony do rezerwy. 27 stycznia 1924 roku zawarł związek małżeński z Józefą Nowacką. Miał sześcioro dzieci. Był członkiem ZBoWiD. W 1966 roku przeszedł na emeryturę. Zmarł 13 lutego 1967 roku. Pochowany został na cmentarzu w Starym Gostyniu. Odznaczenia: Krzyż Kawalerski Orderu Odrodzenia Polski, Medal Pamiątkowy Za Wojnę 1918-1921, Medal Za Długoletnią Służbę i Odznakę Grunwaldzką. Uchwała Rady Państwa nr: 12.28-0.974 z dnia 28 grudnia 1957 odznaczony Wielkopolskim Krzyżem Powstańcym. Uzasadnienie wniosku na odznaczenie: *01.01.1919 wstąpił jako ochotnik do Straży Ludowej a od 07.01.1919 do oddziałów powstańczych i brał czynny udział z bronią w ręku w walkach przeciw Niemcom na odcinku Leszno. W czasie walk powstańczych wykazał swoją postawą i zachowaniem godność Polaka walczącego o wolność ojczyzny. Udział w powstaniu od 01.01.1919 do końca powstania pod dowództwem Fr. Polaszka, Komendanta*

Pow. Straży Ludowej oraz por. Słiwińskiego na odcinku Leszno.

R. Tomaszewski, Wysłętek militarny i materialny, s. 120-121; Kartoteka Uczestników Powstania Wielkopolskiego 1918-1919 ze zbiorów Archiwum Gabinetu Pamiątek Historycznych Eligiusza Tomkowiaka w Dopiewie; Gostyński Słownik Biograficzny; Lista odznaczonych.

Barbara Tomkowiak

Gohl Stanisław (1900-1986), urodził się 14 września 1900 roku w Głuchowie koło Pogorzeli, w ówczesnym powiecie koźmińskim. Syn Piotra i Magdaleny z domu Krajka. W 1914 roku ukończył szkołę powszechną. Przez kolejne trzy lata pobierał naukę w warsztacie ślusarskim. W 1917 roku został wcielony do armii pruskiej, z której został zwolniony w październiku 1918 roku. W grudniu 1918 roku jako ochotnik wstąpił do oddziału Straży Ludowej w Głuchowie, którym dowodził Stanisław Gabryelczyk. Służył w oddziale wartowniczym i patrolowym. W czasie powstania wielkopolskiego z utworzonym oddziałem pogorzelskim walczył na froncie południowym. Uczestniczył m. in. w bitwach o Rawicz. W lutym 1920 roku z 3. batalionem 69. pułku piechoty został wysłany na front bolszewicki, gdzie w maju został ranny w nogę. Do rezerwy przeniesiony został w 1921 roku. Do 1927 roku pracował jako ślusarz na Pomorzu Gdańskim, następnie do 1935 roku w warsztatach kolejowych w Jarocinie. Ostatnie lata II Rzeczypospolitej, okres okupacji niemieckiej i lata powojenne przepracował w warsztatach PKP w Poznaniu. Zmarł 12 lipca 1986 roku w Puszczykowie. Pochowany został na cmentarzu w Poznaniu. Uchwałą Rady Państwa nr: 12.06-0.950 z dnia 6 grudnia

1957 odznaczony Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym. Wniosek uzasadniono: *Gohl Stanisław brał czynny udział w Powstaniu Wlkp. z bronią w ręku od 28.12.1918 do 18.02.1919. Od 13.11.1918 do 27.12.1918 Straż Ludowa i bezpośrednio w Powstaniu Wlkp. przy zdobywaniu broni w Pogorzeli na poczcie i kolei. Następnie brał udział w walkach pod Zdunami i Rawiczem już w 12 Kompanii 11 Pułku (69 p.). Od 06.1920 do 08.1920 brał udział na Śląsku. Po zakończeniu walk pozostał w służbie czynnej do zdemobilizowania 21.10.1921 r.*

Edward Busza, Udział miasta Pogorzela w Powstaniu Wielkopolskim 1918-1920, Brodnica 1938, s. 32; R. Tomaszewski, Wysilek militarny i materialny, s. 121; Kartoteka Uczestników Powstania Wielkopolskiego 1918-1919 ze zbiorów Archiwum Gabinetu Pamiątek Historycznych Eligiusza Tomkowiaka w Dopiewie; Gostyński Słownik Biograficzny; Lista odznaczonych.

Barbara Tomkowiak

Goliński Stanisław (1893-1943), urodził się 6 kwietnia 1893 r. w Kijewie, w rodzinie o tradycjach szlacheckich i powstańczych. Jego rodzice, Marcin i Agnieszka z d. Nowak byli właścicielami dość dużego gospodarstwa rolnego. W czasie pierwszej wojny światowej został powołany do pruskiej armii, służył w artylerii. Trafił na front wschodni, na teren Litwy, gdzie właściwie nie toczyły się żadne walki. Żołnierze nie mając nic do roboty, strasznie się nudzili. Stanisław Goliński, obdarzony nieprzeciętną pamięcią, żeby trochę rozerwać kolegów, mówił im „z głowy” „Pana Tadeusza”, „Beniowskiego” i „Anhellego”. Po jakimś czasie pobytu na Litwie, miejscowi Polacy zorientowali się, że wśród żołnierzy pruskich znajdują się również

ich rodacy, zaczęli więc ich do siebie zapraszać. Pasma przyjęć, obiadów, kolacji w okolicznych dworach nie miało końca. Wracając kiedyś z kolegami z takiego przyjęcia natknęli się niespodziewanie na rosyjski patrol, który wziął ich do niewoli. Na szczęście udało im się uciec. W 1918 r. po demobilizacji Stanisław Goliński wrócił do domu, gdzie trafił na przygotowania do powstania. Wraz z młodszym bratem Władysławem wstąpił do I Kompanii Średzkiej, dowodzonej przez Alfreda Milewskiego (syna dzierżawców majątku w Kijewie). Brał udział w ciężkich walkach, które toczyły się pod Zbąszyniem. Po zakończeniu powstania zamieszkał w Poznaniu i wstąpił do policji. Ożenił się w listopadzie 1921 r. ze Stefanią Bartkowiak, córką sąsiadów z Kijewa. W lutym 1922 r. zamieszkali w kamienicy przy ul. Wypiańskiego w Poznaniu. Tam urodziło im się czworo dzieci: Edward (ur. 1923), Genowefa (ur. 1926), Henryk (ur. 1929) i Mieczysław (ur. 1932). Ze względu na kłopoty zdrowotne w latach trzydziestych przeszedł na rentę. Niestety renta policyjna nie była zbyt wysoka, dlatego kupił samochód (Chevrolet) i dorabiał jako taksówkarz, zapewniając rodzinie w ten sposób w miarę dostatnie życie. W sierpniu 1939 r. jego żona, widząc nieuchronność wojny spakowała siebie i dzieci i wyjechała do rodziny w Kijewie, sądząc, że tam będzie bezpieczniej. Kiedy wybuchła wojna samochód Stanisława Golińskiego został zarekwirowany przez wojsko wraz z nim jako kierowcą. Wiózł coś ważnego kierując się na wschód. Do Kijewa wrócił jesienią 1939 r. już po upadku Warszawy. Później został aresztowany przez Gestapo i osadzony w więzieniu we Wronkach. Jego sytuacja nie była beznadziejna, tym bardziej, że znakomicie posługiwał się językiem nie-

miecki. Niestety jeden ze współwięźniów doniósł Niemcom, że Stanisław Goliński był powstańcem. Zaczęły się przesłuchania i tortury. Jego zdrowie gwałtownie się załamało. Został wypuszczony z więzienia właściwie w stanie agonalnym. Tylko chwilami odzyskiwał przytomność i dzięki temu zdołał powiedzieć swojej żonie kto go zdradził (ten człowiek po wojnie przez jakiś czas był prezesem ZBoWiDu w Poznaniu). Stanisław Goliński zmarł 9 maja 1943 r. Został pochowany na cmentarzu w Środzie (kwatery VII). Według spisu z 1937 r. był członkiem Towarzystwa Uczestników Powstania Wielkopolskiego. Jego nazwisko znajduje się na tablicy pamiątkowej Powstańcy Wielkopolscy 1918/1919 odsłoniętej w 2005 r. na Kwaterze Powstańców na średzkim cmentarzu.

Dokumenty i pamiątki pozostające w posiadaniu rodziny.

Danuta Rościszewska

Goliński Władysław (1899-1978), urodził się 17 maja 1899 r. w Kijewie w rodzinie o tradycjach szlacheckich, posiadającej dość duże gospodarstwo rolne. Jego rodzicami byli Marcin i Agnieszka z d. Nowak. Bezpośrednio po ukończeniu szkoły powszechnej, handlowej i mleczarskiej do roku 1917 pracował w gospodarstwie rodziców. W dniu 15 czerwca 1917 r. został powołany do wojska niemieckiego. Służył przez 9 miesięcy na froncie francuskim. Pod Labasois został ranny i leżał w szpitalu wojennym w Lemberg (Belgia) i w Stendal w Saksonii. Po wyleczeniu otrzymał 14-dniowy urlop, po którym miał powrócić do zapasowej formacji. Tak się jednak nie stało. Ze względu na nastroje narodowowyzwoleńcze w okre-

sie od 10 listopada 1918 do 21 grudnia 1918 r. ukrywał się. 27 grudnia 1918 r. wraz ze starszym bratem Stanisławem wstąpił do formowanego przez Alfreda Milewskiego oddziału powstańczego – I Kompanii Średzkiej. Brał udział w walkach ulicznych na ulicy Szkolnej, na Sołaczku, a po zdobyciu Poczty Głównej pełnił przy niej służbę wartowniczą. Po oswobodzeniu Poznania wraz ze swoją kompanią wyruszył do Biedruska i stamtąd skierowani byli do walk pod Zbąszyniem, Przyprostnią i Perzynomami. Pod koniec lutego 1919 r. podczas organizowania regularnych formacji wojskowych został przydzielony do 1 pułku Strzelców Wielkopolskich jako obsługa ckm. Po odbytej kompanii frontowej w pułkach 55, 56, 101 i 50 wysłany został szkoły podchorążych w Biedrusku. Następnie odkomenderowano go do ekspozytury „Demob” w Lublinie, gdzie pracował w charakterze referenta na terenach powiatów: Węgrów, Sokółów Podlaski i Wysokie Mazowieckie. W tejże ekspozyturze pracował w stopniu sierżanta jako szef obozu południowego do czasu zwolnienia do rezerwy, w dniu 11 marca 1922 r. Po powrocie do domu w latach 1923-1924 pracował jako kasjer w miejscowości Winnagóra pow. Środa. Od roku 1924 do wybuchu II wojny światowej pracował w mleczarstwie, najpierw jako księgowy, później kierownik mleczarni. Organizował mleczarstwo spółdzielcze w Sokołowie Podlaskim, Łukowie, Węgrowie i Wólce Damaszewskiej. W tym czasie pracował społecznie w zarządach: Towarzystwa Kulturalnego „Ogniwo”, w Spółdzielni Spożywców „Społem”, w Lidze Ochrony Zwierząt, Powiatowym Kole Łowieckim i Ochotniczej Straży Pożarnej w Łukowie. W czasie okupacji w GG ukrywał się przed Gestapo pod przybra-

nym nazwiskiem „Wojtaszak”. Po II wojnie światowej wrócił do Środy i ożenił się z Bronisławą z Hołogów, siostrą swojej bratowej (żony Feliksa Golińskiego). Zamieszkał wówczas w domu rodzinnym Hołogów w Środzie przy ul. Dąbrowskiego, w którym przed wojną jego teść miał kawiarnię z bilardem. Pracował od 1946 do 1952 r. w Okręgowym Urzędzie Likwidacyjnym w Poznaniu jako referendarz i kierownik działu szacunkowego. Następnie, już w Środzie, pracował w spółdzielczości spożywczej na stanowisku kierownika magazynu. Pracę tę wykonywał do 1956 r., kiedy to zaczął chorować i przeszedł na rentę inwalidzką. Zmarł 5 marca 1978 r. w Środzie Wlkp. i został pochowany na Kwaterze Powstańców. Przed II wojną światową należał do Towarzystwa Uczestników Powstania Wielkopolskiego (wg spisu z 1937 r.). Został odznaczony Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym. Jego nazwisko figuruje na tablicy pamiątkowej Powstańcy Wielkopolscy 1918/1919 odsłoniętej w 2005 r. na Kwaterze Powstańców na średzkim cmentarzu.

Dokumenty i pamiątki będące w posiadaniu rodziny oraz własnoręcznego życiorysu powstańca, zamieszczonego w książce „Uczestnicy Powstania Wielkopolskiego 1918-1919 z ówczesnych granic powiatu średzkiego” Danuty Wojciegowskiej i Bogdana Jarosza.

*Leszek Rościszewski,
Stefania Jarózek-Rum*

Gościniak Józef (1891-1966), urodził się 27 lutego 1891 roku w Witoldowie. Syn Józefa i Elżbiety z domu Nagler. 2 sierpnia 1914 roku został wcielony do 5 kompanii 50. pułku piechoty armii niemieckiej. Walczył na froncie zachodnim i wschodnim. Od 21 do 24

września 1914 roku brał udział w walkach o zdobycie wzgórz nad Mozą, a w pierwszych miesiącach 1915 roku w rejonie między Mozą a Mozela. 24 kwietnia tegoż roku został ranny i skierowany do szpitala. 3 czerwca po wyjściu ze szpitala otrzymał przydział do 3. kompanii I. batalionu zapasowego 50. pułku piechoty. W latach 1916-1917 jako żołnierz 329. pułku piechoty uczestniczył w walkach pozycyjnych nad Berezyną oraz pościgowych w Galicji Wschodniej. 19 sierpnia 1917 roku otrzymał awans na starszego szeregowego. Od lutego do kwietnia 1918 roku jako żołnierz 9 kompanii 371 pułku piechoty uczestniczył w walkach pozycyjnych we Flandrii. 1 kwietnia 1918 roku został awansowany do stopnia kaprała. Z wojska niemieckiego został zwolniony 16 grudnia 1918 roku. W trakcie powstania wielkopolskiego od 1 stycznia do 30 czerwca 1919 roku pełnił służbę w oddziale Straży Ludowej w Gostyniu. Brał udział w wojnie polsko-bolszewickiej. Do rezerwy przeniesiony został 25 listopada 1920 roku. Po I wojnie światowej pracował w charakterze woźnego w Urzędzie Miejskim w Gostyniu, a po II wojnie światowej jako referent biura meldunkowego. Był członkiem międzywojennego Związku Strzeleckiego, a po wojnie gostyńskiego Koła ZBoWiD. Posiadał stopień plutonowego. Zmarł 16 grudnia 1966 roku. Pochowany został na cmentarzu parafialnym w Gostyniu. Uehonorowany był wieloma odznaczeniami: Medalem Pamiątkowym Za Wojnę 1918-1921, Medalem Dziesięciolecia Odzyskanej Niepodległości, Medalem Za Długoletnią Służbę, Odznaką Grunwaldzką oraz niemieckim Krzyżem Żelaznym II klasy. Uchwała Rady Państwa nr: 12.06-0.960 z dnia 6 grudnia 1957 odznaczony Wielkopolskim Krzyżem

Powstańczy. Wniosek uzasadniono: *Od 01.01.1919 r. wstąpił do Straży Ludowej na terenie Gostynia i pełnił funkcje z bronią w ręku – strzeżenie dworca w Gostyniu i transportów kolejowych przed kradzieżą i to do dnia 30.06.1919 r., zwolniony z powodu wieku. (...) Przed 1939 r. pełnił funkcje jako członek zarządu Z. Z. Robotników, był członkiem Rady Miejskiej w Gostyniu, członkiem Tow. Abstynentów i brał udział w strajku szkolnym 1901 r. (...) Dodatkowe informacje: Zaświadczenie Ref. Hist. DOK VII w Poznaniu l. dz. 7506/38 z dnia 23.06.1938r: Wyciąg z książeczki wojskowej. W 1914 roku w Koźminie zawarł związek małżeński z Agnieszką Pawłowska.*

Archiwum Państwowe w Poznaniu, sygn. 333, Związek Strzelecki; Kartoteka Uczestników Powstania Wielkopolskiego 1918-1919 ze zbiorów Archiwum Gabinetu Pamiątek Historycznych Eligiusza Tomkowiaka w Dopiewie; Gostyński Słownik Biograficzny; Lista odznaczonych.

Malwina Tomkowiak

Górczyński Stanisław (1875-po 1958). Piekarz, uczestnik powstania wielkopolskiego w Pniewach. Ur. 23 kwietnia 1875 r. w Kwilczu pow. Międzychód, w rodzinie Józefa i Stanisławy z Szymkowiaków. Początkowo mieszkał w Chrzypsku, ok. 1905 r. przeniósł się do Pniew. Uczestniczył w Wojnie Światowej, a po powrocie w rodzinne strony 6 stycznia 1919 r. wstąpił ochotniczo kompanii pniewskiej. Uczestniczył w walkach pod Lewicami i Nowym Tomysłem do dnia 28 lutego 1919 roku pod dowództwem Antoniego Fliegra z Pniew. Odznaczony Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym. W 1904 r. zawarł zw. małżeński z Władysławą Woj-

ciechowską. Dzieci: Wiktor (ur. 1904), Edward (ur. 1905), Jan (ur. 1907), Sylwester (ur. 1908), Julianna (ur. 1910).

APP Poznań, akta stanu cywilnego; Lista odznaczonych.

Marek Rezler

Grzempowski Stanisław (1893-1961), urodził się 10 listopada 1893 roku w Bodzewie. Syn Franciszka i Magdaleny z domu Rybacka. W 1907 roku ukończył szkołę powszechną w Bodzewie. Mając 18 lat opuścił dom rodzinny i wyjechał do Westfalii w poszukiwaniu pracy. W latach 1911-1915 pracował tam w charakterze górnik w kopalni węgla kamiennego. 1 maja 1915 roku został wcielony do armii niemieckiej, w której służył do 14 grudnia 1918 roku. Latem tego roku nadzorował rosyjskich jeńców w pruskiej niewoli w Maciejowie w powiecie krotoszyńskim. Ostatnią służbę odbywał w wojsku pruskim w 155 pułku piechoty stacjonującym w Ostrowie Wielkopolskim. 7 stycznia 1919 roku z grupą ochotników z Bodzewa stawiał się na zbiórkę przy gostyńskiej Strzelnicy, aby w składzie tworzącego się oddziału wziąć udział w powstaniu wielkopolskim. Po kilkutygodniowej nieobecności w wojsku spowodowanej chorobą otrzymał przydział do 8 kompanii 2 pułku strzelców wielkopolskich (późniejszy 56. pułk piechoty). Kompania, w której służył stacjonowała początkowo w Wielkich Mnichach, następnie we Wronkach i stąd wyruszyła na front polsko-bolszewicki. Z wojny tej wrócił do Krotoszyna z pułkiem w końcu grudnia 1920 roku. W styczniu następnego roku został podoficerem zawodowym. Od jesieni 1921 roku do kwietnia 1922 roku był słuchaczem Szkoły Podoficerów Oświatowych w Poznaniu, na Sołaczu. W latach na-

stępnych jako nauczyciel-żołnierz prowadził działalność edukacyjną wśród żołnierzy analfabetów. Jesienią 1922 roku został odkomenderowany do 41 pułku piechoty w Suwałkach, gdzie służył do czerwca 1927 roku jako podoficer zawodowy w stopniu sierżanta. 30 czerwca 1927 roku ze względu na zły stan zdrowia przeszedł na emeryturę. Wrócił do Bodzewa. W latach trzydziestych był aktywnym działaczem Polskiego Czerwonego Krzyża i Stronnictwa Narodowego na terenie powiatu gostyńskiego. Brał udział w kampanii wrześniowej, walczył w obronie Warszawy. Z wojny wrócił jako inwalida wojenny. 21 października 1939 roku w czasie egzekucji na rynku gostyńskim dokonanej przez Niemców był ich zakładnikiem w Piaskach. 8 grudnia 1939 roku został wraz z rodziną wysiedlony do Generalnego Gubernatorstwa (Rawa Mazowiecka – wieś Łochów), gdzie przebywał do marca 1945 roku. Po wojnie wrócił do Piasków. Od 23 maja 1958 roku był członkiem ZBoWiD. Zmarł 3 stycznia 1961 roku. Pochowany został na cmentarzu w Strzelcach Wielkich. Odznaczony: Krzyżem Walecznych. Uchwałą Rady Państwa nr 11.12-0.913 z dnia 12 listopada 1958 odznaczony Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym. Uzasadnienie wniosku: *Brał czynny udział w Powstaniu Wlkp. z bronią w ręku jako ochotnik od dnia 07.01. do dnia 25.01.1919 r. na odcinku Leszno, pod dowództwem por. dra Śliwińskiego. W 1939 r. brał udział w walkach przeciw hitlerowcom. Dowód: zaświadczenie z CAW z dnia 16.04.1958 r.*

R. Tomaszewski, *Wysiłek militarny i materialny*, s. 123-124; *Kartoteka Uczestników Powstania Wielkopolskiego 1918-1919 ze zbiorów Archiwum Gabinetu Pamiątek Historycznych Eligiusza Tomkowiaka w Dopie-*

wie; Gostyński Słownik Biograficzny; Lista odznaczonych.

Malwina Tomkowiak

Grzęda Stanisław (1882-1939), ksiądz katolicki, kanonik kolegiaty św. Marii Magdaleny w Poznaniu, proboszcz kolejno w Gostyniu, Śmiełowie i Glesnie. Urodził się 1 maja 1882 roku w Zębcowie koło Ostrowa Wlkp. Był synem rzemieślnika Jakuba i Marianny z Jańczaków. W 1901 roku ukończył gimnazjum w Ostrowie, po czym odbył studia teologiczne w Poznaniu i Gnieźnie. Święcenia kapłańskie przyjął 17 grudnia 1904 roku. Jako wikary pracował w Nowym Tomyślu (1905-1907), Rozdrażewie (1907-1908) i Ostrowie (1908-1910). Tam zajmował się parafialnymi bractwami i stowarzyszeniami, m. in. Katolickim Towarzystwem Robotników Polskich. Prezesował miejscowemu Towarzystwu Terminatorów, przy którym założono pierwszy w Wielkopolsce wyłącznie polski klub piłki nożnej „Ostrowia”. W Ostrowie już w 1907 roku zaczęto grać w piłkę nożną. Jedną z pierwszych futbolówek na ziemi wielkopolskiej pojawiła się właśnie tutaj za sprawą ks. Stanisława Grzędy. Przywiózł ją z Berlina jako prezes stowarzyszenia. Od tego momentu niemal każde niedzielne zebranie ostrowskiej młodzieży polskiej kończono grą w piłkę nożną, lecz w przepisowy futbol zaczęto grać

Stanisław Grzęda

dopiero pod koniec lata 1908 roku, kiedy to prezes ponownie przywiózł regulamin gry. W kwietniu 1909 roku, wśród blisko 30 członków Towarzystwa, dojrzała myśl o odrębności i niezależności. Statut klubu oraz jego pełna nazwa zostały zapisane w języku polskim. Podkreśleniem patriotycznej symboliki było także przyjęcie biało-czerwonych kolorów, jako barw klubowych (od wiosny 1910 roku). Współpracując z polskimi społecznikami ks. Stanisław Grzęda przyczynił się zorganizowania w Ostrowie pierwszej biblioteki publicznej. Wspólnie z miejscowym drukarzem i księgarzem Stefanem Rowińskim, zaczął wydawać miesięcznik „Przyjaciół Młodzieży” (ukazywał się do 1939 roku). Było to jedyne pismo wydawane w zaborze pruskim dla młodzieży pozaszkolnej. Biorąc pod uwagę jego zdolności organizatorskie bp Edward Likowski powołał go 1 sierpnia 1910 roku do Poznania i mianował rektorem kaplicy Pana Jezusa. W 1912 roku został kanonikiem kolegiaty św. Marii Magdaleny. W Poznaniu redagował – założony jeszcze podczas pracy w Ostrowie – miesięcznik „Przyjaciół Młodzieży” – późniejszy organ Katolickiego Związku Młodzieży. W latach 1910-1916 prowadził też dział wydawniczy Drukarni i Księgarni św. Wojciecha. Należał do najczynniejszych członków Towarzystwa Czytelni Ludowych. Wygłaszała liczne odczyty. Pisywał do „Przeglądu Oświatowego”. Należał do Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk (wydział historyczno-filozoficzny). W 1916 roku zorganizował we współpracy z ks. Janem Władysławem Kozakowskim wydział teologiczny PTPN, zostając jego pierwszym sekretarzem. Ułożył wzorcowy statut dla towarzystw młodzieżowych i wydał podręcznik *Jak pracować w towarzystwach młodzieży?*

Wskazówki dla kierowników i współpracowników (1914). Od 1911 roku był członkiem Zarządu Głównego Związku Katolickich Towarzystw Robotników Polskich Archidiecezji Gnieźnieńskiej i Poznańskiej. W tym samym roku wybrano go też na sekretarza generalnego Zarządu Głównego Związku Kobiet Pracujących. W 1912 roku został redaktorem „Gazety dla Kobiet”. Przy tym związku zorganizował ponadto stowarzyszenie dla kobiet poszukujących pracy i został wkrótce jego wicepatronem. Pełnił tę funkcję również przy nowo utworzonej Katolickiej Opiece Dworcowej. Należał do Towarzystwa Dziennikarzy i Literatów Polskich w Poznaniu. Dwukrotnie wybierano go na członka zarządu. Wszedł także w skład komisji Towarzystwa Dziennikarzy i Literatów Polskich, która oceniała utwory do wystawiania na scenach amatorskich, nadesłane w ramach konkursu im. Stanisława Wyspiańskiego. Na zjeździe patronów i wicepatronów Katolickich Towarzystw Robotników Polskich w 1913 roku, odbywającym się w Domu Królowej Jadwigi w Poznaniu, wygłosił referat „Uzlachetnianie życia robotników”, opublikowany później na łamach miesięcznika „Stowarzyszenie”. W 1913 roku był członkiem Poznańskiego Komitetu Obchodów 50-lecia Powstania Styczniowego. 1 października 1917 roku powierzono mu probostwo w Gostyniu. Pod koniec października 1918 roku z inicjatywy poznańskiego Centralnego Komitetu Obywatelskiego zawiązał się w Gostyniu kilkunastoosobowy Powiatowy Komitet Obywatelski. Przewodniczącym został ks. Stanisław Grzęda. 17 listopada 1918 roku tajny komitet przekształcił się w Powiatową Radę Ludową na powiat gostyński. Z końcem listopada ks. Stanisław Grzęda został jednym z 15

posłów reprezentujących ziemię gostyńską na Polskim Sejmie Dzielnicowym w Poznaniu (3-5 grudnia 1918 roku). Na pierwszym oficjalnym zebraniu Powiatowej Rady Ludowej w dniu 8 grudnia 1919 roku powierzono mu funkcję przewodniczącego Wydziału Wykonawczego. Ks. Stanisław Grzęda był jednym z czterech gostynian, którzy jako delegaci miejscowej PRL wzięli udział w dniu 27 grudnia 1918 roku w powitaniu Ignacego Paderewskiego w Poznaniu. Stał wreszcie ks. Stanisław Grzęda na czele Polaków przejmujących w grodzie nad Kanią władzę z rąk pruskich w dniu 2 stycznia 1919 roku. Jako przewodniczący Powiatowej Rady Ludowej należał też do grona organizatorów miejscowego oddziału powstańczego i jego dowództwa. Uczestniczył w akcji zaopatrywania powstańców w broń i żywność. Gdy w maju 1919 roku reaktywowano działalność wieczorowych szkół doszkalających, ks. Stanisław Grzęda został wykładowcą języka polskiego w gostyńskiej szkole kupiectwa i rzemiosła. W 1924 roku, ze względu na stan zdrowia, opuścił gród nad Kanią i objął zdecydowanie mniejsze probostwo w Śmiłowie k. Chodzieży. Jednocześnie powołano go na inspektora nauki religii w szkołach powszechnych. Pełnił także obowiązki dziekana dekanatu nakielskiego. W Śmiłowie, wraz z miejscową nauczycielką założył Stowarzyszenie Młodych Polek (1929) i był jego patronem. Praca nie była łatwa, gdyż wieś położona nadgranicznie była silnie zniemczona. W stowarzyszeniu koncentrowano się na zajęciach kulturalno-oświatowych (śpiew i kółko sceniczne). W 1933 roku przeniesiono go do Glesna, w ówczesnym powiecie wyrzyskim, gdzie przejął jednocześnie funkcję dziekana nakielskiego. Tam powołał do życia od-

ział Katolickiego Stowarzyszenia Młodzieży Żeńskiej i kierował nim jako asystent kościelny. Wygłaszał pogadanki, urządził kursy gospodarstwa domowego. Już 3 września 1939 roku został aresztowany przez Niemców i osadzony w obozie przejściowym w Górcie Klasztornej. Dnia 12 listopada 1939 roku rozstrzelano go w Paterku w powiecie wyrzyskim, jako jednego z 35 księży z tego terenu. W 1945 roku prochy ekshumowano i pochowano na cmentarzu parafialnym w Nakle.

M. Banaszak, Grzęda Stanisław (1882-1939), kanonik kolegiaty św. Marii Magdaleny w Poznaniu, proboszcz kolejno w Gostyniu, Śmiłowie i Glesnie, Księża społecznicy w Wielkopolsce 1894-1919, Słownik biograficzny Tom I (A-H), Gniezno 1992, Prymasowskie Wydawnictwo Gaudentinum, s. 254-255; Kartoteka Uczestników Powstania Wielkopolskiego 1918-1919 ze zbiorów Archiwum Gabinetu Pamiątek Historycznych Eligiusza Tomkowiaka w Dopiewie; Gostyński Słownik Biograficzny; Lista odznaczonych.

Barbara Tomkowiak

Grzybowski Konstanty (1901-1967), urodził się 21 października 1901 roku w Złotnikach koło Żnina, w rodzinie właściciela gospodarstwa rolnego Andrzeja i Walentyny z domu Janickiej. Po ukończeniu szkoły powszechnej pracował jako robotnik. Od 2 stycznia 1919

Konstanty Grzybowski

roku brał udział w walkach powstania wielkopolskiego w okolicach Szubina i Rynarzewa. Należał do 4 kompanii gnieźnieńskiej pod dowództwem Mariana Wachtla. Uczestniczył w walce i zdobyciu niemieckiego pociągu pancernego pod Rynarzewem. Razem z bratem Alojzym Grzybowskiem brał udział w wojnie polsko-bolszewickiej 1919-1921 r., w okolicach Pińska i Zalesia. Po zakończeniu wojny i zwolnieniu do rezerwy, od 1921 roku pomagał ojcu w prowadzeniu gospodarstwa rolnego w Popowie Tomkowym koło Mieleszyna. Przed II wojną światową przeprowadził się do Bydgoszczy, gdzie spędził resztę swojego życia. W czasie okupacji niemieckiej 1939 – 45 odmówił podpisania niemieckiej listy narodowościowej, pracował w ogrodnictwie jako robotnik. Po wojnie kontynuował pracę w ogrodnictwie. Swoją postawą zasłużył się Polsce. Zmarł 19 lipca 1967 roku w Bydgoszczy, pochowany jest na cmentarzu rzymsko-katolickim w parafii pw. św. Antoniego z Padwy w Bydgoszczy przy ul. Chojnickiej. Brak pamiątkowych tablic i innych oznaczeń o powstańcu. Uchwałą Rady Państwa nr 12.22-0.764 z dnia 22 grudnia 1966 roku Odznaczony został Wielkopolskim Krzyżem Powstańcym. Wniosek na to odznaczenie został umotywowany w sposób następujący: *Grzybowski Konstanty brał udział w powstaniu wielkopolskim od dnia 2 stycznia 1919 r. Walczył w okolicy Pińska, Zalesia, Słonawy, Szubina, Rynarzewa w składzie 4 komp. gnieźnieńskiej pod dowództwem Mariana Wachtla. Uczestniczył w walce i zdobyciu pociągu pancernego pod Rynarzewem. 23 października 1929 roku zawarł związek małżeński z Marianną z domu Nowaczyk (6 września 1903-9 kwietnia 1994) i po-*

chowana jest obok męża. Z małżeństwa tego urodziło się dwoje dzieci: Teresa (ur. 6 czerwca 1932), księgowa i Irena (20 czerwca 1946-30 maja 2013), technik chemik.

Dokumenty i pamiątki rodzinne; Lista odznaczonych.

Janusz Małecki

Halas Franciszek (1898-1985), urodził się 26 września 1898 r. w Antoninie k/Żerkowa w powiecie jarocińskim. Był synem rolnika Franciszka i Agnieszki zd. Bogaczyńskiej. Po ukończeniu szkoły podstawowej w Antoninie powołany został do armii pruskiej. Służył w jednostce wojskowej w Ostrowie Wlkp. Przekierowany do jednostki stacjonującej w Lyonie we Francji. Brał udział w działaniach I wojny światowej na froncie zachodnim. Ranny nad rzeką Marną przebywał w szpitalu polowym, z taborem zaopatrzenia przewieziony został do koszar w Ostrowie (Wlkp). Po urlopie zdrowotnym wyraził chęć powrotu do jednostki macierzystej, ale jednostki tej nie było. Wszyscy zginęli. 10 listopada 1918 r. abdykacja cesarza zastała go w Ostrowie. Polacy organizowali się w jednostki wojskowe tworząc z ochotników I Pułk Piechoty Polskiej. Niestety – jednostkę rozwiązano i żołnierze kierowali się do Szczypiorna lub do domów. Matka Franciszka wymogła na nim powrót do domu, ale po kilku dniach, dowiadując się, że powstanie trwa zgłosił się do punktu zbiorczego powstania w Poznaniu. Oddelegowany został do szkolenia ochotników i jako sierżant drużynowy rozprawdzał ich do jednostek powstańczych na terenie Poznania. W czasie powstania służył na poznańskiej cytadeli. W czerwcu 1919 r. powstańcy wcieleni zostali do regularne-

go wojska polskiego i Franciszek skierowany został do Warszawy (Zamek Królewski, most Kierbedzia), a stamtąd na wschód (Wilno, Bobrujsk, Baranowice, Mińsk). Po zakończeniu wojny polsko-bolszewickiej brał udział w defiladzie wojskowej odbieranej przez Józefa Piłsudskiego. W uznaniu zasług wojennych otrzymał prawo do kupna gospodarstwa poniemieckiego we wsi Michałowo w powiecie średzkim. 9 stycznia 1925 r. zawarł związek małżeński z Katarzyną zd. Jaškowiak i w tym samym roku osiedlił się w wykupionym gospodarstwie. Miał sześcioro dzieci: Helenę, Halinę, Czesławę, Marię, Romana i Teresę. Należał do Kółka Rolniczego, był radnym Rady Gminnej w Dominowie. Pełnił funkcję przewodniczącego komitetu rodzicielskiego w Dominowie. Po wejściu Niemców w 1939 r., był bity i torturowany, wysiedlony do Generalnej Guberni w okolice Garwolina do wsi Kościeliska Nowe. Tam z żoną pracował jako robotnik leśny, działał w podziemiu zbrojnym jako łącznik Batalionów Chłopskich. W lutym 1945 r. wrócił do Michałowa na swoje gospodarstwo. Wznowił działalność społeczną, za co spotkały go szykany i w nocy z 3 na 4 listopada 1946 r. został aresztowany i po przeżyciu przesłuchań zwolniony. W 1949 r. kierował rozmowami ze strony PSL na szczeblu gminy z przedstawicielami SL. Wynikiem tych rozmów było powstanie ZSL. Brał czynny udział w pracach komitetu rodzicielskiego, współdziałał w organizowaniu szkoły podstawowej w Dominowie i zapewnieniu bytu jej nauczycielom. Należał do organizatorów Gminnej Spółdzielni „Samopomoc Chłopska” w Dominowie. W 1955 r. trudne warunki gospodarowania rolników indywidualnych zmusiły ich do utworzenia Spółdzielni Produk-

cyjnej „Jedność” obejmującej wsie Michałowo i Szrapki. Franciszek Hałas należał do jej kierownictwa. Po „odwilży” politycznej w 1956 r. należał do inicjatorów reaktywowania kółek rolniczych. Doprowadził do zebrania organizacyjnego, na którym przywrócono działalność kółka rolniczego w Dominowie i został wybrany członkiem Zarządu. W latach 1960-1970 pełnił funkcję radnego w Gminnej Radzie Narodowej w Dominowie jako członek Prezydium tego organu. Odznaczony został Orderem Sztandaru Pracy II klasy – leg. Nr 601-71-2 Uchwałą Rady Państwa z 27 sierpnia 1971 r., a w 1965 r. na podstawie uchwały Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej w Poznaniu otrzymał odznakę „Za zasługi w rozwoju Województwa Poznańskiego”. Zmarł 18 października 1985 r. Spoczywa na cmentarzu parafialnym w Grodziszczku. Jego nazwisko figuruje w książce pt. „Nasi przodkowie w walce o niepodległą ojczyznę. Powstanie wielkopolskie” praca zbiorowa uczniów i nauczycieli Gimnazjum im mjr. Henryka Sucharskiego w Gieczu, wyd. 2008, str. 17-18; w książce pt. „Uczestnicy powstania wielkopolskiego 1918-1919 z ówczesnych granic powiatu średzkiego” aut. Danuta Wojciegowska, Bogdan Jarosz, wyd. 2017 r., str. 100 poz. 426; w opracowaniu pt. „W. Witos – mąż stanu tysiąclecia” aut. St. Zbiński, wyd. 1996 r. str. 249; w książce pt. „1795-1945 – 150 lat historii gminy Dominowo” praca zbiorowa, wyd. 2014, str. 163.

Pamiętki rodzinne syna Romana Hałasa; Opracowania Anity Jankowiak – prawnuczki, zamieszczonego w książce pt. „Nasi przodkowie w walce o niepodległą ojczyznę. Powstanie wielkopolskie”.

Roman Hałas i Maria Mielcarzewicz

Halas Teofil (1893-1963), urodził się 11 grudnia 1893 roku w Krobi w rodzinie rzemieślniczej. Syn Franciszka i Praksedy z domu Węclawska. Od 6 do 14 roku życia uczęszczał do szkoły powszechnej w Krobi. W ostatnim roku nauki brał udział w strajku szkolnym. Od 1908 roku do 1911 roku odbył naukę w zawodzie stolarskim i w 1915 roku zdał egzamin czeladniczy, a następnie mistrzowski. W 1915 roku został wcielony do armii niemieckiej, w której służył do 1918 roku. Brał udział w walkach na froncie rosyjskim i francuskim. W czasie powstania wielkopolskiego służył w krobskim oddziale Straży Ludowej. Brał udział w wojnie polsko-bolszewickiej. Powołany został do wojska przez PKU Krotoszyn w dniu 11 sierpnia 1920 roku. Służył w 55 pułku piechoty. Służbę wojskową zakończył 7 marca 1921 roku. Był członkiem Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół” i krobkiego Bractwa Kurkowego. W Krobi przy ulicy Marszałka J. Piłsudskiego prowadził wytwórnice mebli. Utrzymywał kontakty z firmami z Górnego Śląska i Gdańska, dostarczając im meble własnego wyrobu. W czasie okupacji niemieckiej zakład przejął miejscowy Niemiec Fritz Vogt. Zmarł 30 lipca 1963 roku. Pochowany został na cmentarzu parafialnym w Krobi. Odznaczony był Srebrnym Krzyżem Zasługi.

R. Tomaszewski, Wysiłek militarny i materialny, s. 125; Kartoteka Uczestników Powstania Wielkopolskiego 1918-1919 ze zbiorów Archiwum Gabinetu Pamiątek Historycznych Eligiusza Tomkowiaka w Dopiewie; Gostyński Słownik Biograficzny.

Ewelina Tomkowiak

Hanyż Andrzej (1901-1973), urodził się 3 października 1901 roku w Gościszynie nad Obrą w dawnym powiecie

wolsztyńskim. Był synem Jana, robotnika rolnego i Elżbiety z domu Weigt. Tam ukończył czterooddziałową szkołę powszechną. Dalszą naukę pobierał w gimnazjum realnym w Wolsztynie i Państwowym Gimnazjum św. Marii Magdaleny w Poznaniu. Jako osiemnastolatek wziął udział w powstaniu wielkopolskim, zgłaszając się jako ochotnik 6 stycznia 1919 roku do wolsztyńskiej kompanii powstańczej. Po zwolnieniu z wojska, wrócił w listopadzie 1921 roku. Po zdaniu matury w 1922 roku rozpoczął pracę jako nauczyciel w szkole powszechnej w Poznaniu, podejmując jednocześnie studia na Uniwersytecie Poznańskim. Po ukończeniu studiów w 1926 roku został nauczycielem w Państwowym Gimnazjum Humanistycznym im. Piotra Skargi w Szamotułach. 1 września 1929 roku Kurator Poznańskiego Okręgu Szkolnego mianował go stałym nauczycielem państwowych szkół średnich ogólnokształcących, a 24 września 1932 roku otrzymał tytuł profesora. Był opiekunem Szkolnego Koła Polskiego Towarzystwa Krajoznawczego, Męskiej Drużyny Harcerskiej im. Bolesława Chrobrego, Klubu Tenisowego (z trójką innych nauczycieli) i Kółka Historyczno-Literackiego. Członkowie tego ostatniego w latach 1931-1936 wydawali szkolne piśmiennictwo „Z Grodu Halszki”. Jeszcze w 1939 roku Andrzej Hanyż opublikował książkę *Ziemia Szamotulska w walce o wolność 1793-1939*. Tematyka tej pracy poświęcona jest przede wszystkim powstaniu wielkopolskiemu na ziemi szamotulskiej. Pieniądze ze sprzedaży tej publikacji zostały przeznaczone na Fundusz Obrony Narodowej. Kilkaset niesprzedanych egzemplarzy wpadło w ręce Niemców, którzy natychmiast zarządzili ich spalenie. 24 sierpnia 1939 roku został zmobilizowa-

ny do 58. pułku piechoty, wchodzącego w skład Wielkopolskiej Brygady Obrony Narodowej. Dowodził III plutonem 9 kompanii. 19 września 1939 roku dostał się do niewoli niemieckiej w rejonie Kampinosu i do zakończenia działań wojennych przebywał w obozach jenieckich Eichstatt (Oflag VII H) i w Murnau (Oflag VII A). W okresie niewoli pełnił funkcje kierownika i nauczyciela gimnazjum dla dorosłych. Wykładał język niemiecki i filozofię, a także przedmioty zakazane przez władze niemieckie: historię i geografę. Do kraju powrócił 1 września 1945 roku. Natychmiast zgłosił się do pracy w szamotulskim gimnazjum. W latach 1946-1948 pełnił obowiązki dyrektora Miejskiego Liceum i Gimnazjum Koedukacyjnego w Pniewach. W dniu 21 października 1948 roku (z mocą od 1 września 1948 roku) został na własną prośbę przeniesiony na stanowisko nauczycielem historii i geografii do Państwowego Gimnazjum w Gostyniu. Był aktywnym działaczem społecznym. Na emeryturę przeszedł 17 stycznia 1964 roku. Należał do Związku Oficerów Rezerwy. Był członkiem PPR w latach 1947-1948, a później PZPR (do roku 1954). Walnie przyczynił się do powołania w 1957 roku Społecznego Komitetu Regionalnego Powiatu Gostyńskiego (obecnie Gostyńskie Towarzystwo Kulturalne). W grudniu 1964 roku został prezesem tegoż stowarzyszenia. Z jego inicjatywy powstało gostyńskie Muzeum. Był jego pierwszym społecznym kierownikiem od 1967 do 1971 roku. W roku 1959 wspólnie z Piotrem Laurentowskim opracował pierwszą *Bibliografię historii powiatu gostyńskiego*. W 1967 wydał drukiem przewodnik *Ziemia Gostyńska*. Wygłosił blisko 200 odczytów na temat przeszłości Gostynia i okolicznych miejscowości. Biegłe wła-

dał językiem niemieckim i francuskim, a w stopniu podstawowym łaciną. Pozostawił po sobie wiele opracowań z dziejów regionu gostyńskiego (maszynopisy w zbiorach Muzeum w Gostyniu). Nadal też utrzymywał kontakty z regionalistami z Szamotuł. W latach 1957-1958 współpracował z „Gazetą Szamotulską”. Jego artykuł *Strajk chłopski w 1937 roku w powiecie szamotulskim* został przedrukowany w *Almanachu szamotulskim*. Utrzymywał też stałe relacje z członkami Towarzystwa Kultury Ziemi Szamotulskiej. Zmarł 24 maja 1973 roku w Gostyniu i pochowany został na miejscowym cmentarzu parafialnym. Odznaczony był m. in. Srebrnym Krzyżem Zasługi (1946), Medalem Pamiątkowym Za wojnę 1918-1921, Medalem Zwycięstwa i Wolności (1946) i Odznaką Grunwaldzką (1945). Uchwałą Rady Państwa nr: 12.17-0.1048 z dnia 17 grudnia 1958 odznaczony Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym. Wniosek uzasadniono: *6 stycznia 1919 wstąpił jako ochotnik do oddziałów powstańczych i brał czynny udział z bronią w rękę w walkach przeciw Niemcom na odcinku Wolsztyn do marca 1919 pod dowództwem por. Siudy. W czasie walk powstańczych wykazał swoją postawą i zachowaniem się godność Polaka walczącego o wolność ojczyzny. Jest nauczycielem historii. Udział w Powstaniu Wlkp. udowodnił poświadczeniem b. dowódcy z powstania. Żonaty był z Zofią Niedzielską. Miał dwoje dzieci: Jana Kazimierza (ur. 8 stycznia 1927 roku w Szamotułach) i Włodzimierza Mariana (ur. 11 stycznia 1929 roku w Szamotułach).*

Czub Robert, Andrzej Hanyż (1901-1973), „Nowa Gazeta Gostyńska” 2012, nr 2, s. 13; Kartoteka Uczestników Powstania Wielkopolskiego 1918-1919 ze zbiorów Archiwum Gabinetu Pamiątek Historycznych Eligiusza

Tomkowiaka w Dopiewie; Gostyński Słownik Biograficzny; Lista odznaczonych.

Eligiusz Tomkowiak

Hojak Szczepan (1897-1966), urodził się 5 grudnia 1897 roku w Drzęczewie. Syn Wawrzyna i Marii z domu Barryga. W 1911 roku ukończył szkołę powszechną w Drzęczewie. W 1914 roku został wcielony do armii niemieckiej. Brał udział w I wojnie światowej. Walczył na froncie zachodnim (Francja, Belgia) i wschodnim (Rosja). Dwukrotnie ranny, w 1917 roku został zwolniony z wojska jako inwalida wojenny. Ochotniczo od 7 stycznia 1919 roku w ramach batalionu gostyńskiego brał udział w powstaniu wielkopolskim. Walczył na froncie południowo-zachodnim. Po zakończeniu powstania kontynuował służbę wojskową. Brał udział w walkach o wschodnią granicę Rzeczypospolitej. W 1924 roku przeniesiony został ze stanowiska szefa kompanii z rangą starszego sierżanta do Straży Granicznej, w której służył do 1929 roku. Kolejne 10 lat pracował w Księgarni Św. Wojciecha w Poznaniu. W latach okupacji niemieckiej zatrudniony był w firmie Wiznera w Gostyniu. Po II wojnie światowej, do 1953 roku, pracował w PZU, następnie w Budowlanym Przedsiębiorstwie Przemysłowym (do 1955 roku), w Zakładzie Przemysłu Terenowego i w Spółdzielni Pracy „Pallas”. Zmarł 10 grudnia 1966 roku i pochowany został na cmentarzu parafialnym w Gostyniu. 15 marca 1940 roku zawarł związek małżeński z Anną Kaczmarek. Uchwałą Rady Państwa nr 12.28-0.974 z dnia 28 grudnia 1957 odznaczony Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym. Uzasadnienie wniosku: *06.01.1919 wstąpił jako ochotnik do oddziałów powstańczych i brał czynny*

udział z bronią w rękę w walce przeciw Niemcom na odcinku Leszno. W czasie walk swoją postawą i zachowaniem się wykazał godność Polaka walczącego o wolność ojczyzny. Udział w powstaniu udokumentował zaświadczeniem P. K. U. Krotoszyn z 21.07.1921 oraz weryfikacją na powstańca. W powstaniu walczył od 06.01.1919 do końca powstania pod dowództwem por. Śliwińskiego.

R. Tomaszewski, Wysiłek militarny i materialny, s. 127-128; Kartoteka Uczestników Powstania Wielkopolskiego 1918-1919 ze zbiorów Archiwum Gabinetu Pamiątek Historycznych Eligiusza Tomkowiaka w Dopiewie; Gostyński Słownik Biograficzny; Lista odznaczonych.

Eligiusz Tomkowiak

Jakubczak Stanisław (1898-1980), urodził się 18 września 1898 roku w Żychlewie w rodzinie chłopskiej. Syn Piotra i Marianny z domu Busz. Ukończył szkołę powszechną w Żychlewie. W 1916 roku został wcielony do armii niemieckiej. Służył w plutonie ciężkich karabinów maszynowych. Walczył na froncie francuskim. Od 6 stycznia 1919 roku brał udział w powstaniu wielkopolskim. Walczył na froncie południowym, m. in. na odcinku Miejska Górka-Rawicz. Dalszą służbę wojskową kontynuował w armii polskiej. Uczestniczył w wojnie polsko-bolszewickiej. Służył w 14 pułku artylerii polowej. Szlak bojowy zakończył w grudniu 1920 roku. W Żychlewie prowadził samodzielne gospodarstwo rolne. Podczas okupacji niemieckiej, w 1940 roku, został wysiedlony z rodziną do Drzewiec koło Ponieca. Pracował na roli, a gospodarstwo w Żychlewie przejął Niemiec Koch. Po zakończeniu II wojny światowej powrócił na gospodarstwo w rodzinnej wsi.

Był członkiem miejscowego Kółka Rolniczego i Ochotniczej Straży Pożarnej. Działał w Zjednoczonym Stronnictwie Ludowym. Od 22 sierpnia 1957 roku był członkiem ZBoWiD. Awansowany został na stopień podporucznika W. P. w stanie spoczynku. Zmarł 1 maja 1980 roku. Pochowany został na cmentarzu parafialnym w Krobi. Odznaczony był m. in. Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski, odznakami pamiątkowymi: 14. Dywizji Piechoty Wielkopolskiej i Grunwaldzką. Uchwałą Rady Państwa nr: 12.28-0.974 z dnia 28 grudnia 1957 odznaczony został Wielkopolskim Krzyżem Powstańczy. Wniosek uzasadniono: *Za udział z bronią w ręką w Powstaniu Wielkopolskim 1918/1919 na odcinku Miejska Górka – Rawicz od dnia 06.01.1919, później został przeniesiony do ochotniczego 14 Pułku Artylerii Polowej. Walczył w powstaniu od dnia 06.01.1919 do końca powstania pod dowództwem porucznika Jurkowskiego. Udział w powstaniu udowadnia zaświadczeniem weryfikacyjnym nr 6718 Referatu Historycznego D. O. K. VII Poznań.* W 1925 roku zawarł związek małżeński z Anną Glurą.

R. Tomaszewski, Wysilek militarny i materialny, s. 129; Kartoteka Uczestników Powstania Wielkopolskiego 1918-1919 ze zbiorów Archiwum Gabinetu Pamiątek Historycznych Eligiusza Tomkowiaka w Dopiewie; Gostyński Słownik Biograficzny; Lista odznaczonych.

Eligiusz Tomkowiak

Jankowski Franciszek (1899-1980), urodził się 26 listopada 1899 roku w Rębowie. Syn Tomasza i Julianny z domu Pawłowska. Posiadał wykształcenie podstawowe. Od 7 stycznia 1919 roku brał udział w powstaniu wielkopolskim

na odcinku Grupy „Leszno”. Walczył m. in. pod Pawłowicami. Służbę wojskową kontynuował w 6 pułku strzelców wielkopolskich (późniejszy 60 pułk piechoty), z którym brał udział w wojnie polsko-bolszewickiej. Do rezerwy przeniesiony został 11 lipca 1921 roku. Po przeprowadzeniu się do Łęki Wielkiej pracował tam w charakterze robotnika rolnego. Po II wojnie światowej był pracownikiem miejscowego PGR. Zmarł 2 stycznia 1980 roku. Pochowany został na cmentarzu w Żytowiecku. Odznaczony był m. in. Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski. Uchwałą Rady Państwa nr 11.04-0.898 z dnia 4 listopada 1958 odznaczony Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym. Wniosek uzasadniono: *Brał udział jako ochotnik z bronią w ręką w Powstaniu Wlkp. w Batalionie Gostyńskim pod dowództwem por. dr. Śliwińskiego na odcinku Grupy Leszno pod Pawłowicami a później pod Zbąszyniem do końca powstania. Jest wzorowym robotnikiem w P. G. R. Łęka Wielka. Udział w Powstaniu Wlkp. udowodnił książeczką wojskową.*

R. Tomaszewski, Wysilek militarny i materialny, s. 130; Kartoteka Uczestników Powstania Wielkopolskiego 1918-1919 ze zbiorów Archiwum Gabinetu Pamiątek Historycznych Eligiusza Tomkowiaka w Dopiewie; Gostyński Słownik Biograficzny; Lista odznaczonych.

Barbara Tomkowiak

Junghan Michał (1896-1982), urodził się 17 września 1896 roku w Gostyniu w rodzinie rzemieślniczej. Syn Antoniego i Marianny z domu Nowak. W latach 1905-1911 uczęszczał do szkoły powszechnej w Gostyniu. Naukę zawodu pobierał w latach 1913-1916 u Franciszka Polaszka. Od 1914 roku był człon-

kiem gostyńskiego Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół”. W 1916 roku został wcielony w szeregi armii niemieckich. Służył w jednostce saperów, która początkowo stacjonowała w Głogowie, a następnie została przerzucona na front. Ranny w czasie walk, umieszczony został w szpitalu, z którego zbiegł. Kiedy wybuchło powstanie wielkopolskie aktywnie się włączył. Walczył na froncie południowo-zachodnim, na odcinku Ponic-Kąkolewo. Brał udział w wojnie polsko-bolszewickiej jako żołnierz 60. pułku piechoty. Do rezerwy przeniesiony został 21 lipca 1921 roku. Od 1924 roku pracował w gostyńskiej cukrowni jako cieśla, od 1953 roku na stanowisku kierownika zmianowego. Był wieloletnim członkiem Naczelnej Organizacji Technicznej w miejscowej fabryce cukru. Długoletni i zasłużony członek przyfabrycznej OSP (od 1933 roku do 1945 roku dowódca jednej sekcji OSP, w latach 1945-1949 zastępcą naczelnika, od 1950 roku do 1963 roku naczelnik przyfabrycznej OSP). Również na emeryturze od 1963 roku pozostał aktywnym członkiem zarządu powiatowego OSP. Od 28 maja 1954 roku był członkiem gostyńskiego Koła ZBoWiD. Wchodził również w skład zarządu powiatowego. Awansowany został do stopnia podporucznika w stanie spoczynku. Zmarł 9 kwietnia 1982 roku. Pochowany został na cmentarzu parafialnym w Gostyniu. Posiadał odznaczenia: Krzyż Kawalerski Orderu Odrodzenia Polski, Srebrny Krzyż Zasługi, Medal Pamiątkowy Za Wojnę 1918-1921, Złoty, Srebrny, Brązowy Medal Za Zasługi dla Pożarnictwa, Odznakę Powstańców Broni Wdzięczna Wielkopolska 1918-1919, Pamiątkową Odznakę „Grupy Leszno”, Odznakę Za Zasługi w Rozwoju Województwa Poznańskiego, Odzna-

kę Grunwaldzką, Odznakę 1000-lecia Państwa Polskiego. Uchwała Rady Państwa nr 12.28-0.974 z dnia 28 grudnia 1957 odznaczony Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym. Uzasadnienie wniosku: *7.01.1919 wstąpił jako ochotnik do oddziałów powstańczych i brał czynny udział z bronią w walkach przeciw Niemcom na odcinku Leszno. W czasie walk powstańczych swoją postawą i zachowaniem się wykazał godność Polaka walczącego o wolność Ojczyzny. Przed 1918 był czynnym członkiem Tow. Gim. „Sokół” i Tow. Śpiewaczego. Brał udział w kampanii wrześniowej jako dowódca plutonu Obrony Przeciwlotniczej. Wychował 3 obcych biednych dzieci. Położył duże zasługi przy organizowaniu Ochotniczej Straży Pożarnej w której pracuje społecznie od 1926. Udział w powstaniu udowodnił m. in. zaświadczeniem Centralnego Archiwum Wojskowego. W 1919 roku w Gostyniu zawarł związek małżeński z Władysławą Klupś.*

R. Tomaszewski, Wysłitek militarny i materialny, s. 133-134; Kartoteka Uczestników Powstania Wielkopolskiego 1918-1919 ze zbiorów Archiwum Gabinetu Pamiątek Historycznych Eligiusza Tomkowiaka w Dopiewie; Gostyński Słownik Biograficzny; Lista odznaczonych.

Barbara Tomkowiak

Kaczmarek Franciszek (1897-1968). Żołnierz 1 Pułku Strzelców Wielkopolskich, podoficer Straży Celnej (a potem Granicznej), urzędnik. Ur. 26 września 1897 r. w Strzydzewie pow. Jarocin, w rolniczej rodzinie Jana i Wiktorii z Perdów. W 1912 r. ukończył Szkołę Powszechną w Strzydzewie. Zmobilizowany 17 kwietnia 1916 r., służył w 3 Dolnośląskim Pułku Piechoty Nr 50 w Rawiczu. Przeniesiony do Poznania

i przeszkolony w oddziale ciężkich karabinów maszynowych, został skierowany na front wschodni. Tam 11 sierpnia 1916 r. został ciężko ranny. Po leczeniu i rekonwalescencji odkomenderowany do służby w Komisji Badania Broni (Gewehr Prüfungs Kommission) w Berlinie - Spandau. Po pewnym czasie (w 1917?) skierowany na front francuski, z przydziałem do 37 Rezerwowego Pułku Piechoty (Fizylierów). W październiku 1918 r. z powodu odnowienia starych ran, został odesłany do szpitala wojskowego w Dreźnie, gdzie zastała go rewolucja. Mimo komplikacji zdrowotnych zbiegł ze szpitala i powrócił do rodzinnego Strzyżewa. Po krótkim odpoczynku udał się do Poznania. Tam, będąc w mundurze zatrzymany został na dworcu kolejowym przez niemiecki patrol wojskowy i odstawiony do koszar 6 p. grenadierów na Jeżycach, gdzie przydzielono go do oddziału rekonwalescentów 3 Zapasowej Kompanii Karabinów Maszynowych. W dniu 26 grudnia 1918 r. uczestniczył w powitaniu Ignacego J. Paderewskiego za co ukarany został zakazem opuszczania koszar. Nie podporządkowując się rozkazowi następnego dnia po południu spontanicznie uczestniczył w walkach powstańczych w mieście, w okolicach Placu Wolności i Św. Marcina. Ze względu na niedostateczne wyleczenie ran odniesionych na froncie, został czasowo zwolniony z obowiązku służby wojskowej. 1 kwietnia 1919 r.

Franciszek
Kaczmarek

zgłosił się ochotniczo do wojska i został przydzielony do poznańskiego Oddziału Zapasowego Karabinów Maszynowych. Od dnia 15 kwietnia 1919 r. służył w 3 (a potem 1) kompanii kulomiotów 1 Pułku Strzelców Wielkopolskich biorąc udział w walkach na froncie ukraińskim i w wojnie polsko-bolszewickiej. Zdemobilizowany 15 lipca 1921 r. w stopniu starszego strzelca. W dn. 30 maja 1922 r. wstąpił do służby w Straży Celnej. Po przeszkoleniu objął stanowisko kierownika Placówki Straży Celnej w Komańczy w Bieszczadach. W wyniku kolejnych przeniesień pełnił służbę w Jaśliskach a następnie w Muszynie. W dn. 30 listopada 1928 r. w stopniu starszego przodownika Straży Granicznej został przeniesiony w stan spoczynku ze względu na stan zdrowia. Na początku lat 30-tych XX w. mieszkając w Ostrowie Wlkp. prowadził biuro obsługi likwidacji niemieckich ubezpieczeń społecznych sprzed pierwszej wojny światowej oraz obronę prawną przy Związku Inwalidów Wojennych i Legii Inwalidów Wojennych. W 1937 r. wraz z rodziną przeprowadził się na kresy wschodnie i zamieszkał w Samborze (woj. lwowskie), gdzie do wybuchu wojny pracował w handlu. W 1934 r. wstąpił do Legii Inwalidów Wojennych Wojsk Polskich im. gen. Józefa Sowińskiego – Kompania Ostrów Wlkp. Należał także do Związku Inwalidów Wojennych. W czasie wojny mieszkał w Samborze, Drohobyczu i Krakowie. Po zakończeniu wojny powrócił do Ostrowa Wlkp. W latach 1945 – 1953 pracował w Państwowym Urzędzie Repatriacyjnym a od 1954 r. w Ostrowskim Przedsiębiorstwie Wodno-Melioracyjnym, skąd w latach sześćdziesiątych przeszedł na emeryturę. Należał do Związku Inwalidów Wojennych. Zmarł 13 stycz-

nia 1968 r. w Ostrowie Wlkp. i spoczywa na cmentarzu komunalnym przy ul. J. Bema. Odznaczenia: Krzyż Walecznych (za wojnę polsko-bolszewicką), Odznaka Pamiątkowa Wojsk Wielkopolskich. Od 1925 r. żonaty z Olgą Prokopiw, miał córkę Lidie (zam. Kriger, ur. w 1927 r.).

B. Kruszyński, Poznańczycy w wojnie polsko-bolszewickiej 1919-1921, Poznań 2010, s. 65, Rocznik Ostrowskiego Towarzystwa Genealogicznego III z 2008 r. (s. 147), dokumentacja rodzinna, informacje wnuka Waldemara Krigera.

Marek Rezler

Kaczmarek Franciszek (1899-1980), urodził się 27 listopada 1899 roku w Krobi. Syn Mikołaja i Barbary z domu Andrzejewska. Ukończył szkołę powszechną w Krobi i krawiecką szkołę zawodową. Terminował w Lesznie i Ostrowie Wlkp. W 1918 roku został wcielony do armii niemieckiej. Walczył na froncie francuskim. Od 5 stycznia 1919 roku jako ochotnik brał udział w powstaniu wielkopolskim. Walczył w oddziale ppor. Piko na froncie południowym, na odcinku Miejska Górka-Rawicz. Po zwycięskim powstaniu służył wojskową kontynuował w 1 pułku strzelców wielkopolskich (późniejszy 55 pułk piechoty). Brał udział w walkach pod Lwowem. Do rezerwy przeniesiony został we wrześniu 1922 roku. W tym czasie awansowany do stopnia starszego szeregowego. Po powrocie do Krobi pracował w wyuczonym zawodzie, jako właściciel zakładu krawieckiego. Uczestniczył w wojnie obronnej 1939 roku. Był żołnierzem II. krobskiej kompanii Batalionu Obrony Narodowej dowodzonej przez kpt. Czarnego. Cofając się z oddziałem pod

naporem wojsk niemieckich, dotarł nad Bzurę, którą przebył wpływ. Walczył w Puszczy Kampinoskiej. Dostał się do niewoli niemieckiej. Przebywał w obozie jenieckim w Skierniewicach, skąd zwolniony powrócił do Krobi. Od października 1946 roku mieszkał w Gostyniu. Od 6 grudnia 1957 roku był członkiem gostyńskiego Koła ZBoWiD. Na emeryturę przeszedł w 1977 roku. Pięć lat wcześniej awansowany był na stopień podporucznika w stanie spoczynku. Zmarł 18 sierpnia 1980 roku. Pochowany został na cmentarzu parafialnym w Gostyniu. Był odznaczony m. in: Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski, Odznaką Pamiątkową Wojsk Wielkopolskich, Odznaką Grunwaldzką, Srebrną Odznaką Za Zasługi w Rozwoju Rzemiosła Wielkopolskiego. Uchwałą Rady Państwa nr 04.04-0.118 z dnia 4 kwietnia 1958 roku odznaczony Wielkopolskim Krzyżem Powstańcym. Uzasadnienie wniosku: *W dniu 05.01.1919 r. wstąpił jako ochotnik do oddziałów powstańczych i brał czynny udział z bronią w ręku w walce przeciw Niemcom na odcinku Miejska Górka – Rawicz do 10.03.1919 r. pod dow. ppor. Piko. (...)*

R. Tomaszewski, Wysilek militarny i materialny, s. 134-135; Kartoteka Uczestników Powstania Wielkopolskiego 1918-1919 ze zbiorów Archiwum Gabinetu Pamiątek Historycznych Eligiusza Tomkowiaka w Dopiewie; Gostyński Słownik Biograficzny; Lista odznaczonych.

Malwina Tomkowiak

Kaczmarek Szczepan (1884-1939), urodził się 18 grudnia 1884 roku w Porążynie, w powiecie grodziskim, jako syn Antoniego i Marii z domu Kram. Szkołę ludową ukończył w Opalenicy.

Chcąc zostać nauczycielem, kształcił się najpierw w Międzyrzeczu, a następnie w seminarium nauczycielskim w Paradyżu. Pierwszą pracę rozpoczął 1 marca 1905 roku w szkole w Pomocnem w powiecie rawickim. Po siedmiu miesiącach powołany został w szeregi armii niemieckiej. Po rocznej służbie wojskowej, odbytej w 47 pułku piechoty, pracował kolejno w Sośnicy i Dobrzycy w powiecie krotoszyńskim, a następnie w Domachowie w powiecie gostyńskim. W tej ostatniej miejscowości był aktywnym członkiem kółka rolniczego. 1 czerwca 1909 roku zatrudniony został w Starej Krobi. W czasie I wojny światowej nie został powołany do wojska ze względów zdrowotnych. Zajmował się wówczas m. in. dziećmi z Westfalii przyjeżdżającymi do Wielkopolski na letni odpoczynek. Działalność patriotyczno-społeczną rozpoczął pracując w Krobi Starej i kontynuował ją w Gostyniu, gdzie 1 sierpnia 1926 roku na własną prośbę został przeniesiony decyzją Kuratorium Poznańskiego, na stanowisko kierownika tutejszej szkoły powszechnej. Od tej pory związał się z Gostyniem na trwałe. Zamieszkał przy ówczesnej ulicy 3 Maja nr 139 (dziś ulica Wrocławska). W początkowym okresie aktywności politycznej angażował się w pracę Towarzystwa Nauczycieli Polaków w Gostyniu. Piastował stanowisko jego wiceprezesa. Brał również czynny udział w procesie odbudowy polskiego szkolnictwa. Był współzałożycielem Towarzystwa Pedagogicznego w Gostyniu. Kiedy walki wyzwolenicze dotarły na ziemię powiatu gostyńskiego, wziął czynny udział w powstaniu wielkopolskim. Przynosząca konkretne efekty działalność Karczmarka była pozytywnie postrzegana przez społeczeństwo powiatu gostyńskiego, które w dowód zaufania powierzyło mu w 1919 ro-

ku mandat poselski do Sejmu Ustawodawczego. Razem z 42 posłami, reprezentującymi ludność polską Wielkopolski, zasiadał w ławach pierwszego parlamentu Rzeczypospolitej od 4 czerwca 1919 roku do 27 listopada 1922 roku. Początkowo należał do klubu poselskiego Związku Sejmowego Ludowo-Narodowego, a od września 1919 roku do Narodowego Zjednoczenia Ludowego. Klub ten delegował go do Komisji Oświatowej i Komisji Miejskiej. Najaktywniej działał w pracach Komisji Oświatowej. Pracował nad uchwałą o zakładaniu, utrzymaniu i budowie szkół powszechnych. Gdy Sejm Ustawodawczy odkładał uchwalenie tych ustaw, wspólnie z parlamentarnym kołem posłów nauczycieli, do którego należał, energicznie protestował przyczyniając się do uchwalenia ustawy w 1922 roku. Członkowie Komisji Oświatowej opracowali i przedstawili na forum sejmu wnioski w sprawie stypendiów i mieszkań dla uczącej się młodzieży. 7 września 1919 roku przemawiał na wiecu manifestacyjnym w Gostyniu, który zakończył się zbiorową uchwałą wzywającą do udzielania pomocy materialnej walczącym o wolność Górnoszlązakom. W sejmie poparł też wniosek dotyczący ustalenia dokładnego terminu plebiscytu na Górnym Śląsku, w związku z niejasnym stanowiskiem w tej sprawie dyplomatów państw Ententy. Był też współautorem dwóch wniosków, w których domagał się zapomóg dla rodzin Górnoszlązaków służących w armii gen. Józefa Hallera oraz zwolnienia z obowiązku służby wojskowej w armii polskiej (na okres 8 lat) mieszkańców terenów plebiscytowych przyznanych Polsce. Dostrzegał trudną sytuację społeczno-gospodarczą kraju, a szczególnie swoich wielkopolskich wyborców. Do-

tkliwy brak surowców takich, jak węgiel, gaz, brak prądu, trudności w zaopatrzenie ludności w żywność oraz odzież, znalazły odzwierciedlenie w jego parlamentarnej działalności. Zwracał uwagę na szerzące się w państwie nieprawidłowości, a szczególnie na wykorzystywanie przez cudzoziemców i przedsiębiorstwa zagraniczne niskiego kursu waluty polskiej i wykupywanie po niskich cenach domów i placów. Wiedząc, jak duże jest w Wielkopolsce zapotrzebowanie na ziemię, interesował się losami ustawy o reformie rolnej. Miała ona zlikwidować wzrastające niezadowolenie na wsi i zaktywizować chłopów do walki o niepodległość kraju. Zajmował się również problemem niszczenia polskich lasów. W lipcu 1919 roku postulował powołanie okręgowych komisji leśnych, których członkami byłiby także przedstawiciele chłopów. Należał do Związku Obrony Kresów Zachodnich (od 1934 roku Polskiego Związku Zachodniego), organizacji skupiającej przede wszystkim inteligencję, w tym duży procent nauczycieli. Aktywnie włączył się w działalność na rzecz utrwalania polskiego stanu posiadania na kresach zachodnich. Był zwolennikiem pełnej repolonizacji i integracji tych terenów z resztą ziem polskich oraz nawiązania i podtrzymywania więzi z rodakami pozostającymi w granicach Niemiec. Wiązało się to z hasłem powrotu tzw. ziem nie wyzwolonych do Macierzy. Gostyński Związek Obrony Kresów Zachodnich, przez niego kierowany, prowadził szeroko zakrojoną akcję na rzecz podniesienia poziomu polskiej szkoły w Niemczech, organizacji bibliotek oraz różnych form oświaty pozaszkolnej. Utworzony został Komitet Szkolnictwa Polskiego Zagranicą, organizujący zbiórki pieniędzy przeznaczone na

polską szkołę. Szczepan Kaczmarek był inicjatorem organizowania wielu wycieczek i kolonii letnich dla dzieci polskich z Niemiec, Śląska Opolskiego i Gdańska. W 1924 roku wypoczywały one bezpłatnie u ojców filipinów na Świętej Górze, w 1933 roku gościły w dworze w Krajewicach, a dwa lata później w Poniecu. W połowie lat dwudziestych odszedł od nurtu politycznego związanego z endecją i przeszedł na stronę sanacji. Należał do grupy zagorzałych zwolenników Marszałka Piłsudskiego i stał się jednym z czołowych filarów tego obozu na terenie ziemi gostyńskiej. Był aktywnym działaczem Bezpartyjnego Bloku Współpracy z Rządem (BBWR). Pełnił funkcję prezesa Koła Gostyń, a od 1932 roku był wiceprezesem Rady Powiatowej BBWR aż do momentu jej rozwiązania. W 1937 roku został przewodniczącym obwodu gostyńskiego Obozu Zjednoczenia Narodowego. Z jego inicjatywy, w 1933 roku, przy gostyńskim Kole BBWR otworzono poradnię prawną. W tym samym roku utworzono powstały ze składek członkowskich fundusz osadniczo-parcelacyjny dla kresów wschodnich. Na zebraniach dyskutowano także nad pomysłem założenia ogródków, w których zatrudnienie znaleźliby bezrobotni. Doświadczenie w pracy samorządowej zdobył piastując mandat radnego miasta Krobi. W gostyńskiej Radzie Miejskiej zasiadał nieprzerwanie od 1929 roku do 1939 roku. W 1933 roku kandydował z listy Narodowego Bloku Gospodarczego, a w 1939 roku z listy Zjednoczenia Narodowego Świata Pracy. Były to ugrupowania pravicowe, powiązane z sanacją. Problematyka samorządowa była więc mu dobrze znana. Należał do aktywnych członków Rady Miejskiej.

W przedkładanych na sesjach wnioskach zwracał uwagę radnych na kwestię żebractwa w mieście. Podjął się nawet opracowania projektu uchwały rozwiązującej ten problem. Dążył też do tego, by miasto wyglądało czysto i estetycznie. Domagał się systematycznego czyszczenia głównej ulicy Gostynia, ulicy Świętego Ducha (dzisiejsza ulica 1 Maja) zanieczyszczanej przez nadmierny ruch autobusowy. W 1930 roku został wybrany przez Radę Miejską do Sejmiku Powiatowego. Pracował tam w Powiatowej Komisji Opieki Społecznej, w sekcji opieki nad dziećmi szkolnymi i młodzieżą. Komisja ta zakupiła w Kasie Chorych trzy tysiące kart wstępu do łaźni miejskiej dla uczniów mieszkających na wsi. Mogli oni korzystać z natrysków w czasie wycieczek do Gostynia. Dzięki staraniom Szczepana Kaczmarka, jako przewodniczącego Komitetu Oświaty Dorosłych, Sejmik Powiatowy udzielił subwencji na doksztalcanie dorosłych w powiecie gostyńskim. Był to prawdopodobnie jedyny taki przypadek w całej Wielkopolsce, a może nawet w skali kraju. Wśród wielu organizacji, w których działalność był zaangażowany ważne miejsce zajmował Związek Strzelecki. W latach trzydziestych zasiadał w zarządzie powiatowym tej organizacji, a w 1939 roku został wybrany jej prezesem. Podobnie jak inni działacze sanacyjni, próbował zmienić stosunek mieszkańców ziemi gostyńskiej do Marszałka i co roku organizował uroczystości związane z dniem jego imienin, a po śmierci rocznicowe msze żałobne. W okolicznościowych akademiach przypominał zasługi Józefa Piłsudskiego dla odzyskania niepodległości oraz jego działalność w odrodzonym państwie polskim. Popularyzowaniu postaci Marszałka służyły także przedstawienia teatralne wystawiane

przez Związek Strzelecki. W 1933 roku mieszkańcy Gostynia zobaczyli spektakl, „X Pawilon” oraz „Serce Komendanta”. Największym osiągnięciem gostyńskiego Związku Strzeleckiego było wybudowanie Domu – Świetlicy im. Józefa Piłsudskiego (dzisiejsze kino) na terenie osiedla Dobramyśl. Szczepan Kaczmarek wchodził w skład komitetu honorowego budowy tego obiektu. W Gostyniu był osobą cieszącą się szacunkiem i poważaniem. W powiecie odgrywał dominującą rolę w życiu politycznym. Jako prezes wielu organizacji politycznych i społecznych uczestniczył w różnych uroczystościach odbywających się na terenie miasta. Dwukrotnie w zastępstwie burmistrza wygłaszał z balkonu Ratusza okolicznościowe przemówienia. Miało to miejsce w 1928 roku z okazji Święta 3 Maja i w 1936 roku w rocznicę, „cudu nad Wisłą”. Gdy w lipcu 1934 roku południowe rejony Polski nawiedziła powódź, włączył się do akcji niesienia pomocy poszkodowanym, pracując w miejskim i powiatowym Komitecie Pomocy Powodzianom. Był członkiem Społecznego Komitetu Radiofonizacji Gostynia. Udzielał się również w Komitecie Propagandowym do Walki z Gruźlicą oraz w komitetach organizujących Tydzień Propagandy Trzeźwości i Tydzień Obrony Przeciwpozarowej. W 1921 roku jako poseł Sejmu Ustawodawczego uczestniczył w Zjeździe Katolickim w Bydgoszczy, a w 1928 roku przygotowywał Ogólnopolski IX Zjazd Katolicki w Gostyniu. W okresie międzynarodowego kryzysu gospodarczego pracował w Lokalnym Komitecie Funduszu Pracy pomagając organizować akcje pomocy bezrobotnym. Na cel ten przeznaczono pieniądze uzyskane z kwesty ulicznej oraz zysk ze spektaklu, „Kłopoty pana Złotopolskiego” Henryka Zbierchowskiego. Otwar-

to także przeznaczoną dla bezrobotnych świetlicę znajdującą się na Rynku, w domu nr 15. Jako przewodniczący Komitetu Kolonii Letnich Szczepan Kaczmarek organizował co roku wakacje dla najuboższych dzieci. W 1931 roku 60 chłopców wypoczywało w lasach koło Koszkowa, na terenie majątku Wojewody Poznańskiego hr. Rogera Raczyńskiego, rok później 100 chłopców obozowało w lesie pod Stankowem, a 45 dziewcząt w Kosowie. W 1935 roku bawiło się na koloniach letnich już 168 dzieci. Na organizowanych półkoloniach wypoczywało w 1936 roku 200 najbiedniejszych dzieci. Liczba ta z roku na rok wzrastała. Dłatego w czasie trwania „Tygodnia Dziecka” w 1937 roku Szczepan Kaczmarek zwrócił się do społeczeństwa z prośbą o wsparcie finansowe prowadzonej przez niego akcji. Dzięki temu także w następnych latach dzieci mogły wypoczywać na koloniach. Szkołą w Gostyniu kierował od 1926 roku do wybuchu II wojny światowej. Największe problemy, z jakimi się borykał to brak kadry pedagogicznej i trudne warunki lokalowe. (W roku szkolnym 1930/1931 17 nauczycieli przekazywało wiedzę 780 uczniom). Kierownik szkoły był wielkim przyjacielem harcerzy. Przy jego poparciu ożywioną działalność prowadziła II Drużyna Harcerska im. Zawiszy Czarnego i utworzona została żeńska II Drużyna Harcerska im. Emilii Plater. Od 1 września 1929 roku do wybuchu wojny był także kierownikiem gostyńskiej Publicznej Szkoły Dokszałcającej Zawodowej, która mieściła się w budynku szkoły powszechnej. Wykładał też na Niedzielnym Uniwersytecie Ludowym Rolnym i pracował w sprawującym nadzór nad tą wyższą uczelnią ludową dla pozaszkolnej młodzieży wiejskiej Towarzystwie NULR. W 1931 roku za swą pracę dla

rozwoju szkolnictwa otrzymał srebrny Krzyż Zasługi nadany przez Prezesa Rady Ministrów. 19 października 1939 roku wraz z innymi mieszkańcami powiatu gostyńskiego został aresztowany i umieszczony w izbie posterunku policyjnego w Ratuszu, później w piwnicy. 21 października 1939 roku po wysłuchaniu aktu oskarżenia i wyroku śmierci został wyprowadzony na Rynek, gdzie zginął rozstrzelany.

Kartoteka Uczestników Powstania Wielkopolskiego 1918-1919 ze zbiorów Archiwum Gabinetu Pamiątek Historycznych Eligiusza Tomkowiaka w Dopiewie; Gostyński Słownik Biograficzny.

Malwina Tomkowiak

Kajdasz Wincenty (1894-1969), powstaniec wielkopolski, 4 kompania średzka. Ur. 10 kwietnia 1894 r. w Środzie, jako siódme dziecko Tomasza i Anieli zd. Balcerzak. Po ukończeniu Grundschnule w Środzie w 1908 r. przez dwa lata pracował jako pomocnik budowany. 1 kwietnia 1910 r. podjął naukę zawodu u znanego w Środzie przedsiębiorcy budowlanego Telesfora Schmidta. 1 kwietnia 1914 r. ukończył naukę zawodu uzyskując dyplom w zawodzie murarz. Latem 1914 r. został wcielony do armii niemieckiej jako poddany cesarza Wilhelma. Po półrocznym szkoleniu został skierowany na front bałkański. W 1916 r. jednostka Wincentego Kajdasza trafiła na pół roku do śmiertelnych okopów pod Verdun we Francji. Jesienią 1916 r. został ciężko ranny w szyję i kontuzjowany w kolano. Blisko pół roku przebywał w niemieckim szpitalu, a następnie został zwolniony z wojska na dalsze leczenie. W domu zastał go wybuch powstania, do którego się zgłosił się wraz z bratem Wacławem i szwa-

grem Antonim Mielochem. Wszystkich wcielono do 4 kompanii średzkiej. Walczył na linii Kcynia, Szubin, Inowrocław. Był podoficerem, dowódcą sekcji plutonu wywiadowczego. 18 października 1919 r. zawarł związek małżeński z Marianną Macioszczyk. Miał jednego syna Czesława (15 lipca 1920-14 października 1971). Po zwycięskim powstaniu wyjechał do zniszczonej wojną Francji, by ją odbudowywać i zarobić pieniądze dla rodziny. Na wezwanie kościoła by każdy obywatel pomógł odbudować odrodzoną Ojczyznę, większość przesłanych pieniędzy Marianna (żona) przekazała kościołowi. Z pobytu we Francji pozostało pieniędzy na skromny domek przy ul. Dolna 13 w Środzie. W czasie zawieruchy II wojny światowej na taki skromny domek nie było chętnego Niemca i dlatego rodzina Wincentego Kajdasza nie była eksmitowana i jej nie wywieziono. Problem był innego rodzaju. Niemcy uważali powstańców za zdrajców, ponieważ ci w czasie I wojny światowej przysięgali wierność cesarstwu niemieckiemu. W czasie okupacji niemieckiej wielokrotnie przebywał w średzkim ratuszu jako zakładnik na wypadek gdyby cokolwiek stało się jakiemś Niemcowi. Po wojnie starać się musiał o potwierdzenie uprawnienia prowadzenia rzemiosła murarskiego, ponieważ nowe władze nie honorowały dokumentów przedwojennych, a co dopiero „rozbiorowych”. Otrzymał Kartę Rzemieślniczą nr 360/46 z dnia 17 sierpnia 1946 r. W czasie swojej działalności zawodowej remontował wieżę kościelną i tzw. „starą pocztę” u zbiegu ul. Jażdżewskiego i Górki. Intensywne życie i przeżycia związane z I wojną światową, powstaniem wielkopolskim, odbudową Polski, II wojną światową w połączeniu z wadą serca, spowodowały

śmierć, która nastąpiła 20 czerwca 1969 r. Spoczywa na cmentarzu parafialnym w Środzie Wlkp. Jego nazwisko figuruje na tablicy Powstańcy Wielkopolscy 1918-1919 odsłoniętej w 2005 r. i w książce „Ziemia Średzka w dobie powstania wielkopolskiego 1918-1919” wyd. w 2009 r. praca zbiorowa pod kierunkiem prof. Janusza Karwata; w książce „Uczestnicy powstania wielkopolskiego 1918-1919 z ówczesnych granic powiatu średzkiego”, wyd. w 2017 r., aut. Danuta Wojciegowska, Bogdan Jarosz, str. 110, poz. 563; a także w książce pt. „Środa w latach 1918/19”, wyd. w 2018 r., aut. Jędrzej Machajewski str. 49 i 54. Odznaczony: Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski (leg. nr Ł- 54373 z dn. 18.12. 1968 r.), Medalem Niepodległości (leg. nr 6364-24/1468), Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym (leg. nr C-3051 z 24.01.1958 r.).

Dokumeny w posiadaniu rodziny.

Bernard Kajdasz, Marian Kajdasz

Kajoch Ludwik (1877-1973), urodził się 19 lipca 1877 roku w Wydawach koło Ponieca, w powiecie gostyńskim. Jego rodzicami byli: Michał Kajoch, wódcarz w tamtejszym majątku Mycielskich i Anna z Ratajczaków. Rodzina wódcarza była wielodzietna. Ludwik miał trzy siostry: Annę (ur. 1879), Józefę (ur. 1883) i Jadwigę oraz trzech braci: Jana (ur. 1885), Piotra (ur. 1889) i Antoniego (ur. 1893). Ukończył szkołę powszechną w Poniecu. W latach 1901-1904 uczył się zawodu u mistrza kołodziejskiego Józefa Pawlickiego w Golinie Wielkiej w powiecie rawickim. Po zdaniu egzaminu czeladniczego pracował najpierw w Sarbinowie, potem w Poznaniu. Od 1906 roku do września

1907 roku pracował jako stolarz w firmie Hirschbach w Głogowie. Tam został powołany do służby wojskowej, którą odbywał od października 1907 roku do września 1909 roku w Poczdamie. Po zwolnieniu z wojska nadal pracował w Głogowie. Podczas I wojny światowej, od 2 sierpnia 1914 roku do grudnia 1918 roku, służył w armii niemieckiej, walcząc jako artylerzysta na froncie zachodnim (m. in. pod Verdun), ale także wschodnim. W 1915 roku otrzymał Krzyż Żelazny II klasy. Zwolniony z wojska 17 grudnia 1918 roku w stopniu sierżanta, wrócił w rodzinne strony. Po wybuchu powstania wielkopolskiego zgłosił się, na początku stycznia 1919 roku, do batalionu gostyńskiego. Przydzielony został do kompanii Wacława Koteckiego. Objął obowiązki dowódcy plutonu walczącego na odcinku pawłowickim, m. in. w rejonie Robczyska i Nowej Wsi. 15 kwietnia 1919 roku został przeniesiony do rezerwy. Zamieszkał wtedy najpierw w Poniecu, a potem w Sowinach, gdzie pracował jako kołodziej. W latach 1920-1922 był zatrudniony w zakładach Hipolita Cegielskiego w Poznaniu jako modelarz. Następnie od 1922 roku do 1935 roku pracował w tym samym charakterze w Fabryce Maszyn i Odlewni w Lesznie, będącej własnością inż. Adolfa Pachtera. W 1935 roku założył w Lesznie przy ul. G. Narutowicza 46 (dzisiaj 77) własną odlewnię mosiądzu i modelarnię. W 1944 roku okupant niemiecki zakład zlikwidował. Weześniej, bo w 1940 roku, Niemcy zabrali mu parcelę przy ul. A. Asnyka 2, wraz z materiałami budowlanymi, przeznaczonymi na budowę odlewni, a w styczniu 1942 roku wysiedlili go z mieszkania przy Nowym Rynku 18. Od 1944 roku pracował jako modelarz w Fabryce Pomp w Lesznie, przejętej

przez Niemca Artura Krämera. Po wyzwoleniu Leszna spod okupacji niemieckiej uruchomił ponownie, na co zgodę uzyskał już w lutym 1945 roku, odlewnię i modelarnię przy ul. G. Narutowicza. Firma istniała do września 1958 roku – do czasu przejścia jej właściciela na emeryturę. Ludwik Kajoch, mieszkając w Głogowie, należał do tamtejszego związku kolarskiego. W okresie międzywojennym był członkiem związków kombatanckich, m. in. Związku Powstańców Wielkopolskich. Po 1950 roku należał do Cechu Rzemiosł Różnych w Lesznie, a w latach 1964-1973 był także członkiem Związku Bojowników o Wolność i Demokrację. Za udział w powstaniu wielkopolskim został mianowany (w 1973 roku) na stopień podporucznika W. P. w stanie spoczynku. Uchwała Rady Państwa nr 03.23-0.275 z dnia 23 marca 1973 odznaczony został Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym Wniosek uzasadniono w sposób następujący: *Kolega Kajoch Ludwik brał udział z bronią w rękę w Powstaniu Wielkopolskim 1918/19 od dnia 9. I. 1919 r. do 15. IV. 1919 r. w walkach o Nową Wieś, Robczysko i Przybinię. Dowódcą był kapitan Kotecki. W dniu 19. II. 1919 r. wcielony został do 6 pułku Strzelców Wielkopolskich i w pułku tym służył do zwolnienia go z wojska tj. dnia 15. IV. 1919 r. /.../ Zmarł 2 lipca 1973 roku w Lesznie i został pochowany na tamtejszym cmentarzu parafialnym przy ul. Kąkolewskiej. Związek małżeński zawarł w 1911 roku w Pawłowicach z Marią Magdaleną Masztalerz, córką gospodarza Wojciecha Masztalerza z Robczyska. Małżeństwo miało dwoje dzieci: Pelagię (ur. 1912) i Władysława (ur. 1920). Pelagia została żoną Franciszka Piwonias, pracownika Polskich Kolei Państwowych. Władysław był doc. dr.*

hab. w Instytucie Odlewnictwa w Krakowie, wybitnym specjalistą w dziedzinie odlewnictwa ciśnieniowego.

A. Piwoń, Ludwik Kajoch – powstanie wielkopolski, „Przyjaciel Ludu” 2013, nr CXXVII-CXXVIII, s. 37-39; Kartoteka Uczestników Powstania Wielkopolskiego 1918-1919 ze zbiorów Archiwum Gabinetu Pamiątek Historycznych Eligiusza Tomkowiaka w Dopiewie; Gostyński Słownik Biograficzny; Lista odznaczonych.

Bogdan Czerwiński

Kalkowski Michał (?-1920). 10 października 1900 r. zawarł w Szlezwiku Holsztynie związek małżeński z urodzoną 31 stycznia 1876 r. w Kamionce k/Lubasza Marią Kloss, córką Jana Klossa i jego żony Katarzyny Rogata. Z małżeństwa tego urodziły się dzieci: najstarszy syn Stefan, potem urodziła się córka Agnieszka (1903-1983) – zamężna Woler, a w Budzynie w 1907 r. syn Jan (zm. 11 listopada 1977 r.), w 1909 r. syn Roman, który wkrótce zmarł. W 1915 r. przyszła na świat córka Jadwiga, a w 1919 r. Władysława. Obydwie córki również zmarły. Brał udział w I wojnie światowej w oddziale sanitarnym. Michał Kalkowski wymieniony jest w spisie uczestników Powstania Wielkopolskiego zamieszczonym w książce autorstwa Krystyny Kościelnej „Powstanie Wielkopolskie 1918 - 1919 na terenie Budzyna” wydanej

w 2006 w opracowaniu jej syna Tomasa Kościelnego SDB na podstawie pracy dyplomowej autorki napisanej w 1959 roku. W czasie powstania był sanitariuszem w szpitalu polowym w Budzynie. Miał stopień st. sierżanta sanitarnego. Brak bliższych danych co do udziału w powstaniu w/w. W 1920 r. zmarł na Syberii. 4 lipca 1944 r. w Budzynie zmarła jego żona Maria.

Krystyna Kościelna, Powstanie Wielkopolskie 1918 -1919 na terenie Budzyna, Szczecin 2006; Praca zbiorowa, Ujście przez wieki. Szkice z historii miasta, Ujście 2013, Mikołaj Pietraszak Dmowski – Ostatni ujski burmistrz II RP; USC Budzyna, akt zgonu 22/1944, AP – O/P, USC Budzyna, akt urodzenia nr 109/1907, Parafia Budzyna, księga chrztów 48/ 1909, Parafia Budzyna, księga chrztów 36/1915, Parafia Budzyna, księga chrztów 38/1919. Informacje rodzinne Janina Bornikowska.

Ewa Kabat

Kaniewski Kazimierz (1897-1942), przyszedł na świat 1 marca 1897 roku w Jarocinie w rodzinie mistrza krawieckiego Marcina i Michaliny z domu Śniadej. W latach 1903-1912 uczęszczał do szkół w Jarocinie, a w latach 1912-1914 do Gimnazjum Marii Magdaleny w Poznaniu. Przed wybuchem wojny uzyskał świadectwo dojrzałości. Podczas nauki w gimnazjum wstąpił do Polskiej Drużyny Strzeleckiej przy Towarzystwie To-

Michał Kalkowski

Kazimierz Kaniewski

masza Zana. W wyniku porozumienia członków tej organizacji po wybuchu I wojny światowej, 5 sierpnia 1914 roku zgłosił się jako ochotnik wojenny do Fortecznego Oddziału Telegraficznego w Poznaniu. Po przejściu 3-miesięcznego szkolenia, 15 listopada 1915 roku został wysłany jako telegrafista w Korpusie „Posen” na front wschodni w rejon Łodzi, gdzie pozostawał do 17 grudnia 1914 roku. Uczestniczył w walkach nad Pilicą, pod Sochaczewem, w ofensywie 1915 roku od Przasnysza przez Różanę, Ostrołękę, Białystok, Lidę i Mińsk. Otrzymał następnie przydział jako telegrafista przy centrali telefonicznej sztabu Korpusu „Posen”, a służbę na tym stanowisku pełnił do kwietnia 1915 roku. Otrzymał wówczas przydział do oddziału telegraficznego 83. Dywizji Piechoty, gdzie służył kolejno jako telegrafista w sekcji budowlanej, w brygadzie, pułku i batalionie piechoty. 31 grudnia 1915 roku otrzymał awans na starszego szeregowego. Od 1917 roku został przeniesiony na stanowisko telegrafisty do sztabu powyższej dywizji, gdzie służył do końca wojny. Brał udział w działaniach pod Baranowiczami, w Galicji, na Bukowinie oraz pod Czerniowcami. W latach 1915-1917 uczestniczył w Kursie na Aspirantów Oficerskich (po 4 tygodnie) zorganizowanym przy oddziale telegraficznym 83. Dywizji Piechoty. Po wygaśnięciu walk na froncie wschodnim został przeniesiony na front zachodni i służył we Flandrii, nad rzeką Sommą oraz w Alzacji. W dniu 19 kwietnia 1918 roku został odznaczony Żelaznym Krzyżem II klasy. 1 czerwca 1918 roku otrzymał awans na kaprala, a 14 czerwca na podoficer nadliczbowego. Kiedy w listopadzie 1918 roku wybuchła w Niemczech rewolucja, przebywał na urlopie w rodzinnym domu w Jarocinie. Po zde-

mobilizowaniu z wojska niemieckiego, 11 listopada 1918 roku wstąpił na ochotnika do Polskiego Oddziału Garnizonu Jarocińskiego. W grudniu 1918 roku dowodził oddziałem straży pogranicznej w Robakowie na rzeką Prosną. W styczniu 1919 roku był mężem zaufania na poczcie w Jarocinie. 15 stycznia 1919 roku został na własną prośbę przeniesiony do I Baonu Telegraficznego Wielkopolskiego w Poznaniu, gdzie otrzymał awans na plutonowego. W lutym i marcu 1919 roku został urlopowany i na zlecenie Naczelnej Rady Ludowej w Poznaniu uczestniczył jako agitator w pracach plebiscytowych na Warmii i Mazurach. W marcu 1919 roku powrócił do I Baonu Telegraficznego Wielkopolskiego. Z dniem 1 marca 1919 roku został przeniesiony do II Baonu Telegraficznego Wielkopolskiego, gdzie otrzymał awans na sierżanta liniowego. 26 czerwca 1919 roku otrzymał awans na podporucznika, a lipcu mianowany dowódcą plutonu w 1. kompanii II Baonu Telegraficznego Wielkopolskiego. We wrześniu 1919 roku został mianowany oficerem łączności Grupy Operacyjnej gen. Konarzewskiego, która prowadziła działania w rejonie Połocka (front wschodni). W grudniu 1919 roku został odkomenderowany czasowo jako zastępca szefa łączności do 2. Dywizji Piechoty Legionów pełniąc jednocześnie w zastępstwie obowiązki dowódcy 2. Kompanii Telegraficznej. Z początkiem stycznia 1920 r. powrócił do 1. Kompanii II Baonu telegraficznego Wielkopolskiego. W marcu 1920 roku na miesiąc został wyznaczony, w zastępstwie urlopowanego kpt. Ertla, szefem łączności 14. Dywizji Piechoty Wielkopolskiej i jednocześnie dowódcą 14. Kompanii Telegraficznej. Od 24 listopada 1920 roku objął te stanowiska na stałe. 5 lutego 1921 roku otrzymał

awans na porucznika wojsk technicznych. 30 kwietnia 1921 roku został bezterminowo urlopowany. W maju 1921 roku zajmował stanowisko kierownika Wydziałów Personalnego i Materialnego Komitetu Obrony Górnego Śląska w Poznaniu i dwukrotnie przebywał na terenie walk na Śląsku. W 1921 roku podjął studia prawnicze na Uniwersytecie Poznańskim. Po ukończeniu studiów odbył aplikację sądową w okręgu Sądu Apelacyjnego w Toruniu. 5 marca 1923 roku zdał egzamin sądowy i pełnił funkcję asesora sądowego, sędziego powiatowego oraz Naczelnika Sądu w Działdowie. 11 października 1930 roku został mianowany sędzią Sądu Okręgowego w Toruniu. W 1931 roku pracował w Sądzie Apelacyjnym w Toruniu. 31 grudnia 1931 roku na własną prośbę odszedł ze służby sądowej i przeszedł od 1 stycznia 1932 roku do zawodu adwokackiego w Poznaniu, który wykonywał do wybuchu wojny. Od sierpnia do września 1928 roku przeszedł 6-tygodniowe ćwiczenia rezerwy w kompani telegraficznej 4. Dywizji Piechoty. W 1931 roku zawarł związek małżeński z Klarą z domu Naliszewską. W 1932 roku otrzymał awans na kapitana rezerwy. W marcu 1939 roku objął funkcję doradcy prawnego Związku Powstańców Wielkopolskich w Poznaniu. Na przełomie marca i kwietnia 1939 roku przeszedł 6-dniowy kurs w zakresie służby dozorowania. 24 sierpnia 1939 roku został zmobilizowany do składnicy dozorowania DOK VII. Wraz ze swoją jednostką podjął ewakuację i przez Warszawę przedostał się na południe kraju, gdzie 19 września przekroczył granicę z Węgrami. W czerwcu 1940 roku wyjechał do Jugosławii. Z Belgradu podjął dalszą podróż jako uchodźca cywilny „Orient Expressem” przez Bułgarię do Turcji, skąd droga

morską dostał się do Hajfy i dalej do Latrun, gdzie znajdował się Ośrodek Zapasowy Brygady Strzelców Karpackich. 2 lipca 1940 roku został przyjęty do Wojska Polskiego oraz wyznaczony pomocnikiem dowódcy Kompanii Gospodarczej Ośrodka Zapasowego Brygady Strzelców Karpackich 1245 w Latrun. Zmarł 27 lipca 1942 roku na udar cieplny w Szpitalu nr 16 w Kermanszah w Persji, pochowany na Cmentarzu Polskim w Khanaqin w Iraku. Przynależał do Stowarzyszenia Rezerwistów Wojsk Łączności w Poznaniu oraz Związku Obrony Kresów Zachodnich w Poznaniu. Został odznaczony Orderem Wojennym *Virtuti Militari* V klasy, Krzyżem Walecznych, Medalem Dziesięciolecia Odzyskanej Niepodległości, odznaką Frontu Litewsko-Białoruskiego oraz odznaką Wojsk Wielkopolskich.

CAW, Akta Personalne Kazimierza Kanińskiego, sygn. AP 9998; Archiwum rodzinne.

Bartosz Kruszyński

Kasprzak Stanisław (1878-1964), urodził się dn. 3 sierpnia 1878 roku w Orzeszkowie w pow. średzkim. Był synem Tomasza i Marianny z Kaczmaraków. Gospodarował w gospodarstwie, które objął po rodzicach. Zawarł związek małżeński z Martą Taciak. Mieli ośmioro dzieci. W 1910 roku wyjechał wraz z rodziną do Niemiec, gdzie pracował jako górnik w kopalni węgla. Po sześciu latach pobytu w Westfalii powrócił do Polski na swoje gospodarstwo w Orzeszkowie. W 1918 roku wziął udział w Powstaniu Wielkopolskim. Po jego zakończeniu kontynuował pracę na roli. W 1938 roku w wieku 60 lat przekazał gospodarstwo swojemu najstarszemu synowi. Przez cały okres trwania II woj-

ny światowej ukrywał się przed Niemcami. W 1940 roku zmarła jego żona Marta, która wówczas przebywała na wysiedleniu za Warszawą. Stanisław nie pojawił się na pogrzebie. Po zakończeniu wojny, w 1945 roku wrócił do Orzeszkowa. Zmarł w Orzeszkowie w dniu 10 grudnia 1964 roku. Spoczywa na cmentarzu parafialnym w Gieczu. Jego grób oznaczony krzyżem powstańczym z inicjatywy Stowarzyszenia Rodzin Powstańców Wielkopolskich w Środzie Wlkp. Jego nazwisko figuruje w książce pt. „Ziemia Średzka w dobie Powstania Wielkopolskiego 1918-1919” praca zbiorowa pod red. prof. Janusza Karwata (str. 207, poz. 222) i w książce pt. „Uczestnicy Powstania Wielkopolskiego 1918-1919 z ówczesnych granic powiatu średzkiego” aut. Danuta Wojciegowska – Bogdan Jarosz.

Dokumenty ze zbiorów rodzinnych.

Stanisław Kasprzak

Katarzyński Antoni (1896-1920), urodził się 12 maja 1896 roku w Gostyniu. Syn Ignacego i Antoniny z domy Staśkiewicz. W Gostyniu ukończył szkołę powszechną, a później handlową. 18 sierpnia 1914 roku powołano go do służby wojskowej w armii niemieckiej. Jego zainteresowania techniczne, a także znajomość obsługi silników sprawiły, iż przydzielono go do jednostki samochodowej. W niej pozostał do 31 grudnia 1915 roku, kiedy na skutek usilnych starań został skierowany do szkoły pilotów. Po jej ukończeniu otrzymał przydział do 218. polowej eskadry lotniczej, latającej na dwumiejscowych samolotach zwiadowczych. W jednostce tej służył do końca I wojny światowej, wykonując blisko 350 lotów bojowych. Po powro-

cie do Wielkopolski jeszcze w grudniu 1918 roku wziął udział w walkach powstańczych. W styczniu 1919 roku zgłosił się ochotniczo do lotnictwa. 28 kwietnia 1919 roku został przydzielony jako instruktor do Szkoły Pilotów Stacji Lotniczej Ławica. Raporty, które składał u przełożonych z prośbą o skierowanie go do jednostki frontowej przyniosły skutek dopiero 8 grudnia 1919 roku. Otrzymał wówczas przydział do 4 Eskadry Lotniczej stacjonującej w Wilnie. W maju 1920 roku znalazł się wśród pilotów nowo utworzonej 11. Eskadry Niszczycielskiej. Ze względów obiektywnych w tej fazie wojny nie mógł brać udziału w walkach frontowych (nagła ewakuacja lotniska wymuszona działaniami wojennymi i reorganizacja jednostki). Dopiero w okresie walk odwrotowych i ofensywy sierpniowo-wrzesniowej Polaków mógł wykazać swój kunszt pilota. W lipcu 1920 roku jako pilot Oddziału Lotniczego Szefostwa Lotnictwa I Armii i w sierpniu jako członek 12 Eskadry Wywiadowczej wykonał wiele lotów zwiadowczych i szturmowych. Niemożliwe jest dziś ustalenie dokładnej ich liczby oraz wyników. Zginął 21 września 1920 roku, wykonując kolejne zadanie bojowe. Pogrzeb podchor. Antoniego Katarzyńskiego odbył się 22 września 1920 roku na cmentarzu w Białymstoku. 30 października 1920 roku rozkazem dowódcy 2 Armii gen. Rydzas-Śmigłego został awansowany pośmiertnie za waleczność do stopnia podporucznika Wojska Polskiego.

Podporucznik-pilot Katarzyński Antoni, (w:) Ku czci poległych lotników. Księga pamiątkowa, pod red. M. Romeyki, Warszawa 1933, s. 318; T. Kopański, Niedoceniony bohater „Cudu nad Wisłą”, „Skrzydłata Polska” 1996, nr 6, s. 50-53; R. Czub, Gostyński bohater „Cudu nad Wisłą”: podporucznik

pilot Antoni Katarzyński, „Gazeta Gostyńska” 1998, nr 4, s. 37-38; USC Gostyń; R. Tomaszewski, *Wysilek militarny i materialny*, s. 138-139; *Kartoteka Uczestników Powstania Wielkopolskiego 1918-1919 ze zbiorów Archiwum Gabinetu Pamiątek Historycznych Eligiusza Tomkowiaka w Dopiewie*; *Gostyński Słownik Biograficzny*.

Eligiusz Tomkowiak

Każmierczak Antoni (1898-1989), urodził się 17 stycznia 1898 roku w Czarkowie w rodzinie chłopskiej. Syn Piotra i Katarzyny. W miejscowości rodzinnej uczęszczał do szkoły elementarnej. Od 7 stycznia 1919 roku brał udział w powstaniu wielkopolskim na odcinku Grupy „Leszno”. Służył w oddziale por. Leona Włodarczaka. Walczył m. in. pod Pawłowicami. Służbę wojskową kontynuował w 60. pułku piechoty, uczestnicząc w wojnie polsko-bolszewickiej. Do rezerwy przeniesiony został w lipcu 1921 roku. Cztery lata później zawarł związek małżeński z Marią Sadowską i osiadł w Rokosowie, gdzie pracował jako robotnik rolny. Po II wojnie światowej po nabyciu ziemi (reforma rolna) prowadził własne gospodarstwo rolne. Był członkiem ZBoWiD. 24 czerwca 1972 roku został awansowany na stopień podporucznika w stanie spoczynku. Zmarł 21 kwietnia 1989 roku. Pochowany został na cmentarzu parafialnym w Poniecu. Odznaczony był m. in. Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski. Uchwałą Rady Państwa nr 12.17-0.1048 z dnia 17 grudnia 1958 roku odznaczony Wielkopolskim Krzyżem Powstańcym. Wniosek uzasadniono następująco: *Brał czynny udział z bronią w ręku ochotniczo od 07.01.1919 w Oddziale Powst. druha sierżanta Leona Włodarczaka z którego to oddziału powstała późniejsza 2 Kompania 6 Pułku*

Strzelców Wlkp. (60 p. p.). Na odcinku bojowym brał udział w Pawłowicach, pod Zbąszyniem i Bydgoszczą. W lipcu 1921 został ze służby wojskowej zwolniony w stopniu szeregowca. Jest samodzielny rolnikiem na 7-hektarowym gospodarstwie. Udział w Powstaniu Wlkp. udowodnił poświadczeniem 2 towarzyszy broni w tym b. dow. kompanii powstańczej na odcinku Poniec.

R. Tomaszewski, *Wysilek militarny i materialny*, s. 140; *Kartoteka Uczestników Powstania Wielkopolskiego 1918-1919 ze zbiorów Archiwum Gabinetu Pamiątek Historycznych Eligiusza Tomkowiaka w Dopiewie*; *Gostyński Słownik Biograficzny*; *Lista odznaczonych*.

Ewelina Tomkowiak

Każmierczak Michał (1884-1960), urodził się w miejscowości Śmiłowo pod Poniecem, w rodzinie Piotra i Agnieszki z domu Larska. Ukończył 7-klasową szkołę powszechną. W latach 1904-1906 odbył służbę wojskową w 37 pułku piechoty w Krotoszynie. Działał w Towarzystwie Gimnastycznym „Sokół” (1906-1914). Po wybuchu I wojny światowej został zmobilizowany do wojska pruskiego 4 września 1914 roku. Skierowano go na front wschodni w rejon Baranowicz. 9 sierpnia 1917 roku na polecenie swojego dowódcy kompanii ppor. Bronisława Sikorskiego uprzedzał Polaków w armii rosyjskiej o planowanym ataku gazowym. Oddziały rosyjskie wycofały się w porę, nie ponosząc strat. W armii niemieckiej awansował do stopnia sierżanta. W listopadzie 1918 roku powrócił do Ponieca i natychmiast włączył się w nurt pracy niepodległościowej. Po wybuchu powstania wielkopolskiego zorganizował w Poniecu polski oddział, nad którym objął komendę.

7 stycznia 1919 roku na rozkaz por. Bernarda Śliwińskiego wyruszył z odsieczą do Pawłowic, zajmując wioskę. Po zluzowaniu, w dniu następnym, przez oddziały gostyńskiej, jego kompania weszła do walki m. in. o Janiszewo, Miechcin i Waszkowo. Z wniosku podpisanego przez sierż. Rosika, dowódcy 5 kompanii 6 Pułku Strzelców Wielkopolskich, o przyznanie mu orderu *Virtuti Militari* wynika, iż 26 stycznia 1919 roku przeprowadził atak na wioskę Miechcin, zdobywając 4 kulomioty, 2 miotacze min, wiele karabinów, amunicji i innych materiałów wojennych, biorąc 9 jeńców do niewoli. Brał też ze swoją kompanią udział w potyczkach pod Sowinami, gdzie zdobył liczną broń i amunicję. 25 marca 1919 roku przerzucono jego kompanię pod Leszno, gdzie także wykazał się odwagą. W wojnie z bolszewikami w 1920 roku przeszedł cały szlak bojowy 60 Pułku Piechoty Wielkopolskiej (6 Pułk Strzelców Wielkopolskich). W dwudziestoleciu międzywojennym pozostał w ostrowskim pułku jako podoficer zawodowy, awansując do stopnia chorążego. W latach okupacji niemieckiej poszukiwany był przez Gestapo. Ukrywał się w Ostrowie Wlkp. Aresztowany został w 1943 roku. Do końca wojny przebywał w różnych obozach koncentracyjnych. Po zakończeniu działań wojennych powrócił do Ponieca. W latach 1945-1956 pełnił funkcję komendanta PW oraz prezesa miejscowego Koła ZBoWiD. Zmarł 20 stycznia 1960 roku w Poniecu. Pochowany został na miejscowym cmentarzu parafialnym. Odznaczony był Krzyżem *Virtuti Militari*, Krzyżem Niepodległości i wieloma innymi medalami. Uchwała Rady Państwa nr: 12.28-0.977 z dnia 28 grudnia 1957 roku odznaczony Wielkopolskim Krzyżem Powstańcym. Wniosek uza-

sadniono następująco: *Drugostronnie wymieniony brał udział z bronią w rękę w Powstaniu Wielkopolskim w czasie od 07.01.1919 r. do końca Powstania jako organizator i dowódca powstańczej kompanii ponieckiej, wówczas w stopniu sierżanta. Z zawodu jest ślusarzem maszynowym. Osiem lat pracuje jako górnik w Westfalii, gdzie jest członkiem Sokola. Jako żołnierz niemiecki w czasie I wojny światowej uprawia pracę konspiracyjną. Po Powstaniu zostaje żołnierzem zawodowy, armii polskiej, w której zostaje w 1935 r. przeniesiony w stan spoczynku. W 1939 r. jest dow. plutonu ponieckiej Obrony Narodowej z przydziałem do 55. p. piechoty. Bierze udział w kampanii wrześniowej. W 1943 r. aresztowany przez Niemców i osadzony w obozie w Karlstadt w Bawarii jako więzień polityczny. Przed 1939 r. jest prezesem Związku Powstańców Wielkopolskich. Po wojnie znowu reorganizuje ten Związek i jest jego prezesem. (...) Udział w Powstaniu udokumentował książeczką wojskową i dokumentem weryfikacyjnym. (...) Był żonaty miał troje dzieci: Józefa (ur. 16 maja 1912), Jana (20 maja 1913), Zofię (1 maja 1915 roku).*

Kartoteka Uczestników Powstania Wielkopolskiego 1918-1919 ze zbiorów Archiwum Gabinetu Pamiątek Historycznych Eligiusza Tomkowiaka w Dopiewie; Gostyński Słownik Biograficzny; Lista odznaczonych.

Barbara Tomkowiak

Klich Leon (1886-1973), urodził się 6 czerwca 1886 r. w Pakości, w rodzinie mistrza rzeźnickiego Józefa i Marianny z Soszyńskich. Ukończył naukę w miejscowej szkole powszechnej i podjął naukę zawodu w warsztacie ojca. Obowiązkową służbę wojskową odbył

Leon Klich

w 6 Pommersches Infanterie-Regiment Nr 49 w Gnieźnie. Po wybuchu I wojny światowej ponownie powołany do wojska pruskiego; w latach 1914-1915 walczył we Francji. Po powrocie z wojny założył rodzinę i prowadził własny warsztat ze sklepem rzeźniczo-masarskim w Rynku w Pakości. Po wybuchu powstania wielkopolskiego wraz z młodszym bratem Edmundem (1891-1967) wzięli czynny udział w ruchu powstańczym. Już 5 stycznia 1919 r. Leon wstąpił do oddziału pakoskiego. Pełnił warty przy komendzie miasta. Po przejęciu komisariatu policji i szkoły zorganizował tam wartownię i pełnił dalszą służbę. Jego udział w powstaniu poświadczyli byli dowódcy kompanii pakoskiej: Stanisław Stolpe i Władysław Poczekaj oraz miejscowi powstańcy: Marian Lipczyński, Roman Sment i Bolesław Ignacy Kamiński. Podczas II wojny światowej został wysiedlony z rodziną w grudniu 1939 r. do Generalnego Gubernatorstwa. Wpierw zamieszkał we wsi Prądocin w ówczesnym pow. Puławy, a od 1942 r. do końca wojny w Lublinie. Po powrocie do Pakości, nowe władze pozbawiły go warsztatu pracy i nie mógł wykonywać swojego zawodu. Aby utrzymać rodzinę, podjął pracę zarobkową w cukrowni. Należał do koła ZBoWiD w Pakości. Leon Klich był trzykrotnie żonaty. Pierwsza żona Stanisława z d. Marosz zmarła 5 marca 1923 r. w wieku 24 lat, osierocając 4-letnią có-

reczkę. Druga żona Marta z d. Szczukowska zmarła 21 lipca 1925 r., w wieku 24 lat. Pozostał po niej syn Bogdan. Trzecia żona Zofia z d. Czapla zmarła 2 czerwca 1960 r. Leon Klich zmarł 10 października 1973 r. w Pakości. Spoczął na miejscowym cmentarzu parafialnym. Pośmiertnie, 8 grudnia 1973 r. „za udział w Powstaniu Wielkopolskim” został awansowany na stopień podporucznika. Odznaczony Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym. Leon Klich był szlachetnym, mądrym i prawym człowiekiem. Przez całe pracowite życie przestrzegał zasad etyczno-moralnych i patriotycznych.

Henryk Łada, Udział społeczeństwa pakoskiego w Powstaniu Wielkopolskim 1918/19, Pakość 1978; Marek Puczkarski, Biogram Edmunda Klicha (w:) Powstańcy Wielkopolscy, Biogramy uczestników Powstania Wielkopolskiego 1918-1919, tom III, pod redakcją Bogusława Polaka, Poznań 2007, s. 107-108; Archiwum rodzinne Anny Bańkowskiej.

Anna Bańkowska

Klupś Michał (1895-1983), urodził się 28 września 1895 roku w Łęce Małej w rodzinie chłopskiej. Syn Jana i Marianny. Uczęszczał do szkoły powszechnej w Łęce Małej. Brał udział w I wojnie światowej jako żołnierz armii niemieckiej. Do 1918 roku walczył na froncie serbskim. Od 7 stycznia 1919 roku uczestniczył w powstaniu wielkopolskim, walcząc na odcinku Grupy „Leszno”. Służył w oddziale Leona Włodarczaka. Walczył m. in. pod Pawłowicami. Służbę wojskową kontynuował w 60. pułku piechoty. Brał udział w wojnie polsko-bolszewickiej. Do rezerwy przeniesiony został 6 stycznia 1921 roku. Dwa lata później zawarł związek małżeński z Marianną Wozignój z Teodoze-

wa, gdzie osiedlił się i prowadził gospodarstwo rolne. Był członkiem Kółka Rolniczego w Żytowiecku. W 1940 roku wysiedlony został do miejscowości Kurów w Generalnym Gubernatorstwie. Tam pracował w młynie. W marcu 1945 roku powrócił na gospodarstwo w Teodozowie. 24 czerwca 1972 roku awansowany został do stopnia podporucznika w stanie spoczynku. Zmarł 24 lipca 1983 roku. Pochowany został na cmentarzu w Żytowiecku. Odznaczony był m. in. Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski. Uchwała Rady Państwa nr: 12.17-0.1048 z dnia 17 grudnia 1958 odznaczony Wielkopolskim Krzyżem Powstańczy. Wniosek uzasadniono następująco: *Wymieniony brał czynny udział ochotniczo z bronią w rękę od dnia 07.01.1919 w oddziale powstańczym pod dow. druha Włodarczaka Leona na odcinku Grupy Leszno w Pawłowicach, późniejszy 2 komp. 6 p. Strz. Włkp. w stopniu szeregowca. Zwolniony ze służby wojskowej z 60 p. p. dnia 06.01.1921 r. (...) Z zawodu rolnik.*

R. Tomaszewski, Wysilek militarny i materialny, s. 142; Kartoteka Uczestników Powstania Wielkopolskiego 1918-1919 ze zbiorów Archiwum Gabinetu Pamiątek Historycznych Eligiusza Tomkowiaka w Dopiewie; Gostyński Słownik Biograficzny; Lista odznaczonych.

Barbara Tomkowiak

Kłós Kazimierz (1893-1974), urodził się 25 lutego 1893 r. w Kąkolewicach pow. Chodzież w rodzinie Jana Kłosa i Marianny z Surmów. Rodzice jego prowadzili gospodarstwo w Kąkolewicach. Kazimierz miał sześć siostr – starsze to Maria, Julianna i Stanisława, a młodsze Pelagia, Marta i Wiktorja. Uczęszczał do szkoły powszechnej w Budzynie

i w 1906 roku razem z siostrami Wiktorją (ur. 22 grudnia 1895) i Martą (ur. 2 lipca 1898) uczestniczył w strajku szkolnym dzieci polskich, które odmówiły odpowiadania w języku niemieckim na lekcji religii. W tym czasie jego ojciec już zmarł. Po ukończeniu szkoły w 1908 r. został przez matkę oddany na naukę zawodu do piekarni w Chodzieży, która mieściła się przy obecnej ul. Żeromskiego w pobliżu Liceum Ogólnokształcącego. 31 grudnia 1912 r. ukończył naukę zawodu i otrzymał świadectwo czeladnicze. Wyjechał do Westfalii, do miejscowości Krähfeld (Krejfled), gdzie doskonalił się w zawodzie pracując w piekarni. W grudniu 1914 r., po wybuchu I wojny światowej został powołany do armii pruskiej. Służył w artylerii i walczył na terenie Francji. Po demobilizacji wrócił do domu. 6 stycznia 1919 r. zgłosił się do oddziału powstańczego w Budzynie. Początkowo pod dowództwem ppor. Leona Polcyna, potem ppor./płk Ignacego Wegnera (1897-1992) w szeregach kompanii budzyńskiej pełnił służbę wartowniczą i brał udział w walkach o Chodzież. Po utworzeniu w Budzynie drużyny gońców konnych został do niej przydzielony. Został odkomenderowany razem z kolegą Sylwestrem Ksyckim do wsi Grabówko z zadaniem utrzymywania łączności pomiędzy Grabówkiem a wsią Marunowo w powiecie czarnkowskim. Następnie zostali przeniesieni do Ostrówek i tam

Kazimierz Kłós

utrzymywali łączność między miejscowościami Ostrówki, Stróżewo, Trzaskowice. Jako dowódcę, w tym czasie, podaje w swoim życiorysie Floriana Gawlika. 18 kwietnia 1919 r. został na własną prośbę zwolniony z wojska – w tym dniu zmarła jego matka – wdowa i był zmuszony zająć się pozostawionym gospodarstwem rolnym i pomóc siostrom w jego prowadzeniu. Ponownie do wojska został powołany 20 sierpnia 1920 r., skierowany do 14 Pułku Artylerii Polowej Wielkopolskiej w Poznaniu i wysłany na front polsko-bolszewicki. 1 grudnia tego samego roku został bezterminowo urlopowany, a 21 marca 1923 r. przeniesiony do rezerwy. 31 grudnia 1933 r. otrzymał przydział do „pospolitego ruszenia z bronią”. 5 marca 1921 r. przybył do Poznania i podjął pracę jako posterunkowy w konnym plutonie Policji Państwowej. 7 czerwca 1922 r. zawarł w Poznaniu związek małżeński z, urodzoną 1 maja 1904 r. we Wrześni, Stanisławą Raychowiak, córką Wojciecha Raychowiaka i Katarzyny z Szymczaków. Pierwszy urodził się w Poznaniu syn Zygmunt (23 marca 1923 – 10 stycznia 1929). Na skutek nieszczęśliwego wypadku (potrącenie przez samochód podczas służby) doznał trwałego uszczerbku na zdrowiu i z dniem 31 maja 1931 r. został przeniesiony w stan spoczynku otrzymując policyjną emeryturę. 17 grudnia 1934 r. urodziła się córka Maria. W 1937 r. zamieszkał w Rogoźnie. Skorzystał z okazji i wynajął piekarnię. Zatrudnił również czeladnika i w marcu 1938 r. uruchomił własny zakład piekarniczy. Prowadził go do czasu, gdy zatrudnionego czeladnika powołano wiosną 1939 r. do wojska. Wtedy zmuszony został do zamknięcia zakładu. W czerwcu 1939 r.

kupił w Chodzieży przy ul. Budzyńskiej 26 (obecnie Buszczaka) kilkurodzinny dom z ogrodem i w sierpniu tego roku w nim zamieszkał. W pierwszy dzień II wojny światowej wraz z rodziną wyjechał ostatnim autobusem do Budzynia, później do rodziny pod Wągrowcem i dalej w okolice Gniezna. Jednocześnie okupacyjna administracja skonfiskowała ich „porzuconą” nieruchomość na rzecz Rzeszy i przekazała pod zarząd Niemca Artura Schramma. Gdy Kłosowie wrócili do swojego domu zmuszeni byli dzielić mieszkanie z dwoma dokwaterowanymi rodzinami. Przez jakiś czas wykonywali, powierzone przez administrację niemiecką, obowiązki gospodarza posesji, lecz szybko przejęła je umieszczona tam rodzina niemiecka. Kazimierz natomiast został zatrudniony w Chodzieży jako pracownik fizyczny w firmie komunalnej, a następnie w fabryce porcelany. Pod koniec okupacji wysłano go do kopania rowów przeciwczołgowych w okolice wsi Marunowo. Po zakończeniu II wojny światowej, do czasu przejścia na rentę w 1958 r., pracował w chodzieskich cegielniach przy wypalaniu cegły. Od kwietnia 1949 r. był członkiem Związku Zawodowego Pracowników Budownictwa, Ceramiki i Pokrewnych Zawodów. Od 15 czerwca 1946 r. należał do Związku Powstańców Wielkopolskich 1918-1919 w Chodzieży. Był zweryfikowany jako powstaniec i posiadał dyplom weryfikacyjny nr 5948. Od września 1960 r. był członkiem Związku Bojowników o Wolność i Demokrację w Chodzieży. Odznaczony Medalem 10-lecia Odzyskanej Niepodległości (1928), Medalem Pamiątkowym Za wojnę 1918-1921 (1 maja 1929), rozkaz DOK VII

nr 20/29. Zmarł 13 sierpnia 1974 r. w Chodzieży i pochowany został na miejscowym cmentarzu parafialnym. (C1-3-11). Żona po jego śmierci była podopieczną ZBoWiD w Chodzieży. Zmarła 26 kwietnia 1988 r. w Chodzieży i została pochowana razem z mężem.

*Dorota Marciniak, „Gloria victoribus”,
Dariusz Dudziak, „Strajk szkolny w Budzynie”, „Zasługi dla Ziemi Chodzieskiej w Powstaniu Wielkopolskim 1918-1919”, pod redakcją Romana Grewlinga; Maria Kłos – „Kazimierz Kłos – powstaniec drużyny Gońców Konnych w Budzynie”, własnoręcznie napisany życiorys w posiadaniu córki Marii, AP Poznań – Karta meldunkowa miasta Poznania, Zenon Sroka, niepublikowany biogram Kazimierza Kłosa, relacja córki Marii Kłos.*

Ewa Kabat

Kmiecik Jan (1901-1985), urodził się 3 lipca 1901 roku w Krobi w rodzinie rzemieślniczej. Syn Jakuba i Marianny z domu Kobus. Z zawodu ślusarz. Od 1917 roku pracował w Berlinie. Tam działał w polskim Towarzystwie „Sokół”. Po zakończeniu I wojny światowej wrócił do Krobi. Wstąpił w szeregi I kompanii powstańców wielkopolskich w Kościanie. Brał udział w walkach z Grenzschutzem na froncie zbąszyńskim pod Radwankami. W kwietniu 1919 roku był żołnierzem 10 kompanii 7 Pułku Strzelców Wielkopolskich (późniejszy 61 pułk piechoty). Brał udział w wojnie polsko-bolszewickiej. Do rezerwy przeniesiony został w 1922 roku z 9 pułku saperów stacjonującego w Brześciu nad Bugiem. W okresie powojennym należał do aktywnych członków krobkiego Towarzystwa Powstańców i Wojaków. Był pracownikiem Gostyńskiej Kolei Powiatowej. We wrześniu 1939 roku jako kie-

ownik autobusu Gostyńskiej Kasy Powiatowej przewoził zasoby pieniężne Banku Polskiego z Gostynia do Łodzi. W drodze powrotnej autobus jego został zarekwirowany przez władze wojskowe. Ze zbombardowanego przez Niemców pociągu w Koninie przewoził pilotów lotnictwa poznańskiego do Warszawy. Po zakończeniu tej misji już w służbie wojsk lotniczych autobus spełniał funkcję nadawczo-odbiorczej stacji radiowej. Przez Siemiatycze dotarł do Prużany, gdzie 18 września został internowany przez Rosjan, dwa dni później został zwolniony. Z Prużany udał się do Brześcia nad Bugiem, skąd w październiku 1939 roku dotarł do Poznania. Poszukiwany przez Gestapo, obawiając się aresztowania, nie powrócił w rodzinne strony. Od 1940 roku ukrywał się u swego brata Mikołaja w Koninie. Z jego pomocą otrzymał pracę jako monter objazdowy w Centrali Maszyn Rolniczych. W zasięgu jego działania był powiat koniński, turecki i kolski. Ten charakter pracy ułatwiał nawiązywanie kontaktów w konspiracji. Prowadził działalność m. in. w pododdziale Armii Krajowej „Tabor”. Po zakończeniu II wojny światowej wrócił do Krobi. Natychmiast przystąpił do organizowania taboru Gostyńskiej Kolei Państwowej, którym docierał pierwszy węgiel ze Śląska na powiat gostyński. W 1971 roku został awansowany do stopnia podporucznika W. P. w stanie spoczynku. Należał do krobkiego Koła ZBoWiD. Zmarł 20 marca 1985 roku. Pochowany został na cmentarzu parafialnym w Gostyniu. Odznaczenia: Krzyż Kawalerski Orderu Odrodzenia Polski, Srebrny Krzyż Zasługi, Odznakę Grunwaldzką, Medal Pamiątkowy Za Wojnę 1918-1921. Uchwała Rady Państwa nr: 12.28-0.977 z dnia 28 grudnia 1957 odznaczony Wielkopolskim Krzy-

żem Powstańczym. Wniosek uzasadniono w sposób następujący: *Za udział z bronią w ręku Powstania Wielkopolskiego 1918/19 na odcinku: 1 komp. Powstańcza Kościan, którą sformował ppor. Namysł i był na odcinku Zbąszyń - Tuchorza. (...) Udział w Powstaniu (Wielkopolskim) udowadnia oświadczeniem dwóch świadków i trzema odpisami dokumentów. (...) Praca społeczna: Jest lojalnym obywatelem należy do Frontu narodowego pracuje na PKP od młodych lat, jest dobrym majstrem, który wyszkolił kilku młodych fachowców w zawodzie ślusarza-mechanika" (...)*

Jan Kmiecik., Autobiografia; R. Tomaszewski, Wysilek militarny i materialny, ls. 143; Kartoteka Uczestników Powstania Wielkopolskiego 1918-1919 ze zbiorów Archiwum Gabinetu Pamiętek Historycznych Eligiusza Tomkowiaka w Dopiewie; Gostyński Słownik Biograficzny; Lista odznaczonych.

Ewelina Tomkowiak

Knapp Antoni (1899-1981), urodził się 25 października 1899 roku w Posadowie w rodzinie robotniczej. Syn Michała i Apolonii z domu Ziemińska. Uczęszczał do szkoły elementarnej. W 1918 roku został wcielony do armii niemieckiej, ale nie brał udziału w walkach frontowych. Uczestniczył w powstaniu wielkopolskim na froncie południowo-zachodnim. Walczył w 5 kompanii pod dowództwem por. Piko, m. in. pod Gościejewicami. Następnie brał udział w wojnie polsko-bolszewickiej. Szlak bojowy przemierzył jako żołnierz 60 pułku piechoty. Po zakończeniu działań wojennych wyjechał do Francji w poszukiwaniu pracy. Po powrocie z zagranicy podjął pracę w gostyńskiej cukrowni. W 1944 roku został wywieziony przez

okupanta na przymusowe roboty do Bawarii. Po zakończeniu wojny, od 10 września 1945 roku, kontynuował pracę w gostyńskiej fabryce cukru. Od 18 października 1968 roku był członkiem gostyńskiego Koła ZBoWiD. Na emeryturę przeszedł w 1964 roku. W 1972 roku awansowany został na stopień podporucznika W. P. w stanie spoczynku. Zmarł 9 października 1981 roku. Pochowany został na cmentarzu parafialnym w Gostyniu. Odznaczenia: Krzyż Kawalerski Orderu Odrodzenia Polski, Medal Pamiątkowy za Wojnę 1918-1921, Odznakę Powstańcowi Broni Wdzięczna Wielkopolska. Uchwałą Rady Państwa nr: 03.23-0.275 z dnia 23 marca 1973 odznaczony Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym. Wniosek Uzasadniono: *Drugostronnie wymieniony w czasie od 06 stycznia 1919r. do zakończenia brał udział w Powstaniu Wlkp. z bronią w ręku na odcinku Grupy Leszno pod Poniecem i Janiszewem. Następnie wcielony do Wojska Polskiego, do 60pp w Ostrowie Wlkp., z którego zwolniony został w roku 1921. W czasie powstania został ranny pod Janiszewem.*

Związek Kombatantów Rzeczypospolitej Polskiej i Byłych Więźniów Politycznych Zarząd Oddziału w Poznaniu, Ankieta personalna ZBoWiD; R. Tomaszewski, Wysilek militarny i materialny mieszkańców, s. 144; Kartoteka Uczestników Powstania Wielkopolskiego 1918-1919 ze zbiorów Archiwum Gabinetu Pamiętek Historycznych Eligiusza Tomkowiaka w Dopiewie; Gostyński Słownik Biograficzny; Lista odznaczonych.

Ewelina Tomkowiak

Kolak Wojciech (1901-1986), urodził się 10 kwietnia 1901 roku w Domachowie w rodzinie chłopskiej Franciszka i Anny. Do szkoły powszechnej uczęsz-

czał w Domachowie. W 1918 roku został wcielony do armii niemieckiej i skierowany na front wschodni. Po zakończeniu I wojny światowej uczestniczył w powstaniu wielkopolskim. Walczył na froncie północnym. Dalszą służbę wojskową odbywał w 17 pułku ułanów, uczestnicząc w wojnie polsko-bolszewickiej. Po zakończeniu kampanii wojennej wrócił do rodzinnej wsi. W 1930 roku zawarł związek małżeński z Władysławą Grunt. Miał siedmioro dzieci. W Domachowie prowadził gospodarstwo rolne. Zmarł 17 sierpnia 1986 roku. Pochowany został na cmentarzu w Domachowie. Odznaczony był m. in.: Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym i Medalem Pamiątkowym Za Wojnę 1918-1921.

R. Tomaszewski, Wysilek militarny i materialny, s. 144-145; Kartoteka Uczestników Powstania Wielkopolskiego 1918-1919 ze zbiorów Archiwum Gabinetu Pamiątek Historycznych Eligiusza Tomkowiaka w Dopiewie; Gostyński Słownik Biograficzny.

Malwina Tomkowiak

Komorniczak Ignacy (1898-1919), urodził się 15 lipca 1898 roku w Grodniccy jako syn Wincentego (1852-1937) i Józefy z domu Szyszka (1870-1905). Pochodził z licznej rodziny. Wcześniej stracił matkę. Był przyrodnim bratem Marcina Komorniczaka (1877-1972). Ignacy Komorniczak poległ w bitwie pod Pawłowicami 11 stycznia 1919 roku. Datę tę należałoby przyjąć za faktyczną datę zgonu. Wynika ona z zapisu w „Orędowniku Gostyńskim” 1919, nr 18, jak i aktu zgonu 9/1919 parafia Strzelce Wielkie. Znalezionej został po bitwie. Ubrany był w mundur z napisem Komorniczak, na spodniach było nazwisko Olejniczak (taka rodzina mieszkała

wówczas w Grodniccy). Ponadto miał na sobie trykotową koszulę, jakę (marynarka lub rodzaj kurtki) brązową heklowaną (wykonaną za pomocą szydełka), kamizelkę koloru oliwkowego w zielone prążki. Wiek określono na 18 do 20 lat. Wzrost średni, oczy niebieskie, twarz pociągła. Prawdopodobnie został rozpoznany przez rodzinę. Pogrzeb odbył się 25 stycznia 1919 roku Spoczął na cmentarzu parafialnym w Strzelcach Wielkich w powstańczej mogile, gdzie pochowano łącznie siedmiu poległych powstańców.

R. Kołodziejczak, Godurowskie i Drogozszewskie Parantele (1400-1945), mps; W. Olszewski, Ł. Jastrząb, Lista strat Powstania Wielkopolskiego od 27.12.1918 do 8.03.1920 r., Koszalin 2008, s. 275, poz. 798; Kartoteka Uczestników Powstania Wielkopolskiego 1918-1919 ze zbiorów Archiwum Gabinetu Pamiątek Historycznych Eligiusza Tomkowiaka w Dopiewie; Gostyński Słownik Biograficzny.

Malwina Tomkowiak

Konieczny Edmund (1895-1978), urodził się 22 grudnia 1895 roku w Poniecu. Syn Mikołaja i Marianny z domu Binkowska. Ukończył szkołę powszechną w Poniecu. Podczas I wojny światowej został wcielony do armii niemieckiej. Walczył na froncie francuskim. Po powrocie z wojny na wieść o wybuchu powstania wielkopolskiego 7 stycznia 1919 roku włączył się do akcji powstańczej. Służył w kompanii ponieckiej Michała Kaźmierczaka. Walczył na odcinku Grupy „Leszno”, m. in. pod Miechcinem, Janiszewem, Gościejewicami i Sowinami. Służbę wojskową kontynuował w 6 Pułku Strzelców Wielkopolskich (późniejszy 60 pułk piechoty), z którym brał udział w wojnie polsko-bolszewic-

kiej. Uczestniczył w walkach w rejonie Kijowa, na przedpolach Warszawy i ofensywie sierpniowo-wrześniowej. Do rezerwy przeniesiony został 20 listopada 1920 roku. Wrócił do rodzinnej miejscowości. Z zawodu był mistrzem rzeźnickim. Podczas kampanii wrześniowej 1939 roku jako żołnierz formacji Obrony Narodowej brał udział w walkach pod Kutnem. Uniknąwszy niewoli, 20 września wrócił do Ponieca. Krótko potem został aresztowany przez Niemców. Okupację spędził w więzieniach, m. in. w Bojanowie, Rawiczu, Berlinie, Forcie VII w Poznaniu. Dwukrotnie więziony był w obozie koncentracyjnym w Buchenwaldzie, gdzie według jego relacji i współwięźniów, działała tajna radiostacja nadawczo-odbiorcza, umieszczona w skrzynce z kwiatami z podwójnym dnem pod oknem bloku nr 50. Obóz został wyzwolony przez oddziały amerykańskie 11 kwietnia 1945 roku. Krótko potem wrócił do Ponieca. Był członkiem ponieckiego Koła Związku Powstańców i Wojaków, a później ZBoWiD. Awansowany został na podporucznika W. P. w stanie spoczynku. Zmarł 20 września 1978 roku. Pochowany został w rodzinnym grobowcu na cmentarzu parafialnym w Poniecu. Odznaczony był: Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski i Pruskim Krzyżem Żelaznym. Uchwała Rady Państwa nr: 03.15-0.79 z dnia 15 marca 1958 roku odznaczony został Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym. Uzasadnienie wniosku: *Drugostronnie wymieniony brał czynny udział z bronią w rękę w Powstaniu Wlkp. od 07.01.1919 do końca lutego 1919 w Oddz. Powst. Wlkp. w Ponieciu pod dowództwem druha Kaźmierczaka Michała sierżanta. Brał udział w walkach i potyczkach pod Miechcinem, Janiszewem, Waszkową, Sowinami. Zwol-*

niony z wojska 20.11.1920 w stopniu szeregowca. Od 1911 do 1914 był członkiem koła Śpiew. „Moniuszko”. W Poniecu. Był więźniem politycznym od 1939 do 1945 w Mauthausen. Udział w powstaniu udowodnił zaświadczeniem Ref. Hist. D. O. K. VII

Związek Kombatantów Rzeczypospolitej Polskiej i Byłych Więźniów Politycznych Oddział Okręgowy w Poznaniu (obecnie w CAW), ankieta personalna; R. Tomaszewski, Wysłitek militarny i materialny, s. 145; Kartoteka Uczestników Powstania Wielkopolskiego 1918-1919 ze zbiorów Archiwum Gabinetu Pamiątek Historycznych Eligiusza Tomkowiaka w Dopiewie; Gostyński Słownik Biograficzny; Lista odznaczonych.

Eligiusz Tomkowiak

Koralewski Wojciech (1886-1959), urodził się 14 kwietnia 1886 roku w Poznaniu jako syn Wincentego i Katarzyny z domu Szara. Szkołę powszechną i zawodową ukończył w Poznaniu. Z zawodu był malarzem-złotnikiem. Jego rodzina prowadziła zakład malarsko-złotniczy. Specjalizowali się w złoceniach pomieszczeń kościelnych oraz pałaców i dworów. Na początku XX wieku przyjechali do Gostynia, gdzie rodzinna firma odnawiała gostyńską farę (między innymi złożył ołtarz główny) oraz bazylikę i zespół klasztorny. W 1908 roku postanowił zostać w Gostyniu na stałe. W 1914 roku wstąpił do Ochotniczej Straży Pożarnej w Gostyniu. W 1915 roku został powołany do armii pruskiej. Był na zachodnim froncie, między innymi pod Verdun we Francji w 1916 roku, gdzie został ranny. W 1918 roku wrócił do Gostynia. Zgłosił się do powstania jako ochotnik. Był w grupie dowodzonej przez Leona Borowicza, która uniemożliwiła odjazd pociągu załadowanego

bronią i wyposażeniem z Gostynia do Niemiec. Walczył w kompanii Leona Borowicza. Toczył boje o Zawadę i Sowiny, ubezpieczał kierunek na Bojanowo i Rawicz oraz bił się pod Osieczną. W dwudziestoleciu międzywojennym przez kilka lat pracował w gostyńskiej cukrowni. Później prowadził samodzielny zakład malarsko-złotniczy. Kontynuował złoceń w klasztorze filipinów na Świętej Górze. W tym czasie restaurował też pomieszczenia i złocił obrazy w pałacach i dworach, między innymi w: Goli, Grabonogu, Zalesiu, Godurowie, Mościskach. Nadal też był czynnym strażakiem. W 1924 roku został odznaczony przez Główny Związek Straży Pożarnych Rzeczypospolitej Polskiej dyplomem wraz z odznaczeniem za 10-letnią służbę (nr 535 z 15 kwietnia 1924 roku). W czasie okupacji został zmuszony do pracy w niemieckiej firmie budowlanej. W 1944 roku miał wypadek w pracy, który odbił się na jego zdrowiu. Po drugiej wojnie światowej przez kilka lat prowadził zakład malarski. Następnie przeszedł na rentę i emeryturę. Zmarł w Gostyniu po wieloletniej ciężkiej chorobie 24 listopada 1959 roku. Został pochowany 27 listopada 1959 roku na cmentarzu parafialnym w Gostyniu. Za udział w powstaniu wielkopolskim uhonorowano go odznaką okolicznościową nadaną przez Towarzystwo Powstańców i Wojaków w Poznaniu (nr 5888). Napis na odznace: „Powstańcowi broni wdzięczna Wielkopolska”. Otrzymał również Odznakę Grunwaldu. Uchwała Rady Państwa nr: 11.04-0.898 z dnia 4 listopada 1958 roku odznaczony Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym. Wniosek uzasadniono: *W dniu 7 stycznia 1919 roku wstąpił jako ochotnik do oddziałów powstańczych i brał udział z bronią w rękę przeciw Niemcom peł-*

niąc służbę wartowniczą na dworcu w Gostyniu. (...) Służbę w oddziale powstańczym pełnił od 07 stycznia do maja 1919 r. pod dow. Jana Borowicza. W grudniu 1911 roku wziął ślub w kościele w Strzelcach Wielkich z Marią Jankowiak, pochodzącą z tej miejscowości, a w styczniu 1912 roku w Urzędzie Stanu Cywilnego w Piaskach (nr 6/1912). Miał dziesięcioro dzieci: Mariana, Pelagię, Helenę, Marię, Mieczysława, Stanisława, Bronisławę, Wojciecha, Andrzeja, Jadwigę.

A. Dudek, Wojciech Koralewski (1886-1959), „Nowa Gazeta Gostyńska” 2012, nr 3, s. 11; Kartoteka Uczestników Powstania Wielkopolskiego 1918-1919 ze zbiorów Archiwum Gabinetu Pamiątek Historycznych Eligiusza Tomkowiaka w Dopiewie; Gostyński Słownik Biograficzny; Lista odznaczonych.

Malwina Tomkowiak

Kotecki Wacław (1897-1943), urodził się 3 marca 1897 roku w Piaskach, w rodzinie kupca Romana i Pelagii z Sierszulskich. Tam uczęszczał do szkoły powszechnej, a następnie kontynuował naukę w rzemieślniczej szkole budowlanej w Poznaniu, której nie ukończył, ponieważ po zaliczeniu jednego semestru, 24 sierpnia 1914 roku, został powołany do armii niemieckiej. Służył kolejno w: 37 rezerwowym pułku piechoty, w kompanii saperów 50 Dywizji Piechoty (od 18 kwietnia 1916) oraz w batalionie zapasowym 15 pułku piechoty (5-14 listopada 1918), skąd został zdemobilizowany w stopniu kaprała. Po powrocie do Piasków zajął się pracą niepodległościową. Aktywnie udzielał się w Towarzystwie Gimnastycznym „Sokół”. Był też członkiem założonej w listopadzie 1918 roku, Rady Robotniczo-Żołnier-

skiej oraz Powiatowej Rady Ludowej w Gostyniu. Należał do współorganizatorów kompanii powstańczej. Od 7 stycznia 1919 roku walczył na froncie południowo-zachodnim powstania wielkopolskiego w składzie baonu gostyńskiego, jako dowódca plutonu w oddziale piaskowskim. 15 stycznia 1919 roku mianowano go sierżantem i tymczasowym dowódcą kompanii. Po sformowaniu 6 Pułku Strzelców Wielkopolskich był dowódcą plutonu w 2 kompanii. 28 kwietnia tego samego roku awansowano go do stopnia podporucznika. Po zakończeniu powstania służył zawodowo w swojej jednostce, z którą m. in. brał udział w 1920 roku w wyprawie na Kijów. Ukończywszy kurs aplikacyjny w Rembertowie, otrzymał awans na stopień porucznika (25 listopada 1920), a w grudniu 1924 roku na stopień kapitana. Do marca 1926 roku pełnił służbę w 60 pułku piechoty, następnie przeniesiono go do doświadczalnego batalionu karabinów maszynowych przeciwlotniczych, skąd w lipcu 1926 roku odszedł na urlop zdrowotny. W lutym 1929 roku przeniesiono go w stan spoczynku. Zamieszkał wtedy w Gnieźnie i tam prowadził wraz z bratem Janem Browar Gnieźnieński aż do wybuchu II wojny światowej. Pełnił też przez jakiś czas funkcję wiceprezesa Związku Obrony Przemysłu Polskiego. W sierpniu 1939 roku został zmobilizowany i objął dowództwo Batalionu Obrony Narodowej „Gniezno”. Brał udział w kampanii wrześniowej 1939 roku. Ranny w bitwie pod Piątkiem umieszczony został w szpitalu w Łodzi, skąd w połowie września zbiegł i przedostał się do Ostrowa Wlkp. Wiosną 1940 roku, za pośrednictwem konspiracyjnej organizacji „Ojczyzna” związał się ze sztabem Poznańskiego Okręgu Związku Walki Zbrojnej (później AK). Po areszto-

waniu dowództwa w 1940 roku został upoważniony do odtworzenia konspiracyjnych władz organizacji oraz systemu łączności w całym okręgu poznańskim. 27 kwietnia 1942 roku wpadł w zasadzkę zorganizowaną przez Gestapo i w trakcie strzelaniny został ranny. Po ciężkim śledztwie, jakie przeszedł w Forcie VII w Poznaniu i tamtejszej siedzibie Gestapo, otrzymał wraz z członkami swojego sztabu karę śmierci. Wyrok wykonano 31 marca 1943 roku w Dreźnie. Odznaczony był m. in. Krzyżem Niepodległości i Krzyżem Walecznych. Pośmiertnie Komenda Główna Armii Krajowej awansowała go do stopnia majora.

Kartoteka Uczestników Powstania Wielkopolskiego 1918-1919 ze zbiorów Archiwum Gabinetu Pamiątek Historycznych Eligiusza Tomkowiaka w Dopiewie; Gostyński Słownik Biograficzny.

Bogdan Czerwiński

Kowalski Stefan (1895-1981), urodził się 1 grudnia 1895 roku w Karchowie w powiecie leszczyńskim. Syn Ludwika i Franciszki z domu Nowak. Szkołę powszechną ukończył w Osiecznej, gdzie zamieszkał. W 1915 roku został powołany do armii niemieckiej i skierowany na front zachodni. W 1916 roku brał udział m. in. w kilkumiesięcznej bitwie pod Verdun, gdzie został ranny. Z końcem I wojny światowej wrócił do Osiecznej. Brał udział w powstaniu wielkopolskim, walczył na odcinku Osieczna-Leszno. Uczestniczył w wojnie polsko-bolszewickiej. W czasie działań wojennych dostał się do niewoli sowieckiej. Wywieziony na Sybir, uciekł i wrócił do kraju. W poszukiwaniu pracy wyjechał do Francji, gdzie przebywał 9 lat. Od 1931 roku zamieszkał na stałe w Stankowie, prowadził tam gospodarstwo rolne.

Od 19 czerwca 1958 roku był członkiem gostyńskiego Koła ZBoWiD. W 1972 roku został awansowany na stopień podporucznika w stanie spoczynku. Zmarł 14 lutego 1981 roku. Pochowany został na cmentarzu w Lubiniu, w powiecie kościańskim. Odznaczony m. in.: Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski. Uchwała Rady Państwa nr: 12.17.-0.1046 z dnia 17 grudnia 1958 odznaczony Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym. Uzasadnienie wniosku: *Kowalski Stefan brał czynny udział w Powstaniu Wlkp. od 09.01.1919 do 20.02.1919. Walki o Osiecznę od 10.01.1919 do 15.01.1919. Walki o Poniec od 18.01.1919 do 26.01.1919. Walki o Miechcin od 29.01.1919 do 08.02.1919. Walki o Janiszewo od 10.02.1919 do 20.02.1919. Dowódca sierżant Muszyński. Na powyższe motywy przedłożono dokumenty wojskowe. Zdemobilizowany 1921.*

Związek Kombatantów Rzeczypospolitej Polskiej i Byłych Więźniów Politycznych, Oddział Okręgowy w Poznaniu, Ankieta personalna ZBoWiD; R. Tomaszewski, Wysiłek militarny i materialny, s. 150; Kartoteka Uczestników Powstania Wielkopolskiego 1918-1919 ze zbiorów Archiwum Gabinetu Pamiątek Historycznych Eligiusza Tomkowiaka w Dopiewie; Gostyński Słownik Biograficzny; Lista odznaczonych.

Malwina Tomkowiak

Krajewski Jan (1900-1990), ksiądz katolicki, powstaniec wielkopolski, dyrektor Instytutu Caritas archidiecezji gnieźnieńskiej i poznańskiej, redaktor miesięcznika Ruch Charytatywny. Urodził się 29 maja 1900 r. w Brudzewie k. Wrześni. Był synem Władysława, nauczyciela wiejskiego i Marty zd. Gregorowicz. Do szkoły powszechnej uczęsz-

czał w Brudzewie, następnie od 1907 r. w Gorzupi k. Krotoszyna, gdzie jego ojciec został kierownikiem szkoły. W 1910 r. rozpoczął naukę w gimnazjum w Krotoszynie. Do powstania wielkopolskiego przystąpił jako ochotnik. Jesienią 1919 r. przeniósł się z wojska do Seminarium Duchownego w Poznaniu. Świecenia kapłańskie przyjął 22 grudnia 1923 r. z rąk kardynała Dalbora. Od stycznia 1924 r. do 15 marca 1925 r. był wikariuszem w Chojnicy pod Biedruskiem, następnie w kościele św. Marcina w Poznaniu. 1 września 1930 r. objął parafię w Mosinie. 1 lipca 1936 r. został mianowany dyrektorem Caritasu dla diecezji gnieźnieńskiej i poznańskiej. Był redaktorem miesięcznika Ruch Charytatywny, członkiem Zarządu Komitetu Tanich Kuchni i Kolonii Wakacyjnych Towarzystwa Stella. Był sekretarzem Stowarzyszenia Kapłanów Caritas i Prezesem Stowarzyszenia Księży Abstynentów. W 1937 r. podróżował po Europie w celu zaznajomienia się działalnością charytatywną. W 1938 r. organizował dział polski na wystawie charytatywnej w ramach kongresu eucharystycznego w Budapeszcie. Głosił rekolekcje dla robotników polskich pracujących w tamtejszych kamieniołomach (Kobancja). Wybuch II wojny światowej zastał go w Poznaniu. W październiku 1939 r. został aresztowany i osadzony w więzieniu na ul. Młyńskiej. Razem z innymi kapłanami przeniesiony został do klasztoru oo. Oblatów w Kazimierzu Biskupim, a potem jako zakładnik do Konina. Jak sam podawał – dzięki opatrności Bożej został na skutek pomyłki lub niedopatrzania wywieziony do GG. Pracował tam jako kapłan w posiadłości Pawła Popiela w Wójczy. Pod koniec lutego 1945 r. wrócił do Poznania. 1 marca 1945 r. objął parafię kolegiacką w Środzie. Pierwsze msze św. odprawiał

w kaplicy na cmentarzu parafialnym, później w kościele poprotestanckim. W 1948 r. został wizytatorem nauki religii, a od 1950 r. dziekanem dekanatu średzkiego. Nawiązał ściśle kontakty z Towarzystwem Powstańców Wielkopolskich w Środzie. Kontynuował tradycje obchodzenia rocznicy wybuchu Powstania Wielkopolskiego. Wspierał Towarzystwo w odbudowie kwatery powstańców i pomnika zniszczonego przez Niemców. Przystąpił do odbudowy kolegiaty, naprawił organistówkę, dom dla grabarza, wikariat i probostwo. Kolegiatę pokrył nowym dachem, założył w niej instalację grzewczą i akustyczną. Odnowił polichromię i ołtarze. Wyposażył kościół w dwa dzwony, pierwszy z okazji dwudziestolecia swojego kapłaństwa i drugi im. św. Jana na 50-lecie kapłaństwa. Na probostwie mieszkał ze swoim ojcem i siostrą Zofia – nauczycielką. Uporządkował cmentarz parafialny i otoczył go nowym parkanem. W 1955 r. mianowany został przez papieża Piusa XII Szambelanem Papieskim, tytuł ten ponownie otrzymał z nadania papieża Jana XXIII w 1959 r. i Pawła VI w 1963 r. W 1950 r. po wielu latach starań (władze miasta nie wyrażały zgody na postawienie figury w mieście), usytuował figurę Matki Boskiej z Dzieciątkiem Jezus na placu przykościelnym, ufundowaną przez Prezesa Towarzystwa Powstańców Wielkopolskich w Środzie Stanisława Machajewskiego i jego żonę Bronisławę. Na własne życzenie przeszedł na emeryturę 30 czerwca 1979 r. nie tracąc kontaktów z parafianami, szczególną troską obejmując tych starszych, chociaż sam już poruszał się z trudem. Zamieszkał na wikariacie. Zmarł w średnim szpitalu 17 stycznia 1990 r. Spoczywa na cmentarzu parafialnym w Środzie Wlkp. przy figurze Matki Boskiej.

Własnoręczny życiorys z dn. 10 października 1980 r.; Przewodnik Katolicki z 1974 nr 18; Bożenna Urbańska, „Kolegiata w Środzie Wielkopolskiej”, wyd. 2008 r.; Mies. Kość. Archid. Pozn. 1991 r., nr 3 (poz. 35 aut. A. Rawecki).

Maria Mielcarzewicz

Kruszka Tadeusz (1898-1939), urodził się 22 maja 1893 r. w Słabomierzu, w rodzinie chłopskiej jako syn Wincen-tego i Józefy z domu Król. Po ukończeniu szkoły powszechnej kontynuował naukę w gimnazjum w Wągrowcu. Jak większość młodych Polaków z zaboru pruskiego został powołany do armii niemieckiej. Podczas I wojny światowej służył w marynarce wojennej i walczył w bitwie morskiej koło Jutlandii. Po powrocie z wojska porwał go wir powstania wielkopolskiego. Wraz z młodszym bratem Leonem wstąpił do oddziału powstańczego organizowanego w Juncewie. Dowódcą powstańców z Juncewa został Stefan Kubiak, a jego zastępcą Tadeusz Kruszką. W noc sylwestrową 1918 – 1919 r. oddział był już gotowy do walki i zasilony ochotnikami z pobliskiego Damasławka; powstańcy wyruszyli do walki o Żnin. Powstańcy z Juncewa Damasławka, Rogowa oraz ze Żnina prowadzili natarcie w okolicach szpitala i cegielni. Natarcie powstańców przyniosło wycofanie się oddziałów niemieckich ze Żnina. Niestety po krótkim czasie miasto znów trafiło w ręce niemieckie. Tadeusz Kruszką wraz z oddziałem przebywał wtedy w Damasławku. Tam 10 stycznia 1919 r. po przybyciu kpt. Jana Tomaszewskiego oddział Kubiaka i Kruszki liczący 128 szeregowców i 7 podoficerów został przyjęty w skład Wojska Polskiego i oznaczony jako kompania II Juncewska. Po odprawie, kompania skierowana została do

obsadzenia dróg wylotowych z Juncewa. Później oddział brał udział w kolejnej bitwie o Żnin. Tadeusz Kruszka jako zastępca dowódcy walczył na froncie północnym, między innymi pod Szubinem i Rynarzewem. Z szeregów powstańczych skierowany został z bratem Leonem na front wschodni wojny polsko-bolszewickiej i w 1920 r. brał udział w Kampanii Kijowskiej w 1920 r. Do rezerwy przeszedł w stopniu porucznika. W okresie dwudziestolecia międzywojennego był aktywnym działaczem organizacji kombatanckich w Żninie. Między innymi od 1923 r. był przez wiele lat komendantem Towarzystwa Powstańców i Wojaków w Żninie, a następnie w 1932 r. został wybrany prezesem Okręgu Pałuckiego Towarzystwa Powstańców i Wojaków w Żninie. W 1938 r. został wybrany prezesem Związku Powstańców Wielkopolskich w Żninie. Uczestniczył w spotkaniu historyków i byłych uczestników walk w ramach I podróży historycznej w 1928 r. w Żninie i przekazał na potrzeby badań rękopis pt. Raport o walce pod Brzyskorzystewkiem 9.01.1919 r. W 1931 r. został wybrany chrzestnym sztandaru Towarzystwa Powstańców i Wojaków w Żninie. W 1932 r. w Żninie wszedł w skład komitetu, który zajął się planowaną w placówce Hallerczyków uroczystością poświęcenia sztandaru, którą miał uświetnić przyjazd gen. Hallera. Po wkroczeniu wojsk niemieckich w 1939 r. jego los był niepewny. Został aresztowany w rodzinnym Słabomierzu przez członków Selbstschutzu i odprowadzony na posterunek w Żarczynie. Transportowany był 9 listopada 1939 r. z Żarczyna do Żnina torem wąskotorówki wraz z właścicielem Srebrnej Góry Edwardem Mieczkowskim. Podczas transportu eskortujący ich Niemiec Jensch nagle

zaczął strzelać śmiertelnie raniąc Mieczkowskiego. Kruszka otrzymał sześć kul i uznany został przez Niemców za zmarłego. Ofiary pozostawiono na polu. Kruszka mimo ciężkich ran doczłogał się do pobliskiego gospodarstwa, gdzie uzyskał pomoc i skąd odwieziono go do szpitala w Żninie. Niestety oprawcy dowiedzieli się, że powstaniec żyje i zabrali go ze szpitala. Został zabity 11 grudnia 1939 r. na polu w pobliżu Małego Jeziora w Żninie i tam pochowany. 4 listopada 1945 r. ciało Tadeusza Kruszki zostało ekshumowane i pochowane na cmentarzu w Gorzycach w rodzinnym grobowcu. Nazwisko Tadeusza Kruszki upamiętnione jest na tablicach miejsc pamięci narodowej. W Juncewie znajduje się tablica upamiętniająca kompanię juncewską w tym jej dowódców Stefana Kubiaka i Tadeusza Kruszkę. Nazwisko Tadeusza Kruszki znajduje się na obelisku w Górkach Dąbskich upamiętniającym zamordowanie trzech Polaków. W Żninie znajduje się ulica jego imienia. Odznaczony między innymi dwukrotnie Krzyżem Walecznych, Medalem Za wojnę 1918-1921, Srebrnym Krzyżem Zasługi w 1928 r.

Materiały dotyczące Tadeusza Kruszki w zbiorach autorki; A. Kusz, Juncewo zarys dziejów, Żnin 2000, s. 43-47; Żnin 700 lat dziejów miasta, pod. red. J. Księskiego, Bydgoszcz 1965, R. Białkowski, Słabomierz. Zarys dziejów, Żnin.

Kamila Czechowska

Kryzan Franciszek (1877-1931), urodził się 13 września 1877 r. w Parzynowie (powiat ostrzeszowski), w rodzinie nauczyciela szkoły ludowej Tomasza i Florentyny z Wawrzyńczaków. Po ukończeniu gimnazjum w Ostrzeszowie wstąpił do seminarium duchownego

w Poznaniu i Gnieźnie. W 1903 r. otrzymał święcenia kapłańskie i pełnił posługę w Pszczewie, Ptaszkowie, Grodzisku. W 1915 r. otrzymał skierowanie i został proboszczem w Cerekwicy koło Żnina. Już wcześniej dał się poznać jako gorący patriota, między innymi był członkiem tajnego koła Towarzystwa im. Tomasza Żana w gimnazjum w Ostrzeszowie. Jako wikariusz angażował się w prace Banku Ludowego w Pszczewie, zakładał i patronował organizacjom społecznym. Był inicjatorem powołania koła Towarzystwa Czytelni Ludowych w Żninie. W 1917 r. założył i prezesował Kółku Rolniczemu w Cerekwicy, które 13 grudnia 1928 r. przyznało mu tytuł honorowego członka. Inwestował i rozwijał zaplecze parafialne, zakupił nowe dzwony do kościoła. W czasie I wojny światowej wszedł w skład tajnej Rady Ludowej. Z chwilą wybuchu powstania wielkopolskiego udzielił na plebanii schronienia Powstańcom Wielkopolskim w noc sylwestrową 1918 r. Po odzyskaniu niepodległości aktywnie uczestniczył w życiu społecznym. Już od obchodów pierwszej rocznicy brał udział w uroczystościach upamiętniających zwycięskie powstania, przemawiając i podnosząc zasługi poległych pod Żninem. Był członkiem wielu komitetów przygotowujących obchody uroczystości patriotycznych. W czasie obchodów 10-lecia niepodległości jako członek komitetu wygłosił przemowę do zebranych na żnińskim rynku uczestników. Włączył się w pracę Koło dla badań nad historią Powstania Wielkopolskiego 1918/19 w Żninie, które powstało w początkach 1927 r. Zmarł 26 lutego 1931 r. i spoczywa na cmentarzu w Cerekwicy.

Srebrny jubileusz dwóch zasłużonych kapłanów, „Pałuczanie”, 13.12.1928, R. II, nr

144, s. 3; Ks. Franciszek Kryzan, „Pałuczanie”, 1.03.1931, R. V, nr 25; H. Kubera, Kryzan Franciszek, [w:] Księża społecznicy w Wielkopolsce 1894-1919, pod red. ks. L. Wilczyńskiego i H. Szatkowskiego, t. 2, s. 182-183; O historję powstania wielkopolskiego, „Dziennik Bydgoski”, 10.04.1927, R. XXI, nr 83, s. 12; Jak Żnin uczci 10-lecie Niepodległości Polski?, „Pałuczanie”, 28.10.1928, R. II, nr 124, s. 3; Przed rocznicę 10-lecia odzyskania niepodległości, „Pałuczanie”, 18.10.1928, R. II, nr 120, s. 3; Święto Niepodległości Polski w Żninie, „Pałuczanie”, 21.10.1928, R. II, nr 121, s. 3; Obchód 10-lecia niepodległości Rzeczypospolitej P. w Żninie, „Pałuczanie”, 8.11.1928, R. II, nr 129, s. 3.

Kamila Czechowska

Kubalewski Florian (1896-1966), urodził się 3 maja 1896 roku w Miastowicach pow. Żnin, jako syn Antoniego i Marianny z domu Bochacz. Florian był jednym z siedmiorga rodzeństwa (Stanisław, Józef, Antonina, Franciszka, Helena i Adam). W wieku 7 lat podjął naukę w szkole powszechnej w Miastowicach. W 1906 roku, w skutek gwałtownej germanizacji, brał udział w strajku szkolnym. Po ukończeniu szkoły pomagał rodzicom w pracach w ich gospodarstwie rolnym. W 1913 roku rozpoczął naukę w zawodzie rzeźnika, jednocześnie uczęszczając do szkoły dokształcającej w Kcynii. Po wybuchu I wojny światowej został zaciągnięty do armii

Florian Kubalewski

pruskiej, w której walczył na froncie wschodnim, a następnie zachodnim. Po zakończeniu wojny do wybuchu powstania przebywał w gospodarstwie rodziców. W dniu 1 stycznia 1919 roku zgłosił się jako ochotnik do 1 Kompani Kcyńskiej. Brał udział w walkach pod Szubinem, Rynarzewem, Gromadnem i na froncie nadnoteckim do 6 maja 1919 roku. W powstaniu brali również udział dwaj bracia Florian, Józef i Stanisław. 7 maja 1919 roku wstąpił do nowoutworzonego 9 Pułku Strzelców Wielkopolskich, późniejszego 67 Pułku Piechoty z którym brał udział w różnych bitwach na froncie bolszewickim, nad Berezyną, Płocz, Królewsczyzna, Głębokie i pod Wilnem. Z powodu utraty zdrowia został zwolniony z Wojska Polskiego dnia 23 lipca 1921 roku. Po zwolnieniu z wojska nabył osadę w Miastowicach od Urzędu Likwidacyjnego w Poznaniu. W czasie II Wojny Światowej był wywłaszczony ze swojego gospodarstwa i wysiedlony do Godaw, gdzie pracował na roli. Po wojnie wrócił na swoje gospodarstwo w Miastowicach, na którym pracował aż do śmierci. Ożenił się z Jadwigą z domu Pituła, córką Jana i Katarzyny. Ślub odbył się 8 lipca 1925 roku w parafii Św. Jakuba Apostoła w Dziewierzewie. Z tego związku urodziło się ośmioro dzieci, Irena (1927-1988), Danuta (1928-2012), Stanisław (1929-2017), Halina (1931-1987), Florian (1932-2012), Jadwiga (ur. 1934), Barbara (ur. 1937), Teresa (ur. 1941). Wniosek o nadanie Krzyża-Medalu Niepodległości został odrzucony 25 czerwca 1938 roku. Florian Kubalewski zmarł w Wyrzysku 14 sierpnia 1966 roku i pochowany został na cmentarzu w Dziewierzewie (sektor B, rząd 18, miejsce 12).

Dokumenty z archiwum rodzinnego państwa Kubalewskich

Jacek Paszkiewicz

Kubalewski Józef (1888-1978), urodził się 2 stycznia 1888 roku w Miastowicach pow. Żnin, w rodzinie Antoniego i Marianny z domu Bochacz. Był jednym z siedmiorga rodzeństwa (Stanisław, Florian, Antonina, Franciszka, Helena i Adam). Od 7 do 14 roku życia uczęszczał do szkoły powszechnej w Miastowicach. Po ukończonej szkole pracował w gospodarstwie rodziców. Po wybuchu I wojny światowej został powołany do armii pruskiej, skierowany do oddziału w Toruniu, skąd został wysłany na front wschodni. Na froncie wschodnim służył przez 3,5 roku w artylerii ciężkiej. Następnie został skierowany na front zachodni. Po zakończonej wojnie przyjechał do Landsberg nad Wartą (Gorzów Wlkp.) gdzie mieścił się Baon Zapatrzeniowy jego formacji. 20 grudnia 1918 roku został zwolniony do domu w związku z przekształceniem jednostki w Grenzschutz i obawą, że jako Polak będzie walczył przeciwko Niemcom. Po dotarciu do domu, już następnego dnia uczestniczył z kolegami w ataku na dwór gdzie przebywał ówczesny generał Bredow, którego rozbroili. 1 stycznia 1919 roku wstąpił jako ochotnik, w stopniu starszego szeregowego do 1 Kompani Kcyńskiej w celu wyswobodzenia Wielkopolski. Brał udział w bitwach pod Kcynią, Gromadnem i nad Notecią. 10 lutego 1919 roku został odesłany do domu ponieważ jego bracia, Florian i Stanisław, byli również w powstaniu, a w gospodarstwie została tylko 60 letnia matka. W okresie międzywojennym pracował w gospodarstwie w Miastowicach W czasie okupacji niemieckiej był wysiedlony do pracy na gospodarstwie w Kcyni. Po wojnie

wrócił na gospodarstwo w Miastowicach. Miał sześcioro dzieci. (Edmund, Marian, Tadeusz, Henryk, Dominik, Karolina). 27 grudnia 1937 roku wystąpił z wnioskiem o przyznanie Krzyża lub Medalu Niepodległości. Wniosek został odrzucony 25 czerwca 1938 roku. W 1958 roku został odznaczony Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym, (Uchwała Rady Państwa nr. 05.02-0.301 z dnia 2 maja 1958 r.). Wniosek umotywowano w następujący sposób: *Jako Polak powołany do armii pruskiej to jest wojnie światowej 1914-1918. Po upadku Niemiec wraca do swego miejsca zamieszkania w Miastowicach i wstępuje natychmiast do Oddziału Powstańczego I kompanii Kcyńskiej, na czele stał major Sławiński Jan, adiutantem baonu był Kazmierczak Aleksander. Walczył na odcinku Kcynia, Iwno, Gromadno, Nowa Wieś, Kowalewko, Ludwikowo i Paterek pod Nakłem w czasie od 01 stycznia do 28 lutego 1919r. o tym terminie zwolniony ze względu na wiek. Za czasu okupacji niemieckiej był wysiedlony ze swego gospodarstwa. Obecnie pracuje jako rolnik na swoim gospodarstwie. Józef Kubalewski zmarł 25 października 1978 roku i został pochowany na cmentarzu w Dziewierzewie.*

Dokumenty z archiwum rodzinnego państwa Kubalewskich (kopie w zbiorach autora); Baza odznaczonych Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym WTG „Gniazdo”.

Jacek Paszkiewicz

Kubiak Franciszek (1901-1979), powstaniec wielkopolski, ppor. W. P., urzędnik samorządowy. Ur. 7 października 1901 r. w Wolicy Koziej, daw. powiat Jarocin, obecnie pow. średzki. Był synem Piotra Kubiaka – cieśli i Stanisławy z domu Szymkowiak. Po ukończeniu

szkoły ludowej w miejscowości Kleka wyjechał do Berlina, gdzie w 1917 r. rozpoczął pracę. Brał udział w rewolucji listopadowej w Niemczech (1918 r.). Należał do lewicowych organizacji robotniczych zakładów pracy w Berlinie. Po powrocie do domu, 23 stycznia 1919 r. zgłosił się jako ochotnik do Powstania Wielkopolskiego do Biura Werbunkowego w Poznaniu przy ul. Rycerskiej. Otrzymał przydział do tworzącej się 5 komp. I pułku Strzelców Wielkopolskich w Poznaniu na Cytadeli, przemianowanego w 55 Poznański Pułk Piechoty, którego drugim dowódcą był ppor. Dragowski, aptekarz z Gołańczy. W styczniu i lutym 1919 r. przeszedł intensywne szkolenie rekruckie. Brał udział w służbie wartowniczej przy pilnowaniu internowanych Niemców. W marcu 1919 r. przeniesiony został do Biedruska, a stamtąd, w Grupie Wielkopolskiej pod dowództwem gen. Daniela Konarzewskiego, na wschód na odsiecz Lwowa. Dwukrotnie ranny 20 kwietnia 1919 r. i 11 sierpnia 1920 r. W wojsku służył do 20 listopada 1920 r. Stopień st. szeregowca otrzymał w 1928 r. Bezterminowo urlopowany z bat. zap. 68 p. p. Po demobilizacji aż do 1939 r. pracował w Zarządzie Miejskim we Wrześni jako sekretarz. 12 grudnia 1939 r. został wysiedlony z rodziną do GG do miejscowości Sokołów Podlaski. Początkowo bezrobotny, później pracował w miejscowości Kostki na kolei, a następnie w Zarządzie Miejskim Sokołowa Podlaskiego. Do Wrześni z rodziną wrócił w lutym 1945 r. i podjął pracę w Zarządzie Miejskim organizując kancelarię Milicji Obywatelskiej. W maju 1945 r. skierowany został przez Urząd Wojewódzki do Nysy, w celu objęcia i zorganizowania Wydziału Finansowego Zarządu Miejskiego w tej miejscowości. Od 1 paź-

dziennika 1946 r. przeniósł się do pracy w Zarządzie Miejskim w Gliwicach, skąd 1 października 1951 r. przeszedł w stan spoczynku. Podjął jeszcze zatrudnienie w Spółdzielni Pracy i w Zarządzie Ośrodków Akademickich w budownictwie, w Gliwickim Przedsiębiorstwie Robót Inżynieryjnych i na Politechnice Śląskiej jako referent prawny. Był członkiem Związku Weteranów Powstania Wielkopolskiego we Wrześni (1928-1939), wiceprezesem Związku OSP we Wrześni (1927-1939), komendantem opl miasta Września (1 września 1939-10 września 1939). Był członkiem Związku Zawodowego Pracowników Samorządu Terytorialnego i Instytucji Użyteczności Publicznej R. P. od 1945 r., a od 1947 r. należał do Związku Powstańców Wielkopolskich 1918-1919 w Poznaniu koło Katowice. Do ZBOWiD w Gliwicach należał od 2 stycznia 1959 r. Z okazji 50-tej rocznicy wybuchu Powstania Wielkopolskiego otrzymał Dyplom Uznania nadany przez Komitet Honorowy Obchodów 50 rocznicy Powstania Wielkopolskiego 1918 – 1919 w dniu 27 grudnia 1968 r. Z dniem 26 kwietnia 1972 r. awansowany do stopnia podporucznika Wojska Polskiego. Był dwukrotnie żonaty. Z Heleną Nawrocką miał 4 dzieci: Mieczysława (1921-2002), Tadeusza (1923-2008), Barbarę (1925-1996) i Krystynę (1927 -1968). Z drugą żoną Heleną Patykowską miał córkę Dorotę (ur. 1946). Odznaczony został przez Radę Państwa Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym (leg. nr G - 9890 z 26.07.1962 r.), Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski (leg. nr 1816-73-53 z 18.12.1973 r.), Srebrnym Krzyżem Zasługi RP i Srebrną Odznaką Honorową L. O. Powietrznej i Przeciwważowej. Zmarł w Gliwicach 22 maja 1979 r. i spoczywa na cmentarzu centralnym

w tej miejscowości. Jego grób staraniem Stowarzyszenia Rodzin Powstańców Wielkopolskich w Środzie Wlkp. oznakowany został krzyżem „Tu spoczywa Powstaniec Wielkopolski 1918-1919”.

Dokumenty i pamiątki rodzinne, biogram opracowany prof. Grzegorza Łukomskiego w Słowniku biogramów powstańców wielkopolskich, Poznań 2002, str. 178, redakcja naukowa Antoni Czubiński, Bogusław Polak.

Dorota Hamela,
Maria Mielcarzewicz

Kujawski Alojzy (1903-1975), powstaniec wielkopolski. Ur. 30 maja 1903 r. w Ostrowie Wlkp. w rodzinie Ludwika i Elżbiety z domu Namysł. W gimnazjum i liceum w Ostrowie Wlkp. członek konspiracyjnego Towarzystwa Tomasza Zana. Uczestnik Powstania Wielkopolskiego 1918-1919. We wniosku na Wielkopolski Krzyż Powstańczy zapisano: *Jako 16-letni uczeń gimnazjalny brał udział w Powstaniu Wlkp. od 15 listopada 1918 do końca lutego 1919, służył w drużynie gońców (z własnym rowerem) pełniąc służbę łącznikową między władzami i oddziałami powstańczymi. Ponadto pełnił służbę wartowniczą przy obiektach powstańczych. Przewoził broń z Ostrowa do Szczypiorna (koncentracja Powstańców) i brał czynny przy odnajdywaniu i zbieraniu broni, amunicji i rynsztunku wojskowego na terenie miasta Ostrowa i okolicy. Egzamin dojrzałości złożył w 1922 r. w Męskim Gimnazjum i Liceum w Ostrowie Wlkp.. Następnie podjął pracę w charakterze nauczyciela w Poznaniu. Równocześnie studiował filologię polską na Uniwersytecie Adama Mickiewicza w Poznaniu. Po ukończeniu studiów polonistycznych podjął studia prawnicze, uzyskując dyplom magi-*

stra praw. W okresie II wojny światowej wysiedlony do Generalnego Gubernatorstwa – okolice Jasła, gdzie działał w ruchu oporu i prowadził tajne nauczanie w ramach Tajnej Organizacji Nauczycielskiej. Po wojnie wrócił do Kalisza, gdzie podjął pracę na stanowisku podinspektora szkolnego. 1 kwietnia 1946 r. uzyskał nominację na inspektora szkolnego powiatu nowotomyskiego (funkcję tę pełnił do 31 sierpnia 1953 r.). Kierował pracą Inspektoratu Szkolnego, później przekształconego na Wydział Oświaty i Kultury Prezydium Powiatowej Rady Narodowej. Członek PSL (m. in. pełnił funkcję v-ce prezesa Powiatowego Komitetu ZSL). Od 1 września 1953 r. pracował jako nauczyciel w Szkole Podstawowej nr 1 w Nowym Tomyszu. W 1957 r. powierzono mu stanowisko przewodniczącego Prezydium Powiatowej Rady Narodowej w Nowym Tomyszu. W 1960 r. powrócił do pracy nauczycielskiej i objął stanowisko zastępcy dyrektora Zasadniczej Szkoły Zawodowej w Nowym Tomyszu, gdzie pracował do przejścia na emeryturę. Zmarł 12 grudnia 1975 r. i spoczął na nowotomyskim cmentarzu. Odznaczony WKP.

Archiwum Rady Państwa, uchwała o nadaniu WKP nr: 12.18-0.1054 z dnia 12 grudnia 1958.; H. Błaż, Początki szkolnictwa w powiecie nowotomyskim, Nowy Tomyśl 1965; A. Lesiński, Rozwój szkolnictwa podstawowego w powiecie nowotomyskim w latach 1945-1965, Poznań 1975 (maszynopis); H. Błaż, C. Krolek, Kultura, oświata, sport i rekreacja w latach 1945-1995 (w:) Dzieje Nowego Tomysza. Pod red. B. Polaka. Nowy Tomyśl 1998, s. 269; strona internetowa: powstańcy-wielkopolscy. pl; strona internetowa: oledry. pl

Zdzisław Kościański

Liebek Narcyz (1863-1946), lekarz medycyny, działacz niepodległościowy i społeczny, członek Komitetu Obywatelskiego, przewodniczący Powiatowej Rady Ludowej, organizator Straży Obywatelskich i Straży Ludowych w Środzie. Urodził się 29 października 1863 roku w Wymysłowie, w powiecie mogileńskim, w rodzinie Wawrzyna i Marii z Kašinowskich Liebeków.. Studiował medycynę najpierw w Uniwersytecie Berlińskim, a następnie przeniósł się do Uniwersytetu Monachijskiego, gdzie w 1889 roku uzyskał dyplom lekarski. W czasie studiów był stypendystą Towarzystwa Pomocy Naukowej im. Karola Marcinkowskiego. Wziął czynny udział w działalności założonej w 1861 roku przez ks. Augustyna Samarzewskiego w Środzie spółki Kasa Oszczędności i Pożyczki, przemianowanej w 1914 roku na Bank Ludowy. Od 1896 roku był członkiem jej zarządu. W roku 1892 poślubił Bronisławę Duszyńską, właścicielkę majątku ziemskiego w Środzi ("Budziaki"). Mieli siedmioro dzieci, dwóch synów i pięć córek: Bronisława Narcissa (1896), Evę Susannę Halinę (1897), Juliusza Henryka (1899), Adamine Marie (1901-1903), Maryę Helenę (1903), Janinę Isabellę (1904), Jolantę Ursulę (1904). Ruch rewolucyjny, który dotarł do Środy sprawił, że działający dotychczas w konspiracji Komitet Obywatelski na swoim zebraniu w dniu 12 li-

Narcyz Liebek

stopada 1918 roku przekształcił się w Powiatową Radę Ludową pod przewodnictwem Narcyza Liebeka. W odezwie skierowanej do Środzian apelowała o nie branie udziału w zamieszkach, zachowanie spokoju i podporządkowanie się Radzie Robotników i Radzie Żołnierzy. Delegowała do nich swoich przedstawicieli. Jej głównym zadaniem była kontrola władz i urzędów pruskich oraz stopniowe ich przejmowanie przez Polaków. Wyzaczyła do nich swoich kontrolerów. Wkrótce wszystkie ważne placówki znalazły się w rękach polskich. Z ramienia Rady Ludowej Narcyz Liebek i radny Kazimierz Kubicki pilnowali burmistrza Reinicke'go i członków Magistratu. Niebawem, gdy zrezygnował jeden z ławników – Kerst, Rada Miejska wybrała na jego miejsce Narcyza Liebeka. W grudniu 1918 roku został wybrany na stanowisko urzędującego viceburmistrza. Ponownie na tą funkcję był wybrany 13 czerwca 1919 roku. Pełnił ją do 29 stycznia 1920 roku. Po Powstaniu Wielkopolskim, kontraktem zawartym 10 grudnia 1919 roku Bronisława Liebek sprzedała majątek ziemski w Środzie właścicielowi ziemskiemu Feliksowi z Oleksowa Gniewoszowi. Był członkiem Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk. Równocześnie z działalnością niepodległościową i społeczną prowadził praktykę lekarską. W pierwszym, powojennym spisie lekarzy z 1924/25 jest wymieniony, że praktykował w Środzie. Rocznik lekarski na 1938 rok podaje miejsce zamieszkania w Poznaniu przy ulicy Poznańskiej 59. W czasach II wojny światowej leczył i wspierał materialnie polskich mieszkańców Poznania. Po śmierci żony w 1945 roku, zamieszkał u córki Janiny w Imielenku, koło Gniezna. Tam zmarł 23 maja 1946 roku, w 83 roku życia.

W latach 80. XX wieku jego prochy zostały ekshumowane i przeniesione do grobowca rodzinnego w Poznaniu na Cmentarzu Komunalnym Junikowo.

USC w Trzemesznie, Akt urodzenia nr 189/1863 Narcyza Liebeka; USC w Komornikach Akt małżeństwa nr 20/1892; USC w Łubowie Akt zgonu nr 35/46 Narcyza Liebeka; Wykaz młodzieży wspieranej w latach od 1 stycznia 1886 r. do końca grudnia 1890 r. przez Towarzystwo Pomocy Naukowej im. Karola Marcinkowskiego dla młodzieży Wielkiego Księstwa Poznańskiego; Tadeusz Brzeziński: Polskie peregrynacje po dyplomy lekarskie, Warszawa 1999 s. 412 Dzieje Środy Wielkopolskiej i jej regionu, praca zbiorowa pod red. Stanisława Nawrockiego, Środa Wlkp. 1990 s. 168 -169; Bank Ludowy w Środzie. Pięćdziesięciolecie 1866-1916, Zakłady Graficzne F. Pilczaka w Poznaniu; Stanisław Pomykaj: Miasto Środa w latach 1919-1934, Nakładem Zarządu Miejskiego miasta Środy 1936; Ludwik Rządkowski: Wybuch rewolucji listopadowej 1918 r. w Środzie, (w:) Rocznik Związku Weteranów Powstań Narodowych RP 1918-1919 w Poznaniu, Poznań 1935, s. 44-45; Sprawozdanie Zarządu Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk za rok 1926; Urzędowy spis lekarzy RP 1924/25; Rocznik lekarski RP na 1938 rok; Sąd Rejonowy w Środzie Wlkp.: KW Środa tom XVI karta 660.

Damian Zieliński

Malecki Sylwester (1900-1955), urodził się 21 grudnia 1900 r. w Kórniku w rodzinie kupieckiej, jako syn Wojciecha i Jadwigi z domu Hentze. W 1903 r. wraz z rodzicami przeniósł się do Środy. Powstaniec Wielkopolski, uczestnik wojny polsko-bolszewickiej 1919-1921. Za udział w tej wojnie odznaczony. Podporucznik rezerwy Wojska Polskiego. Przed wojną mieszkał w Borku. 25 sierpnia 1930 roku w kościele parafialnym w Lewkowie wziął ślub z Anielą

Starzyńską. W dokumentach przedwojennych jest wymieniany jako właściciel fabryki maszyn rolniczych lub przemysłowiec. Po wojnie pracował jako inspektor w Zjednoczeniu Hut Szkła Okręgu Dolnego Śląska w Jeleniej Górze. Jako inspektor przeprowadzał kontrole w zakładach podległych Zjednoczeniu. Zmarł 11 marca 1955 r. we Wrocławiu i tam jest pochowany. Komisja Weryfikacyjna Związku Powstańców Wielkopolskich w Poznaniu umieściła go na liście osób zweryfikowanych z 1 stycznia 1936 r. pod L. bież. 7551 – Spis zweryfikowanych 4622-9099 (APP sygn. 32). W książce pt. „Uczestnicy powstania wielkopolskiego 1918-1919 z ówczesnych granic powiatu średzkiego” autorstwa Danuty Wojciegowskiej i Bogdana Jarosza wydanej nakładem Gminnego Ośrodka Kultury i Biblioteki Publicznej w Dominowie w 2017 r. są informacje o nim na str. 24 i na str. 138/139, poz. 958. Wpisany jest na „Listę Powstańców Wielkopolskich 1918/1919” Stowarzyszenia Rodzin Powstańców Wielkopolskich w Środzie Wlkp. pod poz. 247. Znajduje się w „Spisie Powstańców Wielkopolskich i osób zaangażowanych w powstanie Wielkopolskie z byłych granic powiatu Średzkiego” na stronie internetowej <http://www.sredzkiearchiwalia.pl> pod L. p. 973.

Dokumenty i pamiątki rodzinne.

Jan Malecki

Malecki Władysław (1891-1970), urodził się 6 listopada 1891 r. w Borkowie k/Inowrocławia w rodzinie robotnika Wojciecha i Wiktorii z domu Stępkowskiej. Po ukończeniu szkoły powszechnej pracował jako robotnik. Powołany do armii pruskiej walczył

w I wojnie światowej. Po powrocie z wojny, do 2 stycznia 1919 roku, jako ochotnik z bronią w rękę wziął udział w walkach Powstania Wielkopolskiego o Inowrocław, Rojewo, Złotniki Kujawskie, pod dowództwem por. Kaźmierczaka. Po zakończeniu Powstania Wielkopolskiego podejmuje pracę w kolejnictwie, najpierw w okolicach Złotnik Kujawskich, a później został konduktorem w PKP Bydgoszcz. Pracował tam do 30 maja 1957 roku. W czasie II wojny światowej przebywał w niemieckim obozie jenieckim (nie znane miejsce obozu i czas pobytu) po powrocie z którego, do końca życia miał problemy zdrowotne. Uchwała Rady Państwa nr 01.17-0.19 z dnia 17 stycznia 1958 roku Odznaczony Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym. Wniosek na to odznaczenie został umotywowany w sposób następujący: *Od 2 stycznia 1919 jako ochotnik z bronią w rękę bierze udział w walkach powstańczych o Inowrocław, Rojewo, Gniewkowo, Złotniki Kujawskie, pod dowództwem por. Kaźmierczaka. Po okresie powstania przenosi się na wezwanie władz do kolejnictwa. Do 30 maja 1957 był konduktorem w PKP Bydgoszcz. Zmarł 19 lipca 1970 roku w Bydgoszczy i pochowany jest cmentarzu rzymsko-katolickim parafii pw. św. Antoniego z Padwy w Bydgoszczy, ul. Chojnicka. Brak pamiątkowych tablic i innych oznaczeń o powstańcu. Był dwukrotnie żonaty: Pierwsza żona Anto-*

Władysław Malecki

nina Serkowska z którą miał syna Stanisława (23 września 1914-19 czerwca 1943), ślusarza. Po śmierci pierwszej żony, 23 marca 1921 roku w Jaksicach zawarł związek małżeński z Weroniką z domu Kociszewska (urodzona 5 stycznia 1900 w Inowrocławiu, zmarła 12 lutego 1977 roku). Z tego małżeństwa urodziło się pięcioro dzieci: Janina (ur. 26 listopada 1923); Jan (3 marca 1925-1942); Czesława (ur. 6 lipca 1926), starszy referent w dziale ekonomicznym ZNTK Piła; Franciszek (ur. 19 września 1927), technik elektryk; Kazimierz (ur. 1 lutego 1939) technik elektryk, mgr ekonomii).

Dokumenty i pamiątki rodzinne; Zaświadczenie tymczasowe nr 2072 z dn. 24.06.1947 r.; <http://powstancy-wielkopolscy.pl/>, lista odznaczonych Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym; Informacja przekazana ustnie przez jego syna Franciszka Małeckiego.

Janusz Małecki

Małecki Wojciech (1870-1946), urodził się 19 kwietnia 1870 r. w Kórniku, w rodzinie rzemieślniczej, jako syn Franciszka i Petroneli z domu Chmielewskiej. Związek małżeński zawarł z Jadwigą z domu Hentze dn. 12 września 1898 r. w kościele św. Jana Chrzciciela we wsi Krerowo. Pierwsze lata po ślubie mieszkają w Kórniku. W 1903 r. przenoszą się do Środy. W Środzie Wojciech Małecki zarządzał folwarkiem oraz prowadził firmę branży destylatorskiej, zajmującą się produkcją likierów i handlem wyrobami alkoholowymi. Należał do Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół” w Środzie. Był także członkiem 25 osobowej Rady Ludowej w Środzie, w której powierzono mu funkcję skarbnika w Wydziale i Biurze Rady Ludowej. Dr Ludwik Rządkowski we wspo-

mnieniach pod tytułem „Kartki z walk o niepodległość ziem byłego zaboru pruskiego” wydawanych w 1933 roku w odcinkach na łamach „Kuriera Średzkiego” przypominał wydarzenie z 27 grudnia 1918 r. Opowiadał, „jak o godz. 18 odbyło się w Środzie w salce Hologii zebranie Sokoła, który zelektryzowany przyjazdem Ignacego Paderewskiego do Poznania spodziewał się wybuchu powstania. Zebraniu temu przewodniczył Wojciech Małecki. W toku obrad wpadał na salę syn prezesa z okrzykiem: „Ojczy, w Poznaniu krew się leje!”. Natychmiast dalsze obrady przerwano. „To ciekawe wydarzenie historyczne nieco inaczej opisane jest na str. 19 książki Bogusława Polaka i Michała Polaka pt. „Milewscy – powstańcy wielkopolscy z ziemi średzkiej 1918-1919” wydanej nakładem Stowarzyszenia Rodzin Powstańców Wielkopolskich w Środzie Wielkopolskiej. Cytuję jej fragment ...*W dniu 27 grudnia wieczorem odbyło się w Środzie zebranie „Sokoła”, na którym obradowano nad ustaleniem listy poległych i rannych członków w wojnie światowej oraz powitaniem tych, którzy z niej zdrowo do swych rodzin wrócili. W obradach tych brał udział również i ks. Meissner. Pod koniec obrad, około godz. 18 wpadł na salę 10-letni syn Wojciecha Małeckiego i podbiegając do swego ojca zawołał „Tatusiu, w Poznaniu krew się leje!... Chłopcem tym był Kazimierz Małecki. Zachowała się rodzinna fotografia z tych czasów na której jest Wojciech Małecki i jego żona Jadwiga Małecka oraz ich najstarszy syn Sylwester. Obydwaj w mundurach powstańczych, ojciec w mundurze oficerskim, syn w mundurze żołnierskim. W listopadzie 1924 r. Wojciech Małecki podpisał umowę na dzierżawę posiadłości ziemskiej o powierzchni 390 ha obejmującej domenę,*

ośrodek ziemski Godziętowy (gmina Doruchów w powiecie ostrzeszowskim). W lutym 1929 r. dołączył do rodzin ziemiańskich, kupując majątek Godziętowy od Państwowego Urzędu Ziemi w Ostrowie Wlkp. i stał się jego właścicielem. Oprócz majątku ziemskiego posiadał dwa domy w Środzie: duży narożny dom przy pl. Armii Poznań 1 i ul. Ratuszowej 1 oraz mały dom przy Starym Rynku 3. Po napaści hitlerowskich Niemiec na Polskę, na skutek odmowy jakiegokolwiek formy współpracy z niemieckim okupantem, dn. 26 października 1939 r. majątek ziemski Godziętowy został zajęty przez urzędnika reprezentującego Rzeszę Niemiecką. Wojciech Małecki z żoną Jadwigą i z córką Marią zostali wysiedleni pierwszym transportem do Mrozów (Mazowieckie) w Generalnej Guberni. Bezpośrednio po przyjeździe do Mrozów doznał pierwszego wylewu krwi do mózgu. Po wyzwoleniu Godziętów spod okupacji niemieckiej, Wojciech Małecki z żoną Jadwigą wrócili z wysiedlenia i dn. 12 lutego 1945 r. uzyskał zaświadczenie wydane przez Tymczasowego Starostę Powiatowego w Kępnie, że jest zarządcą majątku Godziętów. Niestety już dn. 11 kwietnia 1945 r., czyli miesiąc przed zakończeniem II wojny światowej, majątek ziemski Godziętowy został przejęty przez Skarb Państwa powojennej, socjalistycznej Polski na zasadzie Dekretu Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego i rozparcelowany, a właściciel ziemski Małecki Wojciech i Małecka Jadwiga ze swej majątności usunięci, z tym zastrzeżeniem, że w powiecie Kępińskim się nie osiedlą. Nie pozwolono im zabrać ze sobą nic poza przedmiotami osobistego użytku. Zmuszeni zostali do bezwzględnej wyprowadzki. Pozwolono im zabrać tylko tyle ile potrafili udźwignąć ze sobą.

Tego samego dnia przenieśli się do Przygodzic pow. Ostrów Wlkp., gdzie nie dostali nawet przydziału mieszkania, a wg deklaracji manifestu PKWN „ziemie obszarnicze miały być przejęte bez odszkodowań, lecz z zaopatrzeniem dla byłych właścicieli.” Wojciech Małecki doznał kolejnego wylewu i umarł dn. 24 września 1946 r. w Przygodzicach. Zmarł w wynajętym pokoju nie posiadając żadnego majątku. Spoczywa na cmentarzu parafialnym w Środzie Wlkp. w grobowcu rodzinnym (Kwatera I rząd 6 nr grobu 3). Z inicjatywy Stowarzyszenia Rodzin Powstańców Wielkopolskich w Środzie Wlkp. miejsce jego pochówku oznaczone jest krzyżem „Tu spoczywa Powstaniec Wielkopolski”. Wojciech Małecki figuruje na tablicy pamiątkowej „Powstańcy Wielkopolscy 1918 – 1919” wykonanej z czarnego granitu, odsłoniętej w 2005 r. przy kwaterze powstańców wielkopolskich, na cmentarzu w Środzie Wlkp. Jego imię i nazwisko jest dostępne na liście osób, które miały udział w powstaniu wielkopolskim na stronach internetowych: Stowarzyszenia Rodzin Powstańców Wielkopolskich w Środzie Wlkp., poz. 250 i Średzkie Archiwalia, poz. 978. Powstaniec Wojciech Małecki figuruje również na str. 209 pod poz. 339 w książce pt. „Ziemia średzka w dobie Powstania Wielkopolskiego 1918-1919” praca zbiorowa pod redakcją Janusza Karwata wydana przez Społeczny Komitet Rodzin Powstańców Wielkopolskich w Środzie Wlkp. w 2009 r. W książce pt. „Uczestnicy powstania wielkopolskiego 1918-1919 z ówczesnych granic powiatu średzkiego” autorstwa Danuty Wojciegowskiej i Bogdana Jarosza wydana nakładem Gminnego Ośrodka Kultury i Biblioteki Publicznej w Dominowie w 2017 r. są informacje o nim na str. 24, str. 140/141, poz. 963

i str. 231. Wojciech i Jadwiga Małecky mieli czterech synów i córkę. Sylwester Małecky (1900-1955), powstaniec wielkopolski i uczestnik wojny polsko-bolszewickiej 1919-1921 (1902-1968) absolwent Państwowej Średniej Szkoły Rolniczej w Bojanowie; Euzebiusz Małecky (1904-1955) uczestnik kampanii wrzesniowej 1939 roku jako podporucznik, pułkowy lekarz weterynarii w dowództwie 15 Pułku Ułanów Poznańskich, a w latach 1939-1945 jeńiec w Oflagu VII A Murnau koło Monachium, po wojnie powiatowy lekarz weterynarii w Szamotułach; Kazimierz Małecky (1907-1992) absolwent wydziału prawa Uniwersytetu Adama Mickiewicza w Poznaniu – adwokat; Maria Małeczka zamężna Duda (1915-2003) studia na wydziale prawa Uniwersytetu Adama Mickiewicza w Poznaniu, które przeżyła wojna.

Dokumenty i pamiątki rodzinne.

Jan Małecky

Mania Józef (1898-1978), powstaniec wielkopolski oddziału kamienieckiego, mjr WP. Urodził się w Kamieńcu w rodzinie Bartłomieja i Franciszki. W czasie I wojny światowej powołany do armii niemieckiej: 52 Pułk Piechoty im. von Alvenslebena (6 Brandenburski). 18 grudnia 1918 r. uciekł z bronią z Cottbus i dnia 19 grudnia 1918 r. do-

Józef Mania

tarł do Kamieńca, gdzie 27 grudnia 1918 r. otrzymał informację o wybuchu powstaniu w Poznaniu. Następnego dnia wraz z marynarzem Stanisławem Kaczmarkiem rozbroił niemieckiego żandarma oraz zajął pocztę i st. kolejową w Plastowo. Budynek poczty przekazał Wincentemu Grafowi a stację kolejową Wincentemu Mellerowi i Janowi Juji. Następnie wraz z S. Kaczmarkiem przystąpił do werbowania ochotników kamienieckich do powstania. Po zorganizowaniu grupy około 20 ochotników wyruszyli podwodami przez Parzęczewo, Wielichowo, Rostarzewo do Wolsztyna. Następnie brał udział w walce pod Kargową i Kopanicą i Nową Wsią pod Zbąszyniem, gdzie poległ ochotnik kamieniecki – Jan Borowczak. Następnie znalazł się w tworzonym 2 p s. w. (późniejszy 56 p p Wielkopolskiej) w kompani chor. Szeszuły. Pozostał w wojsku do 17 września 1939 r.. 17 września do lutego 1944 internowany przez Sowieców. Zgłosił się w Sumach do I Armii Wojska Polskiego i brał udział w walkach jako dowódca baterii od Puław, Warszawę, Wał Pomorski, Berlin aż po rzekę Łabę. Zamieszkał po II wojnie światowej w Gnieźnie. Zmarł 15 stycznia 1978 r. w Gnieźnie, pochowany został na cmentarzu św. krzyża w Gnieźnie. Wyróżniony wieloma odznaczeniami m. in. Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym.

Archiwum Prezydenta RP; Zbiory Archiwum Rady Państwa PRL, Uchwała nr 11.13-0.922 z dnia 13.11.1958 r.; Relacja kpt. w st. sp. Józefa Mani w zbiorach autora z 25 stycznia 1972 r.; S. Siuda, Zarys historii wojennej 56-go Pułku Piechoty Wielkopolskiej. Warszawa 1928; strona internetowa: www.powstancy-wielkopolcy.pl

Zdzisław Kościański

Michalak Ignacy (1896-1965), Powstaniec Wielkopolski, uczestnik wojny polsko-bolszewickiej, syn Adama i Stanisławy z domu Siwek urodził się 20 lipca 1896 roku w Tulcach koło Kleszczewa, w byłym powiecie średzkim, obecnie poznańskim. Ignacy Michalak, jako 22 -latek brał udział w Powstaniu Wielkopolskim w 4 Kompanii Kórnickiej Batalionu Śremskiego, którą dowodził sierż. Stanisław Celichowski. W jej szeregach, od 3 stycznia do 20 lutego 1919 roku, walczył w Powstaniu Wielkopolskim: od 6-18 stycznia 1919 roku walczył: pod Zbąszyniem, 11 stycznia uczestniczył w ataku na Strzyżewo, obsługując ciężki karabin maszynowy pod dowództwem Jana Siwka, 17 stycznia 1919 roku brał udział w odparciu ataku Niemców na wieś Łomnica, gdzie poległo 11 powstańców. Po powrocie z frontów powstańczych pełnił służbę garnizony do dnia 26 marca 1919 roku. 27 marca 1919 roku został wcielony, jako ochotnik w Biedrusku pod Poznaniem, do 12 kompanii 3 Pułku Strzelców Wielkopolskich (późniejszy 57 pp), gdzie dowódcą był ppłk Arnold Szyling. Wkrótce wraz pułkiem wyruszył na front litewsko-białoruski, gdzie walczył pod Bobrujskiem i Kobryniem. W 1921 roku został przeniesiony do Składnicy Uzbrojenia Nr 7. w Poznaniu. Ignacy Michalak w służbie wojskowej pozostał, aż do 1939 roku w charakterze podoficera zawodowego – ostatnio w stopniu starszego sierżanta. Jako weteran, za udział w Powstaniu Wielkopolskim został odznaczony Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym (Uchwała RP nr: 12.06-0.950 z dnia 6 grudnia 1957). Zmarł 26 marca 1965 roku w Poznaniu w wieku 69 lat. Pochowany został w Poznaniu na cmentarzu na Miłostowie, kwatera 26, miejsce 17, rząd 5, pole 8.

Danuta Wojciegowska, Bogdan Jarosz, Uczestnicy Powstania Wielkopolskiego 1918-1919 z ówczesnych granic powiatu średzkiego. Dominowo 2017, s. 144-145, l. p. 1030; www.wbc.poznan.pl/Content/...Śrem w małych monografiach, s. 29-30, dostęp 26.06.2017; www.powstancy-wielkopolscy.pl, Lista odznaczonych Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym, dostęp 22.07.201; www.cmentarze-poznan.pl/wyszukiwanie_grobów, (dostęp 23.07.2017).

Halina Kowalewska

Michalak Marceli (1899-1981). Ur. 19 grudnia 1899 r., w Otorowie, pow. szamotulski, był synem Macieja, rolnika, i Marianny z Jaskułów. W ll. 1906-1909 uczęszczał do szkoły powszechnej, której nie ukończył z powodu konieczności podjęcia pracy. Od stycznia 1919 r. służył ochotniczo w Szwadronie Jazdy Okręgu Zachodniego, (późn. 2 Pułku Ułanów Wielkopolskich). Wojnę polsko-bolszewicką 1920 r. odbył w szeregach tego oddziału: Podhorce – Zdołbunowo – Dniepr – rz. Styż – Zawidczany – Brody – Jazłowiec – Dęblin – Milejczyce – Warszawa. Oddział brał udział m. in. w osłanianiu wojsk polskich i w dywersji wojskowej na tyłach wroga. W okresie międzywojennym w ll. 1922-1929 pracował w firmie brata (skup złomu), a nast. jako rolnik. Zmobilizowany w 1938 r. uczestniczył w akcji rewindykowania Zaolzia. We wrześniu służył w Obronie Narodowej we Wronkach.

Marceli Michalak

Wzięty do niewoli, wy dostał się podstępem, a nast. ukrywał przed Gestapo. Uzyskał dokumenty na fałszywe nazwisko i mieszkał w swym domu we Wronkach. Wyrzucony przez Niemców – od lutego 1942 r. mieszkał w Samołężu, gdzie pracował w niemieckiej firmie handlowej. Po wojnie wrócił do swojego domu we Wronkach. W latach 1945-1965 pracował jako rolnik, nast. był stróżem nocnym. Zmarł 4 października 1981 we Wronkach, spoczywa na miejscowym cmentarzu. W 1929 r. zawarł zw. małżeński z Walerią z Zawiasów. Dzieci: Wiesław (ur. 1931), Kazimiera (zam. Wieczorek, 1933-1964), Michalina (Wieczorek, ur. 1944). Grób jest oznaczony tabliczką z Krzyżem Powstańczym i napisem „Powstaniec Wielkopolski”. Wzmianowany w reportażu G. Okońskiego G., „Biały Ułan” z Otorowa, Głos Wielkopolski z 4-5 grudnia 2010, s. 17.

Dokumentacja rodzinna, informacje Wiesława Michalaka, syna.

Marek Rezler

Mięzał Marcin (Miezał Martin) (1899-1969), urodził się 1 listopada 1899 r. w Buku (woj. wielkopolskie), Jego rodzicami byli Bronisław i Katarzyna z domu Gola. Marcin był bratem Władysława Miężala (18 maja 1897-1943, zob. biogram) i kuzynem Stanisława Miężala

Marcin Mięzał

(24 stycznia 1900-25 lipca 1953, zob. biogram), z którymi walczył razem w II Kompanii Bukowskiej. W latach 1905-1914 uczęszczał do ludowej szkoły katolickiej w Buku, a następnie ukończył trzymiesięczny kurs handlowy w Poznaniu, a także pobierał naukę u Przedsiębiorcy Zbożowego A. Bittinera (nazwisko nieczytelne w rękopisie – przyp. E. G.) w Buku oraz pracował w firmie Dickerhoff Wittman Dresden. Przed wciele niem do wojska był pomocnikiem biurowym. W 1917 roku powołany został do armii zaborczej. Do 1918 roku walczył jako szeregowiec-saper w 5 Pułku Batalionu Saperów w Głogowie (Niederschlesisches Pionier Batalion nr 5 im Glogau). Uczestniczył w walkach prowadzonych na froncie zachodnim – we Francji i we Flandrii. W tym czasie został ranny w prawą rękę. 13 września 1918 roku Marcin udał się do Buku, by odbyć 28-dniowy urlop. W tym czasie spotykał się z kolegami żołnierzami przebywającymi tak jak on na urlopiach w domu, między innymi z Michałem Jabłońskim, Ignacym Zimnym i Józefem Staškowiakiem. 12 listopada 1918 wraz z nimi rozbroił oddział taborów nr 5 w Buku. Dnia następnego dokonywano kolejnych rozbrojeń, a także podczas spotkania u p. Fiszboka założono Radę Żołnierską w Buku. Jak pisze Marcin Mięzał w załączniku dołączonym do kwestionariusza dla uczestników Powstania.: „na następnych zebraniach uchwalono powołanie do Komitetu p. Kazimierza Zenktelea (zamieszkał w Buku) b. oficera armii niemieckiej. Prawą ręką p. Zenktelea był p. Górczak Franciszek. Mianowany sierż.-sztab. (zamieszkały w Buku), późniejszy poseł na sejm RP. W Bukowskiej Radzie Żołnierskiej brali udział wszyscy żołnierze Polacy, zamieszkali w Buku i okolicy. Marcin

Mięzał do Powstania Wielkopolskiego przystąpił jako ochotnik: *...1918-1919 jako ochotnik-powstaniec schwycilem za broń, prowadzony i porwany instynktem żołnierskim aby zwolnić ziemię polską od najeźdźców*” pisał do Związku Byłych Wojskowych i Rezerwistów Koła w Wandere (Belgia). Wartym podkreślenia jest fakt, że nakłaniał innych mężczyzn do walki o Polskę: *28. Grudnia 1918 roku rozpoczęliśmy werbowanie (b. żołnierzy niem., Polaków) po okolicznych wioskach do Kompanii Bukowskiej. W ostatnich dniach grudnia – 26. oraz w nocy z 27 na 28 grudnia 1918 roku brał udział w rozbrajaniu pociągu niemieckiego. W trakcie Powstania brał też udział w oswobodzeniu Nowego Tomyśla, w walkach o Zbąszyń, Nowy oraz Wielki Dwór. O oswobodzeniu Nowego Tomyśla tak pisał: 2 stycznia 1919 roku połączyliśmy się komp. Opalenicką (d-ca p. Klemczak) tego samego dnia wieczorem udaliśmy się pociągiem do stacji Sontopy. Z stacji Sontopy maszerowaliśmy w dwóch kolumnach, jedna z Opalenicy nad torem kolejowym, druga z tyłu, kompania bukowska na miasto Nowy-Tomyśl. W Nowym Tomyślu rozbroiliśmy Komendanturę niemiecką (kilku żołnierzy niemieckich nocowało w Ratuszu) rano o świcie dokonaliśmy resztę rozbrojenia, zajęliśmy miasto w całości, gdzie nie padł ani jeden strzał. Kilka dni później brał udział w walkach o Zbąszyń: 4 stycznia wieczorem marsz na Zbąszyń (okrążenie od strony Berlina) dochodząc w marszu szosą do toru kolej.(owego) rozbr.(oiliśmy) dwóch posterunków niem. (przy barjerze) padł jednocześnie strzał alarmowy z budki kolej.(owej) gdzie mieścił się odwach niem.(iecki) W tej samej chwili zaczęli Niemcy (pisownia oryginalna – przyp. E. G.) prac z kulomiotów z Dworca Zbąszynia,*

*orientując się w sytuacji wszyscy jak jeden rozsypaliśmy się i z hasłem „Niech żyje Polska” kilkunastu atakowało Dworzec, ja i większa część miasto. Sytuacja była ciężka. Był to pierwszy, nieudany atak na Zbąszyń. Marcin Mięzał brał też udział w drugim ataku na Zbąszyń 10 stycznia 1919 r. oraz w walce o budkę kolejową 47a 13 stycznia: *...zabraliśmy jeden ciężki kulomiot, kilka karabinów, czterech Niemców do niewoli, reszta Niem.(ców) poległa.* Po tych walkach kompania otrzymała nowego dowódcę i została przekształcona w 7 Kompanię II Pułku Strzelców Wielkopolskich. Mięzał złożył przysięgę żołnierską (powstańczą) w kościele parafialnym w Buku. Następnie Marcin Mięzał został skierowany do straży odwachowej na stacji Sątopy, gdzie był zastępcą kaprała Michalskiego, a następnie otrzymał rozkaz udania się do Opalenicy, skąd z kolei skierowano go na pięcioletnie szkolenie do szkoły podoficerskiej w Poznaniu, a następnie ponownie odesłany do kompanii w Opalenicy. Ponieważ trakcie walk pod Zbąszyniem został lekko ranny w górną wargę, leczono go w szpitalu w Buku. 25 marca 1919 roku dostał przydział udania się do I Kompanii I Batalionu Saperów w Poznaniu (Poznań-Wilda). Z batalionem saperów walczył pod Jutrosinem, Rawiczem i Smogulcem, a także brał udział w marszu na Kijów w wojnie polsko-bolszewickiej w 1920 roku. W maju 1920 roku oddelegowany do zrobienia kursu sanitarnego, a następnie przez 3 tygodnie w Batalionie Zapasowym Saperów w Poznaniu jako sanitariusz-kapral. Później walczył w okolicach Suwałk. W listopadzie 1920 zachorował na zapalenie oskrzeli, po wyleczeniu został przydzielony do 7 Pułku Saperów w Poznaniu, gdzie pracował jako sanitariusz. W 1921 pracował*

w Dowództwie Obozu Warownego w Poznaniu, gdzie pełnił obowiązki sierżanta sztabowego w referacie sanitarnym. 5 grudnia 1921 roku w stopniu kaprala – sanitariusza został przeniesiony do rezerwy. Po przejściu do rezerwy, Marcin Mięzał udał się na emigrację, nie wiadomo jakie były tego powody. Wraz z nim emigrował też inny powstaniec, jego brat Władysław. W 1923 roku Marcin Mięzał przebywał jeszcze w Poznaniu – stawiał się do badań kontrolnych i został zweryfikowany jako zdrowy (kategoria A), a następnie wyjechał. Jak sam pisze *...w styczniu 1924 roku wyjechałem za granicę będąc do dnia dzisiejszego pracując uczciwie na chleb powszedni*. Najpierw Marcin trafił do Francji, gdzie 15 października 1926 roku ożenił się z Polką Jadwigą Czarnyszką. Po pewnym czasie, dokłada data nie jest znana, Miężałowicze przenieśli się do Belgii, gdzie Mięzał pracował głównie jako górnik. Małżeństwo miało jedną córkę Jadwigę (Sonię) Mięzał (25 kwietnia 1935-28 marca 1983) oraz dwóch, żyjących jeszcze synów: Jean-Marie (ur. 25 maja 1944) oraz Dany (ur. 21 stycznia 1947). Marcin Mięzał znał język polski oraz niemiecki, na emigracji z pewnością dobrze opanował także francuski, niestety jego dzieci nie mówią dziś po polsku. Na emigracji Marcin pracował jako górnik oraz działał aktywnie w kręgach polonijnych i byłych wojskowych: był członkiem Związku Byłych Wojskowych i Rezerwistów Koła w Wandre od początku powstania koła (Association des Anciens Combattants et Réservistes Polonais. Section de Wandre, Belgique), a przez pewien czas pełnił nawet obowiązki sekretarza: *Zarząd Koła Byłych Wojskowych i Rezerwistów Polskich w Wandre, pod Liege w Belgii, niniejszym zaświadcza, że kolega Marcin Mię-*

zał urodz. 1 listopada 1899 r. jest członkiem naszego Koła od jego założenia. Co do opinii jego, wiemy że kolega Mięzał Marcin zawsze i wszędzie podkreśla swoje Polskie uczucia patriotyczno-obywatelskie. Jest bohaterem pracy społecznej na tutejszym terenie i zawsze spełnia swój Obywatelski obowiązek, przez dłuższy czas kol. Marcin Mięzał pełnił obowiązki sekretarza koła, co prowadził bardzo sumiennie, należy też do Tow. św. Wojciecha. Marcin Mięzał odznaczony był; Medalem Niepodległości (22. 04.1938), Medalem Pamiątkowym Za wojnę 1918-1921 oraz pruskim Krzyżem Żelaznym II klasy (Eiserne Kreuz). Jego imię i nazwisko widnieje także na Pomniku Bohaterów Ziemi Bukowskiej w Buku znajdującym się na pl. Reszki. Zmarł 18 maja 1969 roku w Herstal w Belgii i jest pochowany na miejscowym cmentarzu.

*Centralne Archiwum Wojskowe MN
22.4.1938), informacje rodzinne.*

Ewelina Grygier

Mięzał Stanisław (1900-1953), urodził się 24 stycznia 1900 roku w Buku (woj. wielkopolskie) jako drugie dziecko Władysława i Wiktorii z domu Goła. Ukończył siedem klas szkoły powszechnej w Buku, w której był uczestnikiem strajku szkolnego. Wg przekazów rodzinnych w ramach represji za udział

Stanisław Mięzał

w strajku wysłano go do zakładu poprawczego w Szubinie, z którego wkrótce uciekł. Przebywał dwa miesiące na wolności, po czym został schwytany i ukarany karą 35 batów. Następnie odelegowano go do pracy w gospodarstwie rolnym w okolicach Międzychodu, gdzie pracował do osiemnastego roku życia. W tym czasie wstąpił do Polskiego Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół”. Po osiągnięciu pełnoletności, pod koniec I Wojny Światowej, 21 czerwca 1918 roku został wcielony do armii zaborczej. Walczył na froncie niemiecko-francuskim. 5 września został ranny, a następnie przewieziony do Polski, do szpitala w Gnieźnie. Po okresie rekonwalescencji nie wrócił już do armii zaborczej, lecz wstąpił do oddziałów powstańczych. W spisany po latach życiorysie tak opisywał ten okres (pisownia oryginalna): „W wieku lat 18-tu byłem powołany do wojska armii zaborczej. Dnia 5 września 1918-tym roku zostałem ranny we Francji nad Marną i przewieziony do szpitala Gniezna. Po wyleczeniu byłem urlopowany do dnia 7 listopada 1918 roku, sam więcej do swej formacji nie wróciłem, gdyż wstąpiłem dnia 11 listopada 1918 roku do Rady Żołnierskiej w Buku. W styczniu 1919 brałem czynny udział w Powstaniu przeciw Niemcom w kompanii bukowski. Dnia 13 stycznia 1919 roku zostałem ranny w okolicach budki kolejowej nr 47 a. (Pod budką kolejową nr 47 a walczyli także jego kuzyni – Władysław Mięzał (18 maja 1897 Buk – 1943 Herstal) i Marcin Mięzał (1 listopada 1899 Buk – 1969 Herstal), obaj po wojnie wyemigrowali do Belgii. Marcin Mięzał zmienił nazwisko na Martin Miezal, do dziś w Belgii żyje jego dwóch synów Dany i Jean-Pierre Miezal) Ranny Stanisław Mięzał przewieziony został do

szpitala w Buku, w którym pozostał do dnia 28 kwietnia 1919. „W końcu kwietnia 1919 – wspominał – roku ponownie wyjechałem na front Wolsztyński do 12 komp. III batl. 7 pułku Strzelców Wlkp., gdzie w Małym Grójcu zostałem *poszarpany* (wyraz nieczytelny) od granatu, 16 czerwca zostaliśmy przetransportowani na front pod Leszno później pod Chodzież. We wrześniu 1919 roku zapadłem na chorobę i zostałem odesłany do Szpitala Okręgowego w Poznaniu. W grudniu 1919 roku wysłany do Gniezna do 61 Pułku Strzelców Wlkp. – Kompania Uzdrowieńców, gdzie w lutym 1920 zostałem urlopowany do 31 września 1920. Później zwolniony jako inwalida z poborami które otrzymywałem do 1922 roku. Od czasu wojennego do teraz (styczeń 1939?) jestem bezrobotny i pracy stałej wykonywać nie jestem w stanie”. Ze służby wojskowej został zwolniony 30 września 1920 r. jako inwalida wojenny. Po powstaniu był przez dłuższy czas bezrobotny, następnie w latach (1923-1924) terminował jako ślusarz; a na przestrzeni lat miał się także innych prac. Zarabiał między innymi jako robotnik, obuwnik, muzyk, pracownik cukrowni czy pracownik kina. Następnie zamieszkał w Opalenicy, gdzie 28 września 1924 zawarł związek małżeński ze Stanisławą z domu Kaczmarek (2 listopada 1897-19 października 1954), z którą miał troje dzieci, dwóch synów: Stefana (28 lipca 1926 – 20 kwietnia 1986; z zawodu technik ogrodnik; pracował jako urzędnik państwowy), Kazimierza Józefa (7 grudnia 1927-16 września 1983; oficer Ludowego Wojska Polskiej, podpułkownik) oraz córkę Irenę Marię żonę Kaprykowską (31 stycznia 1929-27 lipca 1968; pracownica wodociągów w Poznaniu). Około 1929 roku został zwolniony z cukrowni i przez wiele lat pozostawał

stawał bez stałego zatrudnienia. W tym czasie utrzymywał rodzinę z muzyki. Stanisław Mięzał grał na trąbce oraz na gitarze. W skład jego orkiestry wchodziło troje skrzypiec, dwie trąbki, klarnet oraz dwie gitary. W zespole tym na skrzypcach grała jego młodsza siostra Marianna Gajka z domu Mięzał (27 sierpnia 1902-13 czerwca 1975). Według przekazów rodzinnych, zespół ten jeździł m. in. do Łodzi, gdzie grywał w charakterze muzyków ulicy na tamtejszych podwórkach. Skład instrumentalny zespołu jest dość ciekawy, pozwala sądzić, że muzycy, mimo iż pochodzili z regionu silnie nasączonego tradycjami wiejskimi (między innymi bogatego w liczne zespoły dudziarskie), grali raczej repertuar nowszy. Więcej na temat charakteru zespołu i wykonywanego repertuaru na razie nie udało się ustalić. Z muzyki Mięzał utrzymywał się aż do 1939 roku. W czasie II Wojny Światowej był pracownikiem Zarządu Miejskiego. 13 lipca 1944 roku, za pomoc zbiegłemu więźniowi został uwięziony. Podczas ewakuacji więźniów i transportu do Niemiec udało mu się zbiec i ukryć w gospodarstwie Dacha w Łęczycach, u którego pracował jego syn Stefan. Ukrywał on Stanisława Miężala w stogu siana, jednak po przeszukaniu, jakie Niemcy urządzili u Dacha, postanowiono zmienić jego miejsce pobytu na bardziej bezpieczne. Dach wywiózł Miężala na wozie z sianem do wsi Terespotockie położonej nieopodal Opalenicy. Mieszkający w sąsiedniej wsi Urbanowo teść Stanisława Miężala – Walenty Kaczmarek wykopał ziemiankę, do której wstawił beczkę. Codziennie wieczorem żona Stanisława przynosiła mu do ziemianki pożywienie; tam szczęśliwie doczekał końca wojny. Po wojnie Stanisław Miężał był bilerem w kinie „Orzeł” w Opa-

lenicy, w którym pracował przynajmniej do początku lat pięćdziesiątych XX w. Zmarł 25 lipca 1953 roku w szpitalu wojskowym w Poznaniu. Pochowany został na cmentarzu parafialnym w Opalenicy przy ulicy Farnej 6 (Kwatera 1, rząd 14, miejsce 16). Na grobie widnieje odznaka „Powstaniec Wielkopolski 1918-1919” otrzymana od Opalenickiego Koła Towarzystwa Pamięci Powstania Wielkopolskiego 1918/1919. W publikacji „Bukowanie w Powstaniu Wielkopolskim 1918-1919” Eligiusza Tomkowiaka i Zdzisława Kościańskiego, Stanisław Miężał został wymieniony wśród uczestników I i II Kompanii Bukowskiej (pod numerem dwusetnym). Jego nazwisko widnieje także na Pomniku Bohaterów Ziemi Bukowskiej w Buku znajdującym się na pl. Reszki. Z okazji 30-letniej rocznicy wybuchu Powstania Wielkopolskiego, otrzymał pamiątkowy Dyplom o numerze 4641. Numer ten jest równocześnie numerem legitymacji członkowskiej Związku Powstańców Wielkopolskich 1918-1919. W rejestrze Związku byłych więźniów politycznych niemieckich obozów koncentracyjnych i więzień w Poznaniu figuruje pod numerem ewidencyjnym 8736/9810.

Centralne Archiwum Wojskowe, KKMiN 133-39583 oraz I. 487.19738; Z. Kościański, E. Tomkowiak, Bukowanie w Powstaniu Wielkopolskim 1918-1919, Poznań – Buk 2008, s. 132; Dokumenty i pamiątki rodzinne.

Danuta Grygier, Ewelina Grygier

Mięzał (Miezał) Władysław (1897-1943), kapral, urodził się 18 maja 1897 roku w Buku (woj. wielkopolskie). Jego rodzicami byli Bronisław i Katarzyna z domu Gola. Brat Powstańca Wielkopolskiego Marcina Miężala (1 listopada

Władysław Mięzał
(Mięzał)

1899 – 18 maja 1969) i kuzyn Powstańca Stanisława Mięzała (24 stycznia 1900 – 25 lipca 1953), z którymi walczył razem w II Kompanii Bukowskiej. W latach 1903-1911 uczęszczał do ludowej szkoły katolickiej w Buku. W 1914 roku zdał egzamin na czeladnika w zawodzie rzeźnika, a następnie pracował w Poznaniu i Berlinie. 12 lutego 1916 roku Państwowa Komisja Uzupelnień w Berlinie (Brelin-Schöneberg) powołała Władysława Mięzała do armii niemieckiej. Wcielony został do 35 Pułk Fizylierów im. Księcia Pruskiego Henryka w Brandenburgii nad Hawelą (Füsilier-Regiment Prinz Heinrich von Preußen), a następnie służył w innych jednostkach niemieckich (Infanterie-Regiment 24 i Infanterie-Regiment 64). W wojsku niemieckim w stopniu starszego szeregowca brał między innymi udział w walkach we Francji i na froncie rosyjskim. W armii niemieckiej przebywał do 10 listopada 1918 roku. Po zakończeniu działań wojennych wrócił do rodzinnego Buku, gdzie brał udział w tworzeniu Rady Żołnierskiej oraz w dniach 26 i 27 grudnia w rozbrojeniu pociągu niemieckiego. 2 stycznia 1919 roku wraz z Kompanią Bukowską brał udział w zdobyciu Nowego Tomyśla. Następnie uczestniczył w dwóch atakach na Zbąszyń oraz w walkach o budkę kolejową 47a. Następnie z Kompanią Bukowską walczył następnie na pozycjach Sieraków-Piaski, wieś Kolno oraz Kolno - Młyn.

Od lipca 1919 roku w składzie 2 Pułku Strzelców Wielkopolskich już jako kapral walczył na froncie białoruskim w wojnie polsko-bolszewickiej. 17 marca 1920 roku brał udział w bitwie pod Jakimoską-Swobodą. W 1920 r. odbył kurs gimnastyczno-sportowy w Inspektoracie Wychowania Fizycznego w Dowództwie Okręgu Poznańskiego (świadcstwo z dnia 30 października 1920). W 1922 roku wyjechał za granicę i osiadł w Belgii, w miejscowości Herstal, choć jeszcze 13 lipca 1921 roku Władysław Mięzał stawiał się na badaniu komisji rewizyjnej i został uznany jako chwilowo niezdolny do służby (kolejne badanie miało nastąpić 13 lipca 1922 roku). Mięzał Władysław był członkiem Związku Byłych Wojskowych i Rezerwistów Koła w Wandre (Association des Anciens Combattants et Réservistes Polonais. Section de Wandre, Belgique) od momentu założenia koła; cieszył się nieopozłakowaną opinią: „co do opinii jego, to wszędzie Mięzał Władysław popiera i zawsze spełnia swój obowiązek obywatelski także wszędzie podkreśla swoje polskie uczucia patriotyczno-obywatelskie” pisał w zaświadczeniu prezes Związku. Władysław Mięzał otrzymał Medal Niepodległości, posiadał także prawo do noszenia trzykrotnej odznaki honorowej. Posiadał także Krzyż Żelazny II klasy. Zm. w 1943 roku w Belgii.

Centralne Archiwum Wojskowe, sygnatura akt MN 22.4.1938; informacje rodziny.

Ewelina Grygier

Mycielski Michał (1894-1972), urodził się 3 czerwca 1894 roku w Gałowie, w ówczesnym powiecie szamotulskim jako syn Ludwika i Elżbiety z Mycielskich. W latach 1905-1911 uczył się w gimnazjum w Lesznie. Do klasy VII

egzamin wstępny zdał w Krakowie i tam w 1913 roku uzyskał świadectwo dojrzałości. W czasie I wojny światowej prowadził samodzielne gospodarstwo rolne w Posadowie w powiecie nowotomyjskim. W grudniu 1918 roku objął majątek Gębice. Brał udział w powstaniu wielkopolskim. 10 lutego 1919 r. wstąpił do I Pułku Ułanów Wielkopolskich (późniejszy 15 Pułk Ułanów Poznańskich), a 24 lipca został skierowany do szkoły oficerskiej w Poznaniu. Ukończył ją w marcu 1920 roku w stopniu podporucznika i skierowany został na front polsko-bolszewicki. W 1921 roku został przeniesiony do rezerwy. 26 lutego 1922 roku poślubił w Warszawie Zofię Karską herbu Jastrzębiec, córkę Michała z Włostowa i Julii z Górskich. Miał dwie córki: Annę (ur. 1923) i Teresę (ur. 1926). Osiedlił się w Gałowie. Prowadził jedną z najlepszych w Polsce stadnin koni anglo-arabskich, zarodową hodowlę bydła, świń i owiec. We wrześniu 1939 roku, nie będąc zmobilizowany, zgłosił się ochotniczo z samochodem do wojska. Przydzielony został do sztabu w Poznaniu, odbył całą kampanię wrześniową i przeszedł przez Rumunię do Francji. Był w obozie Coëtquidan w Bretanii, potem Bolléne koło Awinionu. Ewakuowany w czerwcu 1940 roku z Saint-Jean-de-Luz do Szkocji, otrzymał przydział do 24 Pułku Ułanów w Brygadzie Pancernej gen. Stanisława Maczka, gdzie pełnił funkcję oficera żywnościowego. Od 1942 roku był także oficerem przy Wyższej Szkole Wojennej Polskiej koło Perth. W latach 1944-1945 z powodu wieku nie brał udziału w walkach na kontynencie. Po demobilizacji uczył przez rok rolnictwa i hodowli w Szkole Przystosobienia Rolniczego przy Dowództwie I Korpusu Wojska Polskiego w Szkocji. W 1948 roku nabył farmę

Easter Fordel koło Glenfarg w Szkocji, którą sprzedał w 1953 roku i przeniósł się do Londynu. Pracował w Victorii and Albert Museum jako nadzorca salowy i brał czynny udział w życiu towarzyskim emigracji, organizując liczne spotkania i imprezy na rzecz Koła Ułanów Poznańskich i Związku Polskich Ziem Zachodnich, gdzie zasiadał w zarządzie. W 1962 roku awansowano go do stopnia rotmistrza. Zmarł 17 września 1972 roku w Londynie. Pochowany został w krypcie bazyliki o. o. filipinów na Świętej Górze pod Gostyniem. Odznaczony był orderem *Virtuti Militari* 5 klasy, Krzyżem Walecznych (trzykrotnie) i Złotym Krzyżem Zasługi (dwukrotnie), Medalem Pamiątkowym za Wojnę 1918-1921; Medalem Wojska Polskiego, Defence Medal, War Medal, *Croix des Combattants Volontaires 1939-1945*.

Beata Skrzypczak, Kawalerowie Orderu Virtuti Militari z Ziemi Gostyńskiej (4). Rotmistrz Michał Mycielski, „Gazeta Gostyńska” 1992, nr 23; Bogusław Polak, Kawalerowie Virtuti Militari. 1792-1945, t. II 1914-1920, cz. 1, s. 102-103. Kazimierz Mycielski, Mycielscy. Zarys Monografii, Warszawa 1998, s. 140-141; Ziemianie Polscy XX wieku. Słownik biograficzny, t. 5, Warszawa 2000, s. 98-99; Kartoteka Uczestników Powstania Wielkopolskiego 1918-1919 ze zbiorów Archiwum Gabinetu Pamiątek Historycznych Eligiusza Tomkowiaka w Dopiewie; Gostyński Słownik Biograficzny.

Malwina Tomkowiak

Mycielski Władysław (1894-1941), urodził się 28 kwietnia 1894 roku w Kobylopolu jako syn Józefa i Zofii Taczanowskiej herbu Jastrzębiec, córki Władysława z Szyplowa. Gimnazjum ukończył w Berlinie. Pod koniec I wojny światowej został zmobilizowany do ar-

mii niemieckiej. Walczył na froncie francuskim. W stopniu porucznika uczestniczył w powstaniu wielkopolskim. Podczas wojny polsko-bolszewickiej był adiutantem gen. Kazimierza Raszewskiego. Odznaczony Krzyżem Walecznych. Po zdemobilizowaniu w 1921 roku studiował na Uniwersytecie Poznańskim filozofię i historię, odbył też praktyki rolnicze. 30 kwietnia 1924 roku w Warszawie poślubił Różę hrabinę Tyszkiewicz, córkę Władysława z Landwarowa i Marii Krystyny z Lubomirskich. Miał dwoje dzieci (Józef, ur. 1925, Krystyna, ur. 1926). W 1925 roku przejął w dzierżawę majątek Spławie wraz z folwarkami Michałowo i Przystuga (obecnie dzielnica Poznania). Brak kapitału i doświadczenia gospodarczego przy konieczności dużych nakładów finansowych rychło spowodowały trudności. Majątek jego uległ parcelacji. Władysław z rodziną przeniósł się do brata Wojciecha i do 1939 roku mieszkał w Wydawach (dzisiaj włączone do miasta Ponieca). W 1939 roku ewakuował się do rodziny żony, do Landwarowa pod Wilnem, a następnie do Kretynki (Litwa). Po włączeniu Litwy do ZSRR przeniósł się do Wilna, gdzie wraz z synem pracował jako malarz pokojowy. W połowie czerwca 1941 roku wywieziono ich do Kraju Ałtajskiego. Władysław – oddzielony od rodziny – zmarł w 1941 roku w łagrze nr 47 w Siewuralląg. Żona wraz z dziećmi ewakuowała się z ZSRR z armią gen. Władysława Andersa. Dotarła do Anglii. Początkowo mieszkała w Londynie, a następnie osiadła w Sao Paulo w Brazylii.

Kartoteka Uczestników Powstania Wielkopolskiego 1918-1919 ze zbiorów Archi-

wum Gabinetu Pamiątek Historycznych Eligiusza Tomkowiaka w Dopiewie; Gostyński Słownik Biograficzny.

Malwina Tomkowiak

Nawrocki Ludwik (1892-1974), urodził się 31 lipca 1892 roku w Żychlewie jako syn Józefa. Tam ukończył szkołę powszechną. W latach poprzedzających wybuch I wojny światowej pracował w kopalniach węgla kamiennego w Niemczech. W 1914 roku został powołany do armii niemieckiej. Do listopada 1918 roku walczył na froncie zachodnim. Po powrocie z wojny, wstąpił do oddziałów powstańczych. Walczył na froncie południowym, m. in. pod Miejską Górką. Służbę wojskową kontynuował w armii polskiej. Brał udział w wojnie polsko-bolszewickiej. Po zakończeniu działań wojennych pozostał w wojsku jako żołnierz zawodowy. Służył w 25 pułku artylerii polowej. W Polsce niepodległej brał udział w wielu wyścigach konnych, organizowanych na terenie kraju m. in. w 1923 roku w Kaliszu. Wyróżnieniem dla porucznika Ludwika Nawrockiego było uczestnictwo jego jednostki w ćwiczeniach na poligonie w Biedrusku (1923), których przebieg obserwował ze Wzgórza Powstańca marszałek Francji Ferdynand Foch ze swoim sztabem i grupą generałów polskich (Raszewski, Sikorski, Kędziński, Sosnkowski). W 1924 roku został awansowany na stopień kapitana. W 1934 roku w stopniu majora przeniesiony został do rezerwy i zamieszkał w Gostkowie, gdzie zarządzał gospodarstwem rolnym. W końcu sierpnia 1939 roku otrzymał kartę mobilizacyjną. W kampanii wrześniowej w walkach frontowych nie brał udziału. Dostał się do niewoli niemieckiej. Przebywał w Oflagu II D Gross Born koło Sypniewa. Po zakończeniu

wojny wrócił na gospodarstwo w Gostkowie. Prowadził aktywną działalność gospodarczą. Działał w wielu gałęziach przemysłu rolno-spożywczego. Był członkiem Wielkopolskiego Towarzystwa Kółek Rolniczych, Stronnictwa Ludowego, a od 13 sierpnia 1958 roku – ZBoWiD. Zmarł 11 marca 1974 roku. Pochowany został na cmentarzu w Nieparcie. Odznaczony był: Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski, Krzyżem Walecznych, Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym, Medalem Zwycięstwa i Wolności 1945, Odznaką Grunwaldzką. 22 lutego 1925 roku zawarł związek małżeński z Marią Piotrowiak z Krobi. Miał dwoje dzieci.

Związek Kombatanów Rzeczypospolitej Polskiej i Byłych Więźniów Politycznych Oddział Okręgowy w Poznaniu, Ankieta personalna; R. Tomaszewski, Wysilek militarny i materialny, s. 180-181; Kartoteka Uczestników Powstania Wielkopolskiego 1918-1919 ze zbiorów Archiwum Gabinetu Pamiątek Historycznych Eligiusza Tomkowiaka w Dopiewie; Gostyński Słownik Biograficzny; Lista odznaczonych.

Malwina Tomkowiak

Niedziela Stanisław (1900-1946), urodził się 8 maja 1900 roku w Szelejewie jako syn Walentego i Małgorzaty z domu Radoła. Miał czworo rodzeństwa: Marcina, Wincentego, Mariannę i Weronikę. Naukę w szkole powszechnej rozpoczął w Szelejewie, ale z powodu strajku szkolnego ukończył ją w Strzelcach Wielkich. W końcowej fazie I wojny światowej, 4 marca 1918 roku, został powołany do niemieckiego 6. pułku grenadierów w Poznaniu i po przeszkoleniu skierowany na front francuski. Służbę wojskową w armii niemieckiej zakończył 11 listopada 1918 ro-

ku. Następnie powrócił do miejsca zamieszkania, do Lipia. W styczniu 1919 roku wraz z oddziałem piaskowskim uczestniczył w powstaniu wielkopolskim. 23 marca 1919 roku przez PKU w Gostyniu został skierowany do 12 kompanii 3 Pułku Strzelców Wielkopolskich w Poznaniu (późniejszy 57 pułk piechoty). Po przeszkoleniu przerzucony został na front litewsko-białoruski. W sierpniu 1919 roku brał udział w walkach o Mińsk i Bobrujsk, a następnie w wielomiesięcznych walkach pozycyjnych nad Berezyną. W czasie letniej ofensywy bolszewickiej 1920 roku uczestniczył w odwrocie od Berezyny do Bugu, będąc w stałej styczności z wrogiem. W sierpniu 1920 roku brał udział w bitwie warszawskiej, a następnie w pościgu po osi Kałuszyn-Ostrów Mazowiecki-Kolno, przypierając Rosjan do granicy Prus Wschodnich. Na froncie przebywał do 11 listopada 1920 roku. W styczniu 1921 roku wraz z 57 pułkiem piechoty wrócił do Wielkopolski. Skierowany został na kurs do 3 kompanii batalionu szkolnego, który ukończył 28 lutego 1921 roku. Do 7 marca był żołnierzem 1 kompanii 57 pułku piechoty. Do 1 czerwca pracował w oddziale sztabu tejże jednostki. 25 listopada 1921 roku został wyróżniony Odznaką Pamiątkową Wojsk Wielkopolskich. 1 października 1922 roku awansowano go do stopnia starszego szeregowca. 15 listopada tegoż samego roku przeniesiony został do rezerwy. Zamieszkał w Lipiu. Pracował jako robotnik na kolei. Od lipca 1923 roku do grudnia 1924 roku zatrudniony był w majątku Szumskiego w Piotrkowicach w powiecie żnińskim. W lipcu i sierpniu 1925 roku przebywał na ćwiczeniach wojskowych w 9 kompanii 57 pułku piechoty. Awansowany do stopnia kaprała. Był członkiem Towarzystwa Powstań-

ców i Wojaków. W 1928 roku ukończył kurs samochodowy w Poznaniu. Następnie pracował jako kierowca u Władysława Jezierskiego w Gostyniu. W sierpniu 1939 roku został zmobilizowany wraz z samochodem marki Renault numer rejestracyjny A 65369 do dowództwa 9 kompanii 55 poznańskiego pułku piechoty (przy Starostwie Powiatowym w Gostyniu). 1 września 1939 roku najechał samochodem na minę przy wysadzonym moście pod Marysinem w Piaskach. Na skutek odniesionych obrażeń i wynikłej z nich długotrwałej choroby zmarł 3 sierpnia 1946 roku. Pochowany został na cmentarzu parafialnym w Gostyniu. Związek małżeński zawarł 8 lutego 1925 roku z Marianną Michalak z Lipia. Miał dwoje dzieci: 2 sierpnia 1926 roku urodził się syn Roman, a 10 czerwca 1928 roku córka Joanna.

R. Tomaszewski, Wysiłek militarny i materialny, s. 182-183; Kartoteka Uczestników Powstania Wielkopolskiego 1918-1919 ze zbiorów Archiwum Gabinetu Pamiątek Historycznych Eligiusza Tomkowiaka w Dopiewie; Gostyński Słownik Biograficzny.

Barbara Tomkowiak

Niestrawski Hipolit (1886-1939), urodził się 13 sierpnia 1886 roku w Gostyniu. Był ostatnim, jedenastym (?) dzieckiem Sylwestra – zduna i Joanny z domu Bobkiewicz. Po ukończeniu tamtejszej szkoły powszechnej rozpoczął naukę w zawodzie kupiec-bławatnik w Buku. Odbывał praktykę w Brodnicy k. Gniezna, działał w polskich organizacjach młodzieżowych. Miał liczne zasługi na tym polu, powierzono mu rychło funkcję prezesa Polskiego Koła Młodzieży Kupieckiej w Gnieźnie. Lata 1906-1908 spędził w Berlinie. Pełnił tam obowiązkową służbę wojskową w kom-

panii gwardii cesarskiej w stopniu sierżanta, jako kancelista. W czasie trwania I wojny światowej został zmobilizowany do kompanii garnizonowych w Toruniu (4 sierpień 1914-31 sierpień 1915) i Brześciu Litewskim, przy sztabie gubernatorstwa (31 sierpień 1915-27 listopada 1918). Po powrocie do Gostynia zajął się organizowaniem miejscowych władz powstańczych. Pełnił funkcję tłumacza przy gostyńskiej Radzie Robotniczo-Żołnierskiej. Od 1 stycznia 1919 roku był sekretarzem i kierownikiem Powiatowej Rady Ludowej. W okresie od 25 lutego do 1 czerwca 1919 roku sprawował urząd szefa Sztabu Komendy Straży Ludowej na powiat gostyński. Ożenił się w 1920 roku z Marią Czwojdziańską. Zmarła ona krótko po urodzeniu syna Jerzego. Po raz drugi wstąpił w związek małżeński 23 stycznia 1923 roku z Wacławą Borowicz (1886-1958), rodem ze Śremu. Miał z nią trzech synów: Andrzeja (1923-1988), Jerzego (1924-1990) oraz Grzegorza (1926-1987). W latach 1920-1935 Hipolit Niestrawski był dyrektorem Powiatowej Kasy Chorych. W 1936 roku wybrano go na urząd burmistrza Gostynia. Pełniąc tę funkcję, szczególną opieką starał się otoczyć bezrobotnych. 21 października 1939 roku, wraz z innymi obywatelami miasta i okolicy, został rozstrzelany na gostyńskim rynku w publicznej egzekucji. Pochowany jest na gostyńskim cmentarzu parafialnym we wspólnej mogile. Uchwała Rady Państwa nr: 12.31-0.1063 z dnia 31 grudnia 1958 roku, pośmiertnie odznaczony Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym. Wniosek uzasadniono następująco: *W dniu 11 listopada 1918 r. wstąpił do Straży Ludowej w Gostyniu i został mianowany szefem Sztabu Straży Ludowej na pow. Gostyń. Z tyt. swego stanowiska organizo-*

wał i nadzorował wykonanie zarządzeń naczelnej Straży Ludowej w Poznaniu do 30 kwietnia 1919 roku. Swą postawą jako organizator w czasie powstania zasługuje na uznanie i poparcie oraz jako prawdziwy Polak walczący o wolność Ojczyzny. W roku 1939 został rozstrzelany przez Gestapo na Rynku w Gostyniu razem z 29 Polakami Patriotami i pozostawił żonę Wacławę. Rozstrzelany przez hitlerowców przede wszystkim za organizowanie Powstania Wielkopolskiego. Udział w powstaniu udokumentowano zeznaniami 2 świadków, zweryfikowanych członków ZBoWiD. Dodatkowe informacje: rozstrzelany; uprawnioną do odebrania odznaczenia jest wdowa po zmarłym, Wacława Niestrawska, zam. w Gostyniu.

Kartoteka Uczestników Powstania Wielkopolskiego 1918-1919 ze zbiorów Archiwum Gabinetu Pamiątek Historycznych Eligiusza Tomkowiaka w Dopiewie; Gostyński Słownik Biograficzny; Lista odznaczonych.

Malwina Tomkowiak

Nowacki Franciszek (1898-1958), urodził się 20 lutego 1898 roku w Boddzewku w powiecie gostyńskim, w rodzinie rzemieślniczej, jako syn Szymona i Antoniny z domu Skowronek. Po ukończeniu szkoły powszechnej, w wieku 15 lat wyjechał w poszukiwaniu pracy do Westfalii i pracował tam jako robotnik fabryczny do roku 1918. W tym samym roku został powołany do armii niemieckiej, w której służył do końca I wojny światowej. Od 7 stycznia 1919 roku brał udział w powstaniu wielkopolskim. Służył w plutonie piaskowskim w batalionie gostyńskim na froncie „Grupy Leszno”. 25 maja 1920 roku po skończonym kursie otrzymał dyplom kierowcy wojskowego i przydzielony został do 20 Dywi-

zji Piechoty. W czasie wojny polsko-bolszewickiej pełnił funkcję kierowcy szefa sztabu i dowódcy tej dywizji. Do rezerwy przeniesiony został w stopniu kaprała na początku 1921 roku. Uczestniczył w trzecim powstaniu śląskim. Po zakończeniu walk niepodległościowych wyjechał do Francji, gdzie do 16 marca 1923 roku pracował jako górnik w Campagnie des Minci de Bruay (Pas-de-Calais). Po rocznym pobycie w Belgii powrócił do kraju i od 1925 roku podjął pracę w gostyńskiej cukrowni, w której pracował także w okresie II wojny światowej. W 1932 roku zawarł związek małżeński z Jadwigą Ratajczak. Był członkiem Stronnictwa Pracy. Wojna 1939 roku zastała go w Piaskach, gdzie od 1925 roku mieszkał. Był wójtem gminy Piaski od 22 marca 1945 roku do 16 czerwca 1950 roku. Organizował Stronnictwo Ludowe na terenie powiatu (od listopada 1946 roku). Pełnił funkcję wiceprezesa Zjednoczonego Stronnictwa Ludowego. Od 16 czerwca 1950 roku do 10 czerwca 1951 roku był zastępcą Przewodniczącego Prezydium Gminnej Rady Narodowej w Piaskach. Ostatnim miejscem jego pracy były Państwowe Zakłady Zbożowe w Gostyniu. Zmarł 25 lutego 1958 roku. Pochowany został na cmentarzu w Strzelcach Wielkich.

Kartoteka Uczestników Powstania Wielkopolskiego 1918-1919 ze zbiorów Archiwum Gabinetu Pamiątek Historycznych Eligiusza Tomkowiaka w Dopiewie; Gostyński Słownik Biograficzny.

Ewelina Tomkowiak

Paczyński Jan (1895-1981), urodził się 5 maja 1895 roku w Borku w rodzinie rzemieślniczej Marcina i Marii z domu Piskorska. Ukończył szkołę powszechną. W latach 1909-1914 termino-

wał w warsztacie szewskim ojca. Od roku 1914 do 1915 pracował w Berlinie. W okresie od 20 sierpnia 1915 roku do listopada 1918 roku odbył służbę wojskową w armii niemieckiej. Od grudnia 1915 roku do stycznia 1916 roku przebywał ze swoją jednostką na terenie Serbii. Następnie przerzucony został na front zachodni, brał udział m. in. w bitwie pod Verdun, gdzie został ranny w głowę. Po zakończeniu I wojny światowej wrócił do Borku. Od końca listopada 1918 roku do 31 marca 1919 roku jako ochotnik pełnił służbę w oddziale sierżanta Franciszka Kortza w Straży Ludowej w Borku. Od 1 maja 1919 roku był żołnierzem 7 zapasowej kompanii telegraficznej w Poznaniu. Z jednostką skierowany został na front litewsko-białoruski. W trakcie walk awansowany był na stopień starszego szeregowego, a następnie kaprała. Do rezerwy został przeniesiony 25 stycznia 1921 roku. Po powrocie do domu pracował w warsztacie ojca do 1929 roku. Od 1930 roku do 1942 roku prowadził własny warsztat szewski. W 1942 roku został wywieziony do Niemiec na roboty przymusowe. Do Borku wrócił w 1945 roku i aż do przejścia na emeryturę prowadził własny warsztat. Zmarł 9 listopada 1981 roku w Borku i pochowany został na miejscowym cmentarzu. Odznaczony był m. innymi: Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski, Medalem Pamiątkowym Za Wojnę 1918-1921, Odznaką Grunwaldzką i Pruskim Krzyżem Żelaznym II klasy. Uchwała Rady Państwa nr 05.18-0.627 z dnia 18 maja 1972 roku odznaczony został Wielkopolskim Krzyżem Powstańcym. Wniosek o nadanie odznaczenia uzasadniono: *Ochotniczo walczył w Straży Ludowej od końca grudnia 1918 w rozbrajaniu Niemców na terenie powiatu koźmińskiego i krotoszyńskiego*

oraz udział w potyczkach z Niemcami na terenie pow. krotoszyńskiego pod dowództwem sierż. Franciszka Kortza. Po zakończeniu powstania i odbyciu służby wojskowej w 1921r. został zwolniony. Po zwolnieniu prowadził samodzielny warsztat szewskim do 1939r. W czasie okupacji wysiedlony do Niemiec na prace przymusowe.

R. Tomaszewski, Wzrostek militarny i materialny, s. 187; Kartoteka Uczestników Powstania Wielkopolskiego 1918-1919 ze zbiorów Archiwum Gabinetu Pamiątek Historycznych Eligiusza Tomkowiaka w Dopiewie; Gostyński Słownik Biograficzny; Lista odznaczonych.

Barbara Tomkowiak

Palicki Walenty (1893-1971), powstaniec kompani grodzkiej, st. sierż. WP. Urodził się 2 lutego 1893 r. w Kottowie w ówczesnym powiecie grodzkim w rodzinie Michała i Antoniny z domu Migdałek. Od 15 października 1915 r. do 30 grudnia 1918 r. służył w wojsku niemieckim. 6 stycznia 1919 r. zgłosił się w szeregi powstańcze do kompanii grodzkiej. Brał udział w walkach pod Wolsztynem i Kopanicą. W 1920 r. uczestniczył w wojnie polsko – bolszewickiej. Po zakończeniu działań militarnych pozostał jako podoficer zawodowy w Wojsku Polskim. Służył w 67 Pułku Piechoty. Awansował do stopnia starszego sierżanta. Z powodu złego stanu zdrowia z dniem 31 sierpnia 1937 r. przeszedł na emeryturę. Będąc w stanie spoczynku w 1939 r. pełnił funkcję instruktora PW i WF na obozach w Tleniu i Spale. W wojnie 1939 r. nie brał udziału. Po II wojnie światowej pracował jako stróż w Pomorskiej Spółdzielni Branży Drzewnej. Żonaty z Marianną z domu Kaźmierczak

(25.01.1920. Miał trzech synów – Seweryna, Zygmunta i Czesława oraz jedną córkę– Jadwigę zamężną Michalską. Zmarł w Brodnicy 5 grudnia 1971 roku i został pochowany na miejscowym cmentarzu parafialnym. Odznaczony m. in. Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym, Medale Pamiątkowym Za Wojnę 1918-1921.

Archiwum Rady Państwa, Uchwała nr 12.28-0.975 z dnia 28. 12. 1957 r.; www.powstancy-wielkopolscy.pl; J. Wultański, Dzieje 67 Pułku Piechoty. Brodnica 2003, s. 205; Relacja córki – Jadwigi Michalskiej; maszynopis i relacja Jerzego Wultańskiego z Brodnicy; relacja Piotra Brzozowskiego.

Zdzisław Kościański

Paluszkiewicz Ludwik (1898-1964).

Urodził się dnia 12 sierpnia 1898 roku w Kórniku. Był synem Wincentego i Agnieszki z domu Dębskiej. W 1912 roku ukończył szkołę powszechną siedmioklasową. Następnie uczył się w zawodzie krawca. W listopadzie 1917 roku został powołany do armii pruskiej na front I wojny światowej. Walczył na frontach w Belgii i Francji. Po wybuchu rewolucji w Niemczech i zawieszeniu broni, opuścił szeregi pruskie i powrócił do Kórnika. Tutaj wstąpił do powstającej Kompanii Kórnickiej. Po wybuchu Powstania Wielkopolskiego walczył o oswoobodzenie Poznania i Śremu, a od 6 stycznia 1919 r. na froncie pod Rawi-

Ludwik Paluszkiewicz

czem najpierw w Kompanii Kórnickiej, a następnie w 4. Kompanii 1. Baonu 11. Pułku Strzelców Wlkp. W dniu 10 maja 1919 roku ukończył trzy miesięczny kurs Wielkopolskiej Szkoły Podoficerów Piechoty. W styczniu 1920 roku brał udział w przejmowaniu Kępna i części Śląska z Bralinem. Od 27 stycznia 1920 roku przebywał na froncie wschodnim oraz na linii demarkacyjnej Prusy Wschodnie – Litwa. Zakończył służbę wojskową w stopniu kaprała dnia 8 lipca 1921 roku w 69. Pułku Piechoty. Od dnia 26 grudnia 1922 roku do dnia 1 września 1939 roku był członkiem zwyczajnym Towarzystwa Powstańców i Wojaków w Kórniku. W okresie okupacji pracował w warsztatach krawieckich Czachowskiego i Vogla w Kórniku. We wrześniu 1944 roku został wysłany do przymusowych prac fortyfikacyjnych na linii Płock - Dziarnowo, gdzie przebywał do grudnia 1944 roku. Po wojnie prowadził prywatny zakład krawiecki. Od czerwca 1955 roku do czerwca 1960 roku pracował jako krawiec w Rzemieślniczej Spółdzielni Pracy w Poznaniu - Punkt w Kórniku. Z powodu choroby (cukrzycy) został zwolniony z pracy. Dnia 18 czerwca 1960 roku przeszedł na rentę inwalidzką. Od 1947 roku działał w Związku Powstańców Wlkp. w Kórniku. Był członkiem Podkomisji Weryfikacyjnej przy Kole Kórnik – Bnin, a od 21 marca 1948 roku był skarbnikiem tego Koła. W dniu 8 stycznia 1952 roku został członkiem ZBoWiD Koło w Kórniku, numer legitymacji 064192. Dnia 20 listopada 1932 roku w Gołuchowie poślubił Stanisławę z domu Twardowską. Małżonkowie doczekali się czwórki dzieci: Zofii, Heleny, Wandy i Kazimierza. Zmarł dnia 9 lipca 1964 w Kórniku. Został pochowany na miejscowym cmentarzu parafialnym. Odznaczenia:

Wielkopolski Krzyż Powstańczy (Uchwała Rady Państwa nr 0/951 z dnia 6 grudnia 1957 roku; Powstańcowi Broni Wdzięczna Wielkopolska 1918/19, odznaka pamiątkowa Towarzystwa Powstańców i Wojaków (1923).

Informacje własne.

Barbara Rajkowska

Paszquier Józef (1902-1981), urodził się 21 lutego 1902 roku w Gostyniu. Syn Stanisława i Wandy z domu Szafer. Miał wykształcenie średnie rolnicze. Od 7 lutego 1919 roku brał udział w powstaniu wielkopolskim. Walczył na froncie południowo-zachodnim, w oddziale sierżanta Marcina Talarczaka, m. in. pod Osieczną i Kąkolewem. Następnie brał udział w wojnie polsko-bolszewickiej. Do 22 czerwca 1921 roku służył w 60 pułku piechoty. Służbę czynną odbył w dniach od 18 stycznia 1923 roku do 30 kwietnia 1924 roku w 7 dywizjonie samochodowym. Awansowany został na stopień starszego szeregowego. Inwalida wojenny. Z zawodu szofer. Zatrudniony był w charakterze pracownika umysłowego. W 1924 roku w Gostyniu zawarł związek małżeński z Józefą Szafrąską. Uczestniczył w wojnie z Niemcami we wrześniu 1939 roku. Służył w 7 pancernym dywizjonie samochodowym. Od 29 kwietnia 1958 roku był członkiem gostyńskiego Koła ZBoWiD. W 1967 roku przeszedł na emeryturę. W 1972 roku awansowany został na stopień podporucznika W. P. w stanie spoczynku. Zmarł 1 lutego 1981 roku. Pochowany został na cmentarzu parafialnym w Gostyniu. Odznaczony był Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski i Medalem Niepodległości. Uchwałą Rady Państwa nr 11.04-0.898 z dnia 4 listopa-

da 1958 roku odznaczony został Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym. Uzasadnienie wniosku: *9 lutego 1919 roku wstąpił jako ochotnik do oddziałów powstańczych i brał czynny udział z bronią w rękę w walkach przeciw Niemcom na odcinku Leszno do końca powstania w oddziale Talarczyka. W czasie walk wykazał swoją postawą i zachowaniem się godność Polaka walczącego o wolność ojczyzny. Udział w powstaniu udowodnił książeczką inwalidy wojskowego oraz pismem Kapituły Krzyża i Medalu Niepodległości.*

Związek Kombatantów Rzeczypospolitej Polskiej i Byłych Więźniów Politycznych Zarząd Okręgu w Poznaniu, Ankieta personalna ZBoWiD.; R. Tomaszewski, Wysilek militarny i materialny, s. 188; Kartoteka Uczestników Powstania Wielkopolskiego 1918-1919 ze zbiorów Archiwum Gabinetu Pamiątek Historycznych Eligiusza Tomkowiaka w Dopiewie; Gostyński Słownik Biograficzny; Lista odznaczonych.

Barbara Tomkowiak

Pawelczyk Kazimierz (1891-1970). Kolejarz, powstaniec wielkopolski. Ur. 22 lutego 1891 r. w Cielczy pow. Jarocin, w rodzinie Stanisława, leśnika w dobrach Radolińskich, i Jadwigi z Gralińskich. Przed r. 1914 wraz z bratem Franciszkiem udał się do Berlina, na naukę zawodu ślusarza. Od 1911 r. odbywał przeszkolenie na krążowniku

Kazimierz Pawelczyk

szkoleniowym „Hansa”, a po wybuchu Wojny Światowej służył na pancerniku SMS „Pommern”, zatopionym w bitwie jutlandzkiej. Ocalał, a potem się leczył z kontuzji. Nie chcąc wrócić do marynarki, przekupił felczera, by wpisał mu w dokumenty, że jest chory na płuca, co poskutkowało zwolnieniem z wojska. Załatwiono mu pracę palacza c. o. w magistracie w Berlinie-Charlottenburgu. Według relacji świadków miał się tam zajmować przemytem broni do Wielkopolski. Po zakończeniu wojny pojechał do teściów do Wronek. Od 11 listopada. 1918 do 16 stycznia 1919. zaangażował się jako ochotnik w organizację i udział w powstaniu wielkopolskim. Służył IV Baonie Straży Ludowej. Wraz z dr Krzyżankiewiczem, z bronią w ręku, rozbrajał oddziały wojsk niemieckich stacjonujące we Wronkach, brał udział w zdobyciu więzienia i uwalnianiu polskich patriotów. Pełnił też służbę wartowniczą i brał udział w potyczkach w okolicach Krzyża. Zwolniony z wojska 20 stycznia 1919 r. Zweryfikowany jako powstaniec wielkopolski. Po powstaniu pracował jako maszynista PKP w Jarocinie. Dosłużył się stopnia maszynisty I klasy i od 1930 roku pełnił służbę na kolei w Poznaniu. W tym zawodzie pracował też podczas okupacji hitlerowskiej i po wojnie, aż do emerytury. Zmarł 18 lipca 1970 r. w Poznaniu. Spoczywa na cmentarzu Junikowskim. Odznaczenia: Medal Dziesięciolecia Niepodległości, Wielkopolski Krzyż Powstańczy. Od 16 marca 1916 r. żonaty z Pelagią Zawiasa. Dzieci: Ewaryst (ur. 1917), Stefania (ur. 1923), Zbigniew (ur. 1925), Ferdynand (ur. 1927), Kazimierz (ur. 1936), Barbara (ur. 1941).

Centralne Archiwum Wojskowe, dokumentacja rodzinna, informacje wnuka,

Krzysztofa Pawelczyka; Lista odznaczonych.

Marek Rezler

Pawlak Franciszek (1898-1997), urodził się w 14 października 1898 r. w Rębowie jako syn Tomasza i Marii. 2 stycznia 1919 roku wstąpił do powstańczego oddziału gostyńskiego. Oddział ten wszedł pięć dni później w skład Grupy „Leszno” pod dowództwem por. Bernarda Śliwińskiego. Brał udział w działaniach bojowych pod Kąkolewem, Poniecem i w działaniach pozycyjnych pod Leszmem do 20 lutego 1919 roku. Po zakończeniu powstania pozostał w służbie w Wojsku Polskim w 6 Pułku Strzelców Wielkopolskich, a następnie 60 pułku piechoty. Zdemobilizowany został 18 września 1921 roku w stopniu kaprała. Przed II wojną światową mieszkał w Fitowie w powiecie Lubawa, a po zakończeniu działań wojennych w Psarach Polskich. Pracował na PKP. Zweryfikowany 3 września 1936 roku przez Związek Powstańców Wielkopolskich pod numerem 19088 oraz ponownie po II wojnie światowej pod numerem 6898. Należał do Koła Grudziądz Związku Powstańców Wlkp. a po II wojnie do Koła Września. Wstąpił do ZBoWiD i był zweryfikowanym członkiem tej organizacji od 1949 roku. Zmarł 4 września 1997 roku i został pochowany w rodzinnym grobie na cmentarzu komunalnym we Wrześni. Odznaczony był Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym, uchwała Rady Państwa nr 12.28-0.977 z 28 grudnia 1957 roku. Uzasadnienie wniosku: *Wstępuje ochotniczo 02.01. 1919 do powstańczego oddziału gostyńskiego, który wchodzi następnie w skład grupy Leszno (dr Śliwiński). Bierze udział w działaniach bojowych tego oddziału z bronią w ręku w walkach pod*

Kąkolewem, Poniecem i w działaniach pozycyjnych pod Lesznem do 20.02.1919. Po zakończeniu powstania pozostaje w służbie w WP w 6 P. Strz. Wlkp. (60 P. P.) do 18.09.1921. (...) Jest zweryfikowanym członkiem ZBoWiD od r. 1949. (...) Udział w Powstaniu Wlkp. udokumentowany należycie zaświadczeniami bezpośrednich przełożonych z okresu Powstania Wlkp. oraz książeczką wojskową.

Kartoteka Uczestników Powstania Wielkopolskiego 1918-1919 ze zbiorów Archiwum Gabinetu Pamiątek Historycznych Eligiusza Tomkowiaka w Dopiewie; Gostyński Słownik Biograficzny; Lista odznaczonych.

Eligiusz Tomkowiak

Pawlak Jan (1895-1983), urodził się 9 grudnia 1895 r. w Krzykosach w rodzinie Andrzeja i Katarzyny z domu Psyk. Miał 2 braci i 6 sióstr. Ojciec był rolnikiem, ale często wyjeżdżał do pracy do Ameryki. Jan Pawlak ukończył szkołę powszechną w Krzykosach, powiat Środa. W styczniu i lutym 1919 r. brał bezpośredni udział w Powstaniu Wielkopolskim. Walczył z Niemcami w rejonie Szubina, Kcyni, Nakła i Słupi pod dowództwem ppor. Borysiaka. Po zakończeniu powstania w 1920 r. wstąpił do Straży Granicznej, pełniąc służbę do 1927 r. w miejscowości Wysoka k. Wyrzyska w stopniu kaprała. Po zwolnieniu z wojska w latach 1927 – 1928 zatrudniony był jako pracownik umysłowy w Urzędzie Celnym w Miasteczku k. Wyrzyska. W 1928 r. kupił 3 ha ziemi rolnej w Krzykosach i prowadził wraz z żoną gospodarstwo rolne. W czasie okupacji hitlerowskiej przymusowo wykonywał prace leśne. Po zakończeniu II wojny światowej nadal mieszkał

w Krzykosach i zajmował się gospodarstwem rolnym. W czerwcu 1931 r. zawarł związek małżeński z Jadwigą z d. Pietrzak (1901-1982). Miał córkę Janinę (1940-1966) i syna Leona (1937-1986). Wstąpił do ZBoWiD-u (Koło Krzykosy) nr ewid. 263294. Odznaczony Wielkopolskim Krzyżem Powstańcym (24.02.1982 r., leg. Nr 147-2-13) oraz Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski (7.10.1981 r., leg. Nr 1651-81-12). Zmarł 23 czerwca 1983 r. w Krzykosach, jest pochowany na cmentarzu parafialnym w Solcu Wlkp. Jego grób jest oznaczony krzyżem ufundowanym przez Stowarzyszenie Rodzin Powstańców Wielkopolskich.

Danuta Wojciegowska, Bogdan Jarosz pt. „Uczestnicy Powstania Wielkopolskiego 1918-1919 z ówczesnych granic powiatu średzkiego”, poz. 1268; Wykaz odznaczonych powstańców wielkopolskich (strona internetowa) oraz zbiory i pamiątki rodzinne.

Iwona Osowska-Dziuba

Pawlak Władysław (1901-1979), ur. się 18 września 1901 r. w Bliżycach pow. Wągrowiec, w rodzinie gajowego Jana Pawlaka i Marii z domu Endler. 30 grudnia 1918 r. wstąpił jako ochotnik do oddziałów powstańczych w Biedrusku. Otrzymał tam przydział do kompanii wartowniczej Brał udział w akcji zbrojnej z bronią w rękę na terenie Biedruska i okolic. Następnie, 5 stycznia 1919 r. został wcielony do Kompanii Średzkiej. Pod dowództwem kpt. Milewskiego brał udział przy oczyszczaniu zajętego poligonu wojskowego przez oddziały niemieckie. W czasie tej akcji był bardzo ciężko ranny i przekazany do wojskowego szpitala w Poznaniu. Rany były na tyle ciężkie, że nawet po zaleczeniu został

uznany w maju 1919 roku, na podstawie orzeczenia komisji lekarskiej, za niezdolnego do dalszej służby wojskowej. Po zwolnieniu ze szpitala, w czerwcu 1919 r. otrzymał pracę w Stomilu w Poznaniu, a następnie, krótko przed wojną, w Dębicy. W czasie okupacji został przekazany przez pośrednictwo pracy do magazynów należących do wojsk okupacyjnych. Zaraz po zakończeniu wojny powrócił do Poznania, gdzie otrzymał pracę w Domu Towarowym, którą wykonywał od kwietnia 1945 r. do czasu przejścia na emeryturę w 1964 r. Zmarł 15 stycznia 1979 r. w Poznaniu. Pochowany na Cmentarzu Komunalnym na Junikowie. Odznaczenia: Krzyż Kawalerski Orderu Odrodzenia Polski (Uchwałą Rady Państwa z dn. 25 czerwca 1975 r. Nr legitymacji 1136-75-78) i Wielkopolski Krzyż Powstańczy (Uchwałą Rady Państwa z dn. 18 grudnia 1974 r., Nr legitymacji 1345-74-122). Mianowanie na stopień podporucznika za udział w Powstaniu Wielkopolskim (Uchwałą Rady Państwa z dn. 19 marca 1974). W uzasadnieniu wniosku o nadanie Wielkopolskiego Krzyża powstańczego napisano: *Jest zweryfikowanym weteranem Powstania Wlkp. Wstąpił 30 grudnia 1918 r., jako ochotnik do oddziałów powstańczych w Biedrusku i otrzymał przydział do Kompanii Wart. Brał czynny udział w akcji zbrojnej z bronią w ręku na terenie Biedruska i okolic. 5 stycznia 1919 r. wcielony do Kompanii Średzkiej, brał udział pod rozkazami kpt. Milewskiego przy oczyszczaniu zajętego poligonu wojskowego przez oddziały niemieckie. W czasie tej akcji został ciężko ranny i przekazany do wojskowego szpitala w Poznaniu na leczenie. Po wyleczeniu został w maju 1919 r. jako zupełnie niezdolny do służby wojskowej, orzeczeniem komisji lekarskiej*

zwolniony z wojska. Po zwolnieniu otrzymał pracę w czerwcu 1919 r. jako pracownik fizyczny w Stomilu w Poznaniu, gdzie go zastał wybuch II Wojny Światowej. W czasie okupacji przekazany przez pośrednictwo pracy niemieckiej do magazynów należących do wojsk okupacyjnych. Na tym stanowisku pozostał przez całą okupację. Po wyzwoleniu otrzymał zajęcie w Domu Towarowym w Poznaniu, od kwietnia 1945 do czasu przejścia na emeryturę w 1964. Żona: Władysława Pawlak z domu Przybylak (30 maja 1902-22 kwietnia 1956), ślub w 1924 r.; po owdowieniu ożenił się po raz drugi z Jadwigą Pawlak z domu Karolewska (20 września 1913-18 października 1997), ślub 1957 r. Dzieci: Janina (ur. 9 kwietnia 1924), Stefania (ur. 23 stycznia 1926), Zbigniew (ur. 22 lutego 1927) i Józef (ur. 16 marca 1929).

Zaświadczenie Archiwum Państwowego w Poznaniu z dn. 23.03.1973r., iż na podstawie posiadanych akt b. Związku Powstańców Wielkopolskich z lat 1919/1939 (syg. 32 f. 19) Władysław Pawlak był od 22.11.1934 r. zweryfikowanym członkiem Związku Powstańców Wielkopolskich, Lista odznaczonych.

Danuta Wiśniewska

Pawłowski Jan (1886-1972), urodził się 23 maja 1886 roku w Przyborówku pow. szamotulski, w rodzinie Macieja Pawłowskiego i Katarzyny Kiraj. 13 stycznia 1919 r. zgłosił się jako ochotnik

Jan Pawłowski

do tworzących się w Czarnkowie oddziałów powstańczych. Jako dowódca plutonu w 1 Kompanii 1 Baonu Czarnkowskiego walczył pod dowództwem por. Leona Pokrywki i kpt. Zdzisława Orłowskiego. 8 lutego 1919 r. na czele swojego oddziału, w kontrataku zdobył zajęty przez Niemców most w Czarnkowie. Następnie 13 lutego 1919 r. jako dowódca plutonu 1 Kompanii 1 Baonu Czarnkowskiego walczył w bitwie pod Romanowem pow. czarnkowski. Podczas zdobywania nieprzyjacielskich kulomiotów został ciężko ranny w prawe przedramię. Z tego powodu nie uczestniczył w dalszych walkach. Leżał w szpitalu wojskowym w Poznaniu. Po wyleczeniu, 13 lutego 1920 r. został zwolniony ze szpitala jako 60% inwalida. 1 lutego 1920 r. bezterminowo urlopowany i na stałe zwolniony z wojska 1 lutego 1921 r. Jan Pawłowski zawarł związek małżeński z urodzoną 23 maja 1889 r. w Sobiałkowie pow. rawicki Magdaleną Dopierałą. Małżonkowie zamieszkali w Czarnkowie i tam jako pierwszy urodził się syn Edmund (1921-1971), następnie córka Nimfa (1922-2007) zamężna Szafranek i syn Eligiusz (1925-1989). Jan pracował jako urzędnik kontroli skarbowej. Należał do Bractwa Kurkowego w Czarnkowie. Po 1929 r. przeniesiony został do pracy w Margoninie pow. chodzieski. Tam urodziła się najmłodsza córka Teresa (1933-2013) zamężna I-voto Czajka, II-voto Kimas. Podczas okupacji hitlerowskiej mieszkał w Gostyniu i Kościanie. Niemcy często brali Jana jako zakładnika. Po zakończeniu II wojny światowej ostatecznie zamieszkał w Wieleniu. Jako dawny urzędnik państwowy został pozbawiony pracy. Ostatecznie został zatrudniony na fermie. Służył nieustannie pomocą swoim dzieciom. Odznaczony Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym (6 grudnia 1957).

Zmarł 9 grudnia 1972 roku w Wieleniu i został pochowany na miejscowym cmentarzu. Żona zmarła 6 kwietnia 1977 r. i pochowana została obok męża.

Lista odznaczonych Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym sporządzona przez WTG „Gniazdo”, „Księga Jubileuszowa Bractwa Kurkowego w Poznaniu z r. 1253”, relacja i dokumenty rodzinne wnuczki Iwony i Andrzeja Góźdz.

Ewa Kabat

Pazola Franciszek (1898-1978), urodził się 26 listopada 1898 roku w Pudliszkach w rodzinie chłopskiej Wojciecha i Marianny. Do szkoły powszechnej uczęszczał w Pudliszkach. Brał udział w I wojnie światowej. Służył w armii niemieckiej, walczył na froncie francuskim. Od 7 stycznia 1919 roku uczestniczył w powstaniu wielkopolskim na odcinku Grupy „Leszno”, w oddziale Talarczaka. Walczył m. in. pod Pawłowicami i Lipnem. Służbę wojskową kontynuował w 6 Pułku Strzelców Wielkopolskich (późniejszy 60 pułk piechoty), z którym brał udział w wojnie polsko-bolszewickiej. Do rezerwy przeniesiony został 12 sierpnia 1921 roku. Osiem lat później zawarł związek małżeński z Katarzyną Adamczak z Miehcina, gdzie zamieszkał. W 1939 roku brał udział w wojnie polsko-niemieckiej. Uciekając przed Niemcami, przez Węgry dostał się do Austrii, gdzie umieszczony został przez miejscowe władze w jednym z obozów jenieckich. Do 1941 roku pracował tam w rolnictwie. Po powrocie do Miehcina, w latach 1942-1945 pracował na kolei i przy budowie dróg. Po II wojnie światowej otrzymał ziemię (reforma rolna) i prowadził samodzielne gospodarstwo rolne. Zmarł 7 marca 1978 roku. Pochowany został na cmentarzu parafialnym

w Poniecu. Uchwałą Rady Państwa nr: 12.28-0.976 z dnia 28 grudnia 1957 roku został odznaczony Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym. Uzasadnienie wniosku: *Drugostronnie wymieniony brał udział z bronią w rękę w Powstaniu Wlkp. od 07.01.1919 ochotniczo w oddz. powstańczych gostyńskich pod dowództwem druha Talarczaka z Borku. Brał udział w walkach i potyczkach na odcinku Pawłowice, Lipno. W roku 1939 powołany do służby wojskowej w wojsku polskim i po klęsce dostał się do niewoli na Węgrzech. Od roku 1946 jest członkiem Zw. Powst. Wlkp. 1918/19 – koło Poniec, obecnie ZBoWiD. Jest wzorowym rolnikiem. Udział w powstaniu udowodnił dyplomem weryfikacyjnym Zw. Powstańców Wlkp., dyplom nr 3704 z 1948 r.*

R. Tomaszewski, Wysilek militarny i materialny, s. 190; Kartoteka Uczestników Powstania Wielkopolskiego 1918-1919 ze zbiorów Archiwum Gabinetu Pamiątek Historycznych Eligiusza Tomkowiaka w Dopiewie; Gostyński Słownik Biograficzny; Lista odznaczonych.

Eligiusz Tomkowiak

Peisert Kazimierz (1892-1939), urodził się 4 marca 1892 roku w Gostyniu. Był synem Józefa i Marii z Kuczyńskich. Po ukończeniu miejscowej szkoły powszechnej kształcił się w średniej szkole budowlanej. Od listopada 1918 roku do stycznia 1919 roku aktywny w pracach Komendy Miejskiej Straży Ludowej w Gostyniu. Podczas walk frontowych wchodził w skład tutejszej Komendy Wojskowej. W okresie międzywojennym prowadził własne przedsiębiorstwo budowlane. Budował m. in. gmach gostyńskiego gimnazjum oraz budynek Komunalnej Kasy Oszczędno-

ści. Należał do grona wyróżniających się działaczy społecznych i politycznych. Czynny był również w Towarzystwie Gimnastycznym „Sokół”. Prezesował miejscowemu Towarzystwu Powstańców i Wojaków, pełniąc także funkcję wiceprezesa XIX Okręgu Związku tychże organizacji. Był jednocześnie aktywnym działaczem endeckim. Kierował kołem miejskim Stronictwa Narodowego w Gostyniu. Był członkiem zarządu powiatowego tej partii. W latach kryzysu gospodarczego stał na czele Komitetu Pomocy Bezrobotnym. Zginął 21 października 1939 roku, rozstrzelany na Rynku w Gostyniu. Pochowany jest w zbiorowej mogiłe na gostyńskim cmentarzu parafialnym. Uchwałą Rady Państwa nr: 01.26-012 z dnia 26 stycznia 1959 roku odznaczony pośmiertnie Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym. Wniosek na odznaczenie uzasadniono: *7 stycznia 1919 wstąpił jako ochotnik do oddziałów powstańczych i brał czynny udział z bronią w rękę w walkach przeciw Niemcom na odcinku Leszno do końca Powstania Wlkp. pod dow. por. dra Śliwińskiego. W czasie walk powstańczych wykazał swoją postawą godność Polaka walczącego o wolność ojczyzny. 21.10.1939 został przez Niemców rozstrzelany na Rynku w Gostyniu jako podejrzany politycznie, a przede wszystkim za udział w Powstaniu Wlkp. Dodatkowe informacje: Uprawnioną do odebrania odznaczenia jest córka rozstrzelanego – Teresa Berger brak nr leg. i okr.*

Kartoteka Uczestników Powstania Wielkopolskiego 1918-1919 ze zbiorów Archiwum Gabinetu Pamiątek Historycznych Eligiusza Tomkowiaka w Dopiewie; Gostyński Słownik Biograficzny; Lista odznaczonych.

Eligiusz Tomkowiak

Pflaum Antoni (1901-1976), pracownik budowlany, żołnierz Straży Ludowej. Ur. 8 grudnia 1901 r. w Poznaniu, w rodzinie Józefa i Józefy z Kubiaków; pochodził z rodziny bamberskiej. Po ukończeniu szkoły ludowej uczył się zawodu cieśli. W listopadzie 1918 r. wstąpił do Straży Ludowej Dzielnicy VII Poznań Główna. Po wybuchu powstania uczestniczył w rozbrajaniu Niemców, w trakcie zajmowaniu zakładów amunicyjnych, fortów, obiektów wojskowych i państwowych oraz pełnił służbę wartowniczą i patrole. W SL był do 8 IX 1919 r., następnie służył w piechocie. W okresie międzywojennym pracował jako cieśla u prywatnego przedsiębiorcy. W czasie okupacji hitlerowskiej zatrudniony był w Warszawie, przy budowie mostów, odmówił podpisania niemieckiej listy narodowościowej. Po wojnie pracował jako pracownik umysłowy w Poznańskim Przedsiębiorstwie Budownictwa Przemysłowego nr 2. Był zweryfikowany jako powstaniec wielkopolski, w 1972 r. awansowany na podporucznika. Zmarł w Poznaniu 11 września 1976 r., spoczywa na cmentarzu komunalnym na Miłostowie. Odznaczenia; Krzyż Kawalerski Orderu Odrodzenia Polski (1969), Wielkopolski Krzyż Powstańczy (1957). W 1929 r. zawarł zw. małżeński z Zofią Czaparą, miał córkę Krystynę (ur. 1929, zam. Łowińska).

Antoni Pflaum

Lista odznaczonych;., dokumentacja rodzinna, informacje prawnuczki, Agnieszki Lewandowskiej.

Marek Rezler

Pietraszewski Józef (1898-1985), urodził się 16 lutego 1898 roku w Mościskach w powiecie kościańskim. Syn Leona i Józefy. Ukończył szkołę powszechną oraz ślusarski kurs zawodowy. Jako ochotnik, od 7 stycznia 1919 roku, brał udział w powstaniu wielkopolskim na odcinku Grupy „Leszno”. Służył w batalionie gostyńskim. Brał udział m. in. w walkach pod Gościejewicami i Kąkolewem. Służbę wojskową kontynuował w 6 Pułku Strzelców Wielkopolskich (późniejszy 60 pułk piechoty). Służył w nim do 24 maja 1920 roku. Walczył na terenie Ukrainy. 10 lutego 1920 roku został mianowany starszym szeregowym. Od 25 maja jako żołnierz 26 pułku ułanów kontynuował walkę na wschodniej granicy państwa. W toku walk 14 czerwca został ranny, a następnie umieszczony w szpitalu garnizonowym w Bydgoszczy, w którym przebywał do 2 lipca 1920 roku. Po wyzdrowieniu skierowany został do szkoły sanitarno-weterynaryjnej w Poznaniu na Jeżycach, którą ukończył 2 października. Następnie wrócił do jednostki. 15 stycznia 1921 roku zachorował na tyfus. Do 7 marca 1921 roku przebywał w szpitalu w Lesznie. Pięć dni wcześniej awansowany został na stopień kaprała. Ostatnie ćwiczenia wojskowe odbył w 17 pułku ułanów w październiku 1923 roku. Od 31 października 1921 roku aż do przejścia na emeryturę (4 grudnia 1964 roku) pracował w gostyńskiej cukrowni na stanowisku ślusarza, a następnie maszynisty turbin. Od 24 stycznia 1934 roku był członkiem Związku Powstańców Wielkopolskich, a od 26 września 1958 roku gostyńskiego koła

ZBoWiD. Za udział w Powstaniu Wielkopolskim awansowany został do stopnia podporucznika w stanie spoczynku. Zmarł 10 września 1985 roku. Pochowany został w Kwaterze Powstańców Wielkopolskich na cmentarzu junikowskim w Poznaniu. Odznaczony był m. in. Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski, Medalem Pamiątkowym Za Wojnę 1918-1921 i Odznaką Grunwaldzką. Uchwałą Rady Państwa nr: 12.28-0.976 z dnia 28 grudnia 1957 roku odznaczony został Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym. Uzasadnienie wniosku: *W dniu 7 stycznia 1919 wstąpił jako ochotnik do oddziałów powstańczych i brał czynny udział z bronią w ręku w walkach przeciw Niemcom na odcinku Leszno. W czasie walk powstańczych swoim zachowaniem się i postawą wykazał godność Polaka walczącego o wolność Ojczyzny. Przed 1939, jak i w czasie okupacji nie należał do żadnej organizacji politycznej. Przed 1939 był czynnym członkiem Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół”, Związku Podoficerów Rezerwy, Związku Powstańców Wielkopolskich i Związku Inwalidów Wojennych. Udział w powstaniu udokumentował książeczką wojskową, zaświadczeniem Referatu Historycznego DOK VII i inne. Związek małżeński zawarł 9 kwietnia 1923 roku ze Stanisławą Żalik.*

Związek Kombatantów Rzeczypospolitej Polskiej i Byłych Więźniów Politycznych Oddział Okręgowy w Poznaniu (obecnie w CAW), Ankieta personalna ZBoWiD; R. Tomaszewski, Wysyłek militarny i materialny, s. 191-192; Kartoteka Uczestników Powstania Wielkopolskiego 1918-1919 ze zbiorów Archiwum Gabinetu Pamiątek Historycznych Eligiusza Tomkowiaka w Dopiewie; Gostyński Słownik Biograficzny; Lista odznaczonych.

Malwina Tomkowiak

Pietrzak Kazimierz (1887-1966), powstaniec, strażak, społecznik, mistrz młynarski. Ur. 5 lutego 1887 r. w Kolniczkach, powiat jarociński, syn Macieja i Franciszki z d. Kmieciak. Miał starszego brata Andrzeja i siostry – Mariannę i Stanisławę. Początkowo mieszkał w Kolniczkach, a potem w Komorzy gdzie pracował w gospodarstwie rolnym. Jego ojciec wyjechał do pracy do Ameryki, gdzie zginął. Jego wychowaniem zajął się ojczym, Antoni Goliński. Od szóstego do czternastego roku życia uczęszczał do szkoły powszechnej w Komorzy, a potem pracował w gospodarstwie rolnym. W wieku 15 lat wyjechał do brata w Westfalii i pracował w cegielni, hucie i na różnych budowach. W 1908 r. został powołany do wojska niemieckiego (prawdopodobnie służył w Berlinie). Po odbyciu służby wrócił do pracy w Westfalii. Tam wstąpił do Związku Polaków w Niemczech oraz do Związku Gimnastycznego „Sokół”, gdzie prowadził ćwiczenia kolegów, organizował polskie przedstawienia i zabawy. W 1914 r. został zmobilizowany do wojska. Brał udział w walkach na froncie rosyjskim. Uczestniczył w bitwie k. Skierniewic potem pod Warszawą i na Wołyniu. Tam został ciężko ranny i przebywał dość długo w szpitalu. Po wyleczeniu został przerzucony do walk w Karpatach. W 1917 r. został wysłany na front francuski, gdzie podczas walk został trzykrotnie ranny i dostał się do niewoli francuskiej. Po zakończeniu walk podjął pracę u rolników francuskich. Później zaciągnął się do tworzącej się armii polskiej pod dowództwem gen. Józefa Hallera i przyjechał pociągiem do Polski, aby wziąć udział w walkach o niepodległość. Brał udział w wojnie polsko-bolszewickiej na pograniczu litewsko-białoruskim w stopniu starszego

sierżanta oraz w wyprawie Józefa Piłsudskiego na Kijów. Po zakończeniu tej wojny w 1920 r. odszedł z wojska i wrócił do domu w Komorzy. W dniu 25 stycznia 1921 r. zawarł związek małżeński ze Stanisławą Matuszewską (1897 – 1970) ze Sulęcina i tam też zamieszkał. Po teściu odziedziczył wiatrak i kawałek ziemi ornej. Aby móc prowadzić wiatrak złożył egzamin na młynarza przed Izłą Rzemieślniczą w Poznaniu. W 1929 r. dokupił ziemię i stał się rolnikiem. Podczas II wojny światowej wiatrak został zamknięty. Pietrzak Kazimierz działał aktywnie na rzecz społeczności lokalnej, założył „Koło śpiewu”, organizował zabawy, działał w Radzie Szkolnej oraz Ochotniczej Straży Pożarnej. Miał czworo dzieci: synów Kazimierza (1922-1927) i Stanisława (1923-1999), który był nauczycielem, historykiem i społecznym działaczem w gminie Krzykosy oraz dwie córki: Irenę (1928-2013) i Mariannę (1930-1996) działaczkę lokalnego Koła Gospodyń Wiejskich. Pietrzak Kazimierz za udział w walkach otrzymał Krzyż Walecznych. Zmarł 25 stycznia 1966 r. w Sulęcinie i został pochowany na cmentarzu parafialnym w Solcu Wlkp. Jego grób jest oznaczony krzyżem ufundowanym przez Stowarzyszenie Rodzin Powstańców Wielkopolskich w roku 2017.

Wspomnienia spisane przez syna Stanisława Pietrzaka i pamiątki rodzinne.

Teresa Osowska

Piko Jan Roman (1895-1934), urodził się 7 lutego 1895 roku w Krobi jako syn Franciszka Xawerego i Stanisławy z domu Polaszek. Pochodził z rodziny o głębokich korzeniach patriotycznych. Do szkoły powszechnej uczęszczał w Krobi. Następnie uczył się w gimna-

zjum św. Marii Magdaleny w Poznaniu, które ukończył w 1915 roku. 8 czerwca 1915 roku został powołany do armii niemieckiej. Wcielony do 9. pułku grenadierów. Służbę kontynuował w 2. pułku grenadierów. 28 grudnia 1918 roku wziął udział w przejmowaniu Poznania z rąk pruskich. Następnie jako kapral zgłosił się do Komendy Powstańczej w Krobi. Był współorganizatorem i dowódcą oddziału miejscowej Straży Ludowej. Do 17 stycznia 1919 roku kilkakrotnie prowadził oddziały powstańcze w rejon Miejskiej Górki. Od 18 stycznia był dowódcą drużyny, potem kompanii na odcinku ponieckim i pawłowickim grupy „Leszno”. Oddział składał się ze skautów i członków TS „Sokół” – głównie byłych żołnierzy armii niemieckiej. Po zakończeniu powstania pozostał w wojsku. Od lutego 1919 roku służył w 5. kompanii 2. batalionu 6. Pułku Strzelców Wielkopolskich. 4 kwietnia 1919 roku mianowany został podporucznikiem. W październiku pełnił funkcję oficera łącznikowego w sztabie 2. Dywizji Strzelców Wielkopolskich, a od 1 listopada 1919 roku do 30 lipca 1920 roku w 6. Pułku Strzelców Wielkopolskich (późniejszy 60. pułk piechoty). Następnie służył w 157. pułku piechoty jako dowódca plutonu. 27 października 1920 roku awansowany został na stopień porucznika. W końcu lipca 1921 roku bezterminowo urlopowano go z wojska (podjął studia). 25 stycznia 1925 roku ukończył studia na Uniwersytecie Poznańskim i uzyskał dyplom magistra nauk prawnych. Po studiach podjął pracę jako asesor sądowy w Wolsztynie. 26 marca 1928 roku został mianowany sędzią powiatowym w Wolsztynie. Zmarł 9 stycznia 1934 roku. Został pochowany w rodzinnym grobie na cmentarzu w Krobi. Odznaczony m. in. Medalem Niepodległości.

Słownik biograficzny powstańców wielkopolskich 1918-1919. Pod red. A. Czubińskiego i B. Polaka, Poznań 2002, s. 274-275; W. Omieczynski, Organizatorzy i dowódcy powstania w Gostyniem, [w:] S. Jankowiak, P. Bauer, Ziemia Gostyńska w Powstaniu Wielkopolskim 1918-1919, Gostyń 1988, s. 132; R. Tomaszewski, Wysilek militarny i materialny, s. 192; Kartoteka Uczestników Powstania Wielkopolskiego 1918-1919 ze zbiorów Archiwum Gabinetu Pamiątek Historycznych Eligiusza Tomkowiaka w Dopiewie; Gostyński Słownik Biograficzny; Lista odznaczonych.

Malwina Tomkowiak

Płotka Paweł (1874-1961), urodził się 13 maja 1874 roku w Salmie (powiat bydgoski), w rodzinie Andrzeja i Joanny Zamel. Ukończył czteroklasową szkołę ludową, następnie wykształcił się w szkole zawodowej w zawodzie piekarsza. W 1916 roku został powołany do wojska niemieckiego i walczył na frontach I wojny światowej. Z wojska został zwolniony w listopadzie 1918 roku i wrócił do Barcina. Wstąpił jako ochotnik w szeregach kompanii barcińskiej w dniu 4 stycznia 1919 roku. Pełnił służbę aprowizacyjną i wartowniczą. 30 maja 1919 roku został zwolniony z wojska. W okresie międzywojennym prowadził własną piekarnię. W czasie II wojny światowej, 17 grudnia 1939 roku trafił do obozu przejściowego w Szubinie, a następnie 2 lutego 1940 roku wysiedlo-

Paweł Płotka

ny został z rodziną do Generalnego Gubernatorstwa. Po zakończeniu wojny wrócił do Barcina. Żonaty. Uchwała Rady Państwa nr: 12.06-0.959 z dnia 6 grudnia 1957 roku został odznaczony Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym. Wniosek na odznaczenie umotywowano w następujący sposób: *W dniu 4 stycznia 1919 r. wstąpił jako ochotnik do kompanii barcińskiej i brał czynny udział z bronią w rękę w powstaniu oraz prowadził piekarnię, która zaopatrywała komp. w pieczywo. Po zakończeniu walk powstańczych zwolniony z szeregów powstańczych. Zmarł w 1961 roku i spoczywa na cmentarzu w Barcinie.*

Życiorys Pawła Płotki, Archiwum Zarządu Oddziału ZKRPiBWP w Bydgoszczy (Obecnie w CAW w Warszawie); Lista odznaczonych.

Kamila Czechowska

Polaszek Franciszek (1872-1954), urodził się 16 października 1872 roku w Kiełpinie (powiat Tuchola) jako syn Tomasza (rolnika) i Anny z Talaśków. Przypuszczalnie w 1895 roku ukończył szkołę budowlaną w Wałczu. W 1901 roku osiadł w Gostyniu. Pracował jako budowniczy. Posiadał dwa tartaki i składnicę materiałów budowlanych. Był aktywnym działaczem polskich organizacji społecznych, a w szczególności Kurkowego Bractwa Strzeleckiego, w którym przez 25 lat sprawował funkcję wiceprezesa. Po wybuchu I wojny światowej, po krótkiej przymusowej służbie w armii niemieckiej, czynnie zaangażował się w prace na rzecz odzyskania niepodległości. Był m. in. współorganizatorem i członkiem tajnego Powiatowego Komitetu Obywatelskiego w Gostyniu, który w listopadzie 1918 roku przekształcił się w Powiatową Radę Ludową. Brał

udział w tworzeniu Powiatowej Straży Ludowej. Jako członek ścisłego kierownictwa obozu niepodległościowego w Gostyniu brał bezpośredni udział w przejęciu władzy przez Powiatową Radę Ludową z rąk pruskich, m. in. 2 stycznia 1919 roku w likwidacji urzędu niemieckiego landrata R. Luckego i ustanowieniu polskich władz. Mianowany zastępcą komisarza wojennego, uczestniczył w tworzeniu ochotniczych oddziałów powstańczych na terenie powiatu gostyńskiego. 25 lutego 1919 roku, po zrzeczeniu się ze swej funkcji Edwarda Potworowskiego, objął stanowisko komendanta Straży Ludowej na powiat gostyński. 11 maja 1919 roku, podczas zaprzysiężenia Powiatowej Straży Ludowej na Rynku w Gostyniu, złożył meldunek generałowi Józefowi Dowbór Muśnickiemu o przebiegu powstania w Gostyńskim i walkach na froncie pod Leszmem. W dwudziestoleciu międzywojennym był członkiem sejmiku powiatowego i Rady Miejskiej w Gostyniu. Działał w miejscowym Stronnictwie Narodowym. Nadal też prowadził firmę budowlaną, w której skład wchodziły m. in. tartaki w Gostyniu i Krobi. Posiadał ponadto gospodarstwo rolne w Dusinie pod Gostyniem, w którym w okresie okupacji (po skonfiskowaniu go przez Niemców) pracował jako władarz i nocny stróż. Żonaty był z Marianną z domu Mroczkiewicz. Miał 11 dzieci. Zmarł 16 października 1954 roku w Gostyniu. Pochowany na miejscowym cmentarzu parafialnym. Po 1957 roku został do Kancelarii Rady Państwa PRL złożony wniosek o odznaczenie Franciszka Polaszka Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym. Wniosek uzasadniono następująco: *W chwili wybuchu rewolucji w Niemczech 9.11.1918 razem z innymi organizuje i wchodzi*

w skład Powiatowej Rady Ludowej w Gostyniu, która wyłoniła z siebie Radę Żołnierską i Robotniczą. Bierze 2.01.1919 udział w odbieraniu od Niemców władzy nad miastem. Zostaje wybrany zast. komisarza Straży Ludowej na powiat gostyński. 5.01.1919 wydaje polecenie aresztowania miejscowych dostojników niemieckich. Pomaga przy zorganizowaniu i wysłaniu 7.01.1919 na front powstańczy pod Poniecem 1 batalionu zorganizowanego na terenie miasta i okolicy Gostynia. Robi starania o żywność i mundury i osobiście wydaje broń powstańcom wyruszającym na odciinek frontu Poniec – Leszno. Organizuje biuro werbunkowe. Z chwilą ustalenia się frontu leszczyńskiego zostaje mianowany Komendantem Powiatowym Straży Ludowej na powiat gostyński. Jego działalność jest opisana w książce Karola Rzepeckiego pod tytułem „Powstanie Grudniowe 1918/19” oraz w czasopiśmie regionalnym „Kronika Gostyńska” z dnia 1.01.1929. Dodatkowe informacje: Uprawnioną do odebrania odznaczenia jest córka zmarłego Barbara Węclewicz. Rada Państwa Wniosek odrzuciła.

Kartoteka Uczestników Powstania Wielkopolskiego 1918-1919 ze zbiorów Archiwum Gabinetu Pamiątek Historycznych Eligiusza Tomkowiaka w Dopiewie; Gostyński Słownik Biograficzny; Lista odznaczonych.

Eligiusz Tomkowiak

Potworowski Edward Bronisław Marian (1885-1939), urodził się 31 sierpnia 1885 roku w majątku rodzinnym Gola. Był wnukiem Gustawa (1800-1860) i synem Gustawa Tadeusza (1842-1892) oraz jego drugiej żony Franciszki z Kurnatowskich (1862-1913). Po wczesnej śmierci ojca wycho-

wywała go matka. Uczył się początkowo w Gimnazjum św. Macieja we Wrocławiu. Tam założył tajne kółko samokształceniowe, za co był szykanowany przez Prusaków. Z tego powodu musiał w roku 1904 przenieść się do gimnazjum w Międzyrzeczu, gdzie utworzył tajne Towarzystwo Tomasza Zana. W 1907 roku uzyskał w tym świadectwo dojrzałości. W okresie 1907-1908 odbył praktykę rolną w Pomarzanowicach, majątku Tadeusza Jackowskiego, prezesa Centralnego Towarzystwa Gospodarczego (CTG). Od jesieni 1908 roku studiował ekonomię w Akademii Ludwika Maksymiliana w Monachium, a od maja 1909 roku ekonomię i nauki administracyjno-gospodarcze na uniwersytecie w Lipsku. W Monachium należał do Towarzystwa Studentów Polaków, a w Lipsku działał w Polsko-Akademickim Stowarzyszeniu Naukowym „Unitas” oraz uczestniczył w pracy oświatowej wśród polskich robotników. Studiów jednak nie ukończył. W latach 1911-1914 gospodarował w majątku Zbrudzewo (powiat śremski). Po śmierci matki objął rodziną Gole (1914). Wcześniej zaczął działać w organizacjach rolniczych Wielkopolski: z ramienia CTG wygłaszał liczne fachowe referaty i pogadanki na zebraniach kółek rolniczych i kursach organizowanych przez Towarzystwo Kółek Rolniczych. Od 1909 roku był przewodniczącym Kółka Rolniczego w Starym Gostyniu. Był tam bardzo czynny. Urządzał kółkowe i powiatowe wystawy, zwiedzanie gospodarstw i inne spotkania. W czasie I wojny jako przewodniczący gostyńskiego CTG organizował wagonową wysyłkę żywności do zniszczonych wojną terenów Małopolski Wschodniej, także do Lwowa. Od jesieni 1918 roku prowadził działalność niepodległościową. Organizował powraca-

jących z Niemiec żołnierzy Polaków. Był współzałożycielem tajnego Komitetu Obywatelskiego w powiecie gostyńskim, wkrótce ujawnionego jako Powiatowa Rada Ludowa. Z jej ramienia został komisarzem, a później komendantem Straży Ludowej. Przed wybuchem powstania wielkopolskiego w Goli ćwiczyły drużyny strzeleckie. Uczestniczył w zebraniu Powiatowej Rady Ludowej (6/7 styczeń 1919 roku), na którym ogłoszono rozpoczęcie powstania w powiecie gostyńskim. Zdobył pieniądze i uzbrojenie na potrzeby powstańcze, zachęcił ziemian do ofiarności na rzecz pierwszych oddziałów powstańczych. Brał udział w powstaniu wielkopolskim jako kwatermistrz Frontu Południowo-Zachodniego (Grupa „Leszno” dowodzona przez por. Bernarda Śliwińskiego). Wykorzystując swoje stosunki i środki materialne, sprawnie zajmował się transportem i aprowizacją oddziałów powstańczych. 9 sierpnia 1919 roku w Kościanie wręczono 6 pułkowi piechoty sztandar ofiarowany przez małżeństwo Potworowskich z napisem: „6-emu Pułkowi Strzelców Wielkopolskich, powstałemu na froncie pod Leszmem, Edwardowie Potworowscy z Goli”. Wsparł finansowo i materialnie Górnosłazaków (1919, 1921) w ich walce o powrót do Macierzy. Po zakończeniu działań wojennych wrócił do pracy społecznej i gospodarczej. Gospodarował w Goli wzorowo, uzyskując wysokie plony i dobre wyniki finansowe. Założył hodowlę zbóż i ziemniaków, która w okresie 1920-1939 miała znaczne osiągnięcia. Szczególnym sukcesem okazało się żyto Wielkopolskie (potem Golskie), typu żyta Zelandzkiego. Obok własnej hodowli rozmnażano w Goli praelity zbóż szwedzkich odmian Svalöf, której Potworowski był udziałowcem. Hodowano

też nadający się szczególnie do produkcji kawy zbożowej jęczmień Hanna z Goli, wreszcie pochodzące z krzyżówki pszenicy z żytem tzw. pszenżyto pełne, zimotrwałe, zwłaszcza na lekkich glebach. Tam prowadzono hodowlę ziemniaka IŁ-25 i IŁ-50. Gola stała się znanym ośrodkiem dobrego rolnictwa, przyjeżdżały do niej liczne wycieczki rolników, także z zagranicy, zwłaszcza w pierwszych latach niepodległości Polski i w czasie Powszechnej Wystawy Krajowej w roku 1929. Wtedy też zwiedził Golę prezydent Ignacy Mościcki. Potworowski dbał o warunki bytowe robotników rolnych. Wybudował znaczną ilość nowoczesnych domów z ogródkami, w folwarkach utrzymywał ochronki prowadzone przez siostry Oblatki Serca Jezusowego, opiekujące się też chorymi. Ułatwiał działalność organizacji młodzieżowych, zapewniając im świetlice i boiska sportowe. W 1929 roku ogłosił broszurę pt. *Majętność Gola* (również w wersji francuskiej) i artykuł *Opis powiatu gostyńskiego pod względem rolniczym* ("Kronika Gostyńska"). W latach 1920-1926 był wicepatronem Towarzystwa Kółek Rolniczych w powiecie gostyńskim, a po scaleniu organizacji rolniczych w Wielkopolsce, prezesem (do roku 1939) Powiatowego Towarzystwa Kółek Rolniczych tegoż powiatu (jednego z najwyższych w Polsce stojących pod względem kultury rolnej), członkiem zarządów Towarzystwa Kółek Rolniczych w Poznaniu (od 1919 roku) i Wielkopolskiej Izby Rolniczej (od 1920 roku), stojąc w niej na czele Sekcji Kultury Rolnej i Budownictwa Wiejskiego, przewodniczącym Wydziału Ochrony Pracy w CTG, członkiem pierwszego Zarządu Wielkopolskiego Związku Ziemian (utworzonego w roku 1926), członkiem Wydziału Powiatowe-

go w Gostyniu i przewodniczącym komitetu budowy gimnazjum w latach 1921-1924. Należał do ofiarodawców na rzecz świeżo powstałego po wojnie Uniwersytetu Poznańskiego. Jako znawca ubezpieczeń rzeczowych, szczególnie w rolnictwie, referował to zagadnienie na wielu zebraniach i naradach. Od roku 1915 był członkiem, a w latach 1922-1939 prezesem Rady Nadzorczej „Vesty” – Banku Wzajemnych Ubezpieczeń w Poznaniu. Obok ziemianina z Szelejewa, Stanisława Karłowskiego, był największym udziałowcem w gostyńskiej fabryce cukru. W latach 1919-1921 i 1936-1939 był członkiem rady nadzorczej, a od 1922 do 1933 roku członkiem zarządu cukrowni. Zasiadał także w radach nadzorczych Gostyńskiej Spółdzielni Mleczarskiej i Banku Pożyczkowego. Od 1931 roku był członkiem Powiatowego Komitetu Niesienia Pomocy Bezrobotnym, a od 6 listopada 1933 roku członkiem zarządu Towarzystwa Uniwersytetu Ludowego w Gostyniu. Głównym jednak polem jego pracy społecznej w dwudziestoleciu międzywojennym były organizacje katolickie. Współpracował ściśle z kardynałem Edmundem Dalborem i kardynałem Augustem Hlondem. Działał w Lidze (później Akcji) Katolickiej od jej powołania w roku 1920, angażując się zwłaszcza w pracę nad młodzieżą. W latach 1929-1939 był prefektem Męskiej Sodalizacji Marianskiej w Archidiecezji Poznańskiej, grupującej ok. 500 członków z kół inteligencji. Przewodniczył też Kołu Wyższej Wiedzy Religijnej. W swym domu w Goli Potworowscy urządzali rekolekcje dla katolików z różnych grup zawodowych, głównie dla nauczycieli. Na rekolekcjach w lutym 1932 roku nauki wygłosił kardynał Hlond. W latach 1928-1939 był członkiem kuratorium

Fundacji Potulice, majątku ziemskiego zapisanego w roku 1928 przez Anielę Potulicką na rzecz Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego i Towarzystwa Chrystusowego dla Wychodźców. Na Kongresie Mariańskim w Krakowie (w kwietniu 1931 roku) wygłosił referat pt. *Najaktualniejsze zagadnienia społeczne a Sodalis* (druk w: *Księga pamiątkowa Kongresu Mariańskiego*, Kraków 1932). W czerwcu 1935 roku towarzyszył kardynałowi Hlondowi, jako legatowi papieskiemu, na Kongres Eucharystyczny w Lublanie. W czerwcu 1937 roku był marszałkiem XVII Archidiecezjalnego Zjazdu Katolickiego w Poznaniu. Od roku 1934 do śmierci był z nominacji kardynała Hlonda prezesem jednego z czterech członów Akcji Katolickiej, Katolickiego Związku Młodzieży Męskiej (KZMM), w którym szczególnie zasłużeni byli ks. Leopold Biłko i Władysław Gniazdowski. KZMM, skupiający w stowarzyszeniach diecezjalnych ok. 130 tysięcy członków, rozwijał działalność religijną, oświatową, sportową i przysposobienia gospodarczo-rolniczego. W okresie tym Potworowski dużo przemawiał publicznie, napisał kilka artykułów i ogłosił parę broszur o treści religijnej. W swoich wystąpieniach podnosił szczególnie aspekt społeczny religii. Był inicjatorem utworzenia Rady Wychowawczej przy Akcji Katolickiej, zbliżenia młodzieży wiejskiej z miejską młodzieżą robotniczą w ramach KZMM. Był także m. in. działaczem Towarzystwa Pomocy Naukowej Karola Marcinkowskiego w Poznaniu. Od 1936 roku jako członek Powiatowego Komitetu Wykonawczego współorganizował zbiórkę pieniężną wśród rolników zrzeszonych w kółkach rolniczych na Fundusz Obrony Narodowej. W działaniu energiczny, często po-

rywczy, podejmował pracę społeczną w równym stopniu z zamiłowaniem, jak z poczucia obowiązku wobec zasad czynnego katolicyzmu. Miał od 1923 roku tytuł tajnego szambelana papieskiego. Był dobrym mówcą. Słynął też z poczucia humoru. Mimo iż był weredykiem (weredyzm – mówienie prawdy bez względu na konsekwencję), to umiał zjednać sobie sympatię ludzką, zwłaszcza u ludzi prostych i wśród młodzieży. Miał skłonność do otyłości, która nadwyręzała jego zdrowie – mało jeździł konno, prawie nie chodził pieszo, innych sportów nie uprawiał. Nie przykładał uwagi do wyglądu zewnętrznego. Zginął rozstrzelany przez Niemców 21 października 1939 roku na rynku w Gostyniu. Został pochowany w zbiorowej mogile ofiar wojny na cmentarzu gostyńskim. Był odznaczony m. in. Krzyżem Oficerskim Orderu Odrodzenia Polski, Krzyżem Walecznych i Medalem Niepodległości. Uchwałą Rady Państwa nr 01.26-012 z dnia 26 stycznia 1959 roku odznaczony pośmiertnie Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym. Wniosek uzasadniony następująco: *Drugostronnie wymieniony brał wybitny udział w pracach przygotowawczych do Powstania Wlkp. Był przez prawie 2 miesiące komisarzem wojskowym powstańczym na powiat gostyński. Od 7 stycznia 1919 roku do końca powstania bierze udział z bronią w rękę w Powstaniu Wlkp. na odcinku Grupy Leszno pod dow. por. dra Śliwińskiego. 21 października 1939 został przez hitlerowców za udział w Powstaniu Wlkp. rozstrzelany na Rynku w Gostyniu wraz z 29 miejscowymi patriotami. Dodatkowe informacje: Uprawnionym do odebrania odznaczenia jest syn rozstrzelanego Powstańca – mgr Gustaw Potworowski brak nr leg. i okr. Z małżeństwa, zawartym w roku 1911*

z Teklą z Morawskich (1890-1941), siostrą dyplomaty Kajetana, odznaczoną Medalem Niepodległości za udział w powstaniu wielkopolskim, miał pięcioro dzieci: Gustawa (1912-1971), ekonomistę, Franciszka (1914-1983), ekonomistę, Andrzeja (1916-1922), Teresę (ur. 1920), lekarzkę, zamężną z Kazimierzem Lenartowiczem, lekarzem i Edwarda (O. Walentego), (ur. 1923), dominikana, prowincjała Prowincji Polskiej.

Antoni Gąsiorowski, Jerzy Topolski [red.]: Wielkopolski Słownik Biograficzny. Warszawa-Poznań: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1981, s. 587; Kartoteka Uczestników Powstania Wielkopolskiego 1918-1919 ze zbiorów Archiwum Gabinetu Pamiątek Historycznych Eligiusza Tomkowiaka w Dopiewie; Gostyński Słownik Biograficzny; Lista odznaczonych.

Malwina Tomkowiak

Prusiewicz Kazimierz (1896-1981), urodził się 4 lipca 1896 r. w Broniszewicach (na terenie ówczesnego powiatu jarocińskiego) w rodzinie rolniczej Marcina i Antoniny z domu Łyskowska. Siedmioklasową szkołę podstawową ukończył w Pleszewie. W latach 1912-1915 uczęszczał do 3 letniej szkoły handlowej. Brał udział w strajkach szkolnych, należał również do tajnych kółek uczących języka polskiego i historii polskiej. Od 1915 do 1918 służył w armii niemieckiej. 23 grudnia 1918 r. wstąpił do

Kazimierz Prusiewicz

tworzącej się 1 Kompanii Pleszewskiej pod dowództwem ppor. Feliksa Pamina, z którą 28 grudnia udał się do Poznania na dworzec, aby rozbrajać przejeżdżających przez Poznań żołnierzy niemieckich. To samo zadanie pełnił w Jarocinie, do którego został skierowany 30 grudnia. 31 grudnia jego jednostka opuściła Jarocin i wraz z 2 Kompanią Pleszewską udała się do Krotoszyna. Po opanowaniu miasta 1 Kompania Pleszewska została skierowana na odcinek ostrzeszowski. 8 stycznia 1919r. zajęli bez walki Ostrzeszów. 13 stycznia zostali przerzuceni pod Ligotę koło Kobylogóry. 15 stycznia po żąrtym boju zdobyli wieś Ligota wraz z folwarkiem. W boju tym został ranny (miał przestrzelone prawe kolano). Ranę leczył w szpitalu w Ostrzeszowie, Ostrowie i w Pleszewie. Po wyjściu ze szpitala został przeniesiony do komendy miasta Pleszewa. W grudniu 1919 r. skierowano go do Szefostwa Intendentury DOGen, a następnie na stanowisko podoficera gospodarczego do Inspektoratu Artylerii, a później do Zbrojowni nr 3 w Poznaniu. 10 sierpnia 1921 r. został przeniesiony do rezerwy w stopniu sierżanta. W latach 1921 – 1929 był księgowym, a później kierownikiem Oddziału Wojskowego Zjednoczenia Spożywczego w Poznaniu. Następnie do 1939 r. pracował jako handlowiec. W czasie okupacji został zatrudniony w niemieckiej firmie budowlanej na stanowisku księgowego. Po zakończeniu działań wojennych znowu pracował jako handlowiec. Od 1950 r., do przejścia na emeryturę w 1962 r., był księgowym w Krajowej Spółdzielni Komunikacyjnej w Poznaniu. Pełnił różne funkcje społecznie, min. od 1945 do 1950 był skarbnikiem Koła Przyjaciół Harcerstwa V Hufca Poznań Stare Miasto, w latach 1950 -1960 sekretarzem

Zarządu Zrzeszenia Katolików „CARITAS” Poznań – Śródmieście. Za swoją pracę otrzymał wiele dyplomów uznania. Był członkiem ZBOWiD. Uchwałą Rady Państwa z 24 lutego 1972 r., jako powstaniec wielkopolski, awansowany został do stopnia podporucznika W. P. 2 września 1926 r. w Poznaniu zawarł związek małżeński z Mieczysławą Dziennik. Dzieci: Henryk (16 czerwca 1927-8 października 2014), Stanisław (20 kwietnia 1929-10 lutego 2000), Barbara (21 września 1932-31 sierpnia 2018), Maria (3 lipca 1935-3 kwietnia 2006). Kazimierz Prusiewicz zmarł 18 lipca 1981 r. w Poznaniu i został pochowany na cmentarzu górczyńskim w kwaterze III, rząd 7, miejsce 17. Odznaczenia: Krzyż Walecznych nr 19513, Medal Dziesięciolecia Odzyskanej Niepodległości, Wielkopolski Krzyż Powstańczy.

Załącznik do poz. 13 Rozkazu D. O. Korpusu Poznań nr 204 z 1921 r.; *CAW*-Poświadczenie służby nr 2629 z dnia 8 października 1947 r.; legitymacja Związku Powstańców Wielkopolskich 1918-1919 Kola Śródmieście w Poznaniu wystawiona 1 stycznia 1949 r.; legitymacja Członka Zarządu Zrzeszenia Katolików „CARITAS” w Poznaniu- Śródmieście wystawiona 27 czerwca 1951 r.; życiorys własny; Ludwik Gomolec „Powstanie Wielkopolskie” Wydanie II, Poznań 1957 r. s. 60-61; zaświadczenie ZBOWiD nr 233682 z dnia 21 stycznia 1977 r.; Wielkopolskie Towarzystwo Genealogiczne „Gniazdo”- lista odznaczonych Wielkopolskim Krzyżem Powstańczymi i informacje rodzinne wnuczki Jarostawy Rajczak.

Włodzimierz Becker

Przybylski Andrzej (1898-1967), urodził się 16 października 1898 roku w Niemczynie koło Wągrowca w rodzinie Walentego i Marii z domu Kró-

likowskiej. Ukończył pięcioklasową szkołę ludową w Juncewie. Po ukończeniu nauki pracował jako robotnik rolny. Powołany został do wojska pruskiego i w latach 1916-1918 brał udział w I wojnie światowej. 5 stycznia 1919 roku wstąpił w szeregi powstańców wielkopolskich kompanii pakoskiej, z którą walczył z bronią w rękę do 18 lutego 1919 roku. Walczył między innymi pod Inowrocławiem, Łabiszynie, Rynarzewem. Następnie w 1 Pułku Artylerii Ciężkiej w Poznaniu brał udział w kompanii wschodniej. Z wojska zwolniony został w lipcu 1922 r. Zamieszkał w Julianowie koło Barcina, w ówczesnym powiecie szubińskim i pracował jako robotnik w fabryce. 27 sierpnia 1939 roku został zmobilizowany i wraz ze swoim oddziałem w szeregach 8 Pułku Artylerii Ciężkiej w Torunia walczył w rejonie Włocławka, Kutna, nad Bzurą i w obronie stolicy. Dostał się do niewoli niemieckiej do obozu w Sochaczewie, z której został zwolniony 8 października 1939 roku. Po powrocie w rodzinne strony został posądzony przez miejscowych Niemców o posiadanie broni palnej i aresztowany. Przez osiem tygodni przebywał w więzieniu w Inowrocławiu, gdzie był maltretowany. Nie udowodniono mu winy i został zwolniony z więzienia. W czasie wojny zmuszony został do opuszczenia swojego domostwa,

Andrzej Przybylski

które zajęli niemieccy osadnicy. Pracował jako robotnik w Zakładach Wapiennych w Wapiennie. Po wojnie otrzymał 9 ha gospodarstwo rolne. Wstąpił do ZSL. Został zweryfikowany przed 1939 roku jako Powstaniec Wielkopolski i ujęty w ewidencji Biura Historycznego DOK-VII w Poznaniu nr 17333. Uchwałą Rady Państwa nr: 01.17-0.19 z dnia 17 stycznia 1958 roku został odznaczony Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym. Wniosek na to odznaczenie umotywowano w następujący sposób: *W dniu 5 stycznia 1919 wstąpił, jako ochotnik do Kompanii Pakoskiej, gdzie brał udział w walkach o Inowrocław, Łabiszyn, Szubin i Rynarzewo, następnie przeniesiony do 1 Pułku Artylerii Ciężkiej w Poznaniu, gdzie odbywał kampanię zachodnią i wschodnią i w lipcu 1921 zdemobilizowany. W 1939 został ponownie pobrany do wojska polskiego (artyleria ciężka) i walczył do czasu poddania się Warszawy, skąd odtransportowany do niewoli (Sochaczew), stamtąd zwolniony do domu. Po powrocie do domu oskarżony przez tutejszych Niemców ponownie uwięziony (jako Powstaniec Wielkopolski). Miał być rozstrzelany i przez znajomość jednego oficera niemieckiego został zwolniony. Cały czas okupacji pracował jako robotnik w Zakładach Wapiennych w Wapieniu. Żonaty z Anną z domu Baumann (30 listopada 1899-18 kwietnia 1982). Zmarł 13 grudnia 1967 roku. Spoczywa na cmentarzu w Barcinie.*

Źyciorys Andrzeja Przybylskiego, Archiwum Zarządu Oddziału ZKRPiBWP w Bydgoszczy Obecnie w CAW w Warszawie; Lista odznaczonych.

Kamila Czechowska

Raniewicz Walenty (1869-1946), urodził się 27 stycznia 1869 r. w Bobrownikach pow. Wągrowiec, w rodzinie rolnika Andrzeja Raniewicza i jego żony Anny Andrzejewskiej. Walenty pracował jako dekarz. Wymieniony jest w spisie uczestników Powstania Wielkopolskiego zamieszczonym w książce autorstwa Krystyny Kościelnej „Powstanie Wielkopolskie 1918 -1919 na terenie Budzynia” wydanej w 2006 w opracowaniu jej syna Tomasza Kościelnego SDB na podstawie pracy dyplomowej autorki napisanej w 1959 roku. Brak bliższych danych co do udziału w powstaniu w/w. W 1890 r. w Budzynie zawarł związek małżeński z urodzoną 18 sierpnia 1887 r. Marianną Kaczmarek, córką Jana i Julianny Kaczmarek. Urodziło się im dwanaścioro dzieci m. in. Franciszek (ur. 1894), Tekla (ur. 1895), Katarzyna (ur. 1896), Pelagia (1898-1941), Feliks (1899-1977), Roman (ur. 1902), Stefan (1907-1960), Łucja (ur. 1900) – zamężna Kwiatkowska oraz Zofia. Jego dzieci uczyły się w szkole powszechnej w Budzynie. Córki Tekla i Pelagia oraz syn Feliks uczestniczyli w 1906 r. w strajku szkolnym dzieci polskich, które odmówiły odpowiadania w języku niemieckim na lekcji religii. 25 marca 1946 r. w Budzynie zmarła jego żona Marianna. Pochowana została na miejscowym cmentarzu parafialnym. Miesiąc po śmierci żony w Budzynie 21 kwietnia 1946 r. zmarł Walenty Raniewicz.

Walenty Raniewicz

wicz i pochowany został obok żony. W Powstaniu Wielkopolskim walczył również jako syn Feliks Raniewicz.

Krystyna Kościelna – „Powstanie Wielkopolskie 1918-1919 na terenie Budzyna”, AP – O/P -USC Budzyna – akt urodzenia nr 52/1898 i USC Chodzież – akt zgonu 44/1941, USC Budzyna – akt zgonu 33/1946, Biogramy – t. XII Poznań 2015, s. 132, Biogramy – t. XIII Poznań 2016, s. 149.

Ewa Kabat

Raszewski Jan (1886-1940), urodził się 3 grudnia 1886 roku w Pogorzeli w rodzinie Marcina, restauratora i Konstancji z Figaszewskich. Ukończył cztery klasy szkoły miejskiej w Pogorzeli i dwie klasy szkoły w Lesznie. Po zakończeniu nauki podjął pracę w kancelariach adwokackich i notarialnych w Lesznie, Kościanie i w Bojanowie, rozpoczynając od stanowiska ucznia, aż do sekretarza i kierownika biura. W latach 1908-1911 odbywał obowiązkową służbę wojskową w 1 Pułku Ułanów im. Cesarza Aleksandra III w Ostrowie i w Miliczu. 1 sierpnia 1914 roku został zmobilizowany do 37 pułku piechoty w Krotoszynie. Do 7 kwietnia 1916 roku przebywał w sztabie 1 batalionu na froncie zachodnim, uczestniczył w walkach pod Longwy we wschodniej Francji (22 sierpnia 1914 roku) i w walkach pozycyjnych pod Verdun od 12 września 1914 roku i w lutym-marcu 1916 roku. Wskutek odniesionych ran i choroby wycofany został do garnizonu. Od 8 kwietnia do 2 sierpnia przebywał w szpitalu i w kompanii rannych batalionu zapasowego 37 pułku piechoty. Od 2 sierpnia 1916 roku do 26 grudnia 1918 roku był kierownikiem kancelarii i ekspedycji składnicy sanitarnej w Poznaniu. Wówczas uzyskał awans na sierżanta. 27

grudnia 1918 roku, po przejściu niemieckiego Urzędu Sanitarnej przez władze powstania, mianowany został kierownikiem oddziału gospodarczego tej samej składnicy sanitarnej. 30 marca 1919 roku otrzymał awans na podporucznika. W następnym roku zweryfikowano go jako kapitana służb administracyjno-gospodarczych. Od 1 marca 1920 roku do 31 grudnia 1925 roku pozostawał w szefostwie intendencji DOK VII, na stanowisku referenta, kierownika wydziału emerytur i rent oraz kierownika wydziału ogólnego. Od 26 lutego do 8 lipca 1923 roku przebywał na kursie towaroznawczym przy szefostwie Służby Intendencji DOK VII. 1 stycznia 1926 roku przeniesiony został do Powiatowej Komendy Uzupelnień w Kościanie na stanowisko kierownika referatu i zastępcy komendanta. Trzy lata później przeniesiono go w stan spoczynku. W końcu sierpnia 1939 roku został zmobilizowany do 61 pułku piechoty i skierowany do ośrodka zapasowego 15 Dywizji Piechoty w Sandomierzu. Tam batalion marszowy sformowany z rezerwistów wszedł w skład Grupy „Sandomierz” jako jej odwód. Zadaniem Grupy była obrona mostów i przepraw na Wiśle, a następnie na Sanie. Od 13 września Grupa wycofywała się, tocząc walki odwrotowe w kierunku Tomaszowa, następnie w kierunku Rawy Ruskiej i Lwowa. Po przegranej bitwie pod Tomaszowem i kapitulacji jednostek frontu północnego 20 września Grupa została rozwiązana. Kpt. Raszewski przedostał się do Lwowa. Po kapitulacji miasta, 22 września został wywieziony do ZSRS i osadzony w obozie w Starobielsku. Na liście NKWD oficerów, których wiosną 1940 roku wywieziono z obozu, miał nr 2892. Został zastrzelony w więzieniu wewnętrznym UNKWD w Charkowie,

zaś jego zwłoki wrzucono do zbiorowego dołu w podmiejskim lesie. Był żonaty z Walerią z Łazarewiczów. Miał córkę (ur. 1914), syna (ur. 1917) i syna Zbigniewa (1925-1992), mieszkał w Poznaniu przy ul. Gąsiorowskich 5, od 1930 w Bydgoszczy, ostatnio przy ul. 20 stycznia 17.

Archiwum Muzeum Katyńskiego w Warszawie, sygn. 2825/A.; A. Moszyński, Lista katyńska, Londyn 1982, s. 314; J. Tucholski, Mord w Katyniu, Warszawa 1991, s. 477; W. Jastrzębski, D. Rumfeld, K. Sidorkiewicz: Katyń 1940, Bydgoszcz 1995, s. 163; T. Kryśka-Karski, Straty korpusu oficerskiego, Londyn 1996, s. 344; Księga pochowanych żołnierzy, Pruszków 1996, s. 304; Rozstrzelani w Charkowie, Warszawa 1996, s. 162; Charków: księga cmentarna, Warszawa 2003, s. 445 (fot.); W. Śmigieński, Mieszkańcy Gostynia i okolic w mogiłach katyńskich, Gostyń 2015, s. 85; Kartoteka Uczestników Powstania Wielkopolskiego 1918-1919 ze zbiorów Archiwum Gabinetu Pamiątek Historycznych Eligiusza Tomkowiaka w Dopiewie; Gostyński Słownik Biograficzny.

Barbara Tomkowiak

Ratajczak Kazimierz (1894-1989), urodził się 27 lutego 1894 roku w Poznaniu, jako syn Józefa i Marianny, z domu Kasperskiej. W latach 1900-1908 uczęszczał do szkoły powszechnej w Puszczykowie, następnie w latach 1909-1912 pobierał w Mosinie nauki w zawodzie ślusarza. W roku 1909 przystąpił do Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół” w Mosinie. W 1912 r. wyjechał do Nadrenii, gdzie pracował w kopalni do roku 1914. Po powrocie w rodzinne strony podjął pracę w mosińskiej cegielni. W tym samym czasie został także jednym z założycieli puszczykowskiego Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół”. Uczestnik I wojny światowej, walczył na

froncie wschodnim. W roku 1915 awansował na ordynansa bojowego, oddelegowany został do wykonywania zdjęć. W trakcie jednego z patroli bojowych został ranny, na front powrócił dopiero z początkiem kwietnia 1917 r. Dnia 7 kwietnia 1917 r. zdezerterował z armii niemieckiej do Rosji, gdzie jako jeńiec wojenny wysłany został do przymusowych prac w gospodarstwie rolnym. W lutym 1918 r. został uwolniony i mógł podjąć się pracy wedle własnego uznania. Dnia 15 września 1918 roku wstąpił do 8. Roty Władzimirowskiego Pułku Piechoty w Muromie. Na wieść o rewolucji w Niemczech w grudniu 1918 r. wystąpił o pozwolenie na powrót w rodzinne strony, otrzymawszy je w styczniu 1919 r. udał się do Poznania, gdzie natychmiast przyłączył się do powstańców. Czynnie walczył w Powstaniu Wielkopolskim od 21 stycznia do 20 lutego 1919 r. w szeregach 5. Kompanii Bezpieczeństwa, zajmował się wykrywaniem zakonspirowanych oficerów niemieckich. Jako żołnierz 10. Kompanii Strzelców Wielkopolskich w walkach pod Rynarzewem, pod dowództwem kpt. Kopy, został ranny w lewe ramię. W szeregach Wojska Polskiego pozostał jako ochotnik do dnia 8 stycznia 1921 r. W latach 1923-1958 pracował w wyuczonym zawodzie ślusarza w poznańskich zakładach PKP. Odznaczony został Żelaznym Krzyżem II kl., Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym. Był

Kazimierz Ratajczak

członkiem Związku Powstańców Wielkopolskich w Puszczykowie od 11. listopada 1946 r. Zmarł w 1989 roku, pochowany został na cmentarzu w Puszczykowie.

Legitymacja Związku Powstańców Wielkopolskich i fotografia Kazimierza Ratajczaka z archiwum rodziny; Internet: www.puszczykowo.pl/bohaterowie-powstania-wielkopolskiego/kazimierz-ratajczak; Strona internetowa www.powstancy-wielkopolscy.pl; Uchwała Rady Państwa nr 12.06-0.950, z dnia. 12.06.1957 r.; Informacje ustne: Beaty i Krzysztofa Marek.

Jacek Matuła

Rochowiak Onufry (1890-1977), urodził się 16 maja 1890 roku w Gorzycach koło Żnina w rodzinie Franciszka i Marianny z domu Domagała. Ukończył cztery klasy szkoły ludowej. Powołany do wojska niemieckiego trafił w szeregach Pomorskiego Pułku Piechoty nr 49 w Szczecinie. W czasie I wojny światowej został w ranny 15 listopada 1914 roku. Wrócił z wojska i w szeregi powstańcze wstąpił 1 stycznia 1919 r. do kompanii junczewskiej pod dowództwo Stefana Kubiaka. Walczył pod Żninem, Szubinem i Rynarzewem. Pełnił funkcję dowódcy zaopatrzenia 29 listopada 1936 roku wstąpił w szeregi Związku Powstańców Wielkopolskich Koło Podobowice. Pracował na własnym gospodarstwie w Cerekwicy. W czasie II wojny światowej przez pewien czas przebywał w więzieniu w Żninie, z którego został zwolniony. W tym czasie też został wysiedlony ze swojego gospodarstwa i pracował na majątku w Cerekwicy. Należał do ZSL. 18 grudnia 1972 roku wstąpił do ZBoWiD. Posiadał dobrze prosperujące gospodarstwo rolne o obszarze 35 ha, które w zamian za dożywocie zdał synowi

w 1968 roku. Odznaczony Krzyże Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski. Uchwałą Rady Państwa nr: 10.30-0.1890 z dnia 30 października 1974 roku odznaczony Wielkopolskim Krzyżem Powstańczy. Wniosek na to odznaczenie umotywowano w następujący sposób: *Na podstawie dokumentów stwierdza się, że Rochowiak Onufry jest zweryfikowanym weteranem Powstania Wielkopolskiego. Ochotniczo walczył od dnia 1 stycznia 1919 roku w Kompanii Junczewskiej pod dowództwem por. Kubiaka i por. Kruszki na odcinku Żnin, Szubin, Rynarzewo, Samokłęski. Zmarł 14 lutego 1977 roku.*

Archiwum Zarządu Oddziału ZKR PiBWP w Bydgoszczy obecnie w CAW w Warszawie; Lista odznaczonych.

Kamila Czechowska

Roszczak Jan (1898-1985), urodził się 20 października 1898 roku w Pogorzeli. Syn Ignacego i Barbary z domu Sierszulska. W Pogorzeli ukończył szkołę powszechną. W 1916 roku został powołany do armii niemieckiej i brał udział w I wojnie światowej, walczył na froncie zachodnim. Po wybuchu Powstania Wielkopolskie zgłosił się do oddziałów powstańczych. Walczył na froncie południowym, m. in. pod Rawiczem. Uczestniczył w wojnie polsko-bolszewickiej. Służył w kompanii pogorzelskiej III batalionu 69 pułku piechoty. Brał udział w bojach m. in. nad Górą Berezyną, walkach odwrotowych, w kontrofensywie czerwcowej i na przedpolach Warszawy. Po zakończeniu wojny wrócił do Pogorzeli. W 1924 roku zawarł związek małżeński z Katarzyną Trawińską. Miał czworo dzieci. W latach międzywojennych pracował w Banku Spółdzielczym w Pogorzeli w charakterze urzędnika,

a po II wojnie światowej jako dyrektor tej placówki. W czasie okupacji niemieckiej przez siedem miesięcy był więziony w Forcie VII w Poznaniu. Był członkiem Towarzystwa Powstańców i Wojaków, Zjednoczonego Stronnictwa Ludowego i ZBoWiD. Awansowany został na stopień podporucznika W. P. w stanie spoczynku. Zmarł 19 marca 1985 roku i pochowany został na cmentarzu w Pogorzeli. Odznaczony był Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski, Brązowym Krzyżem Zasługi, Medalem 10-lecia PL. Uchwała Rady Państwa nr 11.04-0.897 z dnia 4 listopada 1958 roku odznaczony został Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym. Wniosek uzasadniono następująco: *Brał czynny udział w walkach powstańczych z bronią w ręku. Udzielał się już w organizowaniu Rady Żołniersko – Robotniczej w Pogorzeli. Był czynny przy rozbrajaniu posterunku żandarmerii niemieckiej, dalej przy zajęciu wszystkich gmachów państwowych tak w Pogorzeli jak i okolicy. Wstąpił do tworzącego się pod dowództwem sierż. Roszczaka Wacława oddziału zbrojnego. Dnia 01.02.1919 r. wyruszył do Koźmina, gdzie uformowała się 2 Kompania Koźmińska pod dowództwem por. Kucharczyka, z którą w dniu 02.02.1919 r. wyruszył na front pod Rawicz. Brał udział w walkach o Dąbrówkę, Żołędnice, Kawcze, Gerlachowo, Sarnówkę i Łaszczyn a dalej pod Szkaradowem i na froncie jutrosińskim. W bitwie o Dąbrówkę zajął z plutonem sierż. Roszkownego szkołę, w której znajdował się ciężki kulomiot. W bitwie tej poległ Kotkowiak Stanisław, którego ciało zostało zabrane przez kolegów do sztabu.*

Edward Busza, Udział miasta Pogorzela w powstaniu wielkopolskim 1918-1920, Brodnica 1938; R. Tomaszewski, Wysiłek militarny i materialny, s. 207-208; Kartoteka

Uczestników Powstania Wielkopolskiego 1918-1919 ze zbiorów Archiwum Gabinetu Pamiątek Historycznych Eligiusza Tomkowiaka w Dopiewie; Gostyński Słownik Biograficzny; Lista odznaczonych.

Eligiusz Tomkowiak

Rybacki Tomasz (1899-1940), urodził się 25 sierpnia 1899 roku w Bodzewie, w rodzinie Franciszka i Joanny z Gronowskich. Od 7 stycznia 1919 roku jako ochotnik walczył w powstaniu wielkopolskim, najpewniej w kompanii gostyńskiej. Był żołnierzem Wojsk Wielkopolskich i Wojska Polskiego. Do rezerwy został przeniesiony 30 listopada 1921 roku. Od 1 czerwca 1922 roku służył w Policji b. Dzielnicy Pruskiej i w Policji Państwowej województwa poznańskiego. Od 1 października 1936 roku był w służbie śledczej Policji Państwowej województwa białostockiego, a we wrześniu 1939 roku w Urzędzie Śledczym komendy wojewódzkiej Policji w Białymstoku. Stopień starszego posterunkowego otrzymał 1 stycznia 1938 roku. Jego losy we wrześniu 1939 roku są nieznane. Białystok został zajęty przez 6 Dywizję Kawalerii frontu białoruskiego 22 września. Zapewne jeszcze tego samego dnia policjanci białostoccy zostali aresztowani. Z innej informacji wynika, że zmobilizowani policjanci komendy w Białymstoku mieli wycofać się pod naciskiem wojsk niemieckich przez Baranowicze do Wilna. Czy do tego doszło, nie wiadomo. Rybacki dostał się do niewoli sowieckiej i był przetrzymywany w obozie w Ostaszkowie. Wywieziony został z niego do Kalinina (obecnie Twer) 9 kwietnia 1940 roku zgodnie z listą transportową NKWD nr 020/3 poz. 44 i zastrzelony w siedzibie zarządu obwodowego NKWD w nocy z 10/11 kwietnia 1940 roku. Funkcjonariusze

NKWD wrzucili jego ciało do zbiorowego dołu w Miednoje.

Lista ostaszowska, Szczytno 1993, s. 150; Rozstrzelani w Twerze, Warszawa 1997, s. 249; Miednoje: księga cmentarna, Warszawa 2006, s. 774; W. Śmigieński, Mieszkańcy Gostynia i okolic w mogiłach katyńskich, Gostyń 2015, s. 86-87; Kartoteka Uczestników Powstania Wielkopolskiego 1918-1919 ze zbiorów Archiwum Gabinetu Pamiątek Historycznych Eligiusza Tomkowiaka w Dopiewie; Gostyński Słownik Biograficzny; Lista oznaczonych.

Ewelina Tomkowiak

Rzekowicz Piotr (1899-1939), urodził się 28 marca 1899 roku we Lwówku, pow. nowotomyski, jako syn Jana i Marii z domu Pogonowskiej. Uczęszczał do szkoły elementarnej we Lwówku, następnie pobierał praktyczną naukę zawodu u rzeźnika Stońskiego. Uczestnik I wojny światowej, walczył na froncie zachodnim we Francji. W Powstaniu Wielkopolskim, jako żołnierz Kompanii Lwóweckiej, brał udział w akcjach zbrojnych w rejonie Lwówka oraz Zbąszynia. Uczestnik walk w wojnie polsko-bolszewickiej. Walczył w kampanii wrześniowej 1939 roku. Należał do Towarzystwa Powstańców i Wojaków we Lwówku oraz do Lwóweckiego Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół”. Żonaty z Zofią, z domu Ciszak, dzieci: Janina (ur. 1928), Maria (ur. 1929) oraz Jo-

Piotr Rzekowicz

lanta (ur. 1938). Zginął dnia 5 września 1939 roku w trakcie działań wojennych w okolicach Kutna. Pochowany na cmentarzu w Kutnie-Gnojnie, we Lwówku na cmentarzu św. Krzyża znajduje się jego symboliczny grób.

Centralne Archiwum Wojskowe, akta odrzuc. 25. VI. 1938 r. poz. 130 (Kom. 24, 4335, I. IV. 1938 r.); Fotografia ze zbiorów Cyfrowego Archiwum Lwóweckiego (www.cal.lwowek.com.pl/lwowek/piotr_rzekowicz045/); Akt zgodny USC we Lwówku w 1946 r. na podstawie decyzji sądu grodzkiego w Pniewach; Ankieta historyczna dotycząca Piotra Rzekowicza na podstawie relacji córki, Marii Rzekowicz ze Lwówka.

Jacek Matula

Rzyski Roman (1900-1984), urodził się 6 sierpnia 1900 r. w Zaborówcu. Tam spędził dzieciństwo i uczęszczał do czteroklasowej szkoły powszechnej, która została zbudowana i otwarta rok przed jego pójściem do szkoły. W szkole nauka odbywała się w języku niemieckim. Pisali rysikiem na tabliczkach. Tak odrabiali też zadania domowe. Najwięcej lubił historię i geografę. Bardzo często do szkoły przyjeżdżał niemiecki inspektor na wizytację. Języka polskiego uczył się w domu od rodziców oraz z książek i gazet. W roku 1918, gdy miał 18 lat został powołany do wojska w armii niemieckiej. Służył w 47 pułku bawarskiej piechoty. Po zakończeniu wojny wrócił do

Roman Rzyski

Zaborówca i w styczniu 1919 r. przystąpił do miejscowych powstańców wielkopolskich. Walczył pod sąsiednimi Włoszakowicami i pobliskimi Jezierzycami Kościelnymi oraz w okolicach Ponieca, Janieczewa i Bydgoszczy. Dalej przez 3 lata służył jeszcze w Wojsku Polskim. Tam ukończył kurs kierowcy, dlatego do wybuchu II wojny światowej był kierowcą zawodowym. Krótko przed wybuchem wojny, został ponownie powołany do wojska, gdzie jako kierowca służył w Dowództwie Armii Poznań. W roku 1939 będąc strzelcem 316 kompanii broni pancernej, bronił Warszawy. W dniu jej kapitulacji, dnia 28 września dostał się do niewoli niemieckiej, gdzie aż do końca wojny z numerem obozowym 2589 przebywał Stalagu VI c, a potem X a. Po wyzwoleniu pracował jako kierowca w Gminnej Spółdzielni „Samopomoc Chłopska” w Wijewie skąd przeszedł na emeryturę. W dniu 4 kwietnia 1958 Rada Państwa PRL nadała mu Wielkopolski Krzyż Powstańczy. Wniosek na odznaczenie umotywowano w sposób następujący: Przedstawiony do odznaczenia Rzyski Roman wstąpił ochotniczo do oddziałów powstańczych dnia 11 stycznia 1919 r. i walczył z bronią w rękę na odcinku: Zaborowice, Brenno, Wijewo pow. Wschowa, a dalej na odcinku Włoszakowice i Jezierzycy pow. Leszno, następnie na odcinku Poniec – Bojanowo pow. Rawicz. Zweryfikowany przez Związek Powstańców Wlkp. nr 6782. Zmarł 19 września 1984 r. i spoczywa na cmentarzu parafialnym w Brennie.

Informacje Wiesława Bresia ucznia kl VIIIa z wywiadu przeprowadzonego w kwietniu 1977 r.: Lista odznaczonych.

Stanisław Kasperski

Sarnecki Franciszek (1871-?), urodził się września 1871 roku w Budzynie pow. Chodzież w rodzinie Jakuba Sarneckiego i Balbiny z Grzegorzewskich. Uczęszczał do miejscowej szkoły. Zdobył zawód murarza. 10 maja 1898 r. w Budzynie zawarł związek małżeński z urodzoną w grudniu 1862 roku Weroniką Burzyńską, córką Franciszka Burzyńskiego i jego żony Weroniki Ksyckiej. Jako pierwszy, w maju 1899 r. urodził im się syn Stanisław, który wkrótce zmarł (w sierpniu). Później urodziła się, 31 marca 1900 r. córka Helena. Uczestniczyła ona w 1906 r. w strajku szkolnym dzieci polskich, które odmówiły odpowiadania w języku niemieckim na lekcji religii. 28 grudnia 1902 r. przyszła na świat córka Pelagia (zm. 27 marca 1989), zamężna Chmielewska. Był członkiem Kółka Rolniczego w Budzynie. Należał do Bractwa Strzeleckiego w Budzynie. W spisie członków bractwa z 1929 r. jako jego zawód podano – urzędnik wójtowski. Wymieniony jest w spisie uczestników Powstania Wielkopolskiego zamieszczonym w książce autorstwa Krystyny Kościelnej „Powstanie Wielkopolskie 1918 -1919 na terenie Budzyna” wydanej w 2006 w opracowaniu jej syna Tomasza Kościelnego SDB na podstawie pracy dyplomowej autorki napisanej w 1959 roku. Brak bliższych danych co do udziału w powstaniu w/w.

Krystyna Kościelna, Powstanie Wielkopolskie 1918-1919 na terenie Budzyna, 2006; AP – O/P -USC Budzyna – akt urodzenia nr 76/1899, AP – O/P -USC Budzyna – akt urodzenia nr 57/1900, AP – O/P -USC Budzyna – akt urodzenia nr 210/1902, Dariusz Dudziak – „Strajk szkolny w Budzynie”, Rocznik Kółek Rolniczo-Włościańskich we Wielkiem Księstwie Poznańskim – XXXIX –

Poznań 1913; Spis członków Bractwa Strzeleckiego w Budzynie z 1929 r.

Ewa Kabat

Sawarzyński Kazimierz (1897-1975), urodził się 26 lutego 1897 roku w Gostyniu. Rodzicami byli Henryk i Barbara z domu Ratajczak. Miał starszego o 3 lata brata Franciszka (zginął w czasie II wojny światowej). W Gostyniu spędził lata młodości. Ukończył 7 klas szkoły powszechnej, a u mistrza Politowskiego w Gostyniu uczył się zawodu malarza. Pragnąc kontynuować edukację, podjął naukę w szkole wieczorowej kształcącej, którą ukończył po trzech latach nauki (od 1 kwietnia 1911 roku do 30 marca 1914 roku), zdając egzamin czeladniczy w Lesznie. Pracował w domu, u ojca. Przez pierwsze dwa lata I wojny światowej zajmował się pracami rzemieślniczymi na terenie powiatu gostyńskiego. 24 czerwca 1916 roku został powołany do armii pruskiej. Dostał przydział do 2 kompanii 50 Pułku Piechoty w Rawiczu. Po przeszkoleniu wysłano go na front zachodni do Francji. Po kilku miesiącach walk został ranny. Leczony był w niemieckim lazarecie, a następnie wypisany i zwolniony z wojska jako inwalida wojenny (1 stycznia 1917 roku). Powrócił do rodzinnego domu w Gostyniu. Wiadomość o walkach ulicznych w Poznaniu 27 grudnia 1918 roku szybko dotarła do Gostynia. 7 stycznia 1919 roku zgłosił się do oddziału powstańczego w Gostyniu. Przydzielono go do 3 kompanii. Uczestniczył w bitwie Poniec-Pawłowice (10 stycznia 1919 r.), Przybin-Tworzanice i w walkach pod Rydzyną. Akcję pod Gościejewicami tak opisuje w swym życiorysie: „Wypad na Gościejewie 17.01.1919 roku był dla nas ciosem bolesnym. Z kompanii 80 ludzi, 3 druhowów poległo: Ha-

nicz, Gulczyński, Poradzewski, 16 rannych: W. Beczkiewicz, B. Stroiński, J. Majer, J. Michalak itd. Zdobyliśmy 3 ckm-y, wóz karabinów ręcznych, wóz amunicji i pałac okolony wodą z jednym mostem zwodzonym. Po ciężkiej walce, do niewoli wzięliśmy: 1 lejtnanta, 24 ludzi z Grenzschutz. Z rozkazu dowództwa wycofaliśmy się pod Sowinę, gdzie ostrzeliwała nas szrapnelami artyleria. Poległych i rannych zabrano do Ponieca”. 26 stycznia 1919 roku przeniesiony został do 12 Pułku Strzelców Wielkopolskich. Powierzono mu sporządzanie napisów na taborach i w koszarach zajętych przez wojska powstańcze. Kolejny raz przeniesiono go 3 marca 1919 roku. Tym razem do 2 kompanii 55 pułku piechoty w Poznaniu. 21 stycznia 1921 roku jako szeregowy został zwolniony z Wojska Polskiego. W latach 1939-1947 pracował w zakładach Hipolita Cegielskiego, w 1948-1950 w przedsiębiorstwie remontowo-budowlanym. W latach 1951-1954 zatrudniony był w wojskowym przedsiębiorstwie budowlanym. Od 1955 roku do 2 lutego 1959 roku był pracownikiem Miejskiego Przedsiębiorstwa Komunikacyjnego w Poznaniu, skąd przeszedł na rentę inwalidzką. Nie posiadając własnego mieszkania, przebywał aż do śmierci w Luboniu (pow. poznański), zajmując niewielkie pomieszczenie na poddaszu. Od 18 marca 1964 roku należał do Związku Bojowników o Wolność i Demokrację, Koło Żabikowo. Posiadał odznaczenia: Krzyż Kawalerski Orderu Odrodzenia Polski (4 października 1974 r.), Medal Pamiątkowy Za Wojnę 1918-1921 (21 kwietnia 1936 r.). Uchwała Rady Państwa nr: 12.22-0.764 z dnia 22 grudnia 1966 roku odznaczony został Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym. Wniosek uzasadniono następująco: *Ob. Kazi-*

mierz Sawarzyński brał czynny udział z bronią w rękę w Powstaniu Wielkopolskim od 7 stycznia 1919 r. Walczył on w Gostyniu pod dowództwem płk. B. Sliwskiego. W dniu 10 stycznia 1919 r. brał Sawarzyński udział w bitwie pod Rawiczem i różnymi miejscowościami. Zabrano tam do niewoli jeńców, dużo broni i amunicji. Następnie kolega Sawarzyński brał udział w ciężkiej bitwie pod Rydzyną i Gościejewicami w dniu 17 stycznia 1919 r. Z 81 ludzi poległo tam 3 powstańców, a 16 zostało ciężko rannych. Niemcy stracili dużo zabitych żołnierzy, rannych a 24 żołnierzy w tym jednego oficera zabrali do niewoli. Takich potyczek i walk stoczył Sawarzyński więcej. Zmarł 26 września 1975 roku w Luboniu. Został pochowany na cmentarzu parafialnym w Wirach w gminie Komorniki w powiecie poznańskim. Ożenił się z Janiną z domu Bauman (urodzona 23 czerwca 1907 roku, zmarła w czerwcu 1992 roku). Podczas okupacji była przez 2 miesiące więźniarką obozu w Żabikowie.

R Jaruszkiewicz, Kazimierz Sawarzyński (1897-1975), Nowa Gazeta Gostyńska” 2011, nr 1, s. 12; Kartoteka Uczestników Powstania Wielkopolskiego 1918-1919 ze zbiorów Archiwum Gabinetu Pamiątek Historycznych Eligiusza Tomkowiaka w Dopiewie; Gostyński Słownik Biograficzny; Lista odznaczonych.

Bogdan Czerwiński

Schoener Franciszek Ksawery (1899-1959), major dyplomowany Wojska Polskiego. Urodził się 28 listopada 1899 r. w Starczanowie pow. Oborniki w rodzinie Franciszka i Anny Schone-rów. Miał dwanaścioro rodzeństwa. Ojciec początkowo pracował jako robotnik leśny, a następnie nabył 14 – hektarowe

gospodarstwo rolne. Uczęszczał do szkoły powszechnej w Rożnowie, a po zdaniu egzaminu gimnazjalnego uczył się w Gimnazjum w Rogoźnie, które ukończył w 1917 roku. 20 czerwca 1917 r. powołany został do armii pruskiej i wcielony jako kanonier do 20 Poznańskiego Pułku Artylerii Polowej. Po ukończeniu szkolenia został wysłany na front zachodni. Brał udział w walkach we Flandrii, w rejonie Sommy. 6 stycznia 1919 r. Franciszek uciekł z armii pruskiej i przedostał się na tereny kontrolowane przez Powstańców, a następnego dnia wstąpił do Ochotniczej Kompanii miasta Oborniki, wchodząc w szeregi Armii Wielkopolskiej. 8 stycznia brał udział w walkach pod Chodzieżą, którą powstańcom udało się odbić, a także pod Czarnkowem, który również wyzwolono. Dnia 3 lutego został wcielony do 5 baterii 3 Pułku Artylerii Polowej Wielkopolskiej, w którym służył na stanowisku celowniczego. Właściwie od razu, bo 5 lutego został wysłany na kurs w Szkole Podoficerskiej Artylerii na Solaczu w Poznaniu, który pomyślnie ukończył 24 marca, a z dniem 14 maja otrzymał awans na stopień kaprała i stanowisko działonowego. Brał udział w wojnie polsko – bolszewickiej. Uczestniczył w zdobyciu Mińska, w walkach pod Iłumieniem, awansował na ogniomistrza. Walczył pod Michalewem i Bobrujskiem. Za waleczność w bitwie pod Szaciłkami został 12 października 1920 r.

Franciszek Ksawery Schoener

odznaczony Krzyżem Walecznych, a 21 listopada 1920 r. został mianowany na podchorążego. 6 grudnia 1920 r. został odznaczony Krzyżem Srebrnym Orderu Wojennego *Virtuti Militari* V klasy. 1 września 1922 r. otrzymał awans na stopień podporucznika artylerii, a 17 listopada tego samego roku awansował na stopień porucznika. 19 listopada ukończył Oficerski Kurs Gimnastyczno – Sportowy. W roku 1926 brał czynny udział w walce przeciwko zbuntowanym oddziałom Piłsudskiego. 19 maja 1927 r. Franciszek Schoener zdał egzamin dojrzałości i od lipca sprawował funkcje czasowego dowódcy II dywizjonu. Na początku roku 1928 rozkazem dowódcy 14 Dywizji Piechoty Nr 15/28, a także Nr 17/28 został odznaczony Medalem Pamiątkowym *Za wojnę 1918-1921* oraz Medalem Dziesięciolecia *Odzyskanej Niepodległości*. 30 stycznia 1930 r. został awansowany na stopień kapitana i do 17 czerwca pełnił funkcję dowódcy 6 baterii, następnie został przeniesiony do Sztabu Dowódcy Okręgu Korpusu nr VII na stanowisko dowódcy Oddziału Sztabowego, gdzie służył do 9 kwietnia 1931 r. Dalej pełnił obowiązki oficera mobilizacyjnego w 20 Pułku Artylerii Polowej w Prużanie, w ówczesnym województwie poleskim (obecnie na terenie Białorusi). 11 października 1931 r. w wyniku wypadku podczas pełnienia służby Franciszek złamał lewą kość udową i trafił do 9 Szpitala Okręgowego w Brześciu n/Bugiem, gdzie przebywał do 23 marca 1932 r. Po powrocie z leczenia objął dowództwo nad 5 baterią w II dywizjonie, ale 21 kwietnia 1932 r. ponownie został wysłany na leczenie do 7 Szpitala Okręgowego w Poznaniu. Po wypisaniu ze szpitala 28 sierpnia 1932 r. wrócił na swoje stanowisko dowódcy 5 baterii. 19 września 1932 r. został od-

komenderowany na kurs szyfrowy przy Sztabie Głównym w Warszawie, po ukończeniu którego ponownie trafił do szpitala. 20 grudnia 1932 r. został odznaczony Medalem *Niepodległości Za pracę narodową przed 1918 rokiem oraz za zasługi bojowe podczas Powstania Poznańskiego*. 1 lutego 1933 r. został ponownie mianowany dowódcą 5 baterii, a po dwóch miesiącach przydzielono go na Kurs *Doskonalący dla kapitanów* w Szkole Strzelania Artylerii w Toruniu, który pomyślnie ukończył po 5 miesiącach. Po jego ukończeniu wrócił na swoje stanowisko do Prużan i jednocześnie od 16 grudnia objął drugą funkcję – pełniąc obowiązki dowódcy II dywizjonu. W sierpniu 1934 r. odbył Kurs *Unifikacyjno – Doskonalący dla kapitanów* w Centrum Wyszkolenia Piechoty w Rembertowie. W 1935 r. ukończył trzymiesięczny Kurs *Dowódców Dywizjonów* w Szkole Strzelania Artylerii w Toruniu. W następnym roku otrzymał stanowisko pełniącego obowiązki dowódcy III dywizjonu 20 Pułku Artylerii Lekkiej i wysłany został do Torunia na Kurs *Oficerów Sztabów Artylerii*. 19 marca 1937 r. otrzymał nominację na stopień majora i mianowany dowódcą III dywizjonu, którym dowodził jako pełniący obowiązki. W tym samym roku, 28 czerwca zawarł w Wilnie związek małżeński z Aleksandrą z Rożów. Ślub był różnowyznaniowy – major był katolikiem, a młoda żona wyznania ewangelicko – reformowanego była rozwiedziona. W 20 Pułku Artylerii Lekkiej służył do połowy lutego 1938 r., kiedy został przeniesiony do Szkoły *Podchorążych Artylerii* na Podgórzu w Toruniu. Otrzymał posadę wykładowcy zajmującego się czołgami rozpoznawczymi. Stanowisko to zajmował do czasu rozpoczęcia II wojny światowej. Z chwilą mobilizacji

otrzymał przydział do swojej dawnej jednostki – 20 Pułku Artylerii Lekkiej, wchodzącego w skład 20 Dywizji Piechoty, a następnie skierowany do Ośrodka Zapasowego 20 Dywizji Piechoty w Słonimiu na terenie Okręgu Korpusu nr IX. Walczył z Dywizją „Kobryń” pod dowództwem pułkownika Eplera, mianowany szefem sztabu. Dalej z Grupą Operacyjną „Polesie” do ostatniego boju 5 października 1939 r. Po złożeniu broni major Franciszek Schoener trafił do oflagu VII A w Murtau otrzymując numer jeńca 16111. W czasie wojny jego żona przez rok przebywała w obozie koncentracyjnym, a następnie została skierowana do pracy w fabryce porcelany. Przez cały czas II wojny światowej F. Schoener przebywał w niewoli, aż do wyzwolenia obozu 29 kwietnia 1945 r. przez oddziały amerykańskiej 12 Dywizji Pancerniej. Franciszek w porozumieniu z oficerem łącznikowym Ludowego Wojska Polskiego, przez okres blisko roku zajmował się tam repatriacją ludności polskiej z Bawarii do Polski. Po powrocie do kraju w lipcu 1946 r. złożył wniosek o przeniesienie w stan spoczynku, co nastąpiło w 1948 r. Zamieszkał z żoną w Sopocie i pracował w Państwowym Zakładzie Ubezpieczeń. *W drugiej połowie lat pięćdziesiątych dzięki doskonałej znajomości języka niemieckiego, a także wszelkich zagadnień wojskowych, pracował wraz z Leonem Kocem nad tłumaczeniem dzieła pruskiego teoretyka wojny Carla von Clausewitza „O wojnie”, które zostało wydane w 1958 roku, a także nad tłumaczeniem „wojny totalnej” niemieckiego generała z czasów I wojny światowej, Ericha Ludendorffa, wydanej w roku następnym. Zmarł 23 listopada 1959 r. w Sopocie i został pochowany na miejscowym cmentarzu. Małżeństwo było bezdzietne. Żona Aleksandra zmar-*

ła 26 sierpnia 1982 r. i pochowana została obok męża. 5 listopada 2016 r. decyzją rodziny, prochy małżonków przeniesione zostały na Cmentarz Parafialny w Buzyniu.

Praca licencjacka Mikołaja Siemińskiego pt. „Mjr dypl. Franciszek Ksawery Schoener (1899-1959)”, Toruń 2015, napisana pod kierunkiem dr hab. Macieja Krotofila, Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu, Wydział Nauk Historycznych, Instytut Historii i Archiwistyki; Centralne Archiwum Wojskowe.

Ewa Kabat

Serek Andrzej (1897-1978), urodził się 17 października 1897 r. w Grębowie, obecnie gmina Rozdrażew z ojca Wojciecha i matki Jadwigi z domu Rogal. Rodzice prowadzili indywidualne gospodarstwo rolne. Dnia 6 stycznia 1919 r. wstąpił, jako ochotnik do I kompanii koźmińskich powstańców i wziął udział w walkach z Grenszuzem pod Rawiczem. W 1923 r. zawarł związek małżeński z Agnieszką zd. Grzesiak. Z tego małżeństwa urodziło się troje dzieci: Czesław (1924), Władysław (1926–2011), Sylwester (1927–1987). Po II wojnie światowej został członkiem Związku Bojowników o Wolność i Demokrację w Koźminie Wlkp. Za udział w Powstaniu Wlkp. został w 1958 r. odznaczony Wielkopolskim Krzyżem Po-

Andrzej Serek

wstańczym oraz Krzyżem Kawalerskim Odrodzenia Polski. Wniosek o nadanie Wielkopolskiego Krzyża Powstańczego uzasadniono w następujący sposób: *Serek Andrzej wstąpił dnia 6.01.1919 r. jako ochotnik do I komp. koźmińskiej Powstańców i wziął udział w walkach z bronią w ręku pod Rawiczem, biorąc udział w potyczkach i walkach patrolowych na odcinku tej kompanii, która wyróżniła się bojowością i zdyscyplinowaniem. Podstawa: zazna - nia dwóch świadków: kpt. Jan Jarmiński nr leg. 209566, st. sierżant Sylwester Adamkiewicz nr leg. 204797. Z okazji 60-rocznicy Powstania Wlkp. jego nazwisko umieszczono na tablicy pamiątkowej, ufundowanej przez parafię w Wałkowie, gmina Koźmin Wlkp. Tablica została umieszczona na południowej stronie kościoła. A. Serek zmarł 30 listopada 1978 r. w Borzęcicach, pochowany został na cmentarzu parafialnym w Wałkowie.*

Edward Jokieli, Antoni Korsak, Michał Pietrowski, Powstanie Wielkopolskie 1918-1919 w powiecie krotoszyńskim, koźmińskim i sulmierzycach, Krotoszyn 2012, Karta ewidencyjna nr 33 Andrzeja Serka Powstańca Wlkp. w Koźminie w zbiorach Muzeum Ziemi Koźmińskiej. Materiałów zebrane przez wnuczki: Jadwigę Paterek, Gabrielę Walczak i Grażynę Symoszyn; Lista odznaczonych.

Michał Pietrowski

Simiński Tadeusz (1899-1950), ppor. rez., sędzia, adwokat. Ur. 17 stycznia 1899 r. w Kościanie, syn Kazimierza i Teodozji z domu Rolińska. Pochodził z rodziny restauratora oraz wytwórcy wódek i likierów. Początkowo naukę pobierał w Kościanie, w latach 1908-1917 uczył się w leszczyńskim gimnazjum. Posiadał świadectwo maturalne. Pod-

czas I wojny światowej w wojsku niemieckim, walczył w piechocie. Członek I kompanii kościańskiej Rezerwy Skautowej. Restauracja Teodozji Simińskiej przy kościańskim rynku była miejscem spotkań skautów, z niej też w nocy 29/30 grudnia 1918 r. wyruszyli oni przejmując niemiecki zasób broni w Kościanie. Uczestniczył także w rozbrojeniu oficerów niemieckich w hotelu „Wiktoria”. Brał udział w walkach pod Pawłowicami (teren Grupy „Leszno”). Dalej wstąpił do 3. p. strz. wlkp. (później również w 57. pp). Walczył w wojnie polsko-rosyjskiej 1920 r. Zwolniony do rezerwy 30 kwietnia 1921 r. Przydzielony do 30. p. strz. kaniowskich. Ukończył studia na Wydziale Prawno-Ekonomicznym Uniwersytetu Poznańskiego, otrzymując 29 lutego 1924 r. dyplom nauk prawnych. Aplikacje odbywał w Kościanie, Lesznie i Poznaniu. Od 1928 r. do 1939 r. sędzia okręgowy w Lesznie, z roczną przerwą na pracę sędziowską w Poznaniu. Na początku II wojny światowej znalazł się z rodziną we Lwowie, od czerwca 1940 r. przebywał na terenie GG. Najpierw w Radomiu pracował jako sędzia sądu okręgowego oraz był tłumaczem przysięgłym przy sądzie, następnie od listopada 1942 r. był adwokatem w Kielcach. Po wojnie wrócił do Leszna, gdzie dalej pracował w zawodzie adwokata. Członek Korporacji Akademickiej Chrobria (wiceprezes 1922-1923, semestr zimowy). Zm. 20 października 1950 r. w Poznaniu, pochowany na Cmentarzu Jeżyckim. Obecnie jego grób znajduje się w Lesznie. Miał brata Romana (ur. 1891), powstańca wielkopolskiego 1918/1919, oraz siostrę Bolesławę. Od 1935 r. żonaty z Anastazją z Kiserów (zm. 1980), mieli dwoje dzieci – córkę Izabelę (ur. 1937) i syna Jacka (ur. 1944).

K. Galubiński, Tadeusz Simiński wielkopolski los, Leszno 2017, s. 9, 13-14, 16-17, 20, 31-33, 43-44, 52-53, 56, 62, 65, 70, 72, 81, 90-91, 92, 139, 140, 143, 155; M. Zajęcki, *Działalność niepodległościowa – działalność społeczna. Szkice do biografii leszczyńskich adwokatów, członków Korporacji Akademickiej Chrobria w Poznaniu (1921-1939)*, (w:) *Portret zbiorowy leszczyńskiej advokatury*, red. P. Józwiak, G. Jurkiewicz, M. Loga, Poznań-Leszno 2013, s. 50-51; P. Bauer, *Kościąn w powstaniu wielkopolskim (1918-1919)*, [w:] *Historia Kościąna*, t. 2: *Czasy nowożytny*, red. K. Zimniewicz, Kościąn 2005, s. 400-402; P. Bauer, *Konspiracja niepodległościowa na Ziemi Kościąńskiej*, [w:] *Ziemia Kościąńska w Powstaniu Wielkopolskim (1918-1919)*, red. B. Polak, Kościąn 1999, s. 42; B. Polak, *Na frontach Powstania Wielkopolskiego*, [w:] *Ziemia Kościąńska...*, s. 52; J. Pawicki, *Udział „Rezerwy Skautowej” w wyzwoleniu Kościąna w 1918 r.*, [w:] *„Kościąński Dodatek Nadzwyczajny z okazji 93. rocznicy Powstania Wielkopolskiego” styczeń-luty 2012*, s. 5-6 (zob. też listę członków Rezerwy Skautowej na s. 7), <http://koscian.pl/files/8859/Koscianski-dodatek-nadz.pdf> (dostęp: 23.02.2018); J. Pawicki, *Oddziały powstańcze na ziemi Kościąńskiej*, [w:] *„Ore-downnik powstańczy. Dodatek specjalny” 2008, nr 1*, s. 4, http://powiatkoscian.pl/DATA/pliki/ore-downnik_powstanczy.pdf (dostęp: 25.02.2018); biogram T. Simińskiego, poz. 268 [w:] B. P. Wróblewski, *Korporacja Akademicka „Chrobria” w Poznaniu*, <http://www.archiwumkorporacyjne.pl/index.php/muzeum-korporacyjne/poznan/k-chrobria/>, stan 22.09. 2012 (dostęp: 11.03.2018); *Prezydium z lat ubiegłych*, <http://www.chrobria.org/poprzednie-prezydium/> (dostęp: 11.03.2018); G. Jurkiewicz, *Kto ich wspomina?*, <https://otopanorama.pl/kto-ich-wspomina/> (dostęp: 11.03.2018); *Kalendarz sądowy na rok 1930*, oprac. J. Kirkičenko, M. Kraczkiewicz, Warszawa 1930, s. 106, http://dlibra.umcs.lublin.pl/Content/23328/czas4852_4_1930.pdf, (dostęp: 11.03.2018);

Przedwojenni Chrobrycy, [w:] <http://archiwe.is/Euqj#selection-4293.1-4295.28> (dostęp: 11.03.2018).

Tomasz Kościąński

Siwek Jan (1891-1972), ur. 1 marca 1898 r. w Błażejewie (gmina Bnin, powiat śremski) w rodzinie mistrza murarskiego Józefa i Józefy z domu Konieczna. Wychowany w duchu patriotycznym, marzył ażeby zostać ułanem. W młodości oddany przez ojca na naukę krawiecką u krawca w Swarzędzu. Członek TG „Sokół” i drużyny skautowej w Swarzędzu. 11 października 1916 r. powołany do armii niemieckiej – 10 Pułk Ułanów w Celichowie. Skierowany do Szkoły obsługi Karabinów Maszynowych w Legnicy. Następnie przydzielony do 3 szwadronu 1 Pułku Ułanów (107 DP) i wysłany na fr. wschodni do Brzuchowic k. Stodochu (powiat lwowski). Następnie przerzucony wraz z pułkiem na fr. francuski. W listopadzie 1918 r. pułk został skierowany przez Berlin i Poznań do Milicza. Siwek jednak wysiadł w Kórniku i z pełnym uzbrojeniem zgłosił się w Radzie Żołnierskiej w Kórniku. Wszedł w skład tworzącej się kompanii kórnickiej – samodzielny oddział ckm plutonu bnińskiego. Brał czynny udział w Powstaniu Wlkp. z bronią w ręku od 27 grudnia 1918 do 20 lutego 1919 w składzie kompanii kórnickiej pod dowództwem por. Stanisława Celichowskiego, późniejszej 4 komp. baonu śremskiego.

Jan Siwek

skiego 11 pułku piechoty Wlkp. (69 p p.). Od 27 grudnia 1918 do 30 grudnia 1918 z Kompanią Kórnicką walki w Poznaniu. Od 6 stycznia 1919 do 18 stycznia 1919 walki pod Zbąszyniem jako celowniczy c. k. m.. Dnia 11 stycznia 1919 z kompanią tą brał udział w ataku na Strzyżewo – jako dowódca drużyny c. k. m. 17 stycznia 1919 uczestniczył w obronie Łomnicy. Z kolei od 7 lutego do 23 czerwca 1919 udział w walkach pod Rawiczem: 10 lutego 1919 atak na wieś Widawy, Zieloną Wieś, Strzelno, Ugodę (jako d-ca drużyny c. k. m..). Brał udział w obronie przed atakiem Niemców na wieś Jagodowo, a 19 lutego 1919 przed atakiem od strony wsi Karolinek i Annapole. Od czerwca 1919 r. przeniesiony został do 2 Pułku Ułanów Wlkp. późniejszy 16 P. Uł. Wielkopolskich im. Gen. Gustawa Orlicz – Dreszera – jako d-ca plutonu. 1 maja 1921 r. otrzymał stopień chorążego. W 1922 r. został przeniesiony do 3 Pułku Strzelców Konnych w Wołkowysku. W 1924 r. zdał w Wołkowysku maturę. W 1939 r. walczył wraz z pułkiem w ramach Suwalskiej BK: od Prus Wschodnich po walki zgrupowania SGO „Polesie” gen. bryg. Franciszka Kleeberga. Nie dostał się do niewoli. Dotarł do granicy litewskiej, gdzie został internowany. Od 1941 roku w Tatiszczewie koło Saratowa (ZSRR) – miejscu formowania 5 Dywizji Piechoty. Następnie od 1942 r. służył w 5 pułku Artylerii Przeciwpancernej w składzie 5 Kresowej Dywizji Piechoty. Poprzez Iran, Irak dotarł do Włoch, gdzie uczestniczył w walkach 2 Korpusu w kampanii włoskiej 1944-1945. 5 września 1944 r. przeniesiony do 1 P. Uł. Krechowieckich i pozostał w służbie czynnej w Polskich Sił Zbrojnych na Zachodzie do 1947 r. Po powrocie do kraju aktywny w środo-

wisku kombatanckim. Zmarł w 1972 r. pochowany na cmentarzu junikowskim w Poznaniu. Posiadał odznaczenia: Krzyż Kawalerski Orderu Odrodzenia Polski (1956), Medal Niepodległości (1933), BKZ (1933), Krzyż Walecznych (1921), Krzyż Walecznych (1945), BKZ z Mieczami (1945), Srebrny Medal Za długoletnią służbę (23 grudnia 1938), Brązowy Medal za długoletnią służbę (28 stycznia 1938), Wielkopolski Krzyż Powstańczy (1957), Medal Pamiątkowy Za Wojnę 1918/21, Pamiątkowy Krzyż Za waleczność (1919), Pamiątkowy Krzyż Monte Cassino (1945), Medal za Wojnę, Gwiazda Za Wojnę, Odznaka honorowa za rany i kontuzje (1921), Odznaka Pamiątkowa Wojsk Wielkopolskich (1921), Państwowa Odznaka Sportowa (1938), Odznaka Pamiątkowa 69 pp (1935), Odznaka Pamiątkowa 16/2 pułku uł. wlkp. (1938), Odznaka Pamiątkowa 3 psk (1927), Odznaka Pamiątkowa 1 p. uł. Krechowieckich (1946), Odznaka Honorowa miasta Poznania (1963), Odznaka Honorowa za Zasługi w Rozwoju Woj. Poznańskiego (1965), Odznaka Tysiąclecia (1964), Złota Odznaka za Zasługi w Pracy społecznej i związkowej (1963), Odznaka Honorowa Ruchu Przyjaciół Harcerstwa, Odznaka Honorowa Rady Ochrony Pomników (1966).

IPiMS w Londynie, Zbiory Kola Krechowieckich: Ewidencja pułku – spis imienny oficerów 1 Pułku Ułanów Krechowieckich; Archiwum Prezydenta RP, Uchwała Rady Państwa nr. 12.06-0.950 z dnia 6 czerwca 1957 roku; Izba Pamięci Szkoły Podstawowej Nr 25 im. Bohaterów Monte Cassino w Poznaniu – materiał biograficzny wraz z fotografią; J. Siwek. Wspomnienia (wiersz) (w:) Wielkopolski Powstaniec 2009, s. 67; tenże, Wielka droga żołnierza – tułacza (w:) Powstaniec 2009 s. 68; A. Suchcitz, Dzieje 1 Pułku Uła-

*nów Krechowieckich 1941-1947. Londyn 2002, Powstanie Wielkopolskie 1918-1919. Katalog źródeł I materiałów. Pod redakcją S. Sierpowskiego. Poznań 2005 (dokumenty i odzianca Jana Siwka); [*Zdzisław Kościański*](http://wbc1.wbc.poznan.pl/dlibra/docmetadadata?id=97748&from=publication: Zawsze wierny mundurowi; o Janie Siwku z Kompanii Kórnickiej (nadesłany na konkurs Głosu Wielkopolskiego i ZBOWiD w 50 rocznicę Powstania Wielkopolskiego).</i></p></div><div data-bbox=)*

Skarbiński Leon (1890-1962), urodził się 13 marca 1886 r. w Budzynie pow. Chodzież w rodzinie murarza Leona Skarbińskiego i Marianny z Sarneckich. Miał brata Wacława (1890-1962) i siostrę Annę Agnieszkę (Joannę) (1896-1981) – zamężna Łusiewicz. Uczęszczał do szkoły w Budzynie, w której jego siostra Anna uczestniczyła w 1906 roku w strajku szkolnym dzieci polskich, które odmówiły odpowiadania w języku niemieckim na lekcji religii. Od 1904 r., podobnie jak ojciec, uczył się zawodu murarza. W Pile w 1908 r. zdał egzamin czeladniczy i podjął pracę w wyuczonym zawodzie do czasu powołania do służby wojskowej. W latach 1908-1910 był aktywnym członkiem Towarzystwa Przemysłowców w Budzynie. Należał również do organizacji „Sokół”. 13 października 1910 r. powołany został do armii pruskiej i skierowany do

Leon Skarbiński

34 Pułku Piechoty w Szczecinie. 18 września 1912 r. został zdemobilizowany i dalej pracował jako murarz. Z chwilą rozpoczęcia I wojny światowej 3 sierpnia 1914 r. dostał wezwanie do wojska i wcielony do I Kompanii 130 Pułku Piechoty Rezerwowej w Metz i wysłany został na front zachodni, na którym walczył do 21 grudnia 1918 r. W międzyczasie cztery miesiące był na froncie wschodnim. Z początkiem stycznia 1919 r. zgłosił się do oddziału powstańczego dowodzonego przez por. Ignacego Wegnera. Należał do komisji organizacyjnej werbującej w Budzynie ochotników do udziału w Powstaniu Wielkopolskim. Uczestniczył w walkach pod Chodzieżą 6 i 8 stycznia 1919 r. oraz pod Radwankami i Stróżewem. Po zakończeniu powstania wcielony został do 4 Pułku Strzelców Wielkopolskich. 21 kwietnia 1919 r. wstąpił do Straży Ludowej. Służbę pełnił w Sypniewie. 11 sierpnia 1919 r. dostał przeniesienie do Obrony Krajowej i 7 stycznia 1920 roku do 2 Pułku Piechoty Rezerwowej. Zamieszkał w Ratajach k/Chodzieży i zatrudniony został jako woźny w Starostwie Powiatowym w Chodzieży. 15 czerwca 1920 r. zawarł związek małżeński z urodzoną 19 września 1891 r. w Nietuszkowie Gertrudą Spiekermann, córką Franciszka i Katarzyny. Pierwszy urodził się syn Stefan (1921-1984), drugi syn Marian (1922-2000). Leon należał do Związku Weteranów Powstań Narodowych RP 1914/19 w Chodzieży, a następnie do Związku Powstańców Wielkopolskich. Miał legitymację członkowską nr 789. Był zweryfikowany jako Powstaniec Wielkopolski, przez Komisję Weryfikacyjną ZG ZPW w Poznaniu, z dyplomem weryfikacyjnym nr 787. Miał stopień kaprała. Po II wojnie światowej dalej należał do

Związku Powstańców Wielkopolskich w Chodzieży i został ponownie zweryfikowany – nr weryfikacyjny 66. Dalej należał do Z B o W i D w Chodzieży (nr legitymacji 062987). Po jego śmierci żona Gertruda była podopieczną ZBoWiD (nr leg. 781/po). Odznaczony Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym (6 grudnia 1957) i Odznaką Pamiątkową Za Waleczność (legitymacja nr 284 z 1924). Zmarł 15 lutego 1962 r. w Chodzieży i pochowany został na miejscowym cmentarzu parafialnym (Sektor C3, rząd 7, grób nr 2). Jego żona zmarła 7 czerwca 1972 r. w Chodzieży. Obecnie w tym grobie pochowany jest syn Marian z żoną. W Powstaniu Wielkopolskim uczestniczył również jego brat Waclaw, siostra Joanna Łusiewicz i jej mąż Stefan Łusiewicz

Dariusz Dudziak, „Strajk szkolny w Budzynie w latach 1906-1907”, Dorota Marciniak – maszynopis niepublikowanego biogramu Leona Skarbińskiego, Biogramy – t. IV, s. 108, Poznań 2008, AP Poznań – Przedwojenny spis powstańców w Chodzieży, AP – O/P - USC Budzyna – akt urodzenia nr 65/1890, AP – O/P - USC Budzyna – akt urodzenia nr 19/1886, AP – O/P - USC Budzyna – akt urodzenia nr 24/1896.

Ewa Kabat

Skarbiński Waclaw (1886-1977), urodził się 13 marca 1886 r. w Budzynie pow. Chodzież w rodzinie murarza Leona Skarbińskiego i Marianny z Sarneckich. Był najstarszy z rodzeństwa. Miał brata Leona (1890-1962) i siostrę Annę Agnieszkę (Joannę, 1896-1981) – zamężna Łusiewicz. Uczęszczał do szkoły w Budzynie, w której jego siostra Anna uczestniczyła w 1906 roku w strajku szkolnym dzieci polskich, które odmówiły odpowiadania w języku niemiec-

kim na lekcji religii. Potem uczył się w Niemczech w Technikum Strelitz, które ukończył w 1909 r. uzyskując tytuł technika. Działał też w organizacji „Sokół”. Po ukończeniu szkoły, w 1909 roku powołany został do obowiązkowej służby w armii pruskiej, a po dwóch latach został z niej zwolniony. Mieszkał w Westfalii i pracował jako kierownik budowy. Ponowne powołanie do armii pruskiej otrzymał z chwilą rozpoczęcia I wojny światowej w 1914 r. Walczył na froncie zachodnim i wschodnim. Na koniec stacjonował w koszarach w Bydgoszczy, z których zdezerterował w grudniu 1918 r. Wrócił do domu rodzinnego w Budzynie i zgłosił się do oddziałów powstańczych, podobnie jak młodszy brat Leon, który werbował ochotników. Razem z innymi powstańcami brał udział w zajęciu miasta Budzyna i zdobyciu poczty. Pod dowództwem por. Włodzimierza Kowalskiego w dniach 6 i 8 stycznia 1919 r. walczył o Chodzież. Następnie trafił do II Baonu Obrony Krajowej i 10 października 1919 r. został zdemobilizowany w stopniu kaprala. Wstąpił do służby pocztowej, którą zakończył 15 maja 1921 r., jako kierownik Urzędu Pocztowego w Obrzycku pow. Szamotuły. Następnie wstąpił do służby kolejowej. 4 czerwca 1922 r. zawarł związek małżeński z urodzoną 17 listopada 1894 r. w Elizewie pow. Szubin Stefanią Zofią Herwart, córką rolni-

Waclaw Skarbiński

ka Macieja Herwarta i Franciszki z Kotolińskich. Rodzina zamieszkała w Żniniu, a następnie w Wolsztynie. Z małżeństwa tego urodziły się dzieci: córka Wacława (1923-1996), następnie syn Feliks (1925-1985) inżynier leśnik i córka Stefania. Na początku lat trzydziestych przeprowadził się do Opalenicy pow. Nowy Tomyśl, gdzie na świat przyszła córka Zofia (1931-1980) zamężna Wierzchowska, magister filologii polskiej i syn Stanisław (1933-2009) inżynier budownictwa. W 1932 r. odznaczony został Krzyżem Walecznych (3 grudnia 1932 r. Nr 1033/VI). W 1935 r. Wacław składał wniosek do Komitetu Krzyża i Medalu Niepodległości, który Komitet odrzucił z powodu braku pracy niepodległościowej. Pracował jako zawiadowca odcinka drogowego I klasy. Od 13 marca 1936 r. zamieszkał w Chodzieży. 17 września 1938 r. w Chodzieży, w szpitalu Joanitów zmarła jego żona Stefania i pochowana została na miejscowym cmentarzu parafialnym. Podczas II wojny światowej ukrywał się w Poznaniu. 6 lipca 1942 r. zawarł związek małżeński z urodzoną 27 stycznia 1907 r. w Nowym Gołębinie Janiną Zakrzewską, córką Walentego Zakrzewskiego i Cecylii ze Smoczyków. Razem z żoną mieszkał przy ul. Św. Czesława. Na czas porodu żona wyjechała do swoich rodziców mieszkających w Gorzycach pow. Kościan, gdzie w 1943 r. urodziła się najmłodsza córka Bożena, zamężna Jagła. Po zakończeniu wojny wrócił do Chodzieży i do czasu przejścia na emeryturę na początku lat pięćdziesiątych XX wieku, pracował na PKP jako Zawiadowca Odcinka Drogowego w Chodzieży. Był zweryfikowanym członkiem Związku Powstańców Wielkopolskich 1918/1919 – numer 2377. Należał do ZBoWiD w Chodzieży. Od-

znaczony Wielkopolskim Krzyżem Powstańcym (6 grudnia 1957). Za udział w Powstaniu Wielkopolskim mianowany został na stopień podporucznika WP. (Uchwała Rady Państwa z 24 czerwca 1972 r.). Zmarł 26 marca 1977 roku w Chodzieży i pochowany został na miejscowym cmentarzu parafialnym (sektor B1, rząd 9, grób nr 14) obok swojej pierwszej żony. Jego druga żona Janina zmarła 7 lipca 1982 r. w Pile i pochowana została obok męża. W Powstaniu Wielkopolskim uczestniczył również jego brat Leon, siostra Joanna Łusiewicz i jej mąż Stefan Łusiewicz.

Dariusz Dudziak, „Strajk szkolny w Budzynie w latach 1906-1907” - Budzyna 2006, USC Poznań – akt małżeństwa nr 715/1942, Biogramy – t. IV, s. 108, Poznań 2008, relacja, dokumenty i pamiątki córki Bożeny Jagły, Zenon Sroka – maszynopis niepublikowanego biogramu Wacława Skarbińskiego, Archiwum Państwowe w Poznaniu Oddział w Pile.

Ewa Kabat

Skrzypczak Michał (1898-1949), Powstańca Wielkopolski, Komisarz Obwodowy we Wronkach i w Dusznikach oraz burmistrz Międzychodu. Urodził się 27 września 1888 roku we wsi Golina koło Jarocina. Był najstarszym synem robotnika rolnego Antoniego Skrzypczaka i Franciszki z domu Andrzejak. Po ukończeniu szkoły powszechnej i wyższej szkoły dla chłopców uczył się prywatnie handlu, a następnie ukończył kursy w szkołach handlowych w Gdańsku i Wrocławiu. Pracował w firmach handlowych w Jarocinie, Ostrowie, Gdańsku i Wrocławiu, a przed 1914 rokiem również we Wronkach. W 1915 roku został powołany do odbycia służby w armii niemieckiej jako poddany pruski. Po-

czątkowo jako szeregowy żołnierz uczestniczył w walkach frontowych. Następnie pełnił funkcję kancelisty w Kłajpedzie. W listopadzie 1918 roku został zdemobilizowany. Posiadał dar społecznego i patriotycznego działania. Działalność patriotyczną rozpoczął już w szkole powszechnej. Brał udział w strajku szkolnym w Golinie przeciwko miejscowym władzom oświatowym. W swojej młodości jak i w dorosłym życiu działał i uczestniczył w takich organizacjach krzewiących polskość jak: Młodzież Kupiecka, gdzie pełnił funkcje sekretarza i prezesa, Towarzystwo Gimnastyczne „Sokół”, Bractwo Kurkowe, Towarzystwo Przemysłowe, Towarzystwo Śpiewacze pielęgnując śpiew patriotycznych piosenek i w „Czytelni Ludowej” kultuwując mowę polską. Jako delegat Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół” brał udział w V Zjeździe Sokolnictwa Polskiego w Krakowie w lipcu 1910 roku. Po powrocie do Wroniek w listopadzie 1918 roku podjął pracę subiekta w jednym ze sklepów. Z racji swojej dotychczasowej działalności patriotycznej, o czym było powszechnie we Wronkach wiadome, zaproponowano mu udział w Radzie Robotniczej i Żołnierskiej. Został mianowany sekretarzem wronieckiego biura Rady Robotniczej i Żołnierskiej. We Wronkach działały w tym czasie dwie Rady: Polska i Niemiecka. Działały one osobno, jednakże czasami

zwoływały wspólne posiedzenia. Zaczął również czynnie angażować się w tajnym Komitecie, który zajmował się między innymi przygotowaniem do przejęcia władzy i wyzwolenia miasta i okolic. Czynnie brał udział we wszelkich posiedzeniach i naradach. Uczestniczył w wielu akcjach manifestujących polskość Wroniek, jak na przykład ścinanie Lipy Cesarza, zniszczenie pomnika Wilhelma I i wielu innych. W trosce o ład prawny i administracyjny dawnej Prowincji Poznańskiej Zaboru Pruskiego oraz uwzględniając ówczesną sytuację międzynarodową Polski, naczelne władze, reprezentowane przez Komisariat Naczelnej Rady Ludowej (NRL), zdecydowały się utrzymać w Wielkopolsce pruski porządek prawny oraz dotychczasową strukturę władzy terenowej, wypełniając ją jednak, na ile to było możliwe, polskim personelem. Na początku grudnia KNRL uchwalił, że w każdej miejscowości należy stworzyć Straż Ludową. W ten sposób z ramienia Powiatowej Straży Ludowej w Szamotułach, został powołany na funkcję zastępcy komendanta Straży Ludowej na miasto Wronki i okolice czyli obwód Komisariatu Wronki 1. Pełnił ją przez przeszło pół roku. Uważano wówczas, że to stanowisko można uznać za pełnienie polowej służby wojskowej. Straż Ludowa była formacją ochotniczą. Starano się zwoływać miejscowych członków Straży na apel organizowany. Podawano na nim aktualne wiadomości i rozporządzenia przełożonych władz, ogłaszano bieżące hasło oraz wyznaczano pogotowie dla nadzwyczajnych zajęć i przygotowywano ewentualne ćwiczenia. Służba patrolowa była wykonywana przez oddziały wyposażone w broń z amunicją oraz gwizdki lub trąbki sygnałowe. Do obowiązków Straży Ludowej należało rów-

Michał Skrzypczak

niez: pilnowanie majątku publicznego i mienia współobywateli, alarmowanie w razie potrzeby straży pożarnej, walka z pospolitą przestępczością, nadzór nad żebrakami i włóczęgami, kontrola broni znajdującej się w rękach cywilnych, opieka nad wracającymi jeńcami i robotnikami-wychodźcami. Ponadto regulamin nakazywał walkę z agitacją bolszewicką. Utworzenie Straży Ludowej miało znaczący wpływ na późniejszy przebieg powstania wielkopolskiego. Łącznie z innymi obywatelami Wroniek od 18 listopada 1918 roku zaczął czynnie angażować się w przygotowania do powstania, które miało przywrócić tworzącej się nowej Polsce całą Wielkopolskę, a przynajmniej jej jak największą część. Był powołany do rekrutowania, na miejscu, powstańców z żołnierzy powracających do domu z różnych frontów I Wojny Światowej. Na dworcu kolejowym we Wronkach był zorganizowany punkt poboru powstańców gdzie namawiał i angażował do powstania oraz organizował pierwsze oddziały powstańcze. Uczestniczył również, z bronią w ręku, w ataku na wronieckie Centralne Więzienie w dniu 30 grudnia 1918 roku i walce zbrojnej z oddziałami niemieckimi w dniu 6 stycznia 1919 roku na linii frontu w Miałach niedaleko Wroniek wzdłuż linii kolejowej Miały – Krzyż. Po ustaniu bezpośredniego zagrożenia dla Wroniek i okolicy ze strony miejscowych Niemców został mianowany w dniu 19. kwietnia 1919 przez wojewodę poznańskiego dra Celichowskiego internistycznym komisarzem obwodowym na obwód wroniecki i we Wronkach z racji perfekcyjnej znajomości języka niemieckiego oraz obowiązującego ówczesnego niemieckiego prawa administracyjnego. Obowiązkiem jego było sprawowanie nadzoru nad dwoma nie-

mieckimi komisariatami obwodowymi we Wronkach, które jeszcze istniały jako pozostałość administracji pruskiej. W swojej pracy podlegał bezpośrednio staroście w Szamotułach, którym w ówczesnym czasie był pan Ruczyński. Po zwolnieniu urzędników niemieckich w 1920 roku już jako etatowy komisarz obwodowy został urzędnikiem państwowym. Wykonywał funkcje urzędnicze z zakresu nadzoru administracyjno-policyjnego. Do zakresu prac należał także nadzór m. in.: nad sądownictwem i pracą policji. Kontrolował lokalne władze, szczególnie na wsiach, w sprawach pożarowych, drogowych, budowlanych. Przeprowadzał kontrole sanitarne, prowadził nadzór nad obcokrajowcami, wstępne śledztwa w sprawach kryminalnych, nadzór nad wyborami urzędników gminnych. Nadzorował również przebieg poboru podatków i opieką nad stroną materialną szkół i kościołów. W opinii mieszkańców Wroniek był urzędnikiem kompetentnym, którego praca nie spotkała się z żadnymi zażaleniami. W dniu 21 września 1923 roku został wyróżniony przez Wojewodę Poznańskiego za nadzwyczajny wysiłek w przeprowadzeniu kwesty dla Towarzystwa Pomocy Inwalidom Wojennym i Weteranom z 1863 roku. Zebrano wówczas 1 miliard marek polskich. Funkcję komisarza obwodowego sprawował do 1924 roku. Niezależnie od swoich zawodowych obowiązków angażował się w tworzenie i funkcjonowanie we Wronkach Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół” który nawiązywał do tradycji z XIX wieku. Przez wiele lat był jego prezesem. Towarzystwo zrzeszało pozaszkolną, przedpoborową młodzież, głównie wiejską i rzemieślniczą. Prowadziło działalność w zakresie wychowania fizycznego i przysposobienia woj-

skowego oraz wychowania patriotycznego. Urządzano doroczne igrzyska gimnastyczne, zloty, pochody publiczne, przedstawienia teatralne, kwesty uliczne na cele dobroczynne. W czasie swojej działalności zdołał podwoić liczbę członków do 80 osób i stworzył jedno z najlepiej ćwiczących oddziałów tamtejszego Okręgu. Warto zaznaczyć, że Wronki były także siedzibą okręgu „Sokoła” obejmującego powiaty szamotulski i międzychodzki. Był też członkiem Bractwa Kurkowego, a przez pewien okres czasu jego prezesem. W tym czasie przeprowadził reorganizację w zakresie: stałych zbiórek, ćwiczeń i strzelania oraz zaprowadził jednolite umundurowanie dla członków Bractwa. Brał czynny udział także i w innych patriotycznych inicjatywach na terenie Wroniek. We Wronkach poznał swoją przyszłą żonę Marię z domu Wallicht, z którą 28 lipca 1919 roku zawarł związek małżeński. Tam j urodziło się dwoje jego dzieci: Czesław (ur. 1921) i Wiesława (ur. 1922). W 1924 roku przeprowadził się do Dusznik, gdzie 3 marca objął stanowisko Komisarza Obwodowego (obecnie wójta). Przyczynił się do znacznego ożywienia gospodarczego i kulturalnego Dusznik. Postarał się o zaprowadzenie stałych targów – jarmarków oraz poprawę komunikacji. Zwracał uwagę na czystość i porządek wsi. W 1926 roku jego staraniem utworzona została szkoła do kształcąca dla młodzieży. Był inicjatorem powołania, od sierpnia 1927 roku Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół” i został jego pierwszym prezesem. 14-15 sierpnia 1927 roku odbył się w Dusznikach Wielki Zlot Sokoli z Mszą św. i korowodem przez wieś. 5 lipca 1928 roku na specjalnej uroczystości poświęcono sztandar miejscowego „Sokoła”. Przyczynił się do powołania i zarejestrowa-

nia Ochotniczej Straży Pożarnej – stowarzyszenia wyższej użyteczności publicznej jako samodzielnej organizacji, której historia zaczęła się 17 czerwca 1927 roku. Pozyskał dla jednostki motopompę, która przetrwała dzieje losów i obecnie znajduje się przy muzeum w Dusznikach. W latach 1924-1928 pełnił również obowiązki Naczelnika Rejonowego OSP na obwód Kaźmierz i Duszniki. W czasie pobytu w Dusznikach powiększyła się jego rodzina o dwie córki: Bożenę (ur. 1926) i Aleksandrę (ur. 1927). Za swoją pracę w Dusznikach otrzymał wysoką ocenę Urzędu Wojewódzkiego. Mając tak dobrą opinię władz wojewódzkich postanowił starać się o stanowisko burmistrza Międzychodu, gdzie zapowiadała się zmiana. 22 czerwca 1928 roku na posiedzeniu Rady Miejskiej w Międzychodzie został wybrany burmistrzem 12 głosami przeciw 2. Wojewoda Poznański uwzględniając wyniki wyborów Rady Miejskiej powołał go na stanowisko burmistrza Międzychodu na okres 12 lat począwszy od 1 stycznia 1929 roku. Od 22 czerwca do końca 1928 roku pełnił ten urząd komisarycznie. Okres w którym sprawował urząd burmistrza Międzychodu cechował się znacznym ożywieniem gospodarczym miasta, uporządkowaniem finansów miejskich, ożywieniem życia kulturalnego i społecznego. Pamiętać trzeba, że Polska była na dorobku, a na świecie panował straszliwy kryzys gospodarczy – do 1933 roku. Pismem z dnia 15 lipca 1929 roku mianowany został przez Kuratora Okręgu Szkolnego w Poznaniu przewodniczącym Rady Nadzorczej Szkoły Doświadczającej Zawodowej w Międzychodzie na 3 letni okres. W szczególności dbał o utrzymanie i rozwój Gimnazjum, jedynej szkoły średniej na pograniczu polsko

– niemieckim (powiat międzychodzki leżał na granicy z Niemcami). Koszty utrzymania szkoły ponosił samorząd miejski. Za dotychczasowy wkład pracy w rozwój Polski i służbie krajowi przyznano mu 17 lipca 1929 roku Medal Dziesięciolecia Odzyskanej Niepodległości. Posiadał także odznakę honorową od polskiego Komitetu Opieki nad Dzieckiem, odznakę honorową Głównego Urzędu Statystycznego, odznakę X – lecia Ochotniczych Straży Pożarnych. W 1929 roku wybrany został wiceprezesem OSP Okręgu Szamotuły – Międzychód, a w roku 1930 prezesem tegoż Okręgu. Od 1931 roku pełnił obowiązki prezesa Zarządu Powiatowego OSP w Międzychodzie. W tym czasie miasto otrzymało samochód i motopompę, a ilość jednostek OSP w powiecie wzrosła z 11 do 24. W tym samym roku otwarto Ośrodek Zdrowia. Był także Prezesem Powiatowego Koła Przyjaciół Związku Strzeleckiego, Prezesem koła LOPP, członkiem Powiatowego Komitetu Wychowania Fizycznego i Przystosowania Wojskowego, członkiem Zarządu koła PCK. Należał do Związku Weteranów Powstań Narodowych. Rozwój miasta starał się ukierunkować na letniskowo – wypoczynkowy, a nawet uzdrowiskowy popierając inicjatywę lekarza pana Chramca w tym kierunku. W ramach tej inicjatywy kosztem 30 tysięcy złotych wybudowano plażę miejską z restauracją oraz pomost kąpielowy. Oczyszczono jezioro Miejskie leżące w środku miasta i jego brzegi. W Poznaniu, w największym kinie, wyświetlano reklamę o Międzychodzie i okolicy, która określała te tereny jako „kraj stulezi” i zapraszały letników do wypoczynku na tych terenach. Pełnił również inne odpowiedzialne funkcje m. in. był członkiem Komitetu Budowy Pomnika

Wolnej, Zjednoczonej i Niepodległej Polski w Międzychodzie. Był członkiem Powiatowego Komitetu Wychowania Fizycznego i Przystosowania Wojskowego. Był inicjatorem założenia w 1935 roku Uniwersytetu Powszechnego, w którym wiodącą tematyką była „Polska i jej kultura”. A w lipcu 1937 roku przyczynił się do zorganizowania uroczystości XXV lecia Harcerstwa Wielkopolskiego w Międzychodzie. Z 50 szlaków pieszych i wodnych przybyły zastępy harcerzy na zlot. Rozbito w pobliskich lasach 300 obozów harcerskich w których przebywało ok. 1 100 harcerzy. W jubileuszowym dniu obchodów zapalono ognisko centralne pod miastem, a następnie na Stadionie Miejskim odbyła się msza polowa, w której brał udział między innymi wojewoda poznański Artur Maruszewski oraz przewodniczący Zarządu Okręgu Wielkopolskiego ZHP senator Bernard Chrzanowski. W Międzychodzie urodziło się jego ostatnie dziecko syn Jarogniew (ur. 1933). Trzeba również pamiętać o geopolitycznym położeniu Międzychodu. 5 kilometrów od miasta leżała granica z Rzeszą Niemiecką, a sporą część Międzychodu stanowili mieszkańcy pochodzenia niemieckiego. W Międzychodzie mieszkała również spora ilość osób pochodzenia żydowskiego. W związku z tym niełatwym wyzwaniem dla burmistrza było utrzymanie spokoju w mieście, w którym z uwagi na antypolską politykę Hitlera mogło dochodzić do waśni narodowościowych. Do czasu napaści Niemców na Polskę miasto przy współdziałaniu mieszkańców narodowości polskiej, niemieckiej i żydowskiej rozwijało się harmonijnie i nie było większych konfliktów narodowościowych. Taka postawa burmistrza dawała mieszkańcom przygranicznego miasta

ściański) poślubił Józefę Leistert (vel Lester) (1866-1942). W 1901 r. Styza zamieszkał w Studźcach (niem. Alyrode) koło Chodzieży i Margonina, wsi zamieszkaanej głównie przez kolonistów niemieckich (w życiorysach A. Styza podawał błędnie rok 1910). Swoje gospodarstwo rolne nabył z możliwym udziałem i wsparciem hrabiego Ignacego Bnińskiego. Obok pracy w gospodarstwie rolnym Styza angażował się w lokalną działalność społeczną, m. in. w latach 1909-1910 działał w Towarzystwie Czytelni Ludowych w powiecie chodzieskim. W 1910 r. uczestniczył w zakładaniu Banku Ludowego w Margoninie. Natomiast w 1913 r. współtworzył Bank Ludowy w Chodzieży (w okresie wojennym Bank Nadnotecki w Chodzieży, obecnie Bank Spółdzielczy), wchodząc, obok ks. Ignacego Czechowskiego i Władysława Teskiego, w skład pierwszego zarządu, w którym objął funkcję kontrolera. Oprócz tego, w latach 1913 – ok. 1921 pełnił funkcję członka Rady Nadzorczej Banku, a w roku 1916 delegata do sejmiku Związku Spółek Gospodarczych i Zarobkowych w Wielkim Księstwie Poznańskim i w Prusach Zachodnich. Swoją działalnością Styza zwrócił uwagę władz pruskich, w 1914 r. został na krótko aresztowany, a jego dom poddano rewizji. W I wojnie światowej nie brał udziału, prawdopodobnie ze względu na wiek. Andrzej Styza w okresie Powstania Wielkopolskiego uczestniczył w działaniach na rzecz przyłączenia Chodzieży i jej okolic do Polski. Jeszcze w 1918 r. pełnił funkcję skarbnika Powiatowej Rady Ludowej w Chodzieży na obszar wsi: Radwanki, Adolfowo, Studźce, samemu wpłacając kwotę 300 marek. Przez miejscowych Niemców nazywany był „polskim królem”. Uczestniczył bezpośrednio

w walkach powstańczych o Chodzież. 8 stycznia 1919 r., podczas operacji ponownego odbicia, utraconego dzień wcześniej, miasta przez oddziały polskie, Styza poprowadził na Chodzież grupę cywilów uzbrojonych w widły, kosy i broń odebraną poległym Niemcom. Prawdopodobnie był też w grupie powstańców ostrzeliwujących niemiecki pociąg pancerny, wysłany z Piły do Chodzieży. W wyniku ostrzału pociąg był zmuszony zawrócić. W odwecie za udział w walkach okoliczni koloniści niemieccy splądrowali jego gospodarstwo w Studźcach, a wyniku rewizji oddziałów Grenzschutzu w domu, Styza stracił część dobytku, m. in. krowy, konie, pasze i odzież (w 1920 r. uzyskał za te straty od wojewody poznańskiego 103 600 marek polskich odszkodowania). Po opuszczeniu Chodzieży przez siły polskie, które pospieszyły na pomoc Szubiniowi, Chodzież ponownie znalazła się w rękach niemieckich. W tym czasie, poza Chodzieżą i Studźcami, Styza działał na terenie wsi Adolfowo, Rudki, Mirowo, Konstątnowo, Rataje, Radwanki, Podstolice. W dniach 10 i 15 stycznia uczestniczył ze swoim oddziałem w walkach o Szamocin, organizował również patrole lasów koło Margonina. Okupacja Chodzieży przez siły Grenzschutzu trwała nieco ponad rok do 19 stycznia 1920 r., kiedy na mocy postanowień traktatu wersalskiego miasto wróciło do Polski. W obawie przed zemstą Niemców Styza czas ten spędził poza Chodzieżą, między 3 lutego a 16 listopada 1919 r. przebywał w Zbyszowicach. Za swoją działalność 27 grudnia 1919 r. został uhonorowany przez Naczelną Komendę Straży Ludowej w Poznaniu Odznaką pamiątkową za waleczność w Powstaniu Wielkopolskim. W okresie II Rzeczypospolitej Styza działał na szcze-

niem (Park im. Michała Skrzypczaka). W październiku 2013 rodzina posadziła w parku dąb, który nazwano Dąb Michał. W tym samym roku rodzina przekazała oryginalne dokumenty ocalałe z wojennej pożogi i obrazujące drogę służbową Michała Skrzypczaka na rzecz Muzeum Regionalnego w Międzychodzie.

Dokumenty i pamiątki rodzinne: https://pl.wikipedia.org/wiki/Michał_Skrzypczak (dostęp 12.12.2018r.) – Śledztwo prowadzone przez Instytut Pamięci Narodowej, Komisję Ścigania Zbrodni Przeciwko Narodowi Polskiemu w Szczecinie wykazało, że Michał Skrzypczak zginął zamordowany w Forcie VII w Poznaniu 28 stycznia 1940. Miejsce jego spoczynku nie jest znane. (przyp. red.)

Krzysztof Lis

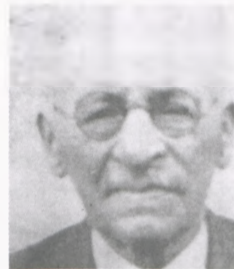
Staniszewski Waclaw (1886-1970), kupiec, uczestnik powstania wielkopolskiego. Ur. 22 września 1886 r. w Czerniejewie, w rodzinie handlarza bydłem Michała i Pelagii z Kamińskich. Po ukończeniu szkoły powszechnej uczył się zawodu malarza pokojowego, ale ostatecznie został właścicielem sklepu kolonialnego w Ostrowie Wlkp. W czasie Wojny Światowej służył w armii niem. jako sanitariusz. Od 1 I 1919 r. w Powstaniu, uczestniczył w walkach pod Krotoszynem i Zdunami, nast. od 19 II do marca 1919 r. w Wojsku Polskim. W okresie międzywojennym był właścicielem kilku sklepów w Krotoszynie, a od 1926 r. pracował jako agent ubezpieczeniowy. W końcu lat trzydziestych wyjechał z drugą żoną do Gdyni-Chylonii. Należał do Ligi Morskiej i Kolonialnej. Podczas okupacji hitlerowskiej ukrywał się jako powstaniec wielkopolski. Po wojnie pracował jako malarz przy renowacji kościoła, w banku w By-

tomie oraz do emerytury jako dozorca w zakładzie w Chyloni. Zmarł 7 sierpnia 1970 r. w Gdyni, spoczywa na cmentarzu parafii Przemienienia Pańskiego w Gdyni Cisowa przy ul. Owsianej. Odznaczony Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym. Żonaty dwukrotnie, z Cecylią Magdziak (od 1910 r.) i z Wandą Sokołowską (od 1926 r.). Dzieci: Czesław (ur. 1911), Wincenty (ur. 1913), Tadeusz (ur. 1917), Bronisław (ur. 1927), Mirosława (zam. Bilińska, ur. 1929).

Dokumentacja rodzinna, informacje wnuka Aleksandra Staniszewskiego, Lista odznaczonych.

Marek Rezler

Styza Andrzej (1861-1943), Powstaniec Wielkopolski w rejonie Chodzieży i Margonina, działacz społeczny. Urodził się 7 grudnia 1861 roku w Karśnicach (parafia Wilkowo Polskie; pow. kościański) jako syn Ludwika, rolnika, i Jadwigi z domu Rybak (vel Rybarczyk). W latach 1867-1875 uczęszczał do szkoły powszechnej, następnie, w latach 1877-1879, szkolił się do zawodu młynarza, który wykonywał w latach 1879-1881. W latach 1881-1883 służył w armii niemieckiej, osiągając stopień kaprała. Po powrocie z wojska pracował jako młynarz w różnych miejscowościach, a od 1887 r. prowadził własny wiatrak w Brońsku (pow. kościański). 24 października 1888 r. w Wonieściu (pow. ko-

Andrzej Styza

ściański) poślubił Józefę Leistert (vel Lester) (1866-1942). W 1901 r. Styza zamieszkał w Studźcach (niem. Alyrode) koło Chodzieży i Margonina, wsi zamieszkaną głównie przez kolonistów niemieckich (w życiorysach A. Styza podawał błędnie rok 1910). Swoje gospodarstwo rolne nabył z możliwym udziałem i wsparciem hrabiego Ignacego Bnińskiego. Obok pracy w gospodarstwie rolnym Styza angażował się w lokalną działalność społeczną, m. in. w latach 1909-1910 działał w Towarzystwie Czytelni Ludowych w powiecie chodzieskim. W 1910 r. uczestniczył w zakładaniu Banku Ludowego w Margoninie. Natomiast w 1913 r. współtworzył Bank Ludowy w Chodzieży (w okresie wojennym Bank Nadnotecki w Chodzieży, obecnie Bank Spółdzielczy), wchodząc, obok ks. Ignacego Czechowskiego i Władysława Teskiego, w skład pierwszego zarządu, w którym objął funkcję kontrolera. Oprócz tego, w latach 1913 – ok. 1921 pełnił funkcję członka Rady Nadzorczej Banku, a w roku 1916 delegata do sejmiku Związku Spółek Gospodarczych i Zarobkowych w Wielkim Księstwie Poznańskim i w Prusach Zachodnich. Swoją działalnością Styza zwrócił uwagę władz pruskich, w 1914 r. został na krótko aresztowany, a jego dom poddano rewizji. W I wojnie światowej nie brał udziału, prawdopodobnie ze względu na wiek. Andrzej Styza w okresie Powstania Wielkopolskiego uczestniczył w działaniach na rzecz przyłączenia Chodzieży i jej okolic do Polski. Jeszcze w 1918 r. pełnił funkcję skarbnika Powiatowej Rady Ludowej w Chodzieży na obszar wsi: Radwanki, Adolfowo, Studźce, samemu wpłacając kwotę 300 marek. Przez miejscowych Niemców nazywany był „polskim królem”. Uczestniczył bezpośrednio

w walkach powstańczych o Chodzież. 8 stycznia 1919 r., podczas operacji ponownego odbicia, utraconego dzień wcześniej, miasta przez oddziały polskie, Styza poprowadził na Chodzież grupę cywilów uzbrojonych w widły, kosy i broń odebraną poległym Niemcom. Prawdopodobnie był też w grupie powstańców ostrzeliwujących niemiecki pociąg pancerny, wysłany z Piły do Chodzieży. W wyniku ostrzału pociąg był zmuszony zawrócić. W odwecie za udział w walkach okoliczni koloniści niemieccy splądrowali jego gospodarstwo w Studźcach, a wyniku rewizji oddziałów Grenzschutzu w domu, Styza stracił część dobytku, m. in. krowy, konie, pasze i odzież (w 1920 r. uzyskał za te straty od wojewody poznańskiego 103 600 marek polskich odszkodowania). Po opuszczeniu Chodzieży przez siły polskie, które pospieszyły na pomoc Szubiniowi, Chodzież ponownie znalazła się w rękach niemieckich. W tym czasie, poza Chodzieżą i Studźcami, Styza działał na terenie wsi Adolfowo, Rudki, Mirowo, Konstantinowo, Rataje, Radwanki, Podstolice. W dniach 10 i 15 stycznia uczestniczył ze swoim oddziałem w walkach o Szamocin, organizował również patrole lasów koło Margonina. Okupacja Chodzieży przez siły Grenzschutzu trwała nieco ponad rok do 19 stycznia 1920 r., kiedy na mocy postanowień traktatu wersalskiego miasto wróciło do Polski. W obawie przed zemstą Niemców Styza czas ten spędził poza Chodzieżą, między 3 lutego a 16 listopada 1919 r. przebywał w Zbyszowicach. Za swoją działalność 27 grudnia 1919 r. został uhonorowany przez Naczelną Komendę Straży Ludowej w Poznaniu Odznaką pamiątkową za waleczność w Powstaniu Wielkopolskim. W okresie II Rzeczypospolitej Styza działał na szcze-

blu powiatowym w Wielkopolskiej Izbie Rolniczej i w kółkach rolniczych, był opiekunem szkoły rolniczej i taksatorem rolniczym. Pełnił też funkcję ławnika Sądu Powiatowego w Chodzieży. Aktywny społecznie również na gruncie lokalnym, prawdopodobnie przekazał część swoich gruntów pod wiejski cmentarz w Studźcach – według podań rodzinnych zarządził zbiórkę na jego ogrodzenie wśród okolicznych gospodarzy. Został uwzględniony w *Spisie ziemian Rzeczypospolitej Polskiej* w 1930 r. jako właściciel gospodarstwa o powierzchni 58 ha. 15 listopada 1935 r. wstąpił do koła margonińskiego Związku Powstańców Wielkopolskich (ZPW) w Poznaniu (członkami Związku byli też jego zięć – Stanisław Drath, oraz krewny Wiktor Grośty). Kilka miesięcy później, 17 lutego 1936 r., został zarekomendowany przez stowarzyszenie do odznaczenia Krzyżem lub Medalem Niepodległości. Ostatecznie odznaczenie nie zostało mu przyznane, dwa złożone w 1937 r. wnioski o nadanie Krzyża Niepodległości i udokumentowania zasług i zeznań świadków zostały odrzucone. Jeszcze wcześniej, w lutym 1937 r., został usunięty z ZPW, formalnie ze względu na zaległości w składkach. Andrzej Styza miał ośmioro dzieci, z czego do dorosłości dożyło sześcioro. W 1932 r. (według innych źródeł 1935 r.) przekazał swoje gospodarstwo synowi Czesławowi (1903-1950), samemu zostając wymiernikiem. Zmarł na astmę, 23 lipca 1943 r. w Studźcach i pochowany został na miejscowym cmentarzu. Jego grób został odnowiony na początku XXI wieku przez wnuka Felicjana Styzę (1934-2017) z Szamocina.

Dokumenty archiwalne i metrykalne: Archiwum Państwowe w Poznaniu, zespół

Polskie partie polityczne, organizacje, stowarzyszenia i związki, seria Powiatowa Rada Ludowa w Chodzieży, sygn. 53/887/0/15/407 (dostęp: szukajwarchiwach.pl); dane dzięki uprzejmości p. Zenona Sroki); Archiwum Państwowe w Poznaniu, zespół Związek Powstańców Wielkopolskich w Poznaniu, sygn. 53/884/0/1/3; sygn. 53/884/0/1/33; sygn. 53/884/0/1/45; sygn. 53/884/0/6/272 (dostęp: szukajwarchiwach.pl); Centralne Archiwum Wojskowe, Kolekcja Akt Personalnych i Odnaczeniowych, Styza Andrzej, odrzuc. 25.10.1937, (dane dzięki uprzejmości p. Doroty Marciniak); Parafia rzymskokatolicka Wilkowo Polskie, „Liber Baptisatorum 1849-1878”, wpis nr 80/1861 (miejsce przechowywania: Archiwum Archidiecezjalne w Poznaniu); Parafia rzymskokatolicka Wonieść, „Liber copulatorum 1886-1930”, Akt ślubu Andrzeja Styzy i Józefy Lester, nr 15/1888, 24.10.1888 (miejsce przechowywania: parafia rzymskokatolicka Wonieść); Standesamt Radwanki (Urząd Stanu Cywilnego Radwanki), „Sterbe-Haupt-Register 1943” (Rejestr Główny Zgonów 1943), Akt zgonu Andrzeja Styzy, nr. 18/1943 (miejsce przechowywania: Urząd Stanu Cywilnego Margonin); Standesamt Woynitz (Urząd Stanu Cywilnego Wonieść), Heirats-Haupt-Register 1888 (Rejestr Główny Ślubów 1888), Akt ślubu Andrzeja Styzy i Józefy Lester, nr 20/1888, 23.10.1888 (miejsce przechowywania: Archiwum Państwowe w Lesznie). Gazety i czasopisma: „Kresy Zachodnie. Pismo poświęcone obronie interesów narodowych na zachodnich ziemiach Polski”, nr 39/1924, 27 marca 1924 (dostęp: Wielkopolska Biblioteka Cyfrowa); „Nasza Chodzież”, nr 258 (183)/1930, 7 listopada 1930; nr. 217/1934, 22 września 1934; nr. 114/1935, 17 maja 1935, s. 2; nr 154/1935, 6 lipca 1935 (dostęp: Wielkopolska Biblioteka Cyfrowa); „Poradnik Gospodarski. Urzędowy Organ Wielkopolskiej Izby Rolniczej i Kółek Rolniczych”, nr. 51/1920, 19 grudnia 1920; nr. 49/1926, 5 grudnia 1926 (dostęp: Wielkopolska Biblioteka Cyfrowa); „Przegląd Oświatowy. Miesięcznik Towarzystwa Czy-

telni Ludowych w Poznaniu poświęcony sprawom oświatowym i kulturalnym”, nr 3, Rok 5, 1 marca 1910 (dostęp: Wielkopolska Biblioteka Cyfrowa); „Przewodnik Katolicki”, nr 4/1901, 27 stycznia 1901; nr 5/1901, 3 lutego 1901 (dostęp: Wielkopolska Biblioteka Cyfrowa). Sprawozdania Związku Spółek Gospodarczych i Zarobkowych na Poznańskie i Prusy Zachodnie: Sprawozdanie Związku Spółek Gospodarczych i Zarobkowych na Poznańskie i Prusy Zachodnie za rok 1913, Poznań 1914 (dostęp: Wielkopolska Biblioteka Cyfrowa); Czterdzieste trzecie sprawozdanie Związku Spółek Gospodarczych i Zarobkowych w Wielkim Księstwie Poznańskim i w Prusach Zachodnich za rok 1914, Poznań 1915 (dostęp: Wielkopolska Biblioteka Cyfrowa); Czterdzieste czwarte sprawozdanie Związku Spółek Gospodarczych i Zarobkowych w Wielkim Księstwie Poznańskim i w Prusach Zachodnich za rok 1915, Poznań 1916 (dostęp: Wielkopolska Biblioteka Cyfrowa); Czterdzieste piąte sprawozdanie Związku Spółek Gospodarczych i Zarobkowych w Wielkim Księstwie Poznańskim i w Prusach Zachodnich za rok 1916, Poznań 1917 (dostęp: Wielkopolska Biblioteka Cyfrowa); Czterdzieste szóste sprawozdanie Związku Spółek Gospodarczych i Zarobkowych w Wielkim Księstwie Poznańskim i w Prusach Zachodnich za rok 1917, Poznań 1918 (dostęp: Wielkopolska Biblioteka Cyfrowa); Czterdzieste siódme sprawozdanie Związku Spółek Gospodarczych i Zarobkowych w Wielkim Księstwie Poznańskim i w Prusach Zachodnich za rok 1918, Poznań 1920 (dostęp: Wielkopolska Biblioteka Cyfrowa); Pięćdziesiąte sprawozdanie Związku Spółdzielni Gospodarczych i Zarobkowych za rok 1921, Poznań 1922 (dostęp: Wielkopolska Biblioteka Cyfrowa); Sprawozdanie Wielkopolskiej Izby Rolniczej za rok 1925, Poznań 1926 (dostęp: Wielkopolska Biblioteka Cyfrowa); Sprawozdanie Wielkopolskiej Izby Rolniczej za rok 1926, Poznań 1927 (dostęp: Wielkopolska Biblioteka Cyfrowa). Literatura: 85 lat Banku Spółdzielczego w Chodzieży, 1913-1918, broszura

wydana przez Bank Spółdzielczy w Chodzieży z okazji 85-lecia placówki w 1998 r.; Janiszewski W. L., Margonińskie wsie – Studźce, „Tygodnik Nowy”, nr 35 (1178), 28 sierpnia 2012, s. 8; Kurpisz L., Kronika kościołów chodzieskich, Chodzież 1933; Nowak H., Styczniowe rocznice wyzwolenia Chodzieży, „Tygodnik Nowy”, nr 1 (622), 1 stycznia 2002, s. VII; Łukaszek C., Bank Spółdzielczy w Chodzieży liczy już 85 lat [w:] „Chodzieżanin”, nr 7 (139), rok VIII, 10 kwietnia 1998 r., s. 6; Spis Ziemian Rzeczypospolitej Polskiej w roku 1930: województwo poznańskie, oprac. T. Epsztajn, S. Górczyński, Warszawa 1995. Informacje prof. dr hab. Sylwestra Dworackiego (red.). Autor składa serdeczne podziękowania za pomoc w powstaniu niniejszego biogramu: p. Romanowi Grewlingowi (TPPW, o. Chodzież), p. Zenonowi Sroce (TPPW, o. Chodzież), p. Mirosławowi Juraszkowi, wicestarście chodzieskiemu (TPPW, o. Chodzież), p. Dorocie Marciniak (TPZCh Chodzież) w szczególności za udostępnienie materiałów archiwalnych z Centralnego Archiwum Wojskowego w Warszawie, oraz prof. dr hab. Arturowi Kijasowi (Instytut Wschodni UAM).

Juliusz Dworacki (Instytut Historii UAM; prawnik Andrzeja Styży)

Szudra Jan (1897-1972), urodził się 22 sierpnia 1897 r. w Bukówcu Górnym, jako syn Jana i Weroniki z domu Bura. Miał siostrę i trzech braci. Po ukończeniu szkoły powszechnej w 1912 r. w swojej miejscowości, kształcił się w zawodzie stolarza u mistrza Kelmana w Czemp-

Jan Szudra

niu. W okresie od 6 stycznia do 20 lutego 1919 r. brał udział w Powstaniu Wielkopolskim w Kompanii Śmigielskiej w potyczkach zbrojnych pod Osieczną i Kąkolewem. W 1924 r. zawarł związek małżeński z Weroniką Adamczewską z Biskupic u której zamieszkał. Zbudował warsztat stolarski, w którym również naukę do tego zawodu przez okres 3 lat pobierali chętni absolwenci szkół powszechnym z okolicznym miejscowości. Dodatkowo prowadził też 2,5 ha gospodarstwo rolne. Był aktywnym członkiem Koła Towarzystwa Powstańców Wielkopolskich w Śmiglu oraz członkiem Katolickiego Stowarzyszenia Młodzieży Męskiej w swojej miejscowości. Po wybuchu II wojny światowej, obawiając się aresztowania przez Niemców jako uczestnika Powstania Wielkopolskiego, wyruszył rowerami z kilkoma kolegami byłymi powstańcami ze swojej wsi z Biskupic w kierunku Warszawy. Po ominięciu Kutna dojechali aż do stolicy i udali się w dalszą drogę na wschód. Po wkroczeniu od wschodu wojsk sowieckich i klęsce naszych wojsk nad Bzurą wrócił z kolegami pod koniec października 1939 r. do rodzinnej miejscowości. Początkowo musiał się ukrywać w obawie przed aresztowaniem. Potem pod nadzorem niemieckich władz okupacyjnych prowadził dalszą działalność swego warsztatu stolarskiego. Po zakończeniu II wojny światowej nadal prowadził swą działalność gospodarczą, kształcąc uczniów w tym zawodzie. Był aktywnym działaczem społecznym przyczyniając się m. in. do budowy boiska sportowego w swojej miejscowości. Był członkiem ZBoWiD-u. Z żoną Weroniką miał sześcioro dzieci, czterech synów – Stefana, Edmunda, Władysława i Bolesława oraz dwie córki – Janinę i Helenę. Zmarł 16 kwietnia 1972 r. Spoczywa na

cmentarzu parafialnym w Dłużynie. Był odznaczony Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski i Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym. Za udział w Powstaniu Wielkopolskim mianowany podporucznikiem WP.

Archiwum Państwowe Poznań, akta Powstańców Wielkopolskich, Koło Śmigiel sygn. 339; Ziemia Kościańska w Powstaniu Wielkopolskim 1918-1919, pod redakcją B. Polaka, Kościan 1999, s. 283; Fornalski A., Powstańcy Wielkopolscy Ziemi Przemęskiej, Przemęt 2008, s. 187; Lista odznaczonych; Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym; materiały i informacje rodziny.

Antoni Fornalski

Szule Tomasz (1902-1974), rolnik, żołnierz kompanii gnieźnieńskiej. Urodzony 3 czerwca 1902 r. w Wałdowie Królewskim pow. Bydgoszcz, był synem Pawła i Marianny z Bogusławskich. Od 1 stycznia do 18 lutego 1919 r. jako ochotnik walczył w kompanii gnieźnieńskiej pod Szubinem i Rynarzewem, był ranny. Nast. służył w 3 Pułku Ułanów Wielkopolskich. Zdemobilizowany 13 lutego 1921 r. w stopniu plutonowego. Po powrocie z wojska pracował w gospodarstwie ojca w Kakulinie gm. Skoki. Po zawarciu zw. małżeńskiego mieszkał w Podlesiu Kościelnym, a potem w Kopaszynie pow. Wągrowiec, gdzie prowadził gospodarstwo. W 1938 r. zakupił grunt z parcelacji majątku w Gry-

Tomasz Szule

lewie pow. Wągrowiec. Po wybuchu wojny krótko służył przyp. w Obronie Narodowej. Po odebraniu gospodarstwa przez Niemców, Sz. został zmuszony z rodziną do przeniesienia się do Toniszewa. Przez rok ukrywał się jako powstaniec wielkopolski, a nast. pracował w Zakładach H. Cegielskiego w Poznaniu. Po wojnie kilkakrotnie zmieniał miejsce zamieszkania: w Kobyłcu, Pawłowie Żońskim (był tam sołtysem) a od 1957 r. w odzyskanym gospodarstwie w Grylewie. Zmarł 20 grudnia 1974 r. w Grylewie, spoczywa na miejscowym cmentarzu parafialnym. Odznaczony był Krzyżem Walecznych i Wielkopolskim Krzyżem Powstańcym. 26 kwietnia 1972 r. mianowany na stopień podporucznika. Od 1926 r. żonaty z Wandą Skibińską (1905-1992). Dzieci: Jan (1928-1992), Marian (1935-1994) i Helena (zam. Kraska, ur. 1946).

Dokumentacja rodzinna, informacje córki Heleny.

Marek Rezler

Taczak Stanisław (1874-1960), głównodowodzący (od 28 grudnia 1918 do 15 stycznia 1919) powstania wielkopolskiego, gen. brygady Wojska Polskiego, kawaler Orderu Orła Białego. Urodził się 8 kwietnia 1874 r. w osadzie Mieszków (k. Jarocina), w rodzinie oberżysty Andrzeja i Balbiny z Warasieckich. Po ukończeniu miejscowej szkoły

Stanisław Taczak

ludowej (1880-1884), naukę kontynuował w gimnazjum w Ostrowie Wlkp. Był aktywnym członkiem tajnego kółka samokształceniowego, które przekształciło się w Towarzystwo Tomasza Zana. Świadczenie dojrzałości uzyskał 21 III 1893 r., zapisał się więc na Akademię Górniczą we Freibergu (Saksonia). Zwrócił na siebie uwagę profesorów, którzy spostrzegli w nim zadatki na uczonego. Wstąpił tam do Polskiego Towarzystwa „Sarmacja”. Kontynuował też działalność w Związku Młodzieży Polskiej, a w 1894 r. wstąpił do PPS (do 1900); był sympatykiem wydawanego w Londynie organu PPS „Przedświt”. W 1897 r. uzyskał tytuł inż. hutnika, a w 1898 r. – inż. dyplomowanego. Niebawem został powołany do odbycia jednorocznej służby wojskowej w 155 Pułku Piechoty w Ostrowie Wlkp. (1 IX 1898 do 26 III 1899), gdzie ukończył kurs aspirantów oficerskich. Po odbyciu pierwszych ćwiczeń (1900 i 1901) 15 IX 1904 r. został mianowany ppor. piechoty. W 1913 r. otrzymał awans na por. Po praktyce w Westfalii, dzięki rekomendacjom profesorów akademii we Freibergu, otrzymał asystenturę w renomowanej Politechnice Berlińskiej (w Instytucie Doświadczalnym w Dahlem); pracował w Katedrze Chemii Węgla. Jego doskonały rozwój naukowy umożliwił mu współautorstwo (z prof. F. W. Hinrichsenem] Chemii węgla w jednym z najważniejszych dzieł, wręcz o randze międzynarodowej; był też redaktorem pisma fachowego „Der Ingenieur”, w którym ukazywały się jego artykuły o tematyce górniczej. Utrzymywał żywe kontakty z młodzieżą polskiego pochodzenia, działając w różnych organizacjach, a jego mieszkanie było miejscem spotkań miejscowej Polonii. W 1914 r., mimo że miał już 40 lat, został zmobili-

zowany do 46 Pułku Piechoty Obrony Krajowej, obejmując początkowo dowództwo kompanii, a po awansie na stopień kpt. baonu (od 14 IV 1915). Skierowany na front rosyjski, uczestniczył w wielu walkach. Odznaczony został Krzyżem Żelaznym I i II kl. Na własną prośbę został przydzielony (11 XII 1916) w charakterze głównego instruktora do 2 baonu 6 Pułku Legionów Polskich, najpierw w Nałęczowie, a później w Dęblinie, gdzie jak wynika z opinii: *pozostawił po sobie pamięć dobrego patrioty*, który umiał w szeregach podkomendnych podtrzymać i rozbudzić miłość do Ojczyzny. Z uznaniem odnosił się do starań J. Piłsudskiego o stworzenie Wojska Polskiego, toteż od kwietnia 1917 r. aktywnie współtworzył formację tzw. „Polnische Wehrmacht”. Był oficerem w Inspektoracie Wyszkożenia, a w grudniu został przewodniczącym Komisji Regulaminowej, tłumaczącej i opracowującej na użytek Polskich Sił Zbrojnych regulaminy wojskowe. W listopadzie 1918 r. włączył się aktywnie w organizowanie Wojska Polskiego. Zgłosił się do dyspozycji Ministerstwa Spraw Wojskowych jako pierwszy oficer Polak z armii niemieckiej. 15 listopada otrzymał przydział do Oddziału VII (naukowego) Sztabu Generalnego Wojska Polskiego. 17 listopada był współorganizatorem manifestacji Polaków, b. żołnierzy armii niemieckiej; prowadził pochód przez Warszawę, krocząc w pierwszym szeregu, niosącym transparent z napisem „Łączmy się”. Podczas urlopu (16 XII-koniec 1918) wyjechał do Berlina (odwiedzić i zabezpieczyć rodzinę na wypadek rozruchów) i wracając zatrzymał się, również z powodów rodzinnych (28 XII 1918), w Poznaniu. Wieczorem (ok. 20:00) nastąpiło spotkanie S. Taczaka z W. Korfantym, którego pośrednikiem był

ks. Teodor Taczak – brat Stanisława. W. Korfanty przedstawił sytuację, proponując Taczakowi w imieniu Komisariatu NRL tymczasowe stanowisko głównodowodzącego powstania, do czasu pozyskania na to stanowisko oddelegowanego z Warszawy generała. Taczak drogą telefoniczną uzyskał zgodę Sztabu Generalnego w Warszawie na objęcie tego stanowiska i 21 1919 r. otrzymał stosowną legitymację. Dowództwo Główne zostało zorganizowane w pomieszczeniach hotelu „Royal” (ul. św. Marcin). Do czasu oficjalnego przejęcia władzy w Wielkopolsce przez Komisariat NRL, organizacja sztabu Dowództwa Głównego odbywała się potajemnie. Dopiero 5 stycznia formalnie podporządkowano formacje polskie w całym zaborze pruskim, zarówno jawne jak i tajne, uznając w ten sposób jedność wszystkich sił pod wspólnym dowództwem w Poznaniu. W praktyce Taczak zaczynał od zera, bez niezbędnej kadry oficerów, bez zorganizowanych służb, nie znając ludzi i bez kontaktów z terenem. Jedną z pierwszych jego czynności było opracowanie etatu Dowództwa Głównego w czterech wydziałach: operacyjnym, personalnym, broni i amunicji, co 2 stycznia Komisariat NRL zatwierdził. Na stanowiskach kierowniczych pracowało ogółem 18 oficerów, w tym 15 odbyło służbę w armii niemieckiej. Wydawano rozkazyienne i wewnętrzne, instrukcje taktyczne. Służbę Straży i Bezpieczeństwa oraz Straż Ludową podporządkowano Dowództwu Głównemu, a polsko-niemiecką komendę miasta Poznania rozwiązano, wprowadzając jedność rozkazodawczą. Wskutek informacji Dowództwa Głównego, w Komisariacie NRL została też uporządkowana sytuacja w terenie, gdyż pow. miejskie i wiejskie Rady Ludowej odsunięte zo-

stały od spraw wojskowych. Do 15 stycznia Dowództwo Główne utworzyło szereg dalszych ogniw dowodzenia, tak w jego ramach, jak i dla przyszłego Szefostwa Aprowizacji. Powołano inspekcję sanitarną, inspekcję koni i taborów, komendę linii kolejowych, biuro kartograficzne, biuro płatnika, referat lotniczy, automobilowy i in. Przystąpiono do tworzenia centralnej administracji wojskowej. Dla bazy organizacyjnej przyjęto strukturę poziomą, terytorialną - od powiatów z komendantami, dalej okręgi wojskowe i dowództwa frontów oraz strukturę pionową, obejmującą proces przekształcania się luźnych oddziałów powstańczych najpierw w kompanie i baony. W pierwszym rzędzie Dowództwu Głównemu podporządkowano komendy w 24 powiatach. Obszar Wielkopolski podzielony został (7 I) na 7 okręgów wojskowych i (13 I) utworzono 2 dalsze. Eksperymentalnie wprowadzono zasadę decentralizacji aparatu poborowego, przyznając dowódcom Okręgów Wojskowych prawo dysponowania zgłaszającymi się ochotnikami. Dla potrzeb okręgów utworzono 13 obwodów uzupełnień. W drugiej kolejności przewidywano wprowadzenie obowiązkowego poboru dla roczników 1899-1901. Uregulowano pobory oficerów, podoficerów i szeregowców, przyznano dodatki na dzieci. Wszystkim oficerom i szeregowym przysługiwało bezpłatne wyżywienie i kwatery. Wobec ograniczonych możliwości działania, Dowództwo Główne w różnorodny sposób wpływało na samorzutny rozwój powstania. Starano się zapewnić podstawę operacyjną i organizacyjną. Obok dyrektyw taktyczno-operacyjnych wydawano też instrukcje dotyczące organizacji struktury pionowej oddziałów powstańczych. Przewidywano dwa etapy organizacji woj-

ska. Stworzono też niezbędne rezerwy operacyjne, które kierowano do najbardziej zagrożonych rejonów. Z poznańskich magazynów broni Taczak polecił wydawać broń i amunicję oddziałom najbardziej potrzebującym. Głównodowodzący i jego sztab sformowali też dowództwa frontowe jako ruchome dowództwa operacyjne. Zwarta linia frontu polsko-niemieckiego była gwarancją nie tylko możliwości rozszerzenia zasięgu powstania, ale także utrzymania polskiego stanu posiadania, w wypadku ofensywy niemieckiej. Taczak, chcąc zabezpieczyć Poznań, centrum i ognisko powstania, rozkazał opanować niemiecką stację lotniczą na Ławicy, co nastąpiło z 5 na 6 I 1919 r. Pod koniec pierwszej dekady stycznia tego roku Dowództwo Główne podejmowało decyzje taktyczno-operacyjne, m. in. przygotowując zwycięską bitwę szubińską (8-13 I 1919), akcję pod Zbąszyniem, zakończoną niepowodzeniem. 16 stycznia siły powstańcze liczyły już ok. 14 000 ludzi. Taczak stworzył podwaliny organizacyjne regularnej Armii Wielkopolskiej, wspomagał też oddziały Wojska Polskiego bronią i amunicją, utrzymując harmonijne kontakty ze Sztabem Generalnym i NDWP w Warszawie. 16 I 1919 r. zdał swoje stanowisko gen. J. Dowbor-Muśnickiemu, który przeznaczył mu funkcję II kwatermistrza Dowództwa Głównego i podporządkował wydziały: personalny. Kwaterę Główną, sądowy, duszpasterski i weterynaryjny, w części niebawem wydzielone z Dowództwa Głównego. 25 stycznia w „Dzienniku Rozkazów Wojskowych” Ministerstwa Spraw Wojskowych ukazało się zatwierdzenie jego nominacji na stopień mjr. (z 10 XI 1918). Do Sił Zbrojnych b. zaboru pruskiego Taczak formalnie przyjęty został na podstawie dekretu nr 11 NRL (z 15 III 1919). 14 lu-

tego wszedł w skład komisji, która miała ustalić zasady awansowania oficerów pochodzących z różnych armii zaborczych, a w konsekwencji wyrównanie stopni oficerskich według jednakowych zasad. 5 maja wybrany został członkiem Sądu i Rady Honorowej dla oficerów sztabowych. Był też współinicjatorem powołania Fundacji WW im. Generała J. Dowbor-Muśnickiego. Kolejny awans do stopnia ppłk. otrzymał 3 VI 1919 r. dekretem NRL nr 104, który najprawdopodobniej wiązał się z faktem powołania go (16 V 1919) na stanowisko zastępcy Szefa Sztabu Dowództwa Głównego. 1 sierpnia otrzymał opinię służbową, wystawioną przez gen. J. Wroczyńskiego, Szefa Sztabu Dowództwa Głównego, swojego bezpośredniego przełożonego: *Taczak posiada dostateczne przygotowanie, sumienny, pracowity, doskonały oficer frontowy, odpowiedni jako dowódca pułku i brygady*. Opinia ta na pozór pozytywna, w istocie dyskwalifikowała go jako oficera sztabowego, umożliwiając gen. J. Dowbor-Muśnickiemu pozbycie się Taczaka i in. niewygodnych oficerów. 2 września Rozkazem dziennym Dowództwa Głównego (nr 218) miał objąć dowództwo 7 Pułku Strzelców Wielkopolskich, jednak 9 października oddelegowany został (przez gen. J. Dowbor-Muśnickiego) do dyspozycji gen. Zielińskiego, dowódcy tworzonego od sierpnia D. O. Gen. w Poznaniu. 6 listopada przekazano Taczaka i grupę jego współpracowników ze składu Dowództwa Głównego z przełomu 1918-1919 do D. O. Gen. 2 X 1919 r. Ministerstwo Spraw Wojskowych powołało go do Warszawy w charakterze Przewodniczącego Komisji Weryfikacyjnej dla oficerów b. armii niemieckiej, potem rozkazem Departamentu Personalnego Ministerstwa Spraw Wojskowych (z 3 XII

1919) mianowany został sztabowym oficerem Inspektoratu Piechoty DOGen. Ze względu na nawał pracy w Warszawie funkcję tę faktycznie objął 10 II 1920 r., ledwie na 10 dni. Był też członkiem Oficerskiego Trybunału Orzekającego Wojska Polskiego przy ministrze spraw wojskowych. 20 lutego ponownie skierowany został do dyspozycji Ministerstwa Spraw Wojskowych, 7. przydziałem do I Departamentu (Broni Głównych i Taborowych), jako pomocnik Szefa Departamentu. Funkcję tę pełnił do 20 kwietnia. W ramach obowiązków utrzymywał kontakty z Koalicyjną Komisją Mieszaną w Warszawie, w szczególności 7 Francuską Misją Wojskową. Zaprzyjaźnił się wówczas z kpt. Charles'em de Gaulle'em, późniejszym generałem i prezydentem. Uczestniczył też w pracach komisji przy Sztapie Dowództwa Frontu Wielkopolskiego, która opracowała projekt odznaki pamiątkowej WW. W rozkazie pożegnalnym gen. J. Dowbor-Muśnickiego (z 8 III 1919), w trakcie likwidacji frontu wlkp. nic został wymieniony w grupie 27 organizatorów. 20 IV 1920 r. ppłk Taczak rozkazem Ministerstwa Spraw Wojskowych wyznaczony został na dowódcę 69 Pułku Piechoty (11 Pułk Strzelców Wielkopolskich), wchodzącego w skład 34 Brygady Piechoty 17 (3) Dywizji Piechoty Wielkopolskiej. Przejął pułk od mjr. S. Thiela, początkowo rozmieszczony w okolicach Lidy, gdzie pozostawał do 15 maja. Po rozpoczęciu kontrofensywy radzieckiej poszczególne baony, kompanie pułku zostały porzucane na różne odcinki frontu 1 Armii Polskiej, w skład której wchodziła 17 Dywizja Piechoty. 21 maja tego roku otrzymał dowództwo 34 Brygady Piechoty (69 i 70 Pułk Piechoty) i awans do stopnia płk. Dowodził brygadą od końca maja do końca września 1920 r. w krwa-

wych walkach stoczonych w ramach Armii Rezerwowej oraz I i 5 Armii. U podkomendnych, wyższych dowódców jednostek sąsiednich miał opinię *mężnego, walecznego, wyróżniającego się dużymi walorami taktycznymi oraz szczególnym poczuciem odpowiedzialności za los podległych mu oddziałów*. Zastępco dowodził przez pewien czas 17 Dywizją Piechoty. Po zakończeniu działań bojowych i przybyciu wojsk frontowych do wyznaczonych garnizonów, 22 I 1921 r. mianowany został dowódcą 17 Dywizji Piechoty w Gnieźnie do 31 X 1928. 1 VII 1923 r. awansowano go do stopnia gen. brygady. Kilka miesięcy (23 VI-13 IX 1922) jako specjalista hutnik pracował na Górnym Śląsku, na stanowisku dyrektora Huty Srebra i Ołowiu w Strzebnicy. Znacznie krótsze wyjazdy łączyły się z powołaniem Taczaka na Kursy Wyższych Dowódców. W codziennej służbie miał opinię bardzo wymagającego, przywiązywał dużą wagę do pracy szkoleniowej i wychowawczej. Zwalczał wszelakie przejawy niewłaściwego stosunku kadry do szeregowców. Był m. in. inicjatorem wzniesienia w Gnieźnie pomnika króla Bolesława Chrobrego, jak również członkiem wspierającym studencką korporację „Lechia” na UP, włączył się też do organizacji Komitetu Centralnego Towarzystwa dla Badań nad Historią Powstania Wielkopolskiego 1918-1919 (od 1925). 20 I 1926 r. odbyło się zebranie inauguracyjne Komitetu, na którym Taczak wygłosił przemówienie. Podpisał też odezwę do społeczeństwa o poparcie idei „monumentalnej historii powstania wielkopolskiego”. Przewodniczył konferencji prasowej (17 VI 1926) w celu spopularyzowania Towarzystwa w Wielkopolsce, na Pomorzu i Śląsku. Podczas przebrót w maju 1926 r. 17 Dywizja

Piechoty z dowódcą stanęła po stronie rządu. Wysłana z odsieczą, po 12 maja znalazła się pod Warszawą. Taczak wyuczując złożoną sytuację, wydał rozkazy operacyjne i 18-19 maja oddziały wróciły do garnizonów, a życie w dywizji do normy. We wrześniu 1927 r. w zastępstwie dowodził OK nr VII w Poznaniu. 19 X 1928 r. w DOK nr VII przekazał dowództwo 17 Dywizji Piechoty, po otrzymaniu decyzji o przeniesieniu do Lublina na stanowisko dowódcy OK nr II. 31 X 1928 r. ogłosił rozkaz pożegnalny, podkreślając więzy łączące go z oficerami i szeregowymi dywizji. Wręczono mu odznaki 69 Pułku Piechoty i 17 Pułku Artylerii Lekkiej. 28 II 1930 r. przeniesiony został w stan spoczynku. W pełni sił intelektualnych i fizycznych zdjął mundur. Podjął pracę na stanowisku inspektora technicznego Ubezpieczalni Krajowej w Gdyni. Po sześciu miesiącach wrócił do Poznania, gdzie objął prezesurę Okręgowego Związku Straży Pożarnych. Wybrany do centralnych władz Związku Polskiej Straży Pożarnej w Warszawie, jako wiceprezes reprezentował Polskę na licznych kongresach międzynarodowych (m. in. w Paryżu i Rzymie). Nadal przewodniczył Towarzystwu dla Badań nad Historią Powstania Wielkopolskiego, które przystąpiło także do prac badawczych. Przewidywano opublikowanie źródeł archiwalnych i wspomnień b. powstańców. Mimo znacznych trudności opublikowano trzy książki, jednak z czasem Taczak złożył prezesurę w Towarzystwie, a rozpoczął działalność w Związku Weteranów Powstań Narodowych Rzeczypospolitej Polskiej 1914-1919 – jednej z wielu organizacji b. powstańców wielkopolskich. 10 IV 1932 r. stanął na czele przekształconej w związek ogólnokrajowej organizacji i został wybrany prezesem.

Zarząd w sposób jednoznaczny postawił na współpracę z władzami sanacyjnymi, kierując się interesami szeregowych członków organizacji. 31 III 1935 r. związek liczył już 15 000 członków, zrzeszonych w 225 kołach. W połowie kadencji (1935) złożył rezygnację z prezesury, motywując swoją decyzję chorobą. Właściwą przyczyną był brak reakcji władz na strajki głodowe d. powstańców, pomijanie ich w rozdziale odznaczeń, brak b. powstańców na znaczniejszych stanowiskach w życiu ziem zach. Utrzymywał jednak kontakty ze środowiskiem kombatanckim aż do wybuchu wojny. Każdego roku wchodził w skład obywatelskich komitetów Obchodu Święta Odzyskania Niepodległości, jak też obchodu 27 grudnia, niejednokrotnie im przewodnicząc. Zapraszany, często uczestniczył w uroczystościach powstańczych w wielu miejscowościach Wielkopolski, m. in. odsłaniając tablice pamiątkowe. Napaść Niemiec na Polskę zastała go w Poznaniu. W pierwszych dniach września ponownie włożył mundur wojskowy i zdecydował oddać swoją osobę do dyspozycji władz wojskowych. Około 5 września udał się na poszukiwanie dowództwa Armii „Poznań” w rejonie Gniezna, następnie wyruszył w kierunku Warszawy, ale w Łowiczu dostał się (9 IX 1939) w ręce Niemców, którzy po ustaleniu jego tożsamości chcieli go rozstrzelać. W ostatniej chwili zaniechano egzekucji i przekazano go dowództwu niemieckiemu, które proponowało generałowi podpisanie wniosku o przyjęcie do armii niemieckiej, co spotkało się z jego zdecydowanym protestem. Wtedy rozpoczęła się jego tułaczka jeniecka, poczynawszy od Oflagu II a w Prenzlau (Brandenburgia), do którego przewieziono go już 13 IX 1939 r. 11 listopada przeniesiony został do Oflagu

IVc w Colditz. W kwietniu 1940 r. wywieziono go do saksońskiej twierdzy Königstein, w październiku do Hohenstein, a w kwietniu 1941 r. do Oflagu VIII e w Johannisbrunn (Janske Kaupelle) w Czechosłowacji. Wiosną 1942 r. generałowie (m. in. Taczak) zostali przewiezieni do różnych obozów jenieckich, przy czym większość znalazła się w Oflagu VII w Murnau (Bawaria). Taczak źle znosił niewolę, niewiele angażował się w życie obozowe, miał kłopoty ze zdrowiem. Szczęśliwie doczekał wyzwolenia (29 IV 1945) i 10 maja był już w Paryżu, gdzie wystawiono mu legitymację Polish Forces (nr 559). Po rekonwalescencji w Nicei, w maju 1947 r. polskim samolotem wojskowym wrócił do Polski. Zamieszkał w Janikowie (na Kujawach), utrzymując kontakty z d. powstańcami wielkopolskimi. W 1947 r. uczestniczył w zorganizowaniu Koła Związku Powstańców Wielkopolskich Gdańsk-Śródmieście, spotykając tam m. in. płk. B. Hulewicza i płk. J. Lange. Otrzymał dyplom weryfikacyjny Związku Powstańców Wielkopolskich z numerem 50/67 (z 27 XII 1948). W latach 1949-1956 zupełnie o nim zapomniano. Kontaktował się z rodziną i grupą przyjaciół. Ciężkim ciosem dla niego była śmierć żony, a później siostry, W drugiej połowie lat 50. powoli wrócił do równowagi. Mimo sędziwego wieku zachował dobrą kondycję fizyczną i umysłową. Nawiązał współpracę z wieloma powstańcami wielkopolskimi, konsultował prace historyków powstania. Po wielu staraniach własnych i Krajowej Komisji Weteranów Powstania Wielkopolskiego, Zarządu Okręgu ZBoWiD-u w Bydgoszczy i ZG ZBoWiD-u, 14 II 1959 r. otrzymał emeryturę specjalną, przyznaną mu przez ministra obrony narodowej. Wprawdzie nie zaproszono go na cen-

tralne obchody 40 rocznicy wybuchu powstania do Poznania, ale nie zapomnieli o nim podkomendni. Uczestniczył w uroczystościach w Janikowie i Gostyniu, często spotykał się z dziennikarzem T. Jankowskim, nagrał wspomnienia dla Polskiego Radia. Wiosną 1959 r. przeniósł się do córki do Malborka i tam zmarł 2 marca 1960 r. Jego ostatnim życzeniem było „by spocząć w ukochanym Poznaniu”. Pochowany został 6 marca na cmentarzu w Malborku-Kałdowie. Żegnany przez poczty sztandarowe ZO ZBoWiD-u w Gdańsku, kół w Gdyni i Malborku oraz weteranów z Inowrocławia i wielu miejscowości z całego kraju. Po latach, u wejścia na cmentarz umieszczona została tablica informacyjna, a miejscowej szkole nadano imię gen. Taczaka. W Mieszkowie na ścianie za-bytkowego dworku umieszczono tablicę pamiątkową: *Chwała Powstańcom Wielkopolskim. W tej miejscowości urodził się w 1874 r. Generał brygady Stanisław Taczak I główny dowódca Powstania Wielkopolskiego 1918-1919. Społeczeństwo Ziemi Jarocińskiej 28 XII 1980 r.* Odznaczony był: Krzyżem Virtuti Militari V kl., Krzyżem Walecznych (dwukrotnie), Orderem Odrodzenia Polski III kl., francuskim Orderem Legii Honorowej oraz szeregiem medali i odznak. Postanowieniem Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej Aleksandra Kwaśniewskiego z dnia 18 grudnia 1998 r. o nadaniu orderów; Na podstawie art. 138 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz. U. Nr 78, poz. 483) oraz ustawy z dnia 16 października 1992 r. o orderach i odznaczeniach (Dz. U. Nr 90, poz. 450), w uznaniu wybitnych zasług dla niepodległości Rzeczypospolitej Polskiej odznaczeni zostają KRZYŻEM WIELKIM ORDERU ODRODZENIA POLSKI pośmiertnie: gen.

broni Dowbor-Muśnicki Józef s. Romana i gen. bryg. Taczak Stanisław s. Andrzeja. Postanowieniem z dnia 20 grudnia 2018 roku Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej Andrzej Duda nadał najwyższe odznaczenie państwowe ORDER ORŁA BIAŁEGO pośmiertnie dowódcom Powstania Wielkopolskiego: generałowi broni Józefowi Dowbor-Muśnickiemu i generałowi brygady Stanisławowi Taczakowi z okazji jubileuszu 100 rocznicy wybuchu Powstania Wielkopolskiego 1918-1919. Odznaczenie przyznane gen. J. Dowborowi Muśnickiemu odebrał dyrektor Wielkopolskiego Muzeum Niepodległości Pan Tomasz Łęcki, natomiast Order Orła Białego przyznany pośmiertnie gen. S. Taczakowi został przekazany na ręce wnuka Pana Jerzego Gogołkiewicza. Związek małżeński zawarł z Ewą Wichmann, z którą miał syna Stanisława (1905-1985) i córkę Ewę (1906).

CAW, Akta personalne 129/34/53, 2088, 24/284/K, 334/W; B. Polak, *General Stanisław Taczak (1874--1960)*, Poznań 1988, tamże źródła i literatura; Bogusław Polak, *Taczak Stanisław (1874-1960)*, (w:) *Słownik biograficzny powstańców wielkopolskich 1918-1919*, red. A. Czubiński, B. Polak, Poznań 2002, s. 365-369.

Bogusław Polak

Tomaszewski Franciszek (1900-1978), urodził się 26 lutego 1900 r. w Pińsku koło Szubina w rodzinie Władysława i Franciszki z domu Nowak. Ukończył w 1914 r. szkołę ludową w Wolwarku. Następnie pracował jako robotnik rolny na majątku. 15 stycznia 1919 r. wstąpił w szeregi kompanii szubińskiej pod dowództwo Hieronima Goralewskiego i z oddziałem przeszedł szlak bojowy walcząc w rejonie Szubi-

na, Rynarzewa, Turu i Nakła. Został ranny w rękę i leczony był w szpitalu we Włocławku i Baranowiczach. Z wojska został zwolniony w 1921 r. Od sierpnia 1923 r. rozpoczął pracę jako motorniczy tramwaju w Bydgoszczy. Pracował tam do stycznia 1945 r. kiedy to rozpoczął prace jako inkasent w zakładzie energetycznym. W 1965 r. przeszedł na emeryturę. W latach 1945-1960 należał do Związku Harcerstwa Polskiego i pełnił funkcję skarbnika. 23 lutego 1967 r. wstąpił do ZBoWiD. Uchwałą Rady Państwa nr: 08.29-0.353 z dnia 29.08.1968 r. odznaczony Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym. Wniosek o nadanie Wielkopolskiego Krzyża Powstańczego uzasadniono w następujący sposób: *Kol. Franciszek Tomaszewski brał czynny udział z bronią w rękę w Powstaniu Wielkopolskim w Kompanii Szubińskiej pod dowództwem H. Goralewskiego od dnia 15.1.1919 r. na odcinku frontu nadnoteckiego pod Szubinem, Nakłem, Samokłeskami, Turem, Rynarzewem i okolicą.* W 1974 r. odznaczony Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski. Żonaty ze Stanisławą z domu Wiśniewska (17 kwietnia 1898-9 czerwca 1981). Zmarł 29 września 1978 r. w Bydgoszczy.

Życiorys Tomaszewskiego Franciszka, Archiwum Zarządu Oddziału ZKRPiBWP w Bydgoszczy Obecnie w CAW w Warszawie, Akt Zgonu USC Bydgoszcz, nr 2588/78; <http://powstancy-wielkopolscy.pl>, lista odznaczonych Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym (tu podana jako data urodzenia 28 lutego 1900 roku).

Kamila Czechowska

Waligóra Tomasz (1878-1935), Powstaniec Wielkopolski, uczestnik I wojny światowej. Tomasz Waligóra urodził

się 4 grudnia 1878 roku w Topoli woj. wielkopolskie. Był synem Michała Waligóry i Agnieszki z domu Kaczmarek. Z zawodu był kolejjarzem, pracownikiem fizycznym i pracował na Dworcu Głównym w Poznaniu. W 1914 roku został wcielony, tak jak pozostali Polacy, do armii pruskiej i brał udział w I wojnie światowej. Tomasz Waligóra do udziału w Powstaniu Wielkopolskim zgłosił się jako ochotnik. Brak danych co do przynależności pułkowej i miejsc toczonych walk (dokumentacja częściowo zaginęła). Zachowały się natomiast: zdjęcie Tomasza Waligóry, na którym, w gronie swojej rodziny jest w mundurze powstańczym oraz legitymacja związkowa, w której potwierdzone jest członkostwo Tomasza Waligóry w Związku byłych Uczestników Powstań Narodowych Rzeczypospolitej Polskiej (leg. nr 2112/15, rok 1931). W 1902 roku ożenił się z Magdaleną z domu Kniat, mieszkającą w Tulcach i tam razem zamieszkali. Z ich związku urodziło się troje dzieci: Stanisław, Ludwika i Kazimierz. Syn Stanisław (1904-1940) urodził się w Tulcach. Z zawodu był nauczycielem i pełnił funkcję kierownika szkoły w Kościanie do 1939 roku. Był uczestnikiem II wojny światowej, stopień wojskowy- porucznik rezerwy, pełnił funkcję dowódcy I Kompanii Obrony Narodowej – Kościan. Więziony był w niemieckim obozie jenieckim w Osterode i tam został zamordowany 10 kwietnia 1940 roku. Córka

Tomasz Waligóra

Ludwika (1908-1974), urodziła się również w Tulcach. Ukończyła szkołę muzyczną w klasie śpiewu i seminarium nauczycielskie w Poznaniu. W 1930 roku wyszła za mąż za Jana Szarafińskiego z Torunia z zawodu składacza maszynowego pracującego w Dzienniku Poznańskim. Z tego związku urodziła się córka Krystyna, zamężna Saturna (ur. 1930), syn Jerzy (ur. 1934) i syn Bogusław (ur. 1943). Ludwika owdowiała w roku 1954. Sama kształciła dzieci i opiekowała się swoją matką Magdaleną, która zmarła w 1954 roku w Poznaniu. Natomiast Kazimierz syn Tomasza i Magdaleny Waligórow (1911-1961) urodził się w Poznaniu. Z zawodu był marynarzem i jako żołnierz służył w marynarce wojennej w Gdyni. W 1939 roku został wzięty do niewoli niemieckiej i nie wrócił już do Polski. W 1951 roku wyemigrował do Chicago i tam się ożenił. Z jego dziećmi Ryszardem i Dawidem rodzina jest w stałych, serdecznych kontaktach. Obaj dbają o rodzinny grób dziadków pochowanych na cmentarzu górczyńskim w Poznaniu. Tomasz i Magdalena Waligóra, z dwojgiem dzieci, do roku 1910 mieszkali w Tulcach. W 1910 roku przeprowadzili się do Poznania, zamieszkali przy ulicy Gąsiorowskich 2. Tomasz, jako kolejarz pracował na kolei, na Dworcu Głównym w Poznaniu. Był czynnym członkiem Związku Zawodowego Kolei Państwowych. Po pracy Tomasz Waligóra bardzo często przyjeżdżał rowerem do Tulec. Mówił często: *W moich Tulcach czułem się bardzo dobrze, mam do nich wielki sentyment i tęsknię za Tulcami*. Tomasz Waligóra zmarł 22 sierpnia 1935 roku w Poznaniu w wieku 57 lat. Pochowany został na cmentarzu górczyńskim w Poznaniu kwatera IVP, miejsce 14, rząd 24. Spoczywa w grobie rodzinnym z żoną Magdaleną (1878-1954) i córką

Ludwiką (1908-1974). Przy grobie umieszczono tabliczkę z napisem *Powstaniec Wielkopolski*.

Informacje i dokumentacje przekazała wnuczka - Krystyna Saturna z Poznania, skany zdjęć wykonał prawnuk - Krzysztof Saturna z Poznania; Legitymacja Tomasza Waligóry, członka Związku byłych Uczestników Powstań Narodowych Rzeczypospolitej Polskiej (leg. nr 2112/15, rok 1931). Dane o członkach rodziny Tomasza Waligóry sporządzone przez wnuczkę, Krystynę Saturna (maszynopis). Poznań 5.03.2018; www.poznan.pl/mim/necropolis,poznanskie_cmentarze, dostęp 5.08.2018; https://pl.wikipedia.org/wiki/Oflag_XI_A_Osterade, dostęp 5.07.2018.

Halina Kowalewska

Warchlewski Jan (1898-1969), urodził się 4 października 1898 r. w Wiatrowie koło Wągrowca w rodzinie Jakuba i Marianny z domu Piechowicz. Ukończył cztery klasy szkoły ludowej w Brzeźnie. Po ukończeniu nauki podjął prace jako robotnik rolny. W 1917 r. powołany został do służby wojskowej i trafił na front francuski I wojny światowej. Tam został ranny 30 sierpnia 1918 r. i przebywał w szpitalu wojskowym. Po wyleczeniu skierowano go do rezerwy. 20 grudnia 1918 r. wstąpił jako ochotnik do kompanii gołanieckiej, a jego udział w powstaniu potwierdził dowódca płk. Władysław Kowalski i kpt. Maksymilian Bartach, oraz dokumentacja ewidencji Biura Historycznego DOK VII w Poznaniu, gdzie ujęto go pod nr 12634. Z bronią w ręku brał udział w walkach na froncie północnym. Po zwolnieniu z wojska w 1921 r. pracował w górnictwie, a następnie w rolnictwie. Zamieszkał w Rozpętku koło Kcyni, gdzie prowadził 10 ha gospodarstwo, które otrzymał w wyniku parcelacji. 22 grudnia

1934 r. wstąpił w szeregi koła Weteranów Powstania Wielkopolskiego w Gołańczy. W czasie II wojny światowej został przez Niemców wysiedlony wraz z żoną i czworgiem dzieci. Rodzina trafiła do miejscowości Babule koło Mielca. Po wojnie wrócił do swojego domu i pracował na gospodarstwie. W 1968 r. wstąpił do koła ZBoWiD. Był członkiem ZSL. Odznaczony Medalem Niepodległości i uchwałą Rady Państwa nr: 12.18-0.1055 z dnia 18 grudnia 1958 Wielkopolskim Krzyżem Powstańcym. Wniosek o nadanie Wielkopolskiego Krzyża Powstańczego uzasadniono w następujący sposób: *W 1918 r. wstępuje jako ochotnik do kompanii gołańskiej. Dowódcy: kpt. Maksymilian Bartach, płk. Kowalski. W czasie od 29.12.1918 do 15.02.1919 r. walczył na odcinku Szamocin, Margonin, Jaktorowo, Nowy Dwór. Zwolniony po tym terminie ze względu na wiek. 2 lipca 1926 r. zawarł związek małżeński z Jadvigą z domu Przybył. Zmarł 15 lutego 1969 r.*

Akta USC Kcynia nr 17/1969; Życiorys Warchlewskiego Jana, Archiwum Zarządu Oddziału ZKRPiBWP w Bydgoszczy Obecnie w CAW w Warszawie; Lista odznaczonych.

Kamila Czechowska

Wieruszewski Franciszek (1877-1965), ur. 7 grudnia 1877 r. w Dębnicy gmina Kłecko w rodzinie właściciela gospodarstwa rolnego Jana i Marianna z domu Ochotna. Po ukończeniu szkoły powszechnej podjął naukę w zawodzie ślusarza (mistrz ślusarski). Franciszek Wieruszewski od 1902 r. mieszkał w Pobiedziskach, gdzie prowadził własny zakład rzemieślniczy. Specjalizował się w kowalstwie artystycznym, remontach, gorzelnii oraz omlotach maszynami

parowymi. Wśród mieszkańców Pobiedzisk i okolic był uważany za szanowanego obywatela, który udzielał się społecznie na rzecz miejscowego środowiska. Należał do Towarzystwa Przemysłowców, Towarzystwa Gimnastycznego Sokół oraz Koła śpiewaczego im. Bolesława Dębińskiego. W Wielkopolsce w trakcie nasilającej się germanizacji, aby uchronić chłopów polskich od pożyczek w niemieckich bankach tworzone były polskie banki. W Pobiedziskach w 1905 r. został utworzony Bank Ludowy. Franciszek Wieruszewski był jednym z jego współzałożycieli wraz z dr Tadeuszem Jackowskim z Pomarzanowic, księdzem Kazimierzem Smorawskim z Wronczyna, lekarzem Antonim Alkiewiczem oraz innymi działaczami społecznymi. W 1916 r. wcielony został do armii niemieckiej i przydzielony początkowo do piechoty, a następnie do marynarki wojennej. Podczas I wojny światowej był mechanikiem na okręcie podwodnym. Pod koniec I wojny światowej, w październiku 1918 r., Franciszek Wieruszewski został urlopowany na rzecz własnego zakładu rzemieślniczego, celem przeprowadzenia omlotów w okolicach Pobiedzisk. Gdy wybuchło Powstanie Wielkopolskie również Pobiedziska obok innych miast Wielkopolski przystąpiły do walki o niepodległość. Na ulicach miasta jako pierwsi pojawili się członkowie Sokola, byli żołnierze ar-

Franciszek Wieruszewski

mii pruskiej. W mundurach z białą czerwoną opaską na ramieniu oraz własną bronią Franciszek Wieruszewski, Ignacy Bagowski, Roman Burzyński, Stanisław Czerwiński, Józef Mrówczyński oraz Antoni Piątkowski zwołali wiec mieszkańców miasta Pobodzisk oraz pobliskich wsi. Podczas wiecu w dniu 29 grudnia 1918 r. zostało utworzone biuro werbunkowe i powołana Straż Bezpieczeństwa oraz Straż Ludowa która przystąpiła do formowania Oddziału Powstańczego. Komendantem oddziału powstańczego został Stanisław Czerwiński a zastępcą Antoni Piątkowski. Na czele Straży Bezpieczeństwa stali Józef Mrówczyński i Roman Burzyński. Franciszek Wieruszewski z bronią w rękę uczestniczył w zdobywaniu miejscowych urzędów oraz rozbijaniu Niemców na terenie miasta i okolicznych wsi. W dniu 4 stycznia 1919 r. na rozkaz rotmistrza Bolesława Koperskiego wyruszył z Pobodzisk Oddział Powstańczy z pomocą w zdobyciu Inowrocławia. W oddziale dowodzonym przez Stanisława Czerwińskiego był między innymi Franciszek Wieruszewski. Powstańcy nie dysponując środkiem lokomocji, zatrzymali pociąg transportowy jadący z Poznania w kierunku Inowrocławia. Opanowali go i w pośpiechu załadowali na wagony posiadaną broń i amunicję. Niemiecka obsada pociągu, kierownik oraz maszynista odmówili dalszej jazdy. Maszynistę zastąpił Franciszek Wieruszewski, który z powodzeniem poprowadził pociąg na odsiecz Inowrocławia, zabierając w Gnieźnie kolejnych powstańców oraz broń i amunicję. W walkach o Inowrocław powstańcy z Pobodzisk walczyli razem z powstańcami z Wrześni, Witkowa i Miłostawia pod dowództwem ppor. Pawła Cymśa. Po zdobyciu Inowrocławia Fr. Wieruszew-

ski z częścią oddziału pobiedzkiego walczył wraz z innymi powstańcami na froncie północnym w oddziale Antoniego Piątkowskiego. W niepodległej Polsce Franciszek Wieruszewski nadal prowadził własny warsztat rzemieślniczy oraz brał czynny udział w życiu społecznym Pobodzisk. Udzielał się w reaktywowanych do życia: Towarzystwie Przemysłowców, Towarzystwie Gimnastycznym Sokół oraz Kole Śpiewaczym im. Bolesława Dębińskiego. Franciszek Wieruszewski był współzałożycielem miejscowego koła Związku Powstańców Wielkopolskich, później (po II wojnie światowej) ZBoWiD, w którym pełnił funkcję prezesa. 13 września 1939 r. do Pobodzisk wkroczyły wojska niemieckiego Wehrmachtu. Okupant niemiecki sporządził listę zakładników, którzy mieli gwarantować bezpieczeństwo dla miejscowej ludności niemieckiej przy rekwizycjach majątku, oraz powstrzymać ludność polską przed stawianiem oporu. Lista obejmowała 25 obywateli cieszących się szacunkiem i poważaniem wśród ludności miasta i okolicznych wsi. Na liście był również Franciszek Wieruszewski, który wraz z pozostałymi zakładnikami miał obowiązek, codziennie meldować się o godz. 9.00 w posterunku żandarmerii. W dniu 8 grudnia 1939 r. Franciszek Wieruszewski wraz z rodziną został wysiedlony do Generalnego Gubernatorstwa do miejscowości Sokołów Podlaski, skąd po roku przeniósł się do Krakowa. Po wysiedleniu wraz z synem Ludwikiem Wieruszewskim (żołnierz AK pseudonim Malinowski) udzielił pomocy w zmianie tożsamości ukrywającemu się na terenie Pobodzisk żołnierzowi Obrony Narodowej Edmundowi Konieczce. Ludwik Wieruszewski podrobił dokumenty ojca i do końca wojny Ed-

mund Konieczka posługiwał się dokumentami na nazwisko Franciszek Wieruszewski. Prawdziwy Franciszek Wieruszewski powrócił do Pobiedzisk po zakończeniu wojny w 1945 r. gdzie nadal prowadził warsztat ślusarski z synem Włodzimierzem. W listopadzie 1948 r. został zmuszony do likwidacji warsztatu w wyniku stosowanych przez władzę w powojennej Polsce tak zwanych „domiarów”. Za udział w Powstaniu Wielkopolskim został odznaczony Uchwałą Rady Państwa nr 01.24-0.25 z dnia 24 stycznia 1958 roku został odznaczony Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym. Wniosek na to odznaczenie został umotywowany w sposób następujący: *Wieruszewski Franciszek brał czynny udział z bronią w rękę w Powstaniu Wielkopolskim 1918/19. W dniu 29.12.1918 roku wstąpił jako ochotnik do oddziału powstańczego w Pobiedziskach pod dowództwem komendanta Czerwińskiego Stanisława. Jako powstaniec brał czynny udział w rozbrojeniu Niemców na tutejszym terenie, w zdobywaniu tutejszych urzędów. W dniu 06.01.1919 roku Wieruszewski jako ślusarz – maszynista prowadził pociąg transportowy w powstańcami i amunicją z Pobiedzisk na odsiecz miasta Inowrocławia, gdzie sam brał udział w zdobywaniu Inowrocławia. Prowadzony pociąg z powstańcami przez Wieruszewskiego zdążył na czas i miasto Inowrocław zostało zdobyte, dzięki zasłudze wyżej wymienionego. Wieruszewski Franciszek był również współzałożycielem tutejszego koła Związku Powstańców Wlkp., później ZBoWiD oraz piastował funkcję prezesa. Podstawa: dyplom weryf. nr 3822, nadany przez Zarząd Główny Związku Powst. Wlkp. w roku 1948 z okazji 30-lecia Powstania Wiel-*

kopolskiego. W 1921 roku otrzymał Odznaką Pamiątkową Wojsk Wielkopolskich, a w 1948 r. Dyplomem uznania w 30 rocznicę wybuchu Powstania Wielkopolskiego. Franciszek Wieruszewski zmarł 27 listopada 1965 roku w Pobiedziskach. Pogrzeb odbył się z udziałem licznej rodziny zmarłego oraz kombatantów w asyście sztandaru koła Powstańców Wielkopolskich, orkiestry harcerskiej z Pobiedzisk oraz tłumu mieszkańców miasta i okolic. Pochowany został w rodzinnym grobowcu Wieruszewskich na miejscowym cmentarzu. W 1903 roku zawarł związek małżeński z Heleną Radke, urodzoną 22 maja 1879 r. w Strumianach gm. Kostrzyn Wlkp., zmarłą w Pobiedziskach 31 grudnia 1929 r. i pochowaną w rodzinnym grobowcu Wieruszewskich. Dzieci: Kazimierz (ur. 20 lutego 1904), rzeczoznawca lotniczy; Ludwik (ur. 25 czerwca 1905), ślusarz; Edmund (ur. 19 października 1906), ślusarz; Seweryn (1908-1909); Alfons (ur. 20 września 1910), drogerzysta; Włodzimierz (ur. 27 lipca 1912), ślusarz; Maria (ur. 23 czerwca 1914), nauczycielka; Józef (ur. 12 lutego 1917), ślusarz; Halina (ur. 15 września 1919-?).

Legitymacja Wielkopolskiego Krzyża Powstańczego (1958); Dyplom weryfikacyjny w 30 rocznicę Powstania Wielkopolskiego z 1948 r.; Lista odznaczonych; Własnoręcznie napisany życiorys; Monografia rodu Wieruszewskich autor Grzegorz Wieruszewski, Z Dziejów Ziemi Pobiedziskiej autor Bolesław Frankiewicz – Kronika Miasta Pobiedzisk z okresu Powst. Wlkp. 1918/1919 r.; Sprawozdanie z zebrania Towarzystwa Przemysłowców w 1939 r.; zdjęcie Franciszka Wieruszewskiego z albumu rodzinnego.

Andrzej Zygmunt

Wierzbicki Bogdan Julian (1905-1969), urodził się 6 czerwca 1905 r. w Kcyni w rodzinie budowniczego Józefa i Katarzyny z domu Osmańskiej. Po ukończeniu szkoły powszechnej w Kcyni kontynuował naukę w szkole w Bydgoszczy, gdzie wraz z bratem Kornelem należał do tajnego Towarzystwa im. Tomasza Zana. Zajmował się między innymi przewozem ulotek. Jako harcerz brał udział w Powstaniu Wielkopolskim od 1 stycznia 1919 r., pełniąc służbę gońca bojowego przy sztabie kompanii kcyńskiej pod dowództwem kpt Jana Sławińskiego, który potwierdził jego udział w powstaniu z bronią w rękę. Służył pod Szczepicami, Suchoręczkiem, Kcynią, Szubinem, gdzie z braku jakichkolwiek innych środków łączności był często wykorzystywany do przenoszenia meldunków i rozkazów, a także transportowania rannych i poległych z pola bitwy. Pełnił służbę także w szpitalu polowym w Kcyni. Bezpośrednio po zakończeniu walk był gońcem przy Komendzie Miasta Kcyni. Po zakończeniu udziału w powstaniu kontynuował edukację i w 1925 r. uzyskał świadectwo dojrzałości w Państwowej Szkole Budownictwa w Poznaniu. Dalej uzyskał stopień inżyniera budownictwa na politechnice w Poznaniu. Ukończył Szkołę Podchorążych Rezerwy Saperów w Modlinie i awansowany został na stopień podporucznika WP. Przed 1939 r. należał do Towarzystwa Powstańców i Wojaków, gdzie był w zarządzie sekretarzem. Aktywnie uczestniczył w pracy organizacji i brał udział w zawodach. Między innymi podczas „Dnia sportu”, który zorganizowało Towarzystwo Powstańców i Wojaków w Kcyni dla wszystkich organizacji wojskowo-wychowawczych. Zawody odbyły się 1 września 1929 r., a w strzelaniu nagrodę zdobył Bogdan Wierzbicki.

Wspierał działalność Batalionu Obrony Narodowej. Zmobilizowany w sierpniu 1939 r. walczył w 48 baonie saperów Armii Pomorze pod dowództwem por. Tadeusza Jarzymowskiego z Torunia. 18 września 1939 r. podczas walk nad Bzurą dostał się do niewoli niemieckiej. Przebywał w Oflagu VII A Murnau, gdzie zaangażował się w życie obozowe, między innymi w Koło Techników, którego został przewodniczącym. 30 kwietnia 1945 r. jego obóz został wyzwolony. Przez Monachium i Dachau pojechał do Francji. Do Polski powrócił transportem wojskowym 21 października 1945 r. Po wojnie wrócił do rodzinnej Kcyni. Od razu zaangażował się w prace komitetu odbudowym pomnika Powstańców Wielkopolskich na cmentarzu w Kcyni. Pracował w Spółdzielni Pracy Remontowo-Budowlanej jako kierownik techniczny w Kcyni, Dyrekcji Budownictwa Rolniczego-Inspektorat Terenowy w Bydgoszczy jako starszy inspektor nadzoru budowlanego. Działał w Polskim Czerwonym Krzyżu. Był aktywnym działaczem Ochotniczej Straży Pożarnej w Kcyni, dla której zaprojektował nową remizę z wieżą. Należał do Stronnictwa Demokratycznego i Zarządu Powiatowego ZBoWiD w Szubinie. Wniosek o nadanie Wielkopolskiego Krzyża Powstańczego został przez Radę Państwa PRL odrzucony. Związek Kombatanów uzasadniał nadanie tego odznaczenia następująco: *Jako małoletni chłopiec należał do Towarzystwa Tomasza Zana w latach 1917-1918 kolportując nielegalne ulotki i czasopisma. Należał do skautów w Bydgoszczy w 1917. W noc sylwestrową 1918-1919 w Kcyni bierze udział jako gońiec w 1 Kompanii Baonu Kcyńskiego przy por. Sławińskim Janie i pełni tą funkcję do końca lutego 1919. Pracował również w szpitalu polowym nr 3 w Kcyni, wyko-*

nując posługi przy rannych powstańcach. W czynnej służbie zostaje oficerem. W kampanii wrześniowej powołany do obrony ojczyzny, dostaje się do niewoli i przebywa w niej do końca wojny w obozie dla oficerów polskich. Wraca do ojczyzny. Uehonorowany Odznaką Grunwaldzką w 1962 r., Medalem Zwycięstwa i Wolności 1945 w 1964 r., Srebrnym Medalem Za Zasługi dla Pożarnictwa w 1964 r., Medalem 700-lecia Kcyni w 1962 r. Zmarł 22 stycznia 1969 r. w Kcyni, gdzie spoczął na nowym cmentarzu.

Z życia Tow. Powst. i Wojaków, „Dziennik Bydgoski”, 26.07.1929, R. XXIII, nr 170, s. 5. Wielki dzień sportu w Kcyni, „Dziennik Bydgoski”, 15.09.1929, R. XXIII, nr 213, s. 9; Zebranie Tow. Powst. i Wojaków, „Dziennik Bydgoski”, 19.10.1929, R. XXIII, nr 242, s. 6. Życiorys Wierzbickiego Bogdana, Archiwum Zarządu Oddziału ZKRPiBWP w Bydgoszczy obecnie w CAW w Warszawie; Lista odznaczonych.

Kamila Czechowska

Wiśniewski Stanisław (1898-1990), urodził się 15 kwietnia 1898 r. w Krotoszynie w ówczesnym powiecie szubińskim w rodzinie Piotra i Katarzyny z domu Konieczka. Od 6 roku życia uczęszczał do 4-lasowej szkoły powszechnej w Krotoszynie, która ukończył w 1912 r. W 1913 r. jako młodociany rozpoczął pracę w zakładach wapiennych w Wapienniu i był tam zatrudniony do 1918 r. Wstąpił w szeregi powstańców 4 stycznia 1919 r. w Barcinie i w szeregach tej kompani brał udział w walkach pod Łabiszynom, Budzynie, Chodzieżą i innymi miejscowościami na froncie północnym pod dowództwem Franciszka Zielińskiego. Wcielony w szeregi 4 Pułku Strzelców Wielkopolskich i walczył

w jego szeregach. Przez siedem miesięcy przebywał w szpitalu w Wolsztynie, a po wyjściu ze szpitala skierowany do Poznania. Z wojska został zwolniony 29 września 1921 r. 24 października 1923 r. został powołany na 6-tygodniowe ćwiczenia dla rezerwistów. Po zwolnieniu z wojska wrócił w rodzinne strony i ponownie znalazł zatrudnienie w zakładach w Wapienniu, gdzie pracował jako maszynista, a następnie kierowca do momentu przejścia na emeryturę w 1963 r. 5 grudnia 1969 r. wstąpił w szeregi ZBoWiD Koło w Barcinie. Awansowany przez Ministerstwo Obrony Narodowej do stopnia podporucznika WP. Odznaczony Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym Uchwałą Rady Państwa nr: 12.19-0.2364 z dnia 18 grudnia 1974 r. i Srebrnym Krzyżem Zasługi Uchwałą Rady państwa z 27 lipca 1964 r. Wniosek o nadanie Wielkopolskiego Krzyża Powstańczego uzasadniono w następujący sposób: *Jest zweryfikowanym powstańcem wlkp. od 5.12.1969 r. Brał udział w powstaniu w miejscowościach: Łabiszyn, Szubin, Budzyna, Chodzież, pod dowództwem Franciszka Zielińskiego. Po wyzwoleniu pracował jako robotnik w Zakładach Wapienniczych, do 1963 r., skąd przeniesiony został na emeryturę. Żonaty z Balbiną (1899-1980), mieszkał w Barcinie. Zmarł w 1990 r. i pochowany został na cmentarzu w Barcinie.*

Życiorys Stanisława Wiśniewskiego, Archiwum Zarządu Oddziału ZKRPiBWP w Bydgoszczy, obecnie w CAW w Warszawie; Lista odznaczonych.

Kamila Czechowska

Wojciechowski Jan Adam (1896-1976). Szewc, żołnierz 1 Pułku Strzelców Wielkopolskich. Ur. 29 listopada 1896 r. w Chrzypsku Wielkim, w rodzi-

nie organisty Benona i Józefy z Olejniczaków. Po ukończeniu szkoły powszechnej w Chrzypsku Wielkim, uczył się zawodu szewca (obuwnika). 29 grudnia 1915 r. wcielony do armii niemieckiej, po przeszkoleniu, od kwietnia 1916 r. do listopada 1917 r. walczył na froncie wschodnim, a następnie we Francji, w składzie 6 kompanii 12 pułku piechoty. W dniu 4 listopada 1918 r. ranny, do 24 stycznia 1919 r. (czyli do końca służby) był leczony w szpitalu polowym w Hammelburgu. Od 7 lutego 1919 r. do 16 kwietnia 1921 r. służył w 1 Pułku Strzelców Wielkopolskich, a potem w 106 Pułku Piechoty Armii Polskiej oraz 69 Pułku Piechoty. Uczestniczył w walkach pod Paterkiem, Kopanicą i Zbąszyniem pod dowództwem por. Chamerskiego i płk. Kopy. W okresie od 20 czerwca 1920 r. do 8 września 1920 r. uczestniczył w wojnie polsko-bolszewickiej, w walkach pod Kijowem i Modlinem. Zwolniony 16 czerwca 1921 r. przeniesiony do rezerwy, w stopniu starszego szeregowego. W okresie międzywojennym pracował w Poznaniu, miał własny warsztat szewski. Podczas okupacji pozostał w stolicy Wielkopolski, ale został wysiedlony z mieszkania, warsztat zaś został przejęty przez Niemca, a dawny właściciel pozostał jako pracownik. Po wojnie zakład szewski został przejęty przez Rzemieślniczą Spółdzielnię Pracy Szewców i Cholewkarzy im. 22 Lipca, zaś Jan Wojciechowski został

Jan Adam
Wojciechowski

Wincenty Wojciechowski

„Kierownikiem punktu szewskiego Nr 20”. 11 listopada 1972 r. za udział w Powstaniu Wielkopolskim mianowany na stopień podporucznika. Zmarł 16 stycznia 1976 r. w Poznaniu, spoczywa na Cmentarzu Bożego Ciała przy ul. Bluszczonej. Odznaczenia: Krzyż Żelazny 2 kl., Medal Pamiątkowy za Wojnę 1918/1921, Krzyż Kawalerski Orderu Odrodzenia Polski (1975). 19 lutego 1921 r. zawarł zw. małżeński z Natalią Zakrzewską, dzieci: Mieczysław Jan (1926-2005).

Dokumentacja rodzinna, informacje wnuka, Romana Wojciechowskiego. Lista odznaczonych.

Marek Rezler

Wojciechowski Wincenty (1899-1977), urodził się 23 lipca 1899 r. w Wójcinie w rodzinie Wojciecha i Magdaleny z domu Batkowskiej. Ukończył siedem klas szkoły powszechnej w Barcinie. Po ukończeniu szkoły rozpoczął pracę jako robotnik rolny w majątku w Barcinie Wsi. W czerwcu 1917 r. został powołany do wojska niemieckiego. W grudniu 1918 r. zdezerterował, przebywał w Barcinie. 4 stycznia 1919 r. wstąpił w szeregi kompanii barcińskiej pod dowództwo ppor. Franciszka Zielińskiego. Brał udział w walkach o Łabiszyn, Szubin, Rynarzewo, Budzyń i Chodzież. Następnie został wcielony 4 Pułku Strzelców Wielkopolskich. Brał

udział w wojnie polsko-bolszewickiej. Z wojska został zwolniony 25 listopada 1921 r. w stopniu kaprala. Wrócił do poprzedniego pracodawcy w majątku w Barcinie Wsi. W 1926 r. podjął prace w zakładach wapiennych w Wapienniu, gdzie wstąpił w szeregi PPS. W grudniu 1939 r. został przez Niemców wysiedlony z Barcina do Szubina, a następnie do Szczeglina, i do Piotrkowa Trybunalskiego w Generalnej Guberni, a tam do małej wsi Trzepnica koło Ręczna. Tam pracował jako robotnik do końca wojny, kiedy to wrócił do Barcina. Pracował jako palacz w zakładach wapiennych w Wapieniu, a następnie w Kombinacie Cementowo-Wapienniczym w Bielawach. Został zweryfikowany jako powstaniec wielkopolski na podstawie akt znajdujących się w zasobach Centralnego Archiwum Wojskowego. Należał do PZPR, a w 1961 r. wstąpił w szeregi ZBoWiD w Barcinie. Był członkiem związku zawodowego pracowników budowlanych ceramicznych i pokrewnych zawodów w Polsce. W 1964 r. przeszedł na emeryturę. 11 listopada 1972 r. Rada Państwa mianowała go na stopień podporucznika Wojska Polskiego. Uchwałą Rady Państwa nr: 12.06-0.959 z dnia 6 grudnia 1957 r. odznaczony Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym. Uchwałą Rady Państwa z 21 grudnia 1972 r. odznaczony Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski. Wniosek o nadanie Wielkopolskiego Krzyża Powstańczego uzasadniono w następujący sposób: *Od 4 stycznia 1919 r. jako ochotnik wstąpił do kompanii barcińskiej i brał udział z bronią w ręku w walkach o Inowrocław, Łabiszyn, Szubin, Rynarzewo, Budzyń i Chodzież następnie przydzielony do 4 p. Strz. Wlkp., później 58 p. p., zwolniony do rezerwy w 1922 r. W 1974 r. uhonorowany przez Samorząd Robotniczy Odznaką*

Zasłużony Pracownik Kombinatu Cementowo-Wapienniczego Kujawy w Bielawach. Żonaty ze Stanisławą z domu Jakubowską (1896-1981). Zmarł 7 października 1977 r.

Życiorys Wincentego Wojciechowskiego, Archiwum Zarządu Oddziału ZKRPiBWP w Bydgoszczy obecnie w CAW w Warszawie; Lista odznaczonych.

Kamila Czechowska

Wozignój Wincenty (1899-1962), urodził się 18 lipca 1899 roku w Teodozewie jako syn Andrzeja i Michaliny. Ukończył szkołę powszechną; stopień wojskowy szeregowiec. Brał udział w Powstaniu Wielkopolskim. W 1923 roku ożenił się ze Stanisławą Klupś (w Żytowiecku). Później wraz z rodziną przeprowadził się do Pawłowic i był dzierżawcą ziemi folwarku proboszczowskiego. Od 2 grudnia 1935 roku był członkiem Koła Związku Weteranów Powstań Narodowych w Pawłowicach. W 1941 roku razem z rodziną został wywieziony na roboty do Holandii. Do Polski wrócił w 1947 roku. W 1957 roku, po konflikcie z proboszczem ks. Łaszewski, wyprowadził się do Mórkowa, gdzie prowadził gospodarstwo na majątku kościelnym. Odznaczony Brązowym Krzyżem Zasługi. Zmarł w 1962 roku w Lesznie. Miał czworo dzieci: Czestawa, Helena, Mieczysława i Romana.

Wawrzyniak Jarosław, Wincenty Wozignój (w:) Nowa Gazeta Gostyńska 1/06, s. 13.

Jarosław Wawrzyniak

Zalewski Wojciech (1898-1975), Powstaniec Wielkopolski, uczestnik I wojny światowej i wojny polsko-bolszewickiej. Syn Rocha i Marii z domu Żak, uro-

dział się 23 kwietnia 1898 roku w Otorowie w gminie Krzemieniewo koło Śremu. Wychowywał się z trojgiem rodzeństwa: Rochem, Józefem i Heleną. W wieku 19 lat został powołany do służby wojskowej w armii pruskiej, w szeregach której walczył na frontach I wojny światowej, między innymi we Włoszech (5 listopada 1917). Po powrocie z wojny, od 28 grudnia 1918 roku do końca lutego 1919 roku, brał czynny udział z bronią w rękę w Powstaniu Wielkopolskim. Został przydzielony do 1 Kompanii Śremskiej I Baonu dowodzonej przez ppor. Józefa Muślewskiego. Kompania ta należała do I Baterii Śremskiej, której dowódcą był mjr Stanisław Chosłowski. W jej szeregach walczył na froncie południowym: na odcinku Zbąszyń, Wolsztyn, Odolanów, Kępno, Rawicz. Od 28 stycznia 1919 roku był żołnierzem Armii Wielkopolskiej. 23 lutego 1919 roku z wielkopolskich oddziałów powstańczych: batalionu śremskiego, jarocińskiego, koźmińskiego, powstał 11 Pułk Strzelców Wielkopolskich, który 5 lutego 1920 roku został przemianowany na 69 Pułk Piechoty. Od 1 marca 1919 roku w szeregach tego pułku Wojciech Zalewski brał udział w wojnie polsko-bolszewickiej. W czasie walk został postrzelony w rękę (według relacji rodziny, cudem uniknął śmierci, dzięki szkaple-rzowi, który otrzymał od matki). Okres międzywojenny spędził z rodziną w Otorowie. Pracował jako ogrodnik

w majątku Mielżyńskich w Pawłowicach, a później w Poznaniu przy ul. Engla prowadząc sklep ogrodniczy. W 1945 roku przeprowadził się z Otorowa do Wejherowa. W Wejherowie, gdzie, jak przekazała rodzina był kierownikiem ogrodnictwa na Żuławach Wiślanych. W 1955 roku przeprowadził się z rodziną do Lęborka, gdzie był założycielem plantów miejskich. Był pasjonatem przyrody. Około roku 1957 wrócił do Wielkopolski do Przechmierowa. Od 1948 roku należał do Związku Zjednoczonego Stronnictwa Ludowego w Poznaniu (leg. nr 0306962/68), a od 1958 roku należał do ZBoWiD-u w Poznaniu w (leg. Nr 315345/58). Wojciech Zalewski został odznaczony: Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski (leg. nr L-38959, 1967); Krzyżem Walecznych (1920); Wielkopolskim Krzyżem Powstańczym (Uchwała Rady Państwa nr 01.09-0.3 z dnia 9 stycznia 1960); Medalem Niepodległości; Medalem Pamiątkowym Za Wojnę 1918-1921; Odznaką Pamiątkową Frontu Litewsko-Białoruskiego (1921); Odznakę Za Ranę i Kontuzję (1920). Za udział w I wojnie światowej Krzyżem Żelaznym II klasy. Awansowany był: 15 maja 1920 roku do stopnia kaprala; 30 sierpnia 1920 do stopnia plutonowego, a 13 lipca 1921 roku do stopnia sierżanta. W 1922 roku ożenił się z Klementyną Szurkowską, z którą miał trzech synów: Zdzisława (ur. 1926), Dobiesława (ur. 1927) i Kazimierza (ur. 1931). Żona zmarła przy porodzie ostatniego z synów. Dziećmi zajęła się ciotka. Jako wdowiec ożenił się z wdową Marianną Kłós z domu Nowak, która miała syna Seweryna (1930-1984) i córkę Czesławę (1932-2013). Z ich wspólnego małżeństwa urodziła się córka Gabriela (ur. 1948). Zmarł 2 grudnia 1975 roku w Poznaniu w wie-

Wojciech Zalewski

ku 77 lat. Spoczywa na cmentarzu parafialnym w Tulcach, w sektorze E. Z inicjatywy Towarzystwa Pamięci Powstania Wielkopolskiego-Koło Kleszczewo, w 2017 roku grób oznakowano biało-czerwonym proporczykiem (fundator: Samorząd gminy Kleszczewo) oraz rodzina umieściła tabliczką imienną z napisem *Powst. Wlkp. 1918/19, Wojciech Zalewski 1898-1975*.

Dokumenty, informacje i zdjęcia udostępniła wnuczka Iwona Poźniak z Robakowa; CAW nr 1239 z dnia 22.09.1970: książeczka legitymacyjna nr 174/1919; Legitymacja Związku Zawodowego Pacowników Samorządu Terytorialnego i Instytucji Użyteczności Publicznej R. P. nr 099760, Wejherowo 32.7.1949; Nekrolog 2515g; Roksana Poźnia (prawnuczka) Mój Powstaniec Wielkopolski od narodzin aż do śmierci, praca konkursowa pod kierunkiem Roberta Steinitza nauczyciela historii, Szkoła Podstawowa im. Jana Pawła II w Szczodrzykowie. Robakowo 2015.; Lista odznaczonych; www.krzemieniewo.net – Historia gminy Krzemieniewo, Zalewski Wojciech, informacja Jarosław Wawrzyniak, dostęp 17.11.2017.

Halina Kowalewska

Zawiasa Franciszek (1898-1964). Żołnierz zawodowy, uczestnik walk powstańczych we Wronkach. Ur. 6 września 1898 r. we Wronkach, w rodzinie robotnika rolnego Jakuba i Michaliny z Wachowiaków. W czasie nauki w sześcioklasowej szkole powszechnej we

Franciszek Zawiasa

Wronkach (1905-1913) uczestniczył w strajku szkolnym (1906), za co został cofnięty do klasy niższej. Był członkiem T. G. „Sokół”. W styczniu 1917 r. wcielony do 146 pułku strzelców. w Alzacji. Z powodu zatargu i bójki na tle narodo-wościowym skierowany do batalionu karnego na front a po pobycie w lazarecie na skutek odniesionych ran, przeniesiony do 1-go batalionu rezerwowego S. G. E. I. Wilmersdorf, następnie do Królewca i Warszawy. W lipcu 1917 r. wstąpił do Legionów Polskich. W grudniu nast. r. urlopowany przybył do Wronk i uczestniczył w walkach o miasto. Jak w 1935 r. poświadczył J. B. Lange: *P. Zawiasa znany mi jest już z r. 1914, zajęty był przy pracach fortyfikacyjnych i jako dobry patriota wtajemniczał działaczy niepodległościowych w tajniki fortyfikacyjne m. Poznania. 27 grudnia 1918 r. p. Zawiasa przebywając we Wronkach gdy wybuchło Powstanie Wielkopolskie, odważnie z bronią w rękę brał udział w walkach z Niemcami przy rozbrajaniu żołnierzy niemieckich oraz internowaniu opornych kolonistów, szczególnie się odznaczył przy zdobywaniu i zajęciu Centralnego Więzienia i rozbrajaniu 6 pułku grenadierów na dworcu we Wronkach..* Po powrocie do Warszawy F. Z. w styczniu 1919 r. ochotniczo wstąpił do 1 Batalionu Morskiego w Modlinie i w składzie Flotylli Pińskiej uczestniczył w wojnie polsko-bolszewickiej. W okresie od lutego do września 1920 r. przydzielony był do ochrony i konwoju materiału wojennego z Salonik w Grecji do Gdańska. Od października 1920 r. do czerwca nast. roku przydzielony został do Portu Wojennego w Modlinie, potem, w listopadzie 1922 r., do Flotylli Pińskiej, stąd w połowie 1923 r. do oddziału sztabu Kierownictwa Marynarki Wojennej w Warszawie. Od 1924 r. do 1929 r. pełnił służbę

w Dowództwie Floty początkowo w Pucku a następnie w Gdyni. Zwolniony do rezerwy na własną prośbę 30 września 1929 r. W okresie międzywojennym pracował jako kupiec, właściciel sklepów „kolonialnych”. We wrześniu 1939 r. uczestniczył w obronie Wybrzeża, na Kępie Oksywskiej. Do końca 1940 r. przebywał w obozie jenieckim w Wulkow, Stalag II, skąd został zwolniony w wyniku kontuzji kręgosłupa, której uległ podczas bombardowania alianckiego w połowie 1940 r. Po zwolnieniu przebywał w Gdyni do końca 1943 r. pracując jako kelner – do momentu rozpoznania przez agenta niemieckiego. Uciekł do Łodzi a następnie do Górzna pow. Brodnica – rodzinnego miasteczka żony. Tam ukrywał się do końca okupacji. Do Gdyni powrócił w czerwcu 1945 r., a w lł. 1946 – 1963 pracował jako kelner w Słupsku. Po przejściu na emeryturę zamieszkał w Rumie – Janowie k. Gdyni, gdzie zmarł 3 grudnia 1964 r. Spoczywa na cmentarzu Witomińskim w Gdyni. Odznaczenia: Medal Pamiątkowy Za Wojnę 1918, 1921, Medal Dziesięciolecia Odzyskania Niepodległości, Odznaka „Za Waleczność” NKSL. Był dwukrotnie żonaty: z Walerią Michalik (zm. 1936) i z Marianną Gajewską (od 1937). Dzieci: Hanna (ur. 1941), Franciszek Teodor (ur. 1942), Irena (zam. Kuczys-Lutomska, ur. 1943), Jan (ur. 1946), Władysław (ur. 1948).

Dokumentacja w posiadaniu rodziny, informacja Jarmili Kaczmarek.

Marek Rezler

Zawiasa Władysław (1890-1974). Piekarz, powstaniec wielkopolski. Ur. 29 października 1890 r. w Pakawiu, był synem Jakuba, robotnika rolnego, i Michałiny z Wachowiaków. W latach 1896

Władysław Zawiasa

1904 uczęszczał do szkoły ludowej we Wronkach, a nast. uczył się zawodu piekarza. W armii niemieckiej służył m. in. w Angermünde i w Spandau, w czasie wojny światowej był na froncie zachodnim. Po wybuchu rewolucji w Niemczech wraz z bronią i narzeczoną uciekł na fałszywej przepustce do swych rodziców do Wronek. Później, razem z bratem Franciszkiem i szwagrem Kazimierzem Pawełczykiem służył w Straży Ludowej i uczestniczył w wydarzeniach powstańczych na terenie Wronek i w okolicach. W okresie międzywojennym pracował w piekarni w Zbąszyniu, nast. był właścicielem piekarni i sklepu spożywczo-przemysłowego w Chobieńnicach. Zweryfikowany jako powstaniec, należał do Związku Powstańców Wielkopolskich, w kole Poznań -Wilda. Pracę w piekarni kontynuował w czasie okupacji hitlerowskiej ale pod nadzorem Niemca. Podobnie działał po wojnie. W 1972 r. mianowany podporucznikiem. Zmarł 12 stycznia 1974 r., spoczywa na cmentarzu Górczyńskim w Poznaniu. W 1919 r. zawarł zw. małżeński z Agnes/Agnieszka Andrys; dzieci: Teodor (1920 – 1984), Urszula (zam. Borkowska, 1933-2001).

Archiwum Państwowe w Poznaniu, Związek Powstańców Wielkopolskich, 884, 33. Informacja Krzysztofa Zawiasy, wnuka i dokumentacja rodziny.

Marek Rezler

Aneks

Spis biografów zamieszczonych w: „Powstańcy wielkopolscy... Biogramy uczestników powstania wielkopolskiego 1918/1919”, tom I, Poznań 2005; tom II, Poznań 2006; tom III, Poznań 2007; tom IV, Poznań 2008; tom V, Poznań 2008; tom VI, Poznań 2009; tom VII, Poznań 2010; tom VIII, Poznań 2011; tom IX, Poznań 2012; tom X, Poznań 2013; tom XI, Poznań 2014; tom XII, Poznań 2015; tom XIII, Poznań 2016 i tom XIV, Poznań 2017.

A.

- Adam Stanisław (1901-?), T. VII, s. 9
Adamczak Ignacy (1878-1967), T. III, s. 9
Adamczak Ignacy (1897-1985), T. I, s. 12
Adamczak Jan (1899-?), T. VII, s. 9
Adzmczak Ludwik (1878-1947), T. VIII, s. 11
Adamczak Maciej (1883-1966), T. II, s. 8
Adamczak Wincenty (1899-1988), T. IX, s. 11
Adamczak Władysław (1901-1959), T. XIII, s. 11
Adamczewski Hubert (1898-1965), T. V, s. 9
Adamczewski Tadeusz (1902-1979), T. I, s. 12
Adamczewski Tomasz Jan (1884-1939), T. II, s. 8
Adamczewski Walenty (1877-1967), T. V, s. 10
Adamczewski Wincenty (1869-1939), T. VI, s. 9
Adamkiewicz Sylwester (1900-1986), T. IV, s. 9
Adamski Stanisław (1875-1967), T. XIII, s. 11
Adamski Stanisław Marcin (1895-1975), T. VI, s. 9
Adamski Stefan (1899-1975), T. IV, s. 9
Adamski Wojciech (ur. 1877, data śmierci nieznana), T. I, s. 13
Agaciak Jakub (1893-?), T. VII, s. 10
Ajtner Edmund (1902-1984), T. V, s. 11
Ajtner Marian (1899-1983), T. V, s. 12
Alejski Bronisław (1900-1942), T. I, s. 13
Alejski Franciszek (1902-1992), T. I, s. 14
Aleksander Franciszek (1893-1975), T. III, s. 9; T. V, s. 12; T. IX, s. 11
Alkiewicz Jan Feliks (1896-1979), T. IV, s. 10; T. XI, s. 11
Alwin Aleksander (1899-1959), T. XIII, s. 12
Alwin Franciszek (1879-1961), T. IV, s. 11
Alwin Paweł (1891-1964), T. XIII, s. 13
Ambroży Leon (1898-1992), T. V, s. 15
Anasiewicz Hieronim (1894-1971), T. IV, s. 13
Anders Władysław (1892-1970), T. III, s. 11
Andrychowski Ludwik (1900-1986), T. IX, s. 13
Andrys Stanisław (1890-1972), T. VIII, s. 12
Andrzejczak Andrzej (1897-1981), T. XI, s. 12
Andrzejczak Janusz (1887-1939), T. XIV, s. 11
Andrzejczak Michał (1890-1940?), T. XI, s. 14
Andrzejczak Wawrzyniec (1900-1919), T. XI, s. 14
Andrzejewski Franciszek (1895-?), T. VIII, s. 13
Andrzejewski Ignacy (1882-1961), T. XIV, s. 11
Andrzejewski Michał (1896-?), T. VII, s. 10
Andrzejewski Stanisław (1900-1982), T. VI, s. 11
Andrzejewski Stanisław (1901-1985), T. VIII, s. 14; T. IX, s. 14
Andrzejewski Stanisław (1902-1941), T. II, s. 9
Andrzejewski Stefan Marian (1899-1996), T. III, s. 21
Angierska Zofia, z domu Bogacka (1896-1987), T. II, s. 10
Anioła Wawrzyniec (1881-1956), T. VIII, s. 15
Antczak Nepomucen Jan (1893-1968), T. IV, s. 13
Antkowiak Teofil (1895-1947), T. VI, s. 12
Antoniewicz Adam (1888-1944), T. II, s. 10
Apolinarski Albin (1898 - 1992), T. VI, s. 13; T. XII, s. 11
Apolinarski Franciszek (1900-?), T. VII, s. 10
Arudianow Jan (1889-1983), T. I, s. 14

- Augustyniak Franciszek (1881-1975), T. II, s. 12; T. VI, s. 14
 Augustyniak Stanisław (1895-1929), T. VI, s. 14
 Augustyniak Szczepan (1896-1975), T. VI, s. 15
 Augustyniak Wojciech (1882-?), T. VII, s. 11
- B.**
- Baberowski Paweł (1897-1968), T. XI, s. 28
 Babiak Sylwester (1901-1986), T. XIV, s. 12
 Bachiński Julian (1898-1988), T. XIII, s. 13
 Bacik Kazimierz (1903-1977), T. I, s. 15
 Baczewska Pelagia Marianna (1887-1970), T. V, s. 15
 Badke Jan (1896-po 1976), T. VII, s. 11
 Bagniewski Józef (1897-1981), T. IX, s. 16-17
 Bagrowski Cezary (1885-1947), T. XI, s. 15
 Bagrowski Franciszek (1901-1984), T. V, s. 16
 Bajon Józef (1900-1977), T. IV, s. 14
 Bajoński Jan (1888-1940), T. XIII, s. 15
 Bajoński Jarosław (1887-1940), T. I, s. 15, T. XIV, s. 15
 Balcerek Walenty (1899-1966), T. IV, s. 15, T. VIII, s. 17
 Balcerkiewicz Stanisław (1901-1991), T. I, s. 16
 Balcerzak Józef Franciszek (1898-1919), T. III, s. 22
 Balcerzak Stanisław (1874-1933), T. III, s. 23
 Balski Marian (1899-1919), T. V, s. 17
 Bałka Kazimierz (1885-1963), T. VI, s. 16
 Banach Stanisław (1898-1987), T. VII, s. 12, T. XI, s. 15
 Banachowicz Wojciech (1900-1979), T. III, s. 25
 Banasiak Antoni (1895-1954), T. V, s. 19
 Banasiak Jan (1897-1972), T. I, s. 17; T. V, s. 19
 Banaszak Edward (1892-1977), T. VIII, s. 18
 Banaszak Franciszek (1899-1967), T. X, s. 13
 Banaszak Jan (1899-1986), T. IV, s. 15
 Banaszak Józef (1897-1920), T. II, s. 12; T. XI, s. 16
 Banaszak Marcin (1898-1979), T. XI, s. 16
 Banaszak Stanisław (1897-1943), T. XI, s. 17
- Banaszak Tadeusz (1897-1977), T. X, s. 13
 Banaszak Wojciech (1868-1960), T. XI, s. 19
 Bandosz Franciszek (1898-1983), T. XIII, s. 16
 Baranek Ignacy (1894-1967), T. XI, s. 21
 Baranek Józef (1899-1944), T. XI, s. 23
 Baraniecki Kazimierz (1900-1940), T. IV, s. 16
 Baraniecki Ludwik (1897-1920), T. IV, s. 17
 Baranowski Edmund (1886-1939), T. I, s. 17
 Baranowski Jan (1894-1971), T. X, s. 14
 Barcikowski Władysław Leon (1902-1941), T. XIII, s. 17
 Barczak Jan (1890-1961), T. VI, s. 17; T. VIII, s. 20
 Barefkowski Stanisław (1893-1964), T. VI, s. 18
 Bartóg Władysław (1897-1985), T. I, s. 18
 Barth Władysław (1889-1951), T. XII, s. 11
 Bartkiewicz Bernard (1899-1976), T. IX, s. 17; T. X, s. 15
 Bartkiewicz Stanisław Bernard (1891-1966), T. IX, s. 17
 Bartkowiak Antoni (1897-1922), T. I, s. 19; T. XII, s. 12
 Bartkowiak Antoni (1900-1985), T. III, s. 25; T. XI, s. 24
 Bartkowiak Franciszek (1894-1958), T. II, s. 13
 Bartkowiak Franciszek (1900-1989), T. V, s. 20
 Bartkowiak Franciszek (1901-1989), T. III, s. 26
 Bartkowiak Jan (1882-po 1969), T. VII, s. 13
 Bartkowiak Józef (1892-1969), T. X, s. 15
 Bartkowiak Józef (1895-1942), T. II, s. 13
 Bartkowiak Józef (1895-1980), T. IX, s. 17
 Bartkowiak Stanisław (1895-1956), T. VIII, s. 21
 Bartkowiak Władysław (1900-1920), T. I, s. 20
 Bartkowiak Wojciech (1895-?), T. IX, s. 18
 Bartkowski Edmund (1894-1939), T. III, s. 27
 Bartkowski Marcin (1900-1955), T. VI, s. 19
 Bartkowski Wiktor (?-1919), T. XII, s. 12
 Bartol Józef (1889-1939), T. VII, s. 13
 Bartsch Maksymilian (1892-1940), T. XIV, s. 13
 Basiński Franciszek (1858-1942), T. II, s. 14; T. XI, s. 25; T. XII, s. 13

- Baszkiewicz Franciszek (1887-1980), T. VI, s. 20
- Baś Jan (1894-1978), T. VIII, s. 22
- Baum Antoni (1892-1982), T. VII, s. 16
- Baum Jan (1896-?), T. VII, s. 17
- Baum Stanisław (1893-1975), T. XIV, s. 15
- Bauza Andrzej (1896-1948), T. I, s. 20
- Bazyli Franciszek (1892-1972), T. VII, s. 18; T. XI, s. 27
- Bazylewicz Teodor (1894-1962), T. X, s. 16
- Bączkowski Edward (1886-1944), T. VI, s. 21
- Bączkowski Stanisław (1906-1970), T. XIV, s. 16
- Bąk Alojzy (1897-1940), T. IX, s. 19; T. XI, s. 28
- Bąk Jan (1891-1948), T. X, s. 16
- Bąk Jan (1894-1983), T. VI, s. 22
- Bąk Leon (1892-1948), T. IX, s. 20
- Bąk Tomasz (1897-1973), T. II, s. 16
- Bąkowski Stanisław (1894-?), T. VII, s. 18
- Bąkowski Wawrzyn (1889-1981), T. II, s. 17; T. XI, s. 30
- Bednarski Franciszek (1894-1965), T. II, s. 17; T. XII, s. 14
- Bednarski Bogdan (1890-1975), T. VIII, s. 22
- Begale Ludwik (1875-1944), T. XIII, s. 18
- Beisert Jan Chrzyciel (1866-1923), T. II, s. 18
- Bejenka Wincenty (1888-1945), T. XI, s. 30
- Belzerowski Piotr (1895-1980), T. III, s. 28
- Bembnista Edmund (1883-1954), T. XIII, s. 19
- Bensch Jan (1880-1962), T. VII, s. 19
- Benkel Maksymilian (1884-1940), T. I, s. 21
- Berczyński Jan (1902-1971), T. XIII, s. 20
- Berger Marcin (1896-1966), T. III, s. 31
- Berski Stefan (1901-?), T. V, s. 21
- Berus Ludwik (1902-1945), T. VI, s. 23; T. VIII, s. 24
- Bessert Roman (1888-1946), T. VII, s. 19
- Bessert Telesfor (1893-1951), T. VII, s. 21
- Beszterda Antoni (1895-1971), T. IV, s. 18; T. VIII, s. 25
- Bethke Joachim (1894-?), T. XII, s. 14; T. XIII, s. 21
- Betscher Franciszek Robert (1894-1958), T. XIV, s. 17
- Betscher Fryderyk Stanisław (1890-1950), T. XIV, s. 17
- Betscher Jan (1889-1963), T. XIV, s. 18
- Betscher Jan (1893-1981), T. XIV, s. 19
- Betscher Józef (1905-1959), T. XIV, s. 20
- Białas Michał (1898-1959), T. II, s. 19
- Białasik Teodor (1898-1959), T. III, s. 31
- Białczyk Franciszek (1900-?), T. XIV, s. 20
- Białęski Leon (1896-1940), T. IX, s. 20
- Białkowski Franciszek (1901-1964), T. XIII, s. 21
- Białożyński Jan (1901-1966), T. I, s. 22
- Biały Kazimierz (1888-1943), T. I, s. 22, T. II, s. 19
- Biczkowski Szczepan (1894-1973), T. III, s. 31
- Biegała Antoni (1899-1979), T. III, s. 33
- Biegański Bolesław (1898-po 1989), T. VII, s. 21
- Biegański Jan (1896-1973), T. VI, s. 24; T. XII, s. 15
- Biegański Kazimierz (1902-1963), T. I, s. 22
- Bielawski Mieczysław (1879-1923), T. X, s. 18
- Bielawski Stefan (1896-1990), T. IX, s. 23
- Bielecki Julian (1902-1986), T. IX, s. 24
- Bielicki Paweł (1899-?), T. VIII, s. 26
- Biernacki Franciszek (1890-1948), T. XIII, s. 23
- Bigoński Edmund (1891-1937), T. VIII, s. 27
- Bilażewski Zdzisław Karol Teodor (1893-1923), T. I, s. 23; T. VIII, s. 28
- Bilski Józef (1880-1958), T. VIII, s. 29
- Billewicz Leon (1870-1940), T. XIII, s. 23
- Biniaś Józef (1888-1940), T. IX, s. 25
- Binkowski Adam (1894-1940), T. X, s. 19
- Biskupski Antoni (1890-1930), T. IV, s. 19
- Biskupski Jan (1881-1959), T. VI, s. 25
- Bittner Waclaw (1897-1985), T. XI, s. 30
- Blachnierek Józef (1897-1979), T. VI, s. 26
- Bloch Ryszard (1900-1980), T. IV, s. 20
- Blew Paweł (1901-1939), T. XIII, s. 24
- Błaszczyk Czesław (1896-1955), T. V, s. 21
- Błaszczynska Klara z d. Chojnacka (1891-?), T. III, s. 33
- Błażejczyk Tomasz (1869-1940), T. III, s. 34
- Błażyński Alojzy (1898-1934), T. III, s. 35
- Błędzki Brunon Stefan (1899-1940), T. XIII, s. 25
- Błoch Franciszek (1894-1974), T. I, s. 23
- Bober Piotr (1899-1978), T. VII, s. 22
- Bobkiewicz Stanisław (1886-1938), T. IV, s. 21
- Bobrowicz Wojciech (1889-1978), T. X, s. 21
- Bobrowski Antoni (1902-1983), T. IV, s. 22
- Boch Franciszek (1898-1940), T. XIV, s. 21

- Bocian Jan (1895-1919), T. V, s. 22
 Bocian Michał (1885-?), T. I, s. 24
 Bociński Jan (1902-1974), T. XIII, s. 26
 Bociński Ludwik (1892-1970), T. I, s. 24
 Bogdański Józef (1898-1941), T. VII, s. 23
 Bogucki Franciszek (ok. 1892-1919), T. III, s. 36
 Bogusławski Edmund (1880-1940), T. IV, s. 23
 Bogusławski Włodzimierz (1895-1919), T. XI, s. 31
 Boiński Jakub (1890-1960), T. IX, s. 26
 Boiński Stanisław (1897-1972), T. XIII, s. 27
 Bojanowski Teofil (1889-?), T. I, s. 25
 Bonowski Jan Niepomucen (1900-1971), T. III, s. 37
 Borczyński Stanisław (1896-1951), T. V, s. 23
 Borczyński Stefan (1864-1949), T. I, s. 26
 Boroch Franciszek (1899-1979), T. I, s. 26
 Borowczak Leon (1900-1981), T. VI, s. 26; T. XII, s. 16
 Borowski Walenty (1865 -1939), T. VI, s. 28; T. XII, s. 17
 Borysiak Józef (1900-1974), T. II, s. 20; T. IX, s. 27
 Borzych Franciszek (1890-1924), T. III, s. 37
 Bosa Walenty (1890-1961), T. XIII, s. 27
 Brandecki Michał (1887-1971), T. I, s. 26
 Branecki Jan (1901-1980), T. XI, s. 31
 Bratborski Jan (1895-1973), T. IV, s. 24
 Bratkowski Józef (1905-1975), T. XII, s. 18
 Braun Augustyn Marian (1885-1951), T. VII, s. 24
 Braun Józef Tomasz (1869-1938), T. IX, s. 28
 Brembor Teodor (1890-1939), T. III, s. 39
 Brenienek Stefan (1888-1968), T. IV, s. 25
 Brett Andrzej (1898-1971), T. VI, s. 28
 Breza Alfons (1891-1934), T. VI, s. 30; T. XII, s. 19
 Breza Gustaw Henryk Donat (1880-1945), T. VI, s. 31; T. XII, s. 19
 Bręczewski Antoni (1891-1974), T. XI, s. 32
 Brochwicz-Trawiński Marian Jarosław (1896-1963), T. X, s. 21
 Brojewski Kazimierz (1898-1969), T. III, s. 40
 Bromberek Franciszek (1894-1946), T. XIII, s. 29
 Bromberek Jan (1896-1919), T. II, s. 21
 Brona Roman (1894-1961), T. V, s. 24, T. VI, s. 31
 Bross Janina (1896-1983), T. IV, s. 26
 Bross Kazimierz (1894-1939?), T. IV, s. 27
 Brożyński Franciszek (1866-1946), T. III, s. 40
 Bródka Antoni (1900-1974), T. II, s. 22
 Bruski Franciszek (1878-1954), T. XIV, s. 22
 Brust Piotr (1871-1937), T. III, s. 40
 Brzozowski Józef (1900-1981), T. XIV, s. 23
 Brych Stanisław (1887-1933), T. XIII, s. 29
 Brychczyński Jan (1902-1984), T. IV, s. 28
 Brylak Antoni (1889-1949), T. I, s. 27
 Brzeskwiniowicz Wincenty (1877-1930), T. X, s. 23
 Brzeziński Michał (1894-1981), T. IV, s. 30
 Brzykcy Anzelm Wojciech (1901-1920), T. XIV, s. 24
 Bubacz Piotr (1896-?), T. VII, s. 25
 Buchwald Stanisław (1890-1977), T. III, s. 41
 Bucholz Edmund (1899-1981), T. VI, s. 32
 Buczkowski Stanisław (1884-1969), T. III, s. 42
 Budnowski Józef (1873-1958), T. IX, s. 29
 Budziński Józef (1898-1980), T. VIII, s. 31
 Budzisz Jan (1898-1973), T. VII, s. 26; T. XI, s. 33
 Budzyński Feliks (1901-1978), T. VI, s. 33
 Budzyński Franciszek (1875-1958), T. II, s. 22
 Bujewski Michał (1891-1949), T. IV, s. 30
 Bukolt Antoni (1887-1938), T. III, s. 42
 Bukowski Franciszek (1898-1977), T. XI, s. 35
 Buławski Mieczysław (1885-1949), T. I, s. 28, T. II, s. 24
 Bureta Stanisław (1876-1964), T. IX, s. 31
 Bureta Stanisław (1878-?), T. XIV, s. 26
 Burian Zbigniew Stanisław (1895-1976), T. II, s. 24; T. XIV, s. 26
 Bury Jan (1886-1944), T. X, 25
 Burzyński Franciszek (1889-1969), T. XIII, s. 30
 Burzyński Franciszek (1895-1980), T. IV, s. 31
 Buschke Mikołaj (1901-1982), T. II, s. 25
 Busza Ignacy (1880-1920), T. VII, s. 28; T. XI, 36
 Buszkiewicz Irena z domu Szadkowska (1901-1999), T. II, s. 26
 Buśko Andrzej (1892-1919), T. XII, s. 20
 Buśko Leon (1889-1920), T. XI, s. 39
 Butler Jan (1889-1936), T. X, s. 27
 Butler Witold (1889 - po 1929), T. VI, s. 33
 Büeler Leokadia Barbara (1888-1982), T. III, s. 43
 Byczek Julian Roman (1897-1933), T. XIV, s. 27

- Bydałek Teresa (1900-1978), T. V, s. 25
 Byliński Feliks (1898-1969), T. VIII, s. 32
 Bystrzyński Franciszek Ksawery (1891-1947), T. VIII, s. 32
 Bzdziel Czesław (1899-1984), T. IX, s. 31
- C.**
 Cech Stanisław (1900-1985), T. XIV, s. 28
 Cegiełka Marcin (ur. 1879), T. I, s. 31; T. V, s. 25
 Ceglarek Jan (1891-?), T. VII, s. 31
 Ceglarek Michał (1899-1981), T. VII, s. 31; T. XII, s. 21
 Cępa Heliodor (1895-1974), T. VIII, s. 33
 Cerkaski Walerian (1887-1939), T. IV, s. 32
 Cerklewicz Marcei (1889-1942), T. XIII, s. 31
 Chałupka Antoni (1898-1976), T. VI, s. 34
 Chałupka Józef (1894-1919), T. VI, s. 35
 Chatliński Józefat (1883-1965), T. II, s. 26
 Chatliński Roman (1875-1965), T. II, s. 27
 Chełkowska Maria (1878-1960), T. X, s. 28
 Chełkowski Franciszek (1899-1939), T. X, s. 29
 Chełkowski Józef (1868-1954), T. X, s. 31
 Chełkowski Szczęsny Piotr (1901-1977), T. X, s. 33
 Chełmiński Stefan (1893-1983), T. XIV, s. 29
 Chełmiński Teofil (1900-1979), T. VI, s. 36
 Chlebowski Klemens Andrzej (1898 - 1976), T. II, s. 28; T. V, s. 25
 Chłapowska Emilia (1887-1972), T. XIV, s. 30
 Chłapowski Konstanty Kazimierz (1883-1939), T. IX, s. 32
 Chmiel Stanisław (1876-1957), T. XII, s. 21; T. XIII, s. 32
 Chmielewicz Marian (1894-1967), T. X, s. 34
 Chmielewski-Wieniawa Jerzy (1891 - 1945), T. II, s. 28
 Chmielnik Stanisław (1892-1964), T. XI, s. 40
 Chocieszyński Kazimierz (1891-1919), T. IX, s. 33; T. XI, 41
 Chojnacki Ignacy (1885-1944), T. III, s. 43
 Chojnacki Waław (1895-1971), T. XIV, s. 30
 Chosłowski Stefan Stanisław Seweryn (1889-1954), T. V, s. 26; T. VIII, s. 36
 Chowański Wojciech (1898-1975), T. II, s. 29
 Chrościński Władysław (1894-1978), T. VI, s. 37
 Chruśniak Jan (1890-1962), T. XIII, s. 33
- Chrzanowski Leon (1894-?), T. II, s. 30
 Chudzicki Franciszek (1890-1973), T. VII, s. 32
 Chudziński Mieczysław (1875-1936), T. II, s. 30
 Chwalisz Jan (1897-1980), T. II., s. 31
 Chylewski Jan Władysław (1891-1940), T. VIII, s. 37
 Chytrowski Stanisław (1882-1940), T. I, s. 31
 Cibail Ludwik (1897-1964), T. I, s. 31
 Cichowski Julian (1870-1948), T. IX, s. 34
 Cichowski Wincenty Ludwik (1869-1921), T. IX, s. 35
 Cichowski Władysław (1879-1940), T. IX, s. 36
 Cielewicz Maksymilian (1894-?), T. VII, s. 33
 Ciepliński Stanisław (1900-1983), T. X, s. 35
 Ciesielski Edward (1890-1960), T. III, s. 44
 Ciesielski Franciszek (1889-1946), T. VIII, s. 39
 Ciesielski Jan (1900-1940), T. IX, s. 36
 Ciesielski Stanisław (1887-1972), T. III, s. 45
 Ciesielski Teofil (1901-1977), T. VIII, s. 41
 Ciesielski Walenty (1882-1940), T. X, s. 36
 Cieślak Antoni (1882-?), T. VIII, s. 43
 Cieślak Antoni (1900-1961), T. VII, s. 33
 Cieślak Ignacy (1900-1964), T. VIII, s. 43
 Cieślak Stanisław (1899-?), T. VIII, s. 45
 Cieślewicz Michał (1881-?), T. I, s. 32; T. XII, s. 22
 Ciężki Maksymilian (1898-1951), T. XIII, s. 35
 Cizak Tadeusz (1895-1920), T. XI, s. 42
 Cieszyński Stefan (1899-1986), T. III, s. 46
 Ciszewski Józef (1901-?), T. IV, s. 34
 Codrow Józef (1894-1919), T. XIV, s. 32
 Cofta Jan (1900-1961), T. I, s. 33
 Cugeher (Zugehöer) Marian (1897-1967), T. I, s. 33
 Cwojdzński Ignacy (1890-?), T. VII, s. 34
 Cybulski Stanisław (1893-1968), T. XIV, s. 33
 Cykowiak Andrzej (1897-1978), T. VII, s. 34
 Cymś Leon (1885-1931), T. IV, s. 35
 Cyprych Feliks (1894-1939), T. XIV, s. 34
 Cyranowska Waleria z domu Cylińska (1891-?), T. III, s. 47
 Czabański Bronisław (1888-1940), T. III, s. 47
 Czabański Stanisław (1900-1961), T. XI, s. 43
 Czajka Józef (1874-1958), 1874-1958), T. XIV, s. 34
 Czajkowski Florian (1899-?), T. IV, s. 36

- Czajkowski Józef (1874-1960), T. XIII, s. 37
 Czajkowski Stefan (1901-1969), T. XIV, s. 35
 Czapczyk Antoni (1880-1955), T. VII, s. 35
 Czapczyk Ignacy (1891-?), T. VIII, s. 46
 Czapczyk Jan (1896-?), T. VIII, s. 46
 Czapczyk Stanisław (1895-?), T. VIII, s. 47
 Czarliński Lech Leon, ps. "Lech z kropką" (1899-po 1939), T. II, s. 32
 Czarniecki Antoni (1891-1939), T. VIII, s. 48
 Czarniecki Michał (1900-1979), T. VII, s. 36
 Czarniecki Władysław (1898-1968), T. XIV, s. 36
 Czamyszka Józef (1900-1987), T. II, s. 33
 Czechowski Ignacy (1877-1941), T. II, s. 34
 Czekala Franciszek (1895-1977), T. IV, s. 37
 Czepeczyński Tadeusz (1899-1985), T. II, s. 35
 Czerniak Walerian Józef (1896-1972), T. I, s. 34; T. VIII, s. 50
 Czerwiński Bronisław (1877-1966), T. I, s. 35
 Czerwiński Kazimierz (1894-1990), T. XII, s. 23; T. XIII, s. 38
 Czub Antoni (1900-?), T. VIII, s. 51
 Czub Jan (1892-1961), T. IV, s. 38; T. VIII, s. 52
 Czub Stanisław (1895-?), T. VIII, s. 52
 Czub Stanisław (1898-1980), T. VII, s. 37
 Czubala Jakub (1893-1972), T. IV, s. 38
 Czwordon Władysław (1898-1978), T. I, s. 37
 Czypicki Józef (1896-1940), T. XII, s. 23; T. XIII, s. 38
 Czysz Wiktor (1896-1966), T. XII, s. 24
 Czyż Józef (1903-1995), T. XIII, s. 40
 Czyż Kazimierz (1891-1954), T. I, s. 38, T. II, s. 36
 Czyż Ludwik (1897-1966), T. I, s. 38
 Czyż Walenty (1899-1978), T. VII, s. 37
 Czyż Władysław (1888-?), T. VII, s. 38
 Cwiernia Franciszek (1896-1941), T. XII, s. 28
- D.**
 Dadaczyński Roman (1899-1940), T. VII, s. 39; T. XI, s. 44
 Dahlke Stanisław (1895-1979), T. III, s. 48
 Daleki Józef (1901-1939), T. X, s. 36
 Danielak Jan (1882-?), T. VII, s. 40
 Darcz Stanisław (1898-?), T. VII, s. 40
 Darcz Walenty (1895-1971), T. XII, s. 29, T. XIII, s. 40
 Damowski Jan (1879-1920), T. I, s. 38
 Daroń Edward (1899-1982), T. III, s. 49
 Dawid Jan (1894-1940), T. I, s. 39
 Dawidziński Walerian (1895-1957), T. VI, s. 38
 Dąbrowicz Leon (1901-1955), T. IV, s. 39
 Dąbrowski Jan (1879-1962), T. I, s. 39
 Dąbrowski Józef (1896-1980), T. I, s. 40
 Dąbrowski Józef (1899-1982), T. V, s. 27
 Dąbrowski Marcin (1901-1955), T. I, s. 40; T. XIII, s. 42
 Dąbrowski Stanisław (1900-1945), T. I, s. 41; T. XIII, s. 43
 Dąbrowski Szczepan (1897-1925), T. I, s. 42; T. XIII, s. 44
 Dąbrowski Władysław (1883-1966), T. XI, s. 45
 Dega Wiktor Marian (1896-1995), T. XIII, s. 44
 Degórska Leokadia z domu Raczkowska (1898-?), T. II, s. 37
 Dekier Roch (1883-1973), T. X, s. 37
 Dembiński Jakub (1888-1962), T. XI, s. 46
 Dembiński Wincenty (1846-1921), T. VIII, s. 53
 Dembski Jan (1891-1942), T. V, s. 28
 Dembski Jan (1897-?), T. XI, s. 47
 Depta Jan (1897-1948), T. IX, s. 37
 Dera Stanisław (1901-1980), T. I, s. 43
 Derczyński Stanisław (1899-1940), T. VI, s. 39
 Derek Feliks (1900-1975), T. XIII, s. 46
 Derwich Stanisław (1895-1976), T. II, s. 37
 Dębicki Bolesław (1901-1978), T. VII, s. 41
 Dębicki Jan (1899-1970), T. VII, s. 41
 Dębiec Helena z domu Vollmüller (1897-1990), T. III, s. 52
 Dębowski Bolesław (1894 - ?), T. I, s. 44
 Dębski Leon Piotr (1890-1940), T. XIII, s. 47
 Dirbach Józef (1872-1940), T. IV, s. 39; T. XI, s. 47
 Diering Franciszek (1890-1981), T. VI, s. 40
 Diering Maksymilian (1891-1928), T. VI, s. 41
 Diering Paweł Piotr (1893-1976), T. VI, s. 41
 Dirska Jan (1854-1941), T. I, s. 44
 Dirska Stanisław (1898-1944), T. V, s. 28
 Dirska Waclaw (1888-1972), T. I, s. 45
 Długaszewski Stanisław Florian (1892-1974), T. V, s. 29
 Długaszewicz Stanisław (1895-1980), T. XDIC, s. 36
 Dmowski Roman Stanisław (1864-1939), T. V, s. 29
 Dobiegała Franciszek (1903-1977), T. VIII, s. 54

- Dobiegała Jan (1887-1966), T. VIII, s. 54
 Dobiegała Józef (1900-1953), T. VIII, s. 55
 Dobiegała Wojciech (1898-1983), T. VIII, s. 56
 Dobrowolski Franciszek (1898-1955), T. XI, s. 48
 Dobrowolski Stanisław (1893-1958), T. VI, s. 42
 Dobry Jan (1896-1971), T. VII, s. 42
 Doerffer Marian (1879-1937), T. X, s. 38
 Doktorczyk Franciszek (1900-1975), T. VI, s. 43
 Doktor Edmund (1893-1971), T. I, s. 45
 Dola Paweł (1899-po 1958), T. XIV, s. 37
 Dolaciński Wojciech (1901-1986), T. VI, s. 44
 Dolata Jan (1899-1963), T. XIV, s. 37
 Dolata Stanisław (1896-1919), T. IV, s. 40
 Dolniak Walenty (1895-1967), T. VI, s. 45
 Dolny Antoni (1901-1978), T. IX, s. 38
 Dolny Michał (1901-1984), T. XIV, s. 38
 Domagalski Jan (1871-1958), T. XIV, s. 39
 Domagalski Stefan (1897-1971), T. I, s. 46
 Domagała Jan (1900-1947), T. XI, s. 49
 Domagała Konstanty (1898-1958), T. XII, s. 31
 Domagała Wacław Adam (1904-1976), T. XI, s. 50
 Domagała Władysław (1899-1941), T. XII, s. 31
 Domicz Władysław (1899-1961), T. VIII, s. 57
 Dominiak Jan (1893-1947), T. I, s. 46; T. VIII, s. 58
 Dominiak Michał (1895-1966), T. IX, s. 39
 Dominiczak Leonard (1897-1971), T. VII, s. 43
 Dominiczak Wacław (1901-1920), T. VII, s. 44
 Dominiczak Walenty Józef (1893-1960), T. VII, s. 45
 Dotka Jan (1897-1980), T. III, s. 53
 Dowbor Muśnicki Józef (1867-1937), T. V, s. 31
 Dratwiński Kazimierz Józef (1893-1920), T. II, s. 38; T. X, s. 39; T. XI, s. 51
 Drażkiewicz Kazimierz (1899-1992), T. II, s. 39
 Drecki Jan (1888-1970), T. IV, s. 41; T. XII, s. 32; T. XIII, s. 49
 Dreyza Jerzy Antoni (1902-1981), T. XIV, s. 40
 Drewnik Cecylia (1891-1983), T. IV, s. 42
 Drewnik Ignacy (1896-1983), T. IV, s. 42
 Drewnik Stefan (1899-1974), T. IV, s. 44
 Dreżewski Antoni (1899-1975), T. IV, s. 44; T. IX, s. 39
 Drożdżyński Stanisław (1894-1965), T. IV, s. 45
 Drygas Bronisław (1884-?), T. II, s. 40
 Drzewiecki Feliks (1902-1963), T. IX, s. 40; T. X, s. 39
 Dubicki Jan (1900-1988), T. VIII, s. 59
 Dubisz Franciszek (1899-1980), T. VI, s. 45
 Duchalski Antoni (1900-1987), T. I, s. 47
 Duczmal Stanisław (1899-1985), T. IV, s. 46
 Duda Franciszek (1892-1966), T. XI, s. 51
 Duda Stanisław (1901-1974), T. IV, s. 47
 Dudarski Antoni (1881-1942), T. IX, s. 41
 Dudek Stanisław (1892-1940), T. I, s. 47
 Dudkówna Elżbieta (1898-?), T. II, s. 40
 Dudziak Ignacy (1892-1980), T. IX, s. 42
 Dukiewicz Mikołaj (1901-po 1970), T. XIV, s. 43
 Durczyński Franciszek (1899-1991), T. IX, s. 43
 Durkowiak Stanisław (1900-1987), T. XIV, s. 44
 Dutkiewicz Norbert (1898-1943), T. I, s. 48
 Dutkiewicz Wojciecha (1896-1990), T. I, s. 49
 Dworzak Ludwik (1901-1980), T. V, s. 38
 Dworczyk Marian (1894-1970), T. XIV, s. 45
 Dworczyk Zygmunt (1895-1978), T. XIV, s. 46
 Dwornicki Walenty (1881-1942), T. IV, s. 48
 Dwornik Antoni (1898-1979), T. II, s. 41
 Dworzyński Stefan Ignacy (1898-1974), T. X, s. 40
 Dybała Stanisław (1895-1963), T. IX, s. 44
 Dybiona Ignacy (1897-1986), T. VII, s. 47; T. VIII, s. 60
 Dybiona Marcin (1891-1971), T. VII, s. 47; T. VIII, s. 61
 Dybizbański Edward (1899-1919), T. VI, s. 47
 Dykczak Nikodem (1877-1958), T. V, s. 38
 Dykier Andrzej (1885-1966), T. IX, s. 45
 Dylewski Czesław (1892-1981), T. VIII, s. 62
 Dymek Bronisław (1897-1980), T. XIV, s. 48
 Dypczyński Karol (1897-1963), T. VII, s. 48
 Dypczyński Walenty (1886-1959), T. III, s. 54
 Dyzert Stanisław (1897-1977), T. VII, s. 49
 Działak Ignacy (1896-1971), T. I, s. 50; T. V, s. 40
 Dzidek Marian Stanisław (1891-1938), T. II, s. 42

Dziegiecki Marian (1886-?), T. III, s. 57
 Dziekan Józef (1896-1962), T. I, s. 50
 Dziembowski Jerzy Adam (1892-1958),
 T. IV, s. 49
 Dziembowski Kazimierz Feliks (1860-1920),
 T. V, s. 40; T. XII, s. 34
 Dziembowski Kazimierz Stanisław
 Władysław (1888-1963), T. V, s. 41; T. XII,
 s. 35
 Dziembowski Leon (1903-1975), T. III, s. 58
 Dziembowski Mieczysław Alfred Franciszek
 (1868-1939), T. V, s. 42; T. XII, s. 35
 Dziembowski Stefan (1898-1968), T. V, s. 43;
 T. XII, s. 36
 Dziembowski Walenty (1870-1933), T. IV,
 s. 50
 Dziembowski Władysław (1902-1975), T. IV,
 s. 51
 Dziembowski Zygmunt Florian Władysław
 (1888-1945), T. V, s. 44; T. XII, s. 37
 Dzierżogowski Michał (1902-1940), T. I, s. 51;
 T. VIII, s. 62
 Dzierżykraj-Lipowicz Stanisław (1905-
 1967), T. VI, s. 48; T. XII, s. 38
 Dzięcioł Alfons (1897-1973), T. III, s. 59
 Dzięcioł Feliks Jan (1895-1964), T. X, s. 43
 Dzikowski Kazimierz (1897-1978), T. XI,
 s. 52
 Dzióbkowski Wincenty (1884-1979), T. I,
 s. 52
 Dziubiński Stanisław (1896-1969), T. XII,
 s. 40
 Dzwonkowski Jerzy Paweł Apolinary (1892-
 1940), T. XIII, s. 50

E.

Ebel Kazimierz (1876-1967), T. IV, s. 51
 Effert Edmund ps. "Jan Janusz" (1889-1944),
 T. XIII, s. 51
 Eichstaedt Sylwester (1878-1961), T. III, s. 60
 Elias Antni (1897-1983), T. IX, s. 46
 Elias Jan (1893-1977), T. IX, s. 47
 Elias Marcin (1892-1963), T. VI, s. 49
 Elias Walenty (1888-1932), T. IX, s. 48
 Elmanowicz Stanisław (1900-1975), T. II,
 s. 43
 Erdmann Florian (1894-?), T. IV, s. 53
 Erdmann Rudolf (1880-1939), T. X., s. 45
 Ertel Sylwester Mieczysław (1894-1979),
 T. XIV, s. 49

F.

Fabiś Franciszek (1889-1972), T. VII, s. 50
 Fabrowski Zygmunt (1893-1940), T. I, s. 52
 Falszewicz Walenty (1895-1974), T. I, s. 53
 Fankidejski Władysław (1890-1939), T. I,
 s. 54
 Faustman Waclaw (1881-1959), T. XI, s. 54
 Feifer Franciszek (1901-1977), T. VIII, s. 63
 Feige Szczepan (1877-1958), T. V, s. 45
 Felcyn Stanisław (1899-1980), T. VI, s. 50
 Feldamnn Franciszek (1894-1956), T. II, s. 44
 Feldmann Roman (1898-1939), T. I, s. 55
 Felich Jan (1898-1976), T. III, s. 61
 Felsman Stanisław (1901-1978), T. II, s. 44
 Felsmann Antoni (1899-1971), T. XIV, s. 50
 Fengler Antoni (1893-1982), T. I, s. 56
 Fengler Józef (1894-1960), T. II, s. 45
 Fiedler Władysław (1899-1968), T. XI, s. 55
 Figas Franciszek (1895-1983), T. VI, s. 51
 Figaszewski Franciszek (1880-1957), T. IV,
 s. 54
 Filipiak Franciszek (1898-1981), T. XI, s. 56
 Filipiak Jan (1881-1946), T. III, s. 61
 Filipiak Władysław (1898-1945), T. XIII,
 s. 52; T. XIV, s. 50
 Filipowski Bolesław (1884-1969), T. I, s. 57
 Filozof Stanisław (1901-1980), T. VII, s. 51
 Fiołka Fryderyk (1870-1942), T. I, s. 58; T. V,
 s. 46
 Firlej Antoni (1886-1976), T. III, s. 62
 Firlej Walenty (1884-1973), T. VI, s. 54;
 T. VII, s. 52
 Fischbach Karol Józef (1902-1995), T. X,
 s. 47
 Flach Julian (1872-1941), T. IX, s. 49
 Flaczyński Stanisław (1893-1975), T. IV, s. 55
 Fliciński Ludwik (1900-1972), T. VII, s. 53
 Fliciński Wojciech (1895-?), T. XIV, s. 51
 Flis Marcin (1899-1978), T. XIV, s. 52
 Florczak Stefan Szczepan (1894-1978),
 T. VII, s. 54
 Florkowski Antoni (1901-1975), T. II, s. 46,
 T. XI, s. 56
 Floryszczak Jakub (1895-1983), T. XII, s. 41
 Floryszczak Stanisław (1889-1978), T. XIII,
 s. 53; T. XIV, s. 53
 Fludra Marcin (1897-1966), T. XIV, s. 54
 Folaron Julian (1901-1981), T. III, s. 63
 Forecki Franciszek (1891-1972), T. VIII, s. 64
 Formanowicz Józef Gabryel (1885-1970),
 T. IX, s. 51
 Forycki Antoni (1898-1966), T. XII, s. 42

- Foterek Józef (1894-1979), T. XIV, s. 55
 Fórmanowicz Kwiryn (1881-1928), T. VIII, s. 65
 Fórmanowicz Ludwik (1875-1940), T. VIII, s. 66
 Fórmanowicz Walenty (1879-1948), T. VIII, s. 66
 Franek Franciszek (1892-1973), T. VI, s. 55
 Franikowski Józef (1899-1959), T. I, s. 58
 Franke Stanisław (1897-1975), T. XII, s. 43
 Frankowski Józef (1896-1973), T. IV, s. 55
 Frankowski Mścisław (1900-1942), T. XIII, s. 54
 Frankowski Tadeusz (1897-1966), T. VI, s. 56
 Frąckowiak Antoni (1898-1984), T. V, s. 46, T. VI, s. 58
 Frąckowiak Jan (1896-1975), T. XIV, s. 56
 Frąckowiak Jan (1898-1970), T. I, s. 59
 Frąckowiak Józef (1898-1978), T. IX, s. 52
 Frąk Augustyn (1892-1975), T. V, s. 47
 Fraszczyk Antoni (1898-1969), T. VI, s. 58
 Frątczak Antoni (1898-1969), T. V, s. 48
 Fryczyński Władysław (1900-1919), T. XIV, s. 57
 Fryder Stanisław Bolesław (1887-1920), T. IX, s. 53
 Frydrych Bolesław (1900-1990), T. IV, s. 56
 Frykowski Roch (1880-1958), T. I, s. 59
 Furman Kazimierz (1899-1952), T. VIII, s. 67
 Furmianiak Waclaw (1899-1940), T. IX, s. 55
- G.**
 Gabler Władysław (1890-1973), T. V, s. 49; T. XI, s. 57
 Gabryś Edmund (1905-1944), T. V, s. 53
 Gabryś Idzi (1877-1957), T. V, s. 53
 Gajdecki Roman (1898-1985), T. III, s. 64
 Gajowczyk Edward Waclaw (1900-1925), T. X, s. 48
 Gajowczyk Ignacy (1871-1947), T. XIV, s. 58
 Gajska Ludwik (1893-1939), T. V, s. 53
 Galant Franciszek (1900-1972), T. I, s. 59; T. XII, s. 44
 Galasiński Piotr (1899-?), T. IV, s. 58
 Galon Jan (1873-1964), T. I, s. 60
 Galon Stanisław (1895-1974), T. III, s. 65
 Galon Stanisław (1899-1977), T. II, s. 47
 Gałecki Stanisław (1896-1952), T. V, s. 54
 Gałgański Władysław (1899-1968), T. XIII, s. 56
 Garstecki Roman (1894-1977), T. II, s. 48
 Gapiński Stanisław (1899-1977), T. IX, s. 56
 Garbarczyk Antoni (1896-1966), T. IX, s. 57
 Garczyk Michał (1900-1943), T. XIV, s. 61
 Garstecki Wincenty (1892-1973), T. I, s. 61
 Garstecki Władysław (1892-1973), T. XII, s. 45
 Garstka Józef (1897-1984), T. XII, s. 45
 Gasiński Franciszek (1884-?), T. VIII, s. 68
 Gauza Czesław (1897-1940), T. XIV, s. 62
 Gaweł Kazimierz (1900-1969), T. VIII, s. 69
 Gaweł Stanisław (1895-1981), T. VIII, s. 69
 Gawron Ignacy (1902-1982), T. VII, s. 54
 Gawroński Antoni (1901-1984), T. III, s. 66
 Gawroński Franciszek (1890-1979), T. III, s. 66
 Gawroński Jan (1894-1950), T. III, s. 66
 Gawroński Jan (1898-1978), T. VII, s. 55
 Gawrych Sylwester (1886-1935), T. X, s. 50
 Geisler Jan I (1897-1984), T. XIV, s. 65
 Geisler Jan II (1902-1954), T. XIV, s. 66
 Genge Marian (1890-1948), T. X, s. 51
 Gertych (Gertig) Józef (1874-1935), T. II, s. 48
 Gębaczka Józef (1891-?), T. VII, s. 56
 Gagorek Kazimierz (1896-1977), T. IX, s. 57; T. XIV, s. 63
 Gebler Walenty (1897-1980), T. IX, s. 58
 Gibasiewicz Stanisław (1904-1986), T. II, s. 49
 Gibasiewicz Telesfor (1889-1981), T. I, s. 62
 Giel Idzi (1900-1943), T. V, s. 55
 Gielnik Antoni (1887-?), T. VIII, s. 71
 Gielnik Marcin (1891-1967), T. VII, s. 56
 Gielnik Wawrzyniec (1894-?), T. VIII, s. 71
 Gieryna Franciszek Ksawery (1889-1976), T. VII, s. 57
 Gilewski Stanisław (1895-1976), T. X, s. 53
 Glinkiewicz Franciszek (1875-1936), T. I, s. 63
 Gładysz Stanisław Kostka (1866-1934), T. II, s. 51; T. XI, s. 61
 Głowacki Zygmunt (1877-1939), T. XIII, s. 56
 Głowiński Józef (1896-1959), T. X, s. 54
 Gmerek Władysława (1898-1993), T. II, s. 52
 Godek Ludwik (1886-1977), T. I, s. 63
 Golczak Franciszek (1897-1919), T. II, s. 53
 Golczak Józef (1899-1982), T. VII, s. 57
 Goldbeck Leon (1895-1979), T. VI, s. 59
 Golik Leon (1898-1982), T. VIII, s. 72
 Golimowski Franciszek (1890-1979), T. VII, s. 58
 Golus Władysław (1900-1971), T. I, s. 64

- Gołąb Ignacy (1886-1966), T. XI, s. 62
 Gołąbek Walerian (1894-po 1958), T. XIV, s. 66
 Gomuła Andrzej (1898-1976), T. II, s. 53
 Gorączkowski Kazimierz (1899-1920), T. IX, s. 58
 Gorgolewski Bogusław (1895-1967), T. I, s. 65
 Gorgolewski Franciszek (1901-1976), T. V, s. 56
 Gorodecki Donat (1904-1987), T. IX, s. 60
 Gorzelnia Roman (1900-1946), T. III, s. 68; T. X, s. 54; T. XI, s. 63
 Gostyński Franciszek (1889-1967), T. VII, s. 58
 Gościński Jan (1895-1960), T. II, s. 54
 Gośliński Leon (1900-1964), T. VI, s. 60
 Góralewski Hieronim (1884-1940), T. XIII, s. 57
 Górczak Wojciech (1887-1944), T. VIII, s. 72
 Górecki Bolesław (1897-1971), T. IX, s. 60
 Górecki Florian (1902-1944), T. VI, s. 61
 Górecki Marcei (1894-1969), T. III, s. 69
 Górka Stefan (1897-1956), T. IX, s. 62
 Gómy Franciszek (1893-1944), T. XIII, s. 59
 Gómy Mieczysław (1900-1975), T. XIII, s. 59
 Gómy Mieczysław Wincenty (1885-1927), T. II, s. 55; T. IX, s. 63
 Górski Franciszek (1889-1971), T. VII, s. 59
 Górski Teodor (1876-1938), T. III, s. 70
 Górski Wacław (1895-1983), T. V, s. 56
 Górzny Jan (1885-1961), T. X, s. 56
 Górzny Tomasz (1891-1979), T. X, s. 56
 Górzny Władysław (1900-1919), T. X, s. 57
 Grabiński Piotr (1898-1966), T. X, s. 57
 Grabarczyk Franciszek (1898-1954), T. I, s. 65
 Grabias Czesław (1900-1985), T. VI, s. 64
 Grabias Józef (1886-1968), T. VI, s. 65
 Grabias Stanisław (1895-1978), T. VI, s. 66
 Grabowski Stefan (1900-1992), T. III, s. 73
 Grabowski Wojciech (1867-1934), T. V, s. 57
 Gracyalny Edward (1899-1975), T. VII, s. 60
 Gracz Jan (1901-1989), T. VII, s. 61; T. XII, s. 47
 Gracz Michał (1891-1973), T. III, s. 74
 Graczyk Leonard (1896-1961), T. XIV, s. 67
 Graczykowski Tomasz (1886-1959), T. V, s. 58; T. VIII, s. 74
 Graetz Czesław (1894-1940), T. IV, s. 59
 Graf Teofil (1895-1980), T. I, s. 65
 Grafik Stefan (1898-1982), T. V, s. 60
 Grajek Bruno Kilian (Grajek Bronisław), ps. Gärtner (1899-1985), T. XIII, s. 59
 Grajek Czesław ps. Wiktor, Broda (1901-1973), T. XIII, s. 61
 Grajewski Józef (1900-1988), T. VI, s. 67
 Grala Józef (1901-1966), T. IX, s. 65
 Graczyński Alfons (1879-1943), T. II, s. 56
 Grduszek Ignacy (1894-1961), T. X, s. 58
 Gregorowicz Zygmunt (1883-?), T. II, s. 58
 Grembowski Jan (1898-1962), T. IV, s. 60
 Gretkiewicz Stanisław (1897-1982), T. I, s. 66
 Grębowicz Stanisław (1902-1977), T. IV, s. 60
 Grobelny Jan Nepomucen (1868-1940), T. II, s. 59
 Grobelny Józef Edward (1873-1949), T. V, s. 61; T. XII, s. 48
 Grobelny Józef Kazimierz (1899-1958), T. II, s. 60
 Grochowski Stefan (1899-1945), T. I, s. 67
 Grodziński Jan (1898-1978), T. VIII, s. 76
 Grodzki Wojciech (1898-1976), T. XI, s. 64
 Gromadecki Ludwik (1872-1931), T. IX, s. 65
 Gronowski Kazimierz (1899-1971), T. XI, s. 66
 Gronwald Tadeusz Edward (1890-1942), IX, s. 66
 Grośty Wojciech (1866-1926), T. II, s. 61
 Grubczyński Józef (1895-2001), T. III, s. 74
 Grubczyński Marcin (1889-1920), T. IX, s. 67
 Gruchocki Wincenty (1897-1985), T. V, s. 63
 Grudzielski Kazimierz (1856-1921), T. V, s. 63
 Gruszczynski Antoni (1875-1940), T. IV, s. 61
 Gruszka Michał (1897-po 1968), T. I, s. 68
 Groszkowiak Hieronim (1882-1945), T. XII, s. 49
 Gryczyński Stanisław (1892-1974), T. III, s. 75
 Grygiel Albin (1898-1957), T. I, s. 69
 Grygiel Antoni (1900-1992), T. III, s. 75; T. IV, s. 61; T. XI, s. 67
 Grygiel Ludwik (1899-1970), T. XIII, s. 62
 Grygier Stanisław (1898-1977), T. XIII, s. 63
 Gryska Kazimierz (1894-1983), T. VII, s. 61; T. IX, s. 68
 Gryszczynski Tomasz (1894-1919), T. X, s. 59
 Grzeczka Piotr Paweł (1880-1955), T. III, s. 77
 Grzegorek Wawrzyniec (1884-1964), T. X, s. 59

- Grzegorski Tomasz (1892-1957), T. XIII, s. 64
 Grzelczak Marian (1899-1991), T. I, s. 69
 Grzempa Andrzej (1894-1985), T. II, s. 62; T. III, s. 79
 Grześniński Jan (1897-1974), T. X, s. 60
 Grzeszczak Józef (1895-1943), T. X, s. 61
 Grzeszkowiak Roman (1894-?), T. II, s. 63
 Grzeško Jan (1893-1974), T. VIII, s. 76
 Grześkowiak Józef (1902-1983), T. XIII, s. 64
 Grześkowiak Tomasz (1890-1959), T. XIII, s. 65
 Grześkowiak Leon (1900-1975), T. I, s. 70
 Grześkowiak Marcin (1896-?), T. VIII, s. 77
 Grześkowiak Tomasz (1890-1971), T. XII, s. 51
 Grześkowiak Walenty (1892-1951), T. XII, s. 52
 Grześkowiak Walenty (1901-1989), T. V, s. 65
 Grześkowski Władysław (1890-1973), T. I, s. 71
 Grzeziński Franciszek (1878-1962), T. XIII, s. 66
 Grzęda Jan (1896-1994), T. I, s. 71
 Grzył Feliks (1898-?), T. XIII, s. 66; T. XIV, s. 68
 Guca Bronisław (1887-1939), T. VI, s. 67
 Guce Franciszek (1892-1979), T. V, s. 67
 Gust Roman (1863-1948), T. II, s. 64
 Gutkowski Apolinary (1868-1955), T. III, s. 79
 Gutkowski Franciszek (1900-1941), T. I, s. 72
 Gutkowski Józef (1901-1983), T. III, s. 80
 Gutsche Kazimierz Roman (1888-1946), T. X, s. 61
 Guzik Franciszek (1897-1995), T. IX, s. 69
 Guździół Wojciech (1899-1962), T. VI, s. 68
 Gwardzik Józef (1903-1982), T. X, s. 61

H.

- Haber Kazimierz (1872-1933), T. V, s. 68
 Hadrych Wojciech (1890-1942), T. IX, s. 70
 Hałas Franciszek (1898-1989), T. III, s. 81
 Hałas Jakub (1897-1974), T. III, s. 82; T. XIII, s. 67
 Hałas Piotr (1901-?), Franciszek. IV, s. 62
 Hałas Stanisław (1900-1993), T. IX, s. 71
 Hałas Władysław (1878-1959), T. IX, s. 72
 Hamling Aleksy (1887-1926), T. XII, s. 52
 Hamling Czesław (1862-1938), T. XII, s. 53
 Hamling Józef (1862-1938), T. XII, s. 54; T. XIV, s. 69

- Hampel Jan (1889-1966), T. VIII, s. 78
 Handke Jerzy (1901-1979), T. XII, s. 54
 Hanke Edward (1895-1975), T. V, s. 70; T. VIII, s. 79
 Hanke Emilia (1895-1984), T. V, s. 71; T. VIII, s. 80
 Hańczewski Stefan (1899-1973), T. I, s. 73
 Harenda Maria z domu Napierała (1898-1958), T. XIII, s. 68
 Harlos Adam (1896-1970), T. VI, s. 69
 Harlos Maksymilian (1902-1977), T. VI, s. 69
 Harlos Szczepan (1898-1976), T. VI, s. 70
 Hasała Andrzej (1899-1968), T. II, s. 64
 Haufa Wincenty (1901-1960), T. XIII, s. 68
 Haupa Wawrzyn (1867-1961), T. II, s. 64
 Hedeszyński Piotr (1891-1969), T. X, s. 62
 Hejnowicz Mieczysław (1890-1939), T. I, s. 73; T. II, s. 65
 Heleniak Władysław (1894-1969), T. VII, s. 62
 Hemmerling Kazimierz vel Hemerling (1893-1975), T. XI, s. 69
 Herkt Piotr (1897-1969), T. VIII, s. 81
 Herkt Stanisław (1891-?), T. VIII, s. 81
 Herra Franciszek (1900-1986), T. VII, s. 62
 Hetmanowski Józef (1901-1985), T. II, s. 66
 Heyn Franciszka (1889-1963), T. VI, s. 70
 Hoffa Stanisław (1896-1960), T. VIII, s. 82
 Hoffmann Ludwik (1893-1978), T. VII, s. 63; T. IX, s. 74
 Hoffmann Władysław (1884-1967), T. VII, s. 64
 Holdt Konrad Hugon (1882-1951), T. XI, s. 69
 Hoppe Janina z domu Przybyszewska (1896-1985), T. II, s. 68
 Horodecki Franciszek (1899-1987), T. X, s. 63
 Horowski Czesław (1893-1958), T. I, s. 74; T. XII, s. 56
 Horowski Franciszek (1879-1942), T. X, s. 63
 Horyza Feliks (1893-1975), T. XI, s. 70
 Humnik Edmund (1898-1975), T. IX, s. 75
 Hyps Marcin (1900-1986), T. XIII, s. 70

I.

- Ida Jan (1893-1975), T. XIV, s. 70
 Idaszewski Leon (1878-1956), T. II, s. 69; T. XI, s. 73
 Idziak Franciszek (1900-1971), T. IV, s. 63
 Ignaszewski Kazimierz (1894-1959), T. III, s. 82; T. XI, s. 75

- Ignaszewski Władysław (1898-1973), T. III, s. 83; T. XI, s. 76
 Imbiorowicz Michał (1893-1971), T. IV, s. 63
 Inerowicz Władysław (1903-1988), T. I, s. 76
 Insiński Jan (1901-1965), T. III, s. 84; T. XII, s. 71
 Insiński Józef (1897-1969), T. III, s. 84; T. XIII, s. 71
 Insiński Ludwik (1903-1976), T. XII, s. 57
- J.**
 Jabłoński Jakub (1898-1967), T. VII, s. 64; T. VIII, s. 83
 Jach Franciszek (1894-1944), T. XII, s. 58
 Jachmann Jan (1884-1946), T. IV, s. 64
 Jachmann Walenty (1888-1919), T. IV, s. 65
 Jachowski Tadeusz (1893-1966), T. II, s. 72
 Jackowiak Józef (1900-1992), T. IV, s. 66
 Jackowiak Ludwik (1895-1987), T. IV, s. 67
 Jackowski Antoni (1892-1968), T. XIV, s. 70
 Jackowski Franciszek (1896-1919), T. XII, s. 60
 Jadomski Stefan Roman (1874-1923), T. III, s. 85; T. IX, s. 77
 Jagielski Władysław (1901 - 1994), T. I, s. 76; T. IV, s. 67
 Jagła Władysław (1899-1973), T. XII, s. 60
 Jagła Władysław (1899-1973), T. XI, s. 76
 Jaguźny Adam (1905-1985), T. I, s. 77
 Jahns Antoni (1883-1960), T. IV, s. 68
 Jakubiak Antoni (1900-1979), T. VI, s. 70; T. XII, s. 61
 Jakubowicz Stanisław (1897-1967), T. I, s. 77; T. II, s. 74
 Jakubowicz Stanisław (1897-1972), T. VIII, s. 84
 Jakubowski Antoni (1895-1967), T. X, s. 66
 Jakubowski Franciszek (1885-?), T. VII, s. 65
 Jakubowski Stanisław (1896-1966), T. X, s. 66
 Jakubowski Stefan (1895-1985), T. V, s. 72; T. VIII, s. 86
 Janasik Władysław (1896-1967), T. VI, s. 72
 Janaszewski Tadeusz (1890-1966), T. III, s. 86
 Janiak Jan (1891-1981), T. XII, s. 62
 Janiak Ludwik (1899-1957), T. V, s. 73
 Janiak Wawrzyn (1895-1977), T. I, s. 78
 Janiak Wincenty (1891-1979), T. IX, s. 77
 Janiec Władysław (1899-1970), T. VIII, s. 88
 Jankiewicz Marian (1897-1967), T. IV, s. 69
 Jankiewicz Stefan Ludwik (1866-1936), T. VIII, s. 88
 Jankiewicz Waclaw (1899-1963), T. XI, s. 78
 Jankiewicz Wincenty (1886-1956), T. XII, s. 63; T. XIII, s. 72
 Jankowiak Władysław (1897-1966), T. VIII, s. 90
 Jankowiak Władysław (1898-1971), T. IX, s. 78
 Jankowska Aniela z domu Ziółkowska (1880-1970), T. III, s. 87
 Jankowska Urszula z domu Toruńska (1903-1995), T. VIII, s. 91
 Jankowski Bolesław Kazimierz (1901-1942), T. II, s. 75; T. VIII, s. 92
 Jankowski Franciszek (1891-1939), T. XIII, s. 74
 Jankowski Franciszek (1901-1970), T. IX, s. 80
 Jankowski Jakub (1900-1979), T. II, s. 75
 Jankowski Kazimierz (1894-1920), T. XIII, s. 75
 Jankowski Michał (?-1919), T. XII, s. 65
 Janowicz Leon (1899-?), T. VII, s. 65
 Janowicz Wojciech (1891-1978), T. X, s. 68
 Jarecki Waclaw (1899-1987), T. XIII, s. 75
 Januchowski Leon (1901-1985), T. X, s. 69
 Janus Antoni (1891-1942), T. IV, s. 70
 Janus Józef (1900-1960), T. I, s. 78
 Januszkiewicz Roman (1899-1979), T. VI, s. 72
 Januszkiewicz Tadeusz (1894-1963), T. VI, s. 73
 Januszko Walerian (1899-1976), T. X, s. 69
 Janyga Władysław (1901-1978), T. VII, s. 66
 Janyszkowiak Jan (1900-1975), T. VII, s. 67
 Jarczewska Jadwiga (1891-1977), T. V, s. 74; T. X, s. 70
 Jarczewski Stanisław (1897-1958), T. III, s. 88
 Jarczyński Andrzej (1900-1980), T. XII, s. 65
 Jarecki Józef (1892-1976), T. III, s. 89
 Jarmański Jan (1893-1965), T. III, s. 90
 Jarmużek Walenty (1870-1959), T. IX, s. 81
 Jarosz Stanisław (1895-1960), T. IX, s. 82
 Jarosz Władysław (1889-1983), T. XI, s. 79
 Jaroszyński Sylwester (1886-1958), T. IV, s. 71
 Jasicki Alfons (1898-1975), T. VI, s. 74
 Jasiński Józef (1854-1933), T. I, s. 79
 Jasiński Stefan (1885-1962), T. II, s. 76
 Jaskulski Michał (1901-1982), T. VI, s. 75; T. XII, s. 66
 Jastrząb Jan (1893-1981), T. VIII, s. 93

- Jaszyk Ludwik (1898-1978), T. VII, s. 67
 Jaśkiewicz Franciszek (1893-1979), T. VII, s. 68
 Jaśkowiak Franciszek (1895-1953), T. VI, s. 76
 Jaśkowiak Józef (1892-1979), T. VII, s. 68; T. XII, s. 67
 Jaśkowiak Józef (1900-1965), T. VII, s. 69
 Jaworowicz Władysław Jakub (1862-1924), T. XI, s. 80
 Jaworska Anna (1896-1939), T. IX, s. 83
 Jaworski Wojciech (1893-1971), T. III, s. 91; T. X, s. 70
 Jazdon Hipolit (1884-1957), T. II, s. 77
 Jedwabny Stanisław (1884-1974), T. VI, s. 77
 Jedwabski Franciszek (1895-1975), T. VI, s. 78; T. XII, s. 68
 Jencyk Leon (1900-1919), T. XII, s. 69
 Jerchel Michał (1892-1940), T. I, s. 80
 Jerzak Franciszek (1889-1962), T. III, s. 92
 Jerzyński Bolesław (1898-1975), T. VII, s. 69
 Jesionkowski Franciszek (1901-1981), T. III, s. 93; T. VIII, s. 94
 Jeske Stanisław (1888-1984), T. V, s. 74; T. XI, s. 81
 Jeszke Henryk Waław (1884-1955), T. III, s. 94
 Jeszke Witold (1891-1970), T. XIII, s. 76
 Jewiak Piotr (1896-1971), T. VI, s. 80
 Jezierski Franciszek (1894-1949), T. X, s. 71
 Jezierski Józef (1894-1981), T. IX, s. 83
 Jędrasik Antoni (1899-1979), T. XIII, s. 78
 Jędrzejczak Waław (1900-1990), T. IX, s. 84
 Jędrzejczak Wincenty (1872-1940), T. IX, s. 85
 Jędrzejewski Franciszek (1892-1982), T. I, s. 81
 Jęsień Walenty (1895-1919), T. IV, s. 71; T. V, s. 76
 Jokiel Józef (1894-1979), T. VII, s. 72; T. XII, s. 69
 Joras Franciszek (1882-1930), T. V, s. 77
 Joras Jan (1884-1965), T. XIII, s. 79
 Józefowski Józef (1901-1962), T. III, s. 94; T. VII, s. 71; T. XI, s. 82
 Józwiak Franciszek (1898-1962), T. XII, s. 70; T. XIII, s. 80
 Józwiak Ignacy (1894-1969), T. VII, s. 73
 Józwiak Józef (1896-1971), T. VI, s. 80
 Józwiak Leon (1890-1953), T. VI, s. 81
 Józwiak Leon (1900-1984), T. XI, s. 84
 Józwiak Piotr (1895-1984), T. I, s. 81; T. XII, s. 72
 Judek Józef (1886-1968), T. VI, s. 81
 Judek Roman (1898-1981), T. I, s. 82; T. XII, s. 72
 Jujka Wawrzyn (1896-1949), T. VIII, s. 95
 Juniczak Kazimierz (1900-1997), T. II, s. 77; T. XI, s. 85
 Jurchyński Wawrzyn (1891-1977), T. VII, s. 73
 Jurkiewicz Andrzej (1899-1982), T. X, s. 72
 Jurkiewicz Franciszek (1902-1972), T. I, s. 83
 Jurkowski Antoni Alojzy (1885-1952), T. II, s. 80
- K.**
 Kabat Walenty (1885-1943), T. VI, s. 83
 Kabat Władysław (1891-1967), T. VIII, s. 96
 Kabsch Władysław (1891-1977), T. VIII, s. 97
 Kachlicki Józef (1892-1983), T. VII, s. 75
 Kaczmarek Antoni (1902-1982), T. VII, s. 76; T. VIII, s. 98
 Kaczmarek Franciszek (1887-?), T. VII, s. 77
 Kaczmarek Franciszek (1895-1937), T. III, s. 96
 Kaczmarek Franciszek (1900-1982), T. IX, s. 86
 Kaczmarek Jan (1880-1939), T. I, s. 83
 Kaczmarek Jan (1894-1981), T. XIV, s. 71
 Kaczmarek Jan (1899-1919), T. VI, s. 84
 Kaczmarek Katarzyna (1898-1974), T. XIV, s. 74
 Kaczmarek Kazimierz (1900-1976), T. XIV, s. 75
 Kaczmarek Maksymilian (1896-1975), T. III, s. 97
 Kaczmarek Marcin (1891-1986), T. VIII, s. 99
 Kaczmarek Stanisław (1888-1969), T. VII, s. 77
 Kaczmarek Stanisław (1901-1982), T. XIV, s. 76
 Kaczmarek Stefan (1897-1953), T. III, s. 97
 Kaczmarek Stefan (1899-1976), T. X, s. 73
 Kaczmarek Tadeusz (1897-1974), T. VI, s. 84; T. IX, s. 87
 Kaczmarek Wiktor (1895-1952), T. II, s. 81
 Kaczmarek Władysław (1899-1964), T. VII, s. 78; T. XI, s. 87
 Kaczor Jan (1895-1972), T. IV, 72; T. V, s. 77; T. XII, s. 73
 Kaczor Jan (1900-1957), T. VII, s. 80
 Kado Jan (1897-1967), T. X, s. 73; T. XI, s. 89
 Kado Władysław (1891-1974), T. X, s. 74; T. XI, s. 90

- Kadow Marian (1886-1950), T. I, s. 84
 Kahl Leon Józef (1898-1939), T. VI, s. 85;
 T. XII, s. 73; T. XIII, s. 82
 Kaiser Franciszek (1902-1969), T. I, s. 84
 Kaiser Józef (1898-1975), T. II, s. 83
 Kaja Władysław (1894-1939), T. III, s. 98
 Kalemba Jan (1899-1989), T. I, s. 85
 Kalemba Józef (1892-1934), T. VII, s. 80;
 T. XI, s. 90
 Kalemba Stanisław (1897-1942), T. VII, s. 81
 Kaletka Zygmunt (1895-1920), T. VIII, s. 100
 Kalinowski Michał (1901-?), T. VI, s. 86
 Kaliszewski Władysław (1886-1964), T. I,
 s. 85; T. XII, s. 75
 Kalkstein-Osłowski Adam (1892-1984), T. II,
 s. 83
 Kałek Józef (1899-1987), T. III, s. 100;
 T. VIII, s. 102
 Kałek Władysław (1897-1984), T. IV, s. 74
 Kałużny Andrzej (1889-1964), T. XIV, s. 77
 Kałużny Wojciech (1900-1979), T. XI, s. 91
 Kałwiński Józef (1892-1969), T. I, s. 86
 Kaminiarczyk Feliks (1900-1989), T. VII,
 s. 82
 Kaminiarz Izydor (1889-1942), T. VIII, s. 103
 Kamiński Antoni (1897-1966), T. VIII, s. 104
 Kamiński Bolesław Ignacy (1888-1937), T. I,
 s. 86
 Kamiński Edmund (1903-1939), T. IV, s. 74
 Kamiński Józef (1879-1971), T. IV, s. 75
 Kamiński Józef Teofil (1896-1968), T. XIII,
 s. 83
 Kamiński Ludwik (1899-1974), T. VI, s. 86
 Kamiński Maksymilian (1895-1982), T. XII,
 s. 76
 Kamiński Władysław (1892-1971), T. VI,
 s. 87
 Kamiński Władysław (1901-1982), T. IX,
 s. 88
 Kandulski Władysław (1900-1971), T. VII, s.
 82
 Kandziora Karol Marcin (1882-1944), T.
 XIII, s. 83
 Kantecki Ludwik (1877-1963), T. I, s. 87
 Kapella Kazimierz (1884-zm. po 1933 r.), T.
 I, s. 88
 Kapuściński Janusz herbu Odrowąż (1898-
 1998), T. XIV, s. 78
 Karczewski Roman (1901-1963), T. VI, s. 87
 Karczewski Stanisław (1891-1955), T. XI, s.
 92
 Karłowski Tadeusz (1893-1936), T. IX, s. 89
 Karolewski (Królewski) Władysław (ur.
 1899), T. I, s. 89
 Karpiński Antoni (1855-1945), T. III, s. 100;
 T. XI, s. 93
 Karpiński Stanisław (1888-1976), T. II, s. 85
 Karpiński Władysław (1895-1940), T. I, s. 89
 Karpiński Wojciech (1893-1957), T. VII, s. 83
 Karpiński Zygmunt (1892-1981), T. III,
 s. 101; T. XI, s. 94
 Karwatka Jan (1892-?), T. VII, s. 84
 Kasior Paweł (1887-1983), T. XII, s. 77
 Kasperski Florian (1880-1960), T. I, s. 90
 Kasprowiak Józef (1891-1977), T. IX, s. 91
 Kasprowicz Bolesław Michał (1859-1943),
 T. II, s. 85
 Kasprowicz Bolesław Piotr (1895-1982),
 T. III, s. 102
 Kasprzak Andrzej (1891-1974), T. XIV, s. 79
 Kasprzak Jan (1875-1948), T. VI, s. 88;
 T. XII, s. 77
 Kasprzak Marcin (1892-1980), T. IX, s. 91
 Kasprzak Marian (1900-1995), T. VI, s. 89;
 T. XII, s. 78
 Kasprzak Mieczysław (1901-1967), T. XIV,
 s. 80
 Kasprzak Władysław (1900-1991), T. XI,
 s. 95
 Kaszub Ludwik (1898-1981), T. VII, s. 84; T.
 XI, s. 96
 Kawalka Feliks (1901-1983), T. I, s. 90
 Kawczyński Józef (1899-1920), T. I, s. 91
 Kaźmierczak Antoni (1901-1983), T. III,
 s. 104; T. XII, s. 85
 Kaźmierczak Franciszek (1889-1978), T. III,
 s. 104
 Kaźmierski Bolesław (1879-1945), T. II, s. 87
 Kaźmierczak Jan (1897-1972), T. IV, s. 76 ;
 T. XI, s. 97
 Kaźmierczak Tomasz (1850-1923), T. XIV,
 s. 81
 Kemnitz Michał (1892-1982), T. V, s. 79
 Kempniński Antoni (1897-1919), T. XIV, s. 83
 Kempniński Bolesław (1897-1919), T. XII,
 s. 79
 Kempniński Józef (1896-przed 1977), T. I, s. 91
 Kędzija Leon (1884-1958), T. III, s. 105
 Kędziński Anatol (1880-1964), T. V, s. 80;
 T. XI, s. 98
 Kędziński Lucjan (1881-1919), T. V, s. 81
 Kędziora Stanisław (1894-1920), T. I, s. 91
 Kiciński Adam (1900-1977), T. I, s. 92
 Kielbasiewicz Leon (1899-1995), T. I, s. 92

- Kiałbasiewicz Stanisław (1897-1959), T. IX, s. 93
- Kielczewski Karol (1899-1978), T. I, s. 93
- Kielczewski Stanisław (1893-1984), T. I, s. 94
- Kielczewski Stefan (1901-1986), T. III, s. 106
- Kierczyński Jan (1879-1927), T. VIII, s. 105
- Kierończyk Szczepan (1901-1963), T. VII, s. 85
- Kierski Witold Paweł (1899-1940), T. IX, s. 93; T. XI, s. 99
- Kijak Jan (1886-1968), T. III, s. 106
- Kinecka Jadwiga z domu Ligarzewska (1900-1964), T. VIII, s. 107
- Kitkowski Wincenty (1901-1985), T. VII, s. 86
- Kitkowski Zygfryd (1899-1960), T. VI, s. 90
- Kłaga Ignacy (1894-1972), T. I, s. 95
- Klawikowski Piotr (1892-1979), T. XII, s. 79
- Klecha Piotr (1901-1987), T. V, s. 82
- Kledzik Józef (1887-1948), T. II, s. 89
- Klein Jan Aleksander (1891-1940), T. X, s. 75
- Klemczak Edmund (1886-1939), T. IV, s. 77
- Klemczyński Andrzej (1887-1970), T. VII, s. 89
- Klepacz Józef (1899-1979), T. I, s. 95
- Klera Jan Nepomucen (1886-1951), T. II, s. 90
- Klewenhagen Brunon (1882-1940), T. I, s. 96
- Klich Edmund (1891-1967), T. III, s. 107
- Klicze (Klitsche) Józef (1898-1920), T. IX, s. 95
- Kliem Michał (1898-1942), T. IV, s. 79
- Klinik Józef (1890-1940), T. IV, s. 80
- Kłorek Antoni (1893-?), T. VII, s. 90
- Kłorek Antoni (1900-1984), T. VII, s. 90
- Kłorek Ludwik (1897-1982), T. III, s. 108; T. VIII, s. 109
- Kłorek Michał (1893-1978), T. VIII, s. 110
- Kłucz Antoni (1893-1939), T. IX, s. 95
- Kłucz Władysław (1897-1940), T. II, s. 91
- Kłuczyk Bronisław (1892-1975), T. XIV, s. 83
- Kłuczyński Józef (1893-1961), T. VII, s. 91
- Kłaczyński Kazimierz (1882-1941), T. III, s. 108
- Kłuczyński Marcin (1901-1984), T. VII, s. 91
- Kłuczyński Stanisław (1895-1936), T. IX, s. 98
- Kluj Jan (1895-po 1963?), T. XI, s. 101
- Kłodziński Adam (1875-1957), T. XII, s. 80
- Kłosowski Andrzej (1895-1945), T. I, s. 96, T. II, s. 91
- Kłosowski Henryk (1901-1986), T. I, s. 97
- Kmieć Stanisław (1898-1965), T. XI, s. 101
- Knajdek Antoni (1897-1975), T. VII, s. 92
- Knapp Jan (1896-1974), T. XI, s. 102
- Knast Dionizy (1899-1972), T. II, s. 92; T. IX, s. 99
- Kniat Mikołaj (1879-1956), T. IX, s. 100
- Kobusiński Stefan (1899-1974), T. IV, s. 80; T. XIII, s. 85
- Kobusiński Wojciech (1897-1982), T. IV, s. 82; T. XIII, s. 86
- Kochanowicz Kazimierz Aleksander (1881-1944), T. XIII, s. 87
- Kociemba Franciszek (?-1919), T. VII, s. 94; T. XIII, s. 89
- Kocur Adam Bronisław (1894-1965), T. III, s. 109
- Koczorowski Karol hrabia, h. Rogala (1884-1952), T. IV, s. 82; T. XI, s. 103
- Koczorowski Maciej h. Rogala (1884-1928), T. IV, s. 84; T. XI, s. 104
- Koczorowski Napoleon h. Rogala (1861-1930), T. IV, s. 85; T. XI, s. 106
- Kodur Czesław (1896-1966), T. VI, s. 91
- Koehler Zygmunt Klaudiusz (1875-1941), T. X, s. 77
- Kokociński Hilary Franciszek (1877-1933), T. IX, s. 101
- Kokociński Józef (1900-1954), T. XII, s. 80
- Kolasiński Ambroży (1902-1977), T. VIII, s. 111
- Kolasiński Jerzy (1891-1970), T. V, s. 83; T. XII, s. 81
- Kolendowicz Waław (1877-1949), T. III, s. 110
- Kończakiewicz Stanisław (1900-?), T. VII, s. 94; T. VIII, s. 111
- Kołodziej Antoni (1896-1970), T. I, s. 98
- Kołodziejowski Walenty (1899-1964), T. VIII, s. 112
- Kołpowski Antoni (1880-1957), T. VII, s. 94
- Kołpowski Tadeusz (1899-1978), T. VII, s. 95
- Komasiński Michał (1887-1971), T. III, s. 110
- Kominowski Stanisław (1900-?), T. VII, s. 95
- Komorowski Franciszek (1886-1956), T. V, s. 84
- Konarski Sylwester (ur. 1894), T. I, s. 98
- Konarszewski Daniel (1871-1935), T. V, s. 85
- Konewka Józef (1899-1940), T. II, s. 93
- Konicki Stanisław (1895-1977), T. VI, s. 92
- Konicki Sylwester (1899 - 1986), T. VI, s. 92
- Konieczny Antoni (1900-1980), T. III, s. 112

- Konieczny Jan (1892-1967), T. II, s. 94
Konieczny Stanisław (1878-1946), T. II, s. 94
Konieczny Stanisław (1894-1988), T. XII, s. 82
Konieczny Stanisław (1898-1986), T. III, s. 112
Konopka Józef (1896-?), T. VII, s. 96
Konowski Franciszek (1894-1975), T. XIV, s. 85
Konwerski Krzysztof Czesław (1896-1959), T. IX, s. 102
Kończal Franciszek (1894-1940), T. I, s. 98
Kończal Stanisław (1898-1958), T. IV, s. 86
Kopa Andrzej (1879-1956), T. II, s. 95
Kopaszewski Józef (1894-1982), T. VII, s. 96
Kopczyński Józef (1896-1979), T. IV, s. 87
Kopiński Leon Stanisław (1894-?), T. X, s. 78
Kopliński Władysław (1875-1937), T. V, s. 86; T. XII, s. 84
Koralewski Leon (1885-1941), T. XI, s. 107
Korbal Stanisław (1895-?), T. IV, s. 88
Kordus Stanisław (1900-1977), T. XI, s. 107
Korek Józef (1903-?), T. XIII, s. 89
Kornobis Tadeusz (1896-1939), T. XI, s. 108
Kornobis Wiesław (1900-1969), T. VI, s. 93
Kortus Ignacy (1897-1976), T. VII, s. 97
Kosicki Czesław (1902-1980), T. V, s. 87
Kosicki Józef (?-?), T. II, s. 98
Kosicki Kazimierz (1900-1920), T. II, s. 98
Kosicki Piotr (1896-1961), T. II, s. 99
Kosicki Stanisław (1898-1949), T. VI, s. 93
Kosicki Wawrzyn (1887-1955), T. II, s. 99
Kosiński Feliks (1889-1974), T. V, s. 88
Kosiński Wojciech (1897-1976), T. II, s. 100; T. XIV, s. 86
Kosmacz Andrzej (1894-1965), T. X, s. 79
Kosmala Stanisław (1897-1973), T. II, s. 101
Kosmowski Antoni (1899-1940), T. I, s. 98
Kssowski Jan (1898-1919), T. IX, s. 104
Kossowski Józef (1887-1967), T. V, s. 88
Kostecki Bronisław (1893-1967), T. IX, s. 104
Kostrzewa Stanisław (1896-1976), T. VI, s. 94
Kostrzewski Józef (1892-1978), T. VII, s. 98
Koszewski Stanisław (1895-1970), T. I, s. 99
Koszuda Franciszek (1894-1977), T. XII, s. 85
Koszutski (Leszczyc-Koszutski) Konstanty Albin (1882-1939), T. I, s. 99
Kościński Michał (1889-1947), T. XI, s. 109
Kośmider Stanisław (1889-1958), T. I, s. 101; T. XII, s. 85
Kotlarek Walenty (1897-1979), T. VII, s. 98
Kotlarski Bronisław (1893-1939), T. XIII, s. 90
Kowalczyk Adam (1894-1940), T. I, s. 101
Kowalczyk Adam Stefan (1896-1978), T. IX, s. 105
Kowalczyk Antoni (1895-1980), T. X, s. 79
Kowalczyk Franciszek (1890-1961), T. II, s. 102
Kowalczyk Jan (1889-1942), T. VII, s. 99
Kowalczyk Marcin (1899-1994), T. III, s. 113; T. VIII, s. 112
Kowalczyk Stefan (1898-1955), T. I, s. 102
Kowalewski Sylwester (1899-1985), T. VI, s. 95
Kowalewski Zygmunt (1897-1944), T. VI, s. 95
Kowalski Bolesław (1899-1982), T. X, s. 80
Kowalski Franciszek (1875-1946), T. VII, s. 100
Kowalski Franciszek (1900-1920), T. I, s. 102
Kowalski Kazimierz Józef (1896-1972), T. V, s. 89
Kowalski Stanisław (1900-1978), T. XIII, s. 91
Kowalski Wierusz Ignacy (1872-1932), T. IX, s. 107
Kowańdy Tomasz (1892-1981), T. XIII, s. 91
Koza Franciszek (1893-?), T. VII, s. 101
Koza Stanisław III (1882-1960), T. II, s. 103
Kozak Antoni (1898-1919), T. V, s. 90
Koziczyński Andrzej (1890-1974), T. VI, s. 96
Kozierowski Stanisław, Dołęga z Kozieroga z Łaszka Kozierowski, Kozierowski ze Skórzewa (1874-1949), T. VI, s. 97; T. XII, s. 86
Kozłowski Jan (1894-1974), T. VI, s. 99
Kozłowski Józef (1895-1967), T. XII, s. 88
Kozłowski Marian (1895-1974), T. VII, s. 101
Kozłowski Stanisław (1903-1990), T. I, s. 102
Krajewski Andrzej (1891-1982), T. I, s. 103
Krajewski Stanisław (1896-1981), T. IX, s. 108
Kramarczyk Leon (1896-1984), T. I, s. 104
Kramer Franciszek (1899-1946), T. II, s. 103
Kramer Ludwik (1900-1972), T. II, s. 104
Kramski Walenty (1899-?), T. VII, s. 102
Kranz Józef (1884-1939), T. IV, s. 90
Kraska Alojzy (1893-1970), T. IX, s. 109

- Krauze Edmund (1879-1919), T. XIII, s. 92
 Krawczyński Franciszek (1894-1976), T. II, s. 104
 Krawiec Michał (1899-1943?), T. VIII, s. 113
 Krenz Paweł (1896-1955), T. II, s. 105
 Kręć Stanisław (1893-1984), T. XII, s. 89
 Kręczyński Franciszek (1885-1961), T. IV, s. 90
 Kroll Jan (1898-1996), T. IV, s. 91
 Kroma Jan (1886-1964), T. IX, s. 109
 Kromrych Stanisław (1897-?), T. X, s. 81
 Król Bolesław (1898-1942), T. II, s. 106
 Król Ignacy (1891-1962), T. III, s. 113
 Król Władysław (1896-1945), T. III, s. 115
 Króliczak Wojciech (1893-1976), T. V, s. 91; T. XII, s. 90
 Królikowski Józef (1890-1968), T. VIII, s. 114; T. IX, s. 110
 Kruk Antoni (1896-1949), T. VI, s. 100
 Kruk Franciszek (1891-1964), T. VI, s. 101
 Krukowski Albin (1902-1982), T. III, s. 116
 Krumrey Franciszek (1902-1974), T. VI, s. 102
 Krupczyński Ignacy (1901-1940), T. X, s. 82
 Krupka Franciszek (1895-1967), T. VII, s. 103
 Krupka Franciszek (1902-1987), T. VII, s. 103
 Kruppiak Edmund (1890-1944), T. VIII, s. 114
 Kruszką Leon (1897-1960), T. IV, s. 92; T. VII, s. 104
 Kruszona Franciszek (1897-1961), T. X, s. 84
 Kruszona Wawrzyn (1897-1972), T. XIII, s. 94
 Kryger Marian (1901-1982), T. V, s. 92
 Kryjon Franciszek (1901-1987), T. V, s. 94
 Krysmann Stanisław (1902-?), T. VII, s. 105
 Kryszak Walenty (1897-1920), T. I, s. 104
 Krześniński Stefan (1897-1960), T. I, s. 105
 Krzeszewski Antoni Leon (1899-1959), T. XIV, s. 86
 Krzewina Zygmunt (1898-1976), T. I, s. 105; T. II, s. 107
 Krzykała Florian (1901-1941), T. V, s. 95
 Krzykała Wawrzyn (1871-1941), T. I, s. 107
 Krzywiński Witold Aleksander (1895-1940), T. X, s. 85
 Krzyżaniak-Młynarczykówna Józefa z domu Rekowska (1883-1973), T. XIV, s. 88
 Krzyżankiewicz Mieczysław (1882-1952), T. III, s. 117
 Krzyżanowski Franciszek (1861-1947), T. VII, s. 106
 Krzyżanowski Marian (1895-1971), T. XIV, s. 89
 Krzyżosiak Antni (1895-1950), T. IX, s. 111-112
 Księżniakiewicz Walenty (1892-1970), T. IV, s. 93
 Ksycki Antoni (1893-1979), T. XII, s. 91
 Ksycki Bronisław (1901-1974), T. VIII, s. 115
 Ksycki Stanisław (1898-?), T. XIII, s. 94
 Ksycki Sylwester (1897-1976), T. XII, s. 92
 Ksycki Teodor (1896-1962), T. XII, s. 93; T. XIII, s. 95
 Kubacki Antoni (1880-1956), T. I, s. 108
 Kubacki Jan (1885-1953), T. XI, s. 111
 Kubala Jan (1897-1968), T. XI, s. 112
 Kubala Marcin (1885-1972), T. VII, s. 108
 Kubera Czesław Antoni (1894-1965), T. I, s. 108
 Kubiak Jan (1899-1972), T. XII, s. 94; T. XIII, s. 95
 Kubiak Kazimierz (1898-1982), T. XIII, s. 96
 Kubiak Maksymilian (1891-1970), T. VII, s. 108
 Kubiak Stefan (1898-1974), T. IX, s. 112-113
 Kubiak Władysław (1878-?), T. VII, s. 109
 Kubicki Kazimierz (1869-1945), T. VI, s. 103
 Kubicki Leon (1871-1961), T. VII, s. 109
 Kubski Stanisław (1876-1942), T. IX, s. 113
 Kucal Czesław (1903-1973), T. III, s. 120
 Kuczowski Władysław (1898-1942), T. II, s. 109; T. III, s. 121; T. XIII, s. 97
 Kudłaszczak Józef (1891-1977), T. VII, s. 110
 Kudliński Stanisław (1897-1982), T. IX, s. 115
 Kufel Józef (1897-1976), T. VIII, s. 116
 Kuffel Walenty (1880-?), T. VIII, s. 116
 Kuik Jan (1895-1970), T. VII, s. 111
 Kuik Józef (1897-1969), T. VI, s. 104
 Kuik Józef (1899-1977), T. VII, s. 111
 Kuik Stanisław (1898-1951), T. VII, s. 113
 Kujawa Franciszek (1893-1976), T. I, s. 108
 Kujawa Ludwik (1900-1966), T. II, s. 110
 Kujawiński Antoni (1871-1925), T. XIV, s. 90
 Kukawka Wojciech (1895-1990), T. IX, s. 115
 Kukielka Stanisław (1894-1974), T. VI, s. 106
 Kulas Jakub (1899-1962), T. VIII, s. 117
 Kulawski Teofil (1894-1960), T. IX, s. 116
 Kulczyński Władysław (1898-?), T. IV, s. 93
 Kuliński Franciszek (1899-1981), T. VI, s. 107
 Kulizak Stanisław (1882-1939), T. IV, s. 95
 Kulka Wincenty (1897-1963), T. IX, s. 117

- Kulse Leonard (1893-1940), T. VI, s. 108
 Kupczyk Andrzej (1889-1991), T. X, s. 87
 Kupka Sylwester (1897-1969), T. IV, s. 96
 Kurczewski Piotr (1890-1983), T. I, s. 109
 Kurczewski Władysław (1898-1979), T. II, s. 111
 Kurkowiak Piotr (1900-1964), T. IV, s. 97; T. VIII, s. 117
 Kurnatowska Maria z domu Mielżyńska (1869-1925), T. II, s. 112
 Kuroszycki Piotr (1879-1947), T. I, s. 109
 Kurowski Aleksander (1879-1958), T. I, s. 110; T. VIII, s. 118
 Kurpisz Leon (1900-1919), T. V, s. 95
 Kurzawski Józef (1870-1925), T. I, s. 110
 Kurzawa Józef (1900-1973), T. X, s. 88
 Kusz Józef (1896-1919), T. II, s. 113
 Kuśnierzak Jan (1893-1977), T. IV, s. 97
 Kutschenreiter Otto (1876-1919), T. XI, s. 113
 Kutzner (Kucner) Jan (1900-1973), T. VII, s. 113
 Kwasek Jerzy (1900-1994), T. III, s. 122
 Kwaśniewski Józef (1898-1975), T. XII, s. 94
 Kwiatkowski Stanisław (1890-1976), T. VI, s. 109
 Kwiatkowski Wiktor (1901-1978), T. V, s. 95
 Kwiatkowski Wojciech (1893-1919), T. VI, s. 110
 Kycler Stanisław (1897-1982), T. IX, s. 118-119
- L.**
- Lakner (Lackner) Marian (1880-1936), T. III, s. 126
 Landzwojczak Jan (1893-1979), T. VIII, s. 119
 Lange Julian Bolestaw (1873-1954), T. V, s. 96
 Lange Marian Józef (1901-1943), T. I, s. 112, T. II, s. 114
 Langowicz Ludwik (1897-1974), T. IX, s. 119
 Lasik Stanisław (1897-1963), T. IV, s. 98
 Laskowski Franciszek (1891-1975), T. XIV, 91
 Laskowski Jan (1872-1939), T. VI, s. 110
 Laskowski Maksymilian (1896-1945), T. X, s. 89
 Latanowicz Marcin (1897-1985), T. III, s. 127
 Latosiński Stanisław (1893-1942), T. IV, s. 99
 Lebedziński Franciszek (1898-1980), T. XII, s. 95
 Lechna Andrzej (1894-1943), T. III, s. 127
 Lechna Antoni (1890-?), T. VII, s. 114
 Lechna Bartłomiej (1895-?), T. VII, s. 114
 Lechna Jan (1879-1945), T. VII, s. 115
 Lechna Wiktor (1898-1971), T. II, s. 115; T. XI, s. 113
 Lechna Wojciech (1856-1920), T. VII, s. 115
 Lehmann Michał (1900-1956), T. VII, s. 116
 Lehmann Wincenty (1898-1982), T. VII, s. 116
 Leis Stanisław (1886-1970), T. XIII, s. 98
 Lemański Franciszek (1894-1974), T. XIII, s. 98
 Lemański Piotr (1892-1970), T. VII, s. 117
 Lemański Walenty (1900-1919), T. VI, s. 111
 Lenartowski Franciszek (1899-1971), T. XIV, s. 94
 Leopold Wincenty (1891-1974), T. III, s. 128
 Leporowski Piotr (1898-1966), T. VIII, s. 121
 Lester Władysław (1898-1941), T. II, s. 116
 Leszczyński Leon (1880-1950), T. I, s. 112; T. XIV, s. 93
 Leśny Stanisław (1894-1977), T. III, s. 129
 Lewandowski Bronisław (1896-1962), T. XIV, s. 95
 Lewandowski Franciszek (1899-1977), T. XIII, s. 100
 Lewandowski Ignacy (1895-1982), T. IV, s. 100
 Lewandowski Michał (1895-1979), T. XIV, s. 95
 Lewandowski Włodzimierz Aleksander Marian (1894-1940), T. XII, s. 96
 Lewandowski Zenon Eugeniusz (1859-1927), T. I, s. 113
 Ligarzewski Apoloniusz (1895-1921), T. VIII, s. 122
 Ligarzewski Mieczysław (1891-1939), T. VIII, s. 123
 Ligarzewski Zygmunt (1893-1957), T. VIII, s. 125
 Linadzewski Bernard (1893-1970), T. XI, s. 114
 Linka Leon (1901-1973), T. XIV, s. 96
 Linke Antoni (1902-1982), T. VI, s. 112
 Linkowski Wacław (1893-1976), T. X, s. 90; T. XI, s. 114
 Lipiński Walenty (1897-1978), T. V, s. 98
 Lis Idzi (1883-1969), T. VII, s. 117
 Lis Wincenty (1890-1944), T. IV, s. 101
 Lis Władysław (1900-1980), T. III, s. 129
 Lisiak Ludwik (1896-1986), T. XIII, s. 100
 Lisiak Marcin (1898-1954), T. VIII, s. 129

- Lisiak Walenty (1900-1976), T. VII, s. 118
 Lisiecki Bolesław (1885-1954), T. I, s. 114
 Lisiecki Franciszek (1899-1986), T. IX, s. 120; T. XIV, s. 96
 Lisiecki Hieronim (1899-1980), T. VI, s. 113
 Lisiewicz Franciszek (1890-1972), T. XI, s. 115
 Lisiewicz Józef (1901-1984), T. XI, s. 116
 Lissowski Antoni (1889-1977), T. III, s. 130
 Litwiński Wiktor (1873-1952), T. III, s. 130
 Liwski Edward (1895-1972), T. VI, s. 115
 Londońska Maria Tekla z d. Dutkiewicz (1892-1978), T. I, s. 115
 Lorzak Zygmunt (1898-1942), T. X, s. 90
 Lorenz Antoni (1893-1974), T. VII, s. 119
 Lorenz Waław (1892-1919), T. XI, s. 117
 Lorkiewicz Michał (1897-1991), T. V, s. 99; T. IX, s. 122
 Lose Stanisław (1899-1970), T. V, s. 101
 Lowak Henryk (1885-1958), T. I, s. 116
 Lubiatowski Wincenty (1899-1977), T. X, s. 91
 Lubiński Bolesław (1896-1919), T. XIV, s. 98
 Lubryka Władysław (1900-1979), T. V, s. 105
 Lucińska Monika (1900-1988), T. IX, s. 124
 Ludwiczak Antoni (1901-1958), T. I, s. 116
 Luleczyński Jan (1886-1919), T. II, s. 116
 Luliński Teodor (1884-1968), T. VII, s. 120
 Lupa Franciszek (1896-1972), T. IX, s. 125
 Lupa Stanisław (1899-1945), T. XI, s. 118
 Lutomski Walenty (1900-1992), T. XII, s. 100
 Lutomski Wawrzyn (1895-1919), T. XIII, s. 105
- Ł.**
 Łakomy Edward (1894-1939), T. XIII, s. 106
 Łamaszewski Franciszek Adam (1894-1981), T. IV, s. 102
 Łapacz Józef (1899-?), T. IV, s. 103
 Łaszczyński Walenty (1896-1975), T. III, s. 132
 Łaszczyński Wojciech (1897-1961), T. II, s. 116
 Ławicki Stanisław (1896-1974), T. XIV, s. 99
 Ławniczak Stanisław (1900-1971), T. XIV, s. 100
 Łażewski Stefan (1895-1919), T. XII, s. 101; T. XIII, s. 107
 Łącki-Korzbok Stanisław (1866-1937), T. IV, s. 105
 Łech Stanisław (1892-1962), T. X, s. 92
 Łobza Waław (1900-1968), T. VI, s. 116
- Łojek Józef (1893-1981), T. IV, s. 107
 Łopatyn Mikołaj (1893-1969), T. X, s. 92
 Łozowski Franciszek (1901-1932), T. IX, s. 126
 Łożyński Józef (1878-1965), T. IX, s. 128
 Łubiński Antoni (1893-1941), T. XI, s. 118
 Łuczak Aleksander Kazimierz (1905-1975), T. XIV, s. 101
 Łuczak Bolesław (1901-1940), T. X, s. 93
 Łuczak Józef (1898-1975), T. III, s. 132
 Łuczak Walenty (1898-1983), T. V, s. 105
 Łuczewski Bernard (1903-1989), T. V, s. 109
 Łuczka Wojciech (1895-1949), T. VIII, s. 130
 Łukaszewski Franciszek (1894-1948), T. VI, s. 116
 Łukaszewski Franciszek (1898-1968), T. VII, s. 120
 Łukaszewski Paweł (1900-1967), T. VII, s. 121
 Łukowicz Stefan Szczepan (1894-1941), T. IV, s. 107; T. XI, s. 120
 Łusiewicz Stefan (1888-1958), T. IV, s. 108
 Łusiewicz Wojciech (1895-1979), T. XII, s. 101
 Łuś Franciszek (1885-?), T. I, s. 116
 Łuś Franciszek (1895-1971), T. XIV, s. 102
 Łysiak Stanisław (1885-1964), T. X, s. 94
- M.**
 Machaj Józef (1903-1988), T. I, s. 117
 Machajewski Franciszek (1897-1970), T. IV, s. 109
 Machajewski Marian (1899-1975), T. IV, s. 109
 Machajewski Stanisław (1900-1965), T. IV, s. 111; T. V, s. 111
 Machowiak Franciszek (1890-1975), T. III, s. 133
 Machowiak Jan (1899-1919), T. III, s. 134
 Machowski Jan (1894-1972), T. II, s. 117
 Machoy Hipolit (1893-1970), T. V, s. 113
 Machoy Jan (1900-1980), T. XIII, s. 108
 Machoy Maria (1894-1951), T. IV, s. 112
 Maciaszek Stanisław (1872-1930), T. II, s. 118
 Maciejewski Antoni (1901-1982), T. IX, s. 129
 Maciejewski Hipolit Ignacy (1903-1969), T. XIV, s. 103
 Maciejewski Roman (1898-1982), T. X, s. 95
 Maćkowiak Andrzej (1900-1940), T. VII, s. 121

- Maćkowiak Antoni (1899-1993), T. XIII, s. 109
- Maćkowiak Edmund (1901-1940), T. I, s. 117
- Maćkowiak Jan (1873-1965), T. XIII, s. 110
- Maćkowiak Jan (1894-1967), T. XII, s. 102
- Maćkowiak Marcin (1897-1942), T. XIII, s. 111
- Maćkowiak Stanisław (1891-1971), T. VI, s. 117
- Maćkowiak Stanisław (1895-1959), T. XI, s. 121
- Madalińska Maria (1885-1965), T. XII, s. 103; T. XIII, s. 111
- Maeusel Antoni (1883-1947), T. II, s. 119; T. XI, s. 121
- Magowski Jan (1899-1951), T. VI, s. 119
- Magowski Mieczysław (1886-1964), T. VI, s. 119
- Magowski Władysław (1890-1961), T. VI, s. 120
- Maik Jan (1892-1967), T. VII, s. 122; T. XIII, s. 112
- Maik Ludwik (1899-1971), T. IV, s. 113
- Maj Jan Andrzej (1895-1919), T. VI, s. 121
- Majchrzak Józef (1902-1975), T. III, s. 134
- Majchrzak Stanisław (1886-1967), T. VII, s. 122
- Majchrzycki Mieczysław (1900-1973), T. XIII, s. 113
- Majewicz Feliks (1901-1990), T. III, s. 135; T. V, s. 114
- Majewski Feliks (1890-1919), T. VIII, s. 132
- Majewski Walery (1905-1999), s. T. I, 118
- Małagowski Stanisław (1899-2002), T. IX, s. 129-131
- Malicki Tomasz (1901-1980), T. VII, s. 123
- Malicki Jan (1879-1936), T. VIII, s. 133
- Maliński Kazimierz (1872-1928), T. IX, s. 131
- Mallow Bogdan (1902-1944), T. IV, s. 113
- Mallow Wiktor Emanuel (1861-1933), T. IV, s. 114
- Malujdy Bolesław (1898-1991), T. XIII, s. 114
- Małecki Jan (1894-1964), T. X, s. 96
- Małecki Lucjan (1899-1979), T. I, s. 118
- Małecki Stanisław (1894-1973), T. X, s. 97
- Małecki Tomasz (1895-1984), T. IV, s. 115
- Małecki Walerian (1896-1971), T. XIII, s. 115
- Małecki Wojciech (1897-1968), T. I, s. 119; T. XII, s. 104
- Małek Władysław (1864-1935), T. IV, s. 116
- Małuszek Jan Antoni (1889-1977), T. VI, s. 121
- Mały Stefan (1888-?), T. VII, s. 124
- Małycha Wiktor (1897-1969), T. XIV, s. 104
- Małyszczak Ludwik (1898-1983), T. III, s. 135
- Mańczak Józef (1896-1940), T. V, s. 115
- Mańczak Ludwik (1884-1945), T. I, s. 120
- Mańczak Marcin (1892-?), T. VIII, s. 135
- Mańkowski Władysław (1898-1939), T. XIV, s. 105
- Marchelek Piotr (1900-?), T. VII, s. 125
- Marciniak Franciszek (1900-1999), T. XII, s. 104
- Marciniak Kazimierz (1894-1968), T. XIV, s. 106
- Marciniec Józef (1890-1971), T. VII, s. 125
- Marcinkowski Roman (1874-1929), T. I, s. 120
- Marcinkowski Stanisław (1882-1939), T. III, s. 136
- Marczyński Feliks (1895-1940), T. IX, s. 134; T. XI, s. 123
- Marendowski Franciszek (1894-1984), T. XI, s. 125; T. XIII, s. 116
- Markiewicz Stanisław (1891-1979), T. X, s. 98
- Markowski Karol (1890-1947), T. XIV, s. 106
- Markowski Wawrzyniec (1892-1960), T. XIV, s. 108
- Markwitz Władysław (1897-1992), T. VI, s. 123
- Marosz Władysław (1901-2000), T. III, s. 137
- Marszał Wiesław (1896-1963), T. I, s. 121
- Marszałek Paweł Jan Tymoteusz (1891-1962), T. I, s. 122
- Martenka Wiktor (1900-1985), T. VIII, s. 135
- Maryński Felicjan (1892-1920), T. I, s. 123
- Marzyński Antoni (1897-1963), T. II, s. 120
- Masiakowski Leon (1892-1939), T. VII, s. 128
- Masłek Antoni (1900-1973), T. XIII, s. 116
- Masłek Stanisław (1887-1952), T. XIII, s. 117
- Masłowski Zygmunt (1897-1932), T. IV, s. 116
- Maszek Feliks (1892-1941), T. XII, s. 105; T. XIII, s. 119
- Maszek Franciszek (1903-1977), T. VIII, s. 136
- Maszek Teodor (1882-1940), T. VIII, s. 137; T. IX, s. 136
- Mataczyński Roman (1892-1970), T. III, s. 139

- Matuszak Stanisław (1900-1966), T. X, s. 99; T. XI, s. 126
- Matuszak Walenty (1887-1971), T. VIII, s. 137
- Matuszek Stanisław (1898-1970), T. V, s. 116; T. VI, s. 124
- Matuszewski Ignacy (1895-1987), T. III, s. 141; T. VIII, s. 138
- Matuszewski Jan (1895-1978), T. VII, s. 132
- Matuszewski Jan (1899-1962), T. XIV, s. 110
- Matuszewski Marcin (1900-1995), T. VII, s. 132
- Matuszewski Michał (1896-1976), T. XIII, s. 119
- Matuszewski Stanisław (1900-1973), T. VII, s. 133
- Matysiak Bronisław (1899-1973), T. VIII, s. 139
- Matysiak Gracjan (1897-1987), T. IV, s. 117
- Matysiak Szczepan (1880-?), T. VII, s. 134
- Matysik Jan (1897-1973), T. IX, s. 137
- Mausch Kazimierz (1891-1927), T. V, s. 117; T. VI, s. 125
- May Józef (1893-1977), T. IV, s. 118; T. XI, s. 127
- May Stefan (1890-1940), T. VIII, s. 140
- May Stanisław (1892-1979), T. XII, s. 106
- Mayer Wacław (1872-1930), T. VIII, s. 142
- Mazurek Józef (1897-1979), T. VIII, s. 144
- Mazurkiewicz Roman (1887-1969), T. VIII, s. 145
- Mąderek Stanisław (1902-1961), T. VI, s. 126
- Madry Franciszek (1895-1941), T. VIII, s. 146
- Mądry Wincenty (1879-1962), T. II, s. 121
- Mądry Władysław (1900-1969), T. VII, s. 134
- Malerowicz Marian (1899-1952), T. IX, s. 137
- Mellenbrock Edmund Marian (1892-1977), T. VI, s. 127
- Mencel Jan (1897-1936), T. XIII, s. 120
- Menczyński Michał (1900-1986), T. V, s. 118
- Mendelski Leonard (1890-1940), T. X, s. 100
- Mende Edmund (1875 - 1933), T. II, s. 122
- Menzel Antoni (1903-1982), T. III, s. 141
- Mertyn Józef (1893-1972), T. IX, s. 138
- Mettler Władysław (1889-1919), T. XIV, s. 110
- Mędlewski Julian (1896-1975), T. III, s. 142
- Mędlewski Wiktor (1861-1924), T. III, s. 143
- Miałkas Wawrzyn (1890-1973), T. VIII, s. 148
- Michalak Walenty (1890-1962), T. III, s. 143
- Michalczak Stanisław (1897-1963), T. X, s. 102
- Michalczyk Antoni (1900-1988), T. V, s. 119
- Michalczyk Ignacy (1897-1940), T. VIII, s. 149
- Michalczyk Stanisław (1892-1940), T. VI, s. 128
- Michalski Andrzej Józef (1882-1960), T. I, s. 123
- Michalski Antoni (1880-1969), T. XIII, s. 120
- Michalski Antoni (1885-1965), T. II, s. 123
- Michalski Franciszek (1899-1940), T. VII, s. 134
- Michalski Jakób (1887-1952), T. VIII, s. 150
- Michalski Jan (1886-1949), T. II, s. 123
- Michalski Jan (1899-1945), T. IV, s. 119
- Michalski Józef (1900-1994), T. I, s. 124
- Michalski Kazimierz (1883-1956), T. I, s. 125
- Michalski Piotr (1895-1962), T. I, s. 127
- Michalski Stanisław Leon (1882 - 1953), T. II, s. 124; T. XI, s. 129
- Michalski Stefan (1872-1926), T. VI, s. 129
- Michalski Walenty (1890-1984), T. XII, s. 107
- Michałek Józef (1891-1984), T. XIV, s. 113
- Michałowski Franciszek (1898-1990), T. II, s. 125; T. VII, s. 136
- Michałowski Ignacy (1871-1945), T. III, s. 144
- Michałowski Nikodem (1896-1987), T. I, s. 127
- Mickiewicz Wincenty (1867-1940), T. II, s. 130
- Mieczkowski Leon (1871-1931), T. V, s. 120
- Miedziński Stanisław (1894-1945?), T. IV, s. 120
- Mielcarek Antoni (1899-1970), T. II, s. 126
- Mielcarek Jan (1898-1989), T. II, s. 127
- Mielżyński Jan (1900-1986), T. VIII, s. 150
- Mieszala Jan (1897-1948), T. VII, s. 137
- Miękus Józef (1891-1945), T. IV, s. 121
- Migaszewski Antoni (1900-?), T. II, s. 128
- Migdalek Stanisław (1892-1940), T. VIII, s. 151
- Miklaszewski Włodzimierz (1897-1919), T. I, s. 128
- Miklaszewski Zygmunt (1899-1973), T. XIV, s. 115
- Mikoliński Kazimierz (1894-1965), T. VI, s. 130
- Mikołajczak Ludwik (1898-1979), T. I, s. 128

- Mikołajczak Stanisław (1900-1970), T. XI, s. 130
- Mikołajczak Tomasz (1879-1955), T. V, s. 121; T. VIII, s. 152
- Mikołajczak Wojciech (1898-1972), T. XI, s. 131
- Mikołajczyk Stanisław (1895-1971), T. VI, s. 131
- Mikołajewicz Stanisław (1901-1919), T. IV, s. 122; T. XI, s. 131
- Mikołajewski Niepomucen (1877-1962), T. VIII, s. 153
- Milewska Lucyna Józefa Antonina (1889-1920), T. VII, s. 137
- Milewska Sabina (1893-1965), T. VII, s. 138
- Milewski Alfred Witold Teofil (1893-1959), T. VII, s. 138
- Milewski Jan (1893-1971), T. II, s. 128
- Milewski Jan Maria (1894-1964), T. XIII, s. 121
- Milewski Janusz Witold (1887-1953), T. VII, s. 140
- Milewski Józef (1892-1940), T. VI, s. 131; T. VII, s. 141
- Milewski Ludwik (1869-1940), T. II, s. 129
- Milewski Michał (1875-1935), T. IV, s. 122
- Milewski Witold (1891-1931), T. VII, s. 142
- Minkwitz Maksymilian (1876-1945), T. IX, s. 139
- Miński Stefan (1900-1987), T. V, s. 121; T. XII, s. 108
- Mirecki Stanisław Piotr (1895-1940), T. IX, s. 140; T. XI, s. 132
- Mischke Wincenty ps. Henryk Miśliwiecki, Jan Mayer (1894-1969), T. XIII, s. 122
- Misiak Adam (1892-1974), T. XIII, s. 125
- Misiek Stanisław (1901-1998), T. I, s. 129
- Misterski Władysław (1898-1979), T. X, s. 103
- Miśkiewicz Antoni (1890-1977), T. IV, s. 123
- Mizera Antoni (1892-1972), T. I, s. 130; T. V, s. 122
- Młynarz Józef (1895-1947), T. V, s. 122
- Mnich Franciszek (1888-1972), T. VII, s. 143
- Mocek Ludwik (1906-1990), T. IV, s. 124
- Mocek Szymon (1888-1960), T. I, s. 130; T. VIII, s. 154
- Moczko Ludwik (1877-1949), T. I, s. 131
- Moder Wojciech (1891-1972), T. III, s. 145
- Modlibowski Józef Walenty (1889-1942), T. III, s. 145; T. VI, s. 132
- Modrak Hieronim (1892-?), T. I, s. 132
- Modrzyk Stanisław (1898-1980), T. II, s. 131
- Molenda Bolesław (1895-1977), T. VII, s. 144
- Molik Jan (1900-1985), T. VII, s. 146
- Mołdrzyk Emil (1900-1961), T. VII, s. 149
- Morawski Czesław (1882-1954), T. III, s. 146
- Morawski Kazimierz (1884-1934), T. III, s. 146
- Mosiewicz Władysław (1880-?), T. III, s. 147
- Moś Ignacy (1872-1959), T. I, s. 132
- Motała Władysław (1886-1974), T. VI, s. 134
- Mroczkiewicz Leon Julian (1900-1971), T. XI, s. 133
- Mroczyk Władysław (1898-1971), T. VIII, s. 154
- Mroczyński Bronisław (1900-1996), T. X, s. 105; T. XI, s. 135
- Mroczyński Franciszek (1898-1975), T. s. 141
- Mróz Józef (1898-1986), T. VI, s. 135
- Mruk Antoni (1894-1978), T. VIII, s. 155
- Multana Ignacy (1897-1984), T. IV, s. 125; T. VIII, s. 157
- Murawski Marian (1895-1950), T. XIII, s. 125
- Musiał Franciszek (1900-1973), T. II, s. 132
- Musioł Stefan (1897-1987), T. II, s. 134
- Muszyński Józef (1899-1978), T. VI, s. 136
- Muszyński Stanisław (1900-1969), T. IX, s. 142
- Muszyński Szczepan (1890-1939), T. I, s. 133
- Mycielski Wojciech (1892-1940), T. IX, s. 143
- Myssak Stanisław (1897-1966), T. IV, s. 125
- Mytko Józef (1898-1979), T. VII, s. 150
- N.
- Nadolny Leon (1897-1978), T. V, s. 123
- Najdoch Stanisław (1897-1974), T. VI, s. 137
- Najgrakowski Stefan Antoni (1897-1946), T. XII, s. 109
- Namysł Jan (1882-1942), T. VIII, s. 158
- Namysłowski Czesław (1890-1956), T. VI, s. 137
- Napiecek Leon (1899-1975), T. III, s. 148
- Napieralski Bolesław (1894-1953), T. VII, s. 150
- Napierała Jan (1897-?), T. VIII, s. 159
- Napierała Klemens (1900-1986), T. III, s. 150
- Napierała Michał (1900-1968), T. XI, s. 136
- Napierała Roman (1876-1941), T. II, s. 135

- Napierała Stanisław (1892-1971), T. XIV, s. 116
- Napierała Stefan (1890-?), T. VIII, s. 160
- Napierała Wacław (1893-1951), T. VII, s. 151
- Narozny Stanisław (1888-1929), T. I, s. 133
- Nawracała Stanisław (1898-1983), T. VI, s. 138
- Nawrocik Franciszek (1901-1920), T. II, s. 136
- Nawrocik Jan (1895-1920), T. I, s. 133
- Nawrocki Ludwik (1893-1964), T. VI, s. 139
- Nawrocki Władysław herbu Lubicz (1890-1940), T. XIII, s. 126
- Niebalski Jan (1899-1992), T. VI, s. 140
- Niedziela Jan (1896-1945), T. IX, s. 144
- Niedzielski Ignacy (1890-1969), T. VII, s. 151
- Niedźwiedziński Bronisław (1882-1946), T. III, s. 151
- Niedźwiedziński Ignacy (1873-1941), s. 152
- Niegolewska Wanda (1877-1970), T. I, s. 134
- Niegolewski Stanisław (1899-2002), T. X, s. 106
- Nielacny Franciszek (ur. 1899), T. I, s. 136
- Niemier Stanisław (1899-1949), T. V, s. 125
- Niesobski Leon (1897-1967), T. I, s. 136
- Niesobski Władysław (1897-1945), T. V, s. 126
- Nietrzepka Ignacy (1892-1980), T. I, s. 137
- Nietsche Roman (1876-1947), T. II, s. 136
- Niewolak Stanisław (1897-1967), T. XIV, s. 117
- Nieznaný Powstaniec Wielkopolski - Grób Nieznanego Powstańca Wielkopolskiego w Bydgoszczy, T. III, s. 153
- Nieżykowski Kazimierz (1892-1987), T. V, s. 127; T. XI, s. 137; T. XII, s. 112
- Nijaki Franciszek (1894-1940), T. XIII, s. 132
- Niklas Jan (1893-1961), T. VI, s. 141
- Nitka Józef (1900-1959), T. VIII, s. 160
- Nitsche Wojciech Albert (1895-1965), T. X, s. 108
- Nogalski Wincenty (1899-1981), T. XI, s. 139
- Norkiewicz Andrzej (1899-1974), T. VI, s. 142
- Norkowski Bernard (1901-1975), T. IX, s. 144
- Nowacki Antoni (1900-1994), T. VI, s. 142
- Nowacki Izydor (1902-?), T. XIII, s. 133
- Nowacki Szczepan (1899-1979), T. IX, s. 145
- Nowacki Walenty (1900-1965), T. X, s. 108
- Nowacki Wojciech (1901-1986), T. X, s. 109
- Nowaczyk Franciszek (1898-1978), T. VII, s. 152
- Nowaczyk Franciszek (1899-1983), T. II, s. 137
- Nowaczyk Ludwik (1902-1940), T. VI, s. 143
- Nowaczyk Władysław (1896-1919), T. II, s. 138
- Nowaczyk Wojciech (1896-1980), T. II, s. 139
- Nowaczyński Wincenty (1883-1940), T. IX, s. 146
- Nowak Antoni (1887-1962), T. XII, s. 114; T. XIII, s. 133
- Nowak Antoni (1896-1988), T. II, s. 140
- Nowak Franciszek Józef (1880-1942), T. XIV, s. 118
- Nowak Franciszek (1889-1945), T. III, s. 157
- Nowak Franciszek (1900-1974), T. VII, s. 153
- Nowak Ignacy (1874-1936), T. XIV, s. 120
- Nowak Ignacy (1887-1966), T. XIII, s. 134
- Nowak Ignacy (1891-1940), T. VIII, s. 161
- Nowak Jan (1894 - 1940), T. II, s. 140
- Nowak Jan (1897-1968), T. VIII, s. 162
- Nowak Jan (1899-1977), T. VII, s. 153
- Nowak Jan (1900-1919), T. IX, s. 148
- Nowak Michał (1900-1976), T. VI, s. 144
- Nowak Mieczysław (1873-1972), T. X, s. 111
- Nowak Mikołaj (1889-1972), T. II, s. 141
- Nowak Stanisław (1883-1939), T. III, s. 158
- Nowak Stanisław (1892-?), T. VII, s. 154
- Nowak Stanisław (1895-1982), T. IX, s. 149
- Nowak Tadeusz (1898-1942), T. II, s. 142
- Nowak Teofila z domu Bonia (1902-1984), T. VII, s. 154
- Nowak Walenty (1895-1979), T. IX, s. 149
- Nowak Władysław (1899-?), T. VII, s. 155
- Nowak Władysław (1900-1977), T. IX, s. 151
- Nowakowski Feliks (1899-1970), T. XIII, s. 136
- Nowakowski Franciszek (1892-1973), T. VI, s. 145
- Nowakowski Jan (1901-1975), T. IX, s. 152
- Nowakowski Michał (1896-1931), T. XII, s. 115
- Nowicki Alojzy (1899-1978), T. VII, s. 156; T. VIII, s. 163
- Nowicki Andrzej (1877-1950), T. II, s. 143
- Nowicki Andrzej (1895-1976), T. VII, s. 156
- Nowicki Bolesław (1900-?), T. XIV, s. 120
- Nowicki Edmund (1891-1969), T. I, s. 137; T. V, s. 128
- Nowicki Edward (1899-1969), T. XIV, s. 121
- Nowicki Feliks (1898-1971), T. XIV, s. 121
- Nowicki Leon (1887-1973), T. XI, s. 140

Nowicki Ludwik (1885-1978), T. V, s. 129
Nowicki Roman (1900-1984), T. IX, s. 152
Nyka Ignacy (1899-1977), T. V, s. 129
Nykiel Kazimierz (1895-1942), T. II, s. 143

O.

Obiora Józef (1900-1988), T. XII, s. 116
Obrębrowicz Mieczysław (1889-1920), T. I, s. 137; T. VIII, s. 163
Obrębrowicz Tadeusz (1885-1940), T. I, s. 138; T. XII, s. 116
Ochocki Stanisław (1897-1981), T. III, s. 158
Ogrodowicz Antoni (1892-1970), T. I, s. 139
Ogrodowski Wacław (1903-1969), T. I, s. 140
Ogurkowski Czesław Bernard (1894-1966), T. IX, s. 153
Okoniewski Wincenty (1894-1979), T. I, s. 140; T. XII, s. 118
Okoniewski Wojciech (1894-1969), T. II, s. 144
Okraśniński Paweł (1893-1971), T. VI, s. 146; T. XII, s. 118
Okupniak Tomasz (1895-?), T. IV, s. 126
Olech Władysław (1892-1970), T. XIV, s. 122
Olejniczak Jan (1887-1973), T. IX, s. 155
Olejniczak Walenty (1897-?), T. I, s. 141
Olekszak Stanisław Józef (1900-1933), T. I, s. 142
Olejniczak Andrzej (1901-1988), T. VI, s. 147
Olejniak Michał (1895-1984), T. IV, s. 128
Olejnik Wojciech (1899-1929), T. IV, s. 129
Oliński Stanisław (1898-1985), T. X, s. 111
Olszanowski Ludwik (1899-1995), T. VI, s. 148
Olszewska Maria (1900-1989), T. III, s. 160
Olszewski Alfons (1899-1940), T. IX, s. 156; T. XI, s. 140
Olszewski Ludwik (1897-1987), T. II, s. 146; T. XI, s. 141
Olszewski Władysław (1895-1943), T. III, s. 162
Omiński Stefan (1889-1967), T. I, s. 142
Opalski Zbigniew (1900-1946), T. IX, s. 157
Orcholski Władysław (1895-1987), T. IX, s. 158
Oreś Michał (1898-1997), T. I, s. 143
Orlikowski Feliks (1900-1997), T. XII, s. 120
Orłowski Józef (1899-1919), T. XII, s. 120
Orłowski Zdzisław (1892-1982), T. III, s. 164
Orzałkiewicz Józef (1900-1989), T. VII, s. 157
Orzeł Władysław (1892-1963), T. IV, s. 130

Oses Andrzej (1897-1990), T. X, s. 113
Oses Leon (1900-1958), T. X, s. 114
Osesek Jan (1875-1928), T. IX, s. 159
Osmański Franciszek (1886-1959), T. I, s. 143
Osowski Ludwik (1900-?), T. VII, s. 158
Osowski Tomasz (1899-1986), T. V, s. 131; T. XII, s. 121
Ostroróg-Gorzeński Zbigniew (1869-1926), T. II, s. 147
Ostrowski Stanisław (1893-1976), T. X, s. 116
Owczarski Józef (1893-1940), T. I, s. 144
Owczarzak Antoni (1893-1984), T. XII, s. 122
Owczarzak Władysław (1898-1987), T. VIII, s. 164
Owoc Wincenty (1891-1960), T. I, s. 144
Ozdyk Franciszek (1897-1919), T. III, s. 166

P.

Pachciarz Franciszek (1899-1976), T. II, s. 149
Pacholczak Franciszek (1897-1976), T. X, s. 117
Pacholski Andrzej (1897-1930), T. I, s. 145; T. XIII, s. 137
Pachura Leon (1895-1967), T. VI, s. 149
Pacyński Władysław (1895-1980), T. VII, s. 158
Paderewski Ignacy Jan (1860-1941), T. V, s. 132
Pajkert Jan (1886-?), T. I, s. 145; T. XIII, s. 137
Pajkert Stanisław (1899-1986), T. VI, s. 150
Pajzderski Antoni (1884-1937), T. III, s. 168
Palacz Adam (1902-1958), T. I, s. 146
Paluch Mieczysław (1882-1942), T. V, s. 133
Palluth Antoni (1900-1944), T. XIV, s. 123
Panewicz Roman (1874-1945), T. IX, s. 159
Pardua Czesław (1893-1979), T. IV, s. 131
Parucki Józef (1900-1988), T. II, s. 150
Parysek Kazimierz (1899-1976), T. XIII, s. 138
Pasiński Franciszek (1902-1975), T. VI, s. 150
Pasiński Józef (1900-1972), T. VI, s. 152
Pastecki Ludwik (1892-1980), T. VI, s. 152
Paszkiwicz Franciszek (1896-1973), T. X, s. 118
Paszkiwicz Gustaw (1893-1955), T. V, s. 137
Paszkiwicz Józef (1898-1940), T. IX, s. 161; T. XI, s. 143

- Paszyński Alojzy (1900-1968), T. II, s. 151
 Patalas Władysław (1900-1939), T. IV, s. 131
 Patenkiewicz Franciszek (1888-1961), T. XIII, s. 138
 Patenkiewicz Jan (1886-1960), T. XIII, s. 139
 Pater Ludwik (1899-1958), T. IV, s. 132
 Patera Jan (1901-1976), T. II, s. 152
 Patyk Ludwik (1887-1954), T. II, s. 153
 Paul Władysław (1883-1952), s. T. VI., 153
 Pawełczak Władysław (1889-1954), T. III, s. 170
 Pawlaczyk Stanisław (1900-1958), T. III, s. 171
 Pawlak Ignacy (1899-1975), T. XII, s. 122
 Pawlak Jan (1887-1947), T. X, s. 119
 Pawlak Józef (1898-1939), T. IX, s. 163
 Pawlak Stefan (ur. 1895), T. I, s. 147
 Pawlak Szczepan (1898-1973), T. X, s. 120
 Pawlak Władysław (1901-1979), T. XIV, s. 124
 Pawłły Franciszek (1899-1977), T. II, s. 154
 Pawłowski Stanisław (1901-1997), T. I, s. 147
 Pawła Antoni (1891-1989), T. II, s. 155; T. IV, s. 133
 Pazgrat Franciszek (1901-1919), T. II, s. 157
 Pazgrat Walenty (1895-1919), T. II, s. 158
 Pecold Marian (1901-1985), T. V, s. 138
 Peisert Franciszek (1886-1940), T. IX, s. 165; T. XI, s. 144
 Pelarczyk Stanisław (1897-1984), T. X, s. 121
 Peksa Stefan (1897-1973), T. II, s. 158
 Pempera Franciszek (1902-1948), T. II, s. 159
 Pempera Marcin (1886-1980), T. II, s. 160
 Perkielewicz Wincenty (1902-1973), T. V, s. 140
 Perkiewicz Franciszek (1898-1980), T. IV, s. 135
 Perl Franciszek (1897-1957), T. III, s. 172
 Perż Kazimierz (1899-1940), T. XII, s. 124
 Pewiński Czesław (1898-1946), T. XI, s. 146
 Pękała Stanisław (1899-1956), T. III, s. 174
 Pflanz Sylwester (1883-1962), T. XIII, s. 139
 Piasecki Franciszek (1899-1979), T. IX, s. 167
 Piasecki Ignacy (1901-1956), T. V, s. 140
 Piasecki Jan (1878-1937), T. IV, s. 135
 Piasecki Kazimierz (1890-1940), T. IX, s. 167
 Piasecki Stanisław (1899-1983), T. I, s. 148
 Piasecki Szczepan (1894-1970), T. V, s. 141
 Piasecki Walenty (1893-1981), T. XI, s. 147
 Piaskowski Waclaw (1903-1995), T. X, s. 122
 Piątek Andrzej (1901-1950), T. V, s. 141
 Piątkowski Wojciech (1886-1944), T. VI, s. 154
 Piecha Stanisław (1890-1924), T. VIII, s. 165
 Piechocki Edmund (1883-1931), T. I, s. 148
 Piechowiak Józef (1895-?), T. IX, s. 168
 Pierzchała Antoni (1888-1969), T. X, s. 124
 Pieszak Józef (1886-1941), T. IV, s. 136
 Pietraszak Kazimierz (1893-1978), T. III, s. 175
 Pietrykowski Tadeusz (1895-1940?), T. IV, s. 137
 Pietrykowski Wincenty (1898-1940), T. VI, s. 155
 Pietrzak Leonard (1899-1975), T. XIV, s. 125
 Pietrzak Stanisław (1891-1938), T. XIV, s. 126
 Pietrzyński Bolesław (1897-1974), T. II, s. 160
 Pięta Feliks (1895-1919), T. XIV, s. 127
 Pięta Franciszek (1900-1973), T. VII, s. 159
 Pijarowski Ludwik (1898-1975), T. XIII, s. 140
 Pilaczyński Mieczysław (1883-1943), T. I, s. 149
 Piłsudski Józef Klemens (1867-1935), T. V, s. 142
 Pinczak Jan (1898-1987), T. I, s. 150, T. II, s. 161
 Pinecki Zygmunt (1885-1930), T. III, s. 175
 Piniński Bolesław Wiktor (1892-1940), T. XII, s. 124
 Pinkowski Władysław (1895-1976), T. X, s. 123
 Pińczak Ignacy (1896-1971), T. I, s. 150
 Pioch Leon (1898-1975), T. XI, s. 147
 Pioszczyński Walenty (1896-?), T. I, s. 150; T. XII, s. 126
 Piotrowski Stanisław (1887-1967), T. VIII, s. 166
 Piotrowski Walenty (1896-1919), T. VI, s. 156
 Piórek Lucjan (1891-1958), T. II, s. 161
 Piper Franciszek (1896-1971), T. XI, s. 148
 Piskulski Wincenty (1899-1972), T. XIII, s. 141
 Pitula Stefan (1890-1957), T. I, s. 151
 Piwecki Wojciech (1901-1994), T. I, s. 152
 Plackowski Jan (1893-1972), T. XIII, s. 141
 Plewka Franciszek (1900-1981), T. XIV, s. 128

- Plewka Stanisław (1898-2003), T. I, s. 153
 Pluciak Wawrzyniec (1891-1967), s. T. VI, s. 156; T. XII, s. 126
 Pluciński Jan (1889-1969), T. IV, s. 138
 Płaczek Franciszek (1897-1968), T. X, s. 125
 Płonczyński Władysław (1898-1977), s. T. VI, s. 157
 Płoszyński Franciszek (1869-1949), T. IV, s. 139
 Płócieniak Bolesław Teofil (1886-1932), T. VIII, s. 167
 Pniewski Wiktor (1891-1974), T. V, s. 145
 Pochanke Józef (1888-1942), T. IV, s. 140;
 Poczekaj Władysław (1885-1958), T. XIV, s. 129
 Poczta Michał (1893-1965), T. XII, s. 127
 Podhorski Włodzimierz, Zygmunt, Benedykt, Piotr (1884-1941), T. IV, s. 141; T. XI, s. 149; T. XII, s. 127
 Pogorzelska Zofia Helena (1899-1987), T. I, s. 154
 Pohl Adam (1895-1954), T. XI, s. 151
 Pohl Edward (1864-1935), T. XI, s. 152
 Pohl Feliks (1889-1987), T. VI, s. 157; T. XIV, s. 131
 Pohl Jan (1898-1983), T. XI, s. 153
 Pohl Józef (1892-1942), T. XI, s. 155
 Pohl Marian (1903-1953), T. XI, s. 155
 Pohl Stanisław (1893-1919), T. XI, s. 156
 Polachowski Kazimierz (1893-1941), T. IX, s. 169; T. XIV, s. 132
 Polaszewski Kazimierz (1898-1968), T. XII, s. 129
 Polcyn Kazimierz (1882-1950), T. X, s. 126; T. XII, s. 130
 Polcyn Leon (1885-1964), T. XIII, s. 144
 Polowczyk Antoni (1897-1945), T. X, s. 126
 Polowy Florian (1894-1987), T. III, s. 176
 Polsakiewicz Jerzy (1896-1971), T. XIV, s. 133
 Polus Jan (1898-1973), T. VI, s. 158
 Połomski Andrzej (1898-1987), T. V, s. 147
 Pomorski Konrad (1875-1939), T. I, s. 155
 Popielski Franciszek (?-?), T. III, s. 177
 Popielski Ignacy (1896-?), T. III, s. 177
 Poplewski Jan (1896-1950), T. XIV, s. 134
 Poprawa Wincenty (1889-1960), T. I, s. 156
 Poprawski Franciszek (1893-1970), T. II, s. 162
 Poprawski Jan (1898-1970), T. II, s. 163
 Poprawski Marian (1885-1940), T. II, s. 163; T. IX, s. 170
 Poprawski Stanisław (1894-1969), T. IV, s. 143
 Poprawski Teofil Józef (1876-1938), T. II, s. 164
 Posadny Jan (1895-1969), T. IX, s. 171
 Pospieszalski Antoni (1885-1953), T. IV, s. 144
 Powalisz Stanisław (1898-1968), T. XIV, s. 137
 Poznań Stanisław (1888-1963), T. II, s. 165
 Poznański Andrzej (1898-1984), T. II, s. 165
 Prałat-Czarnecka Apolonia (1888-1956), T. VI, s. 159
 Prauziński Leon (1895-1940), T. V, s. 147
 Preisler Michał (1880-1975), T. IV, s. 144; T. XI, s. 157
 Priebe Henryk (1884-1966), T. VI, s. 160
 Primke Kazimierz (1893-1953), T. XIII, s. 144
 Pruchniewski Franciszek (1878-1937), T. II, s. 165
 Prusinkiewicz Witold Celestyn (1896-1974), T. X, s. 127
 Prusinowski Czesław (1893-1924), T. VI, s. 162
 Prymas Jan (1899-1919), T. VI, s. 163
 Prymas Kazimierz (1897-1979), T. VI, s. 163
 Przemorski Franciszek (1893-1954), T. VII, s. 160
 Przemorski Kazimierz (1901-1978), T. VII, s. 160
 Przewoźny Jan (1898-1933), T. I, s. 156
 Przeździecki Waclaw Jan (1883-1964), T. V, s. 148
 Przybecki Jan (1882-1964), T. VII, s. 162
 Przybylski Adam (1888-?), T. VII, s. 162
 Przybylski Antoni (1905-1966), T. VIII, s. 169
 Przybylski Franciszek (1886-1919), T. XIII, s. 146
 Przybylski Franciszek (1889-1979), T. XI, s. 159
 Przybylski Jan (1897-1945), T. V, s. 150
 Przybylski Józef (1900-1963), T. IV, s. 146
 Przybylski Sylwester (1893-1970), T. III, s. 178
 Przybylski Wincenty (1896-1968), T. XIII, s. 147
 Przybył Bolesław (1900-1988), T. II, s. 166
 Przybył Franciszek (1900-1940), T. I, s. 157
 Przybył Władysław (1898-1982), T. VIII, s. 171

- Przybyła Marcin (1894-1987), T. VII, s. 163; T. XIII, s. 148
- Przybyła Wincenty (1890-1974), T. II, s. 167
- Przydanek Antoni (1898-1985), T. II, s. 167
- Przydanek Maksymilian (1900-1974), T. VII, s. 164
- Przydróżny Franciszek (1897-1978), T. VI, s. 164; T. X, s. 129
- Przygoda Jan (1881-1977), T. I, s. 158
- Przykucki Stanisław (1874-1951), T. III, s. 179
- Przyłucki Czesław (1889-1942), T. IV, s. 146
- Przystański Sylwester (1901-1972), T. II, s. 168
- Przywecki Michał (1898-1976), T. II, s. 169
- Psarski Zygmunt (1886-1954), T. VII, s. 164
- Psik Jan (1899-1945), T. II, s. 169
- Pufahl Roman (1894-1940), T. IX, s. 172; T. XIII, s. 148
- Pytlak Andrzej (1898-1978), T. VII, s. 166
- R.**
- Rabski Zygmunt (1885-1930), T. VII, s. 166
- Raczkowski Benedykt (1897-1968), T. V, s. 151; T. VI, s. 165
- Raczkowski Paweł (1901-1972), T. V, s. 152, T. VI, s. 167
- Raczkowski Sylwester (1899-1987), T. III, s. 180
- Radojewski Andrzej (1895-1983), T. VI, s. 167
- Radomski Bogdan Medard (1899-1940), T. IX, s. 174
- Radomski Józef (1902-1979), T. XI, s. 160
- Radomski Karol (1885-1978), T. VIII, s. 172
- Radtke Zygmunt (1902-1944), T. VI, s. 168
- Radzicki Antoni (1902-1939), T. VII, s. 167
- Radzicki Józef (1902-1961), T. XIV, s. 138
- Radziński Franciszek (1884-1949), T. II, s. 169
- Raczkowski Walenty (1892-1947), T. V, s. 153
- Rafiński Maksymilian (1893-1949), T. I, s. 158
- Rajczak Antoni (1899-1967), T. VI, s. 169; T. VII, s. 168; T. VIII, s. 173
- Rajewicz Jan (1900-1992), T. II, s. 170
- Rajewicz Michał (1899-1919), T. XII, s. 130
- Rajkowski Marian (1901-1938), T. XII, s. 132
- Rajncz Wacław (1897-1946), T. XIV, s. 140
- Raniewicz Feliks (1899-1977), T. XII, s. 132; T. XIII, s. 149
- Raniewicz Kazimierz (1895-1981), T. XI, s. 161
- Rapier Władysław (1900-1978), T. V, s. 153
- Raś Andrzej (1893-1965), T. XIII, s. 151
- Rataj Franciszek (1894-1958), T. VIII, s. 173
- Ratajczak Aleksander (1894-1983), T. I, s. 158
- Ratajczak Franciszek (1896-1966), T. IX, s. 175
- Ratajczak Franciszek (1900-1994), T. II, s. 170; T. XI, s. 162
- Ratajczak Ignacy (1896-1984), T. I, s. 159
- Ratajczak Ignacy (1900-1960), T. VII, s. 169
- Ratajczak Jan (1896-1954), T. V, s. 153
- Ratajczak Jan (1899-1919), T. X, s. 130
- Ratajczak Józef (1897-1942), T. V, s. 154; T. IX, s. 177
- Ratajczak Józef (1900-1979), T. IV, s. 147
- Ratajczak Józef (1901-1980), T. VII, s. 170
- Ratajczak Stanisław (1892-1957), T. IX, s. 179; T. X, s. 131
- Ratajczak Stanisław (1895-1939), T. X, s. 132
- Ratajczak Stefan (1901-1919), T. X, s. 133
- Ratajczak Zygmunt Jan (1894-1945), T. XIII, s. 151
- Rebelski Franciszek (1899-1919), T. VI, s. 170
- Refermat Wacław (1896-1966), T. VI, s. 170
- Refermat Wojciech (1899-1966), T. VI, s. 171
- Reinholz Józef (1884-1939), T. I, s. 160
- Reinke Franciszek (1901-1972), T. IX, s. 180
- Reinke Teofil (1890-1962), T. III, s. 181
- Reinsch Leon (1901-1984), T. III, s. 182
- Reiss Józef (1890-1980), T. XI, s. 162
- Rejek Franciszek (1901-1992), T. IX, s. 181
- Rejewski Jan (1900-1945), T. X, s. 134
- Rembowski Klemens (1893-1959), T. IX, s. 184
- Rembowski Stanisław Emil (1885-1920), T. IX, s. 184
- Reysowski Maksymilian (1898-1942), T. III, s. 183
- Rewoliński Stanisław (1894-1978), T. X, s. 135
- Rękosiewicz Hipolit (1901-1943), T. I, s. 160; T. XII, s. 133
- Rękoś Jan (1891-1978), T. XIII, s. 152
- Ringwelski Feliks (1901-1940), T. XI, s. 163
- Rogacz Stanisław (1896-1971), T. II, s. 171
- Rogała Wojciech (1899-1994), T. I, s. 162
- Rogalczyk Walenty (1901-1940), T. VII, s. 170

- Rogalewski Adam (1886-1951), T. II, s. 172
 Rogalewski Michał (1888-1953), T. I, s. 162
 Rogalski Ludwik (1872-1920), T. XII, s. 134;
 T. XIII, s. 153
 Rohde Bernard Ludwik (1886-1967), T. II,
 s. 173
 Rohde Bernard (1894-1978), T. XI, s. 164
 Rohde Jan (1877-1958), T. I, s. 163
 Rojda Jan (1895-1983), T. II, s. 174; T. III,
 s. 184
 Rokicki Franciszek (1898-1966), T. I, s. 163
 Rolewski Kazimierz (1887-1936), T. VIII,
 s. 175
 Romanowski Józef (1900-1986), T. I, s. 163
 Romel Jan (1891-1975), T. III, s. 185
 Rosadziński Adam (1900-1923), T. I, s. 165
 Rosicka Władysława z domu Chocieszyńska
 (1884-1962), T. IX, s. 185; T. XI, s. 165
 Rosik Jan (1894-1981), T. IV, s. 147
 Rosochowicz Bonifacy (1869-1946), T. IV,
 s. 148
 Rosolek Franciszek (1874-1951), T. II, s. 174
 Rosolek Tomasz (1898-po 1984), T. I, s. 165
 Rossa Wiktor (1889-1942), T. III, s. 186
 Rost Franciszek (1890-1940), T. IV, s. 151
 Roszczak Waław (1891-1920), T. VI, s. 171
 Roszyk Antoni (1892-1964), T. VII, s. 171
 Rozmarynowski Franciszek (1898-1964),
 T. XIII, s. 154
 Rozmiarok Stanisław (1899-1973), T. VII,
 s. 172
 Rozpłochowski Jan (?-1919), T. XII, s. 135
 Rozwalka Jan (1898-1967), T. II, s. 175
 Rożek Franciszek (1896-1986), T. II, s. 176
 Rożek Jan (1886-1940), T. IV, s. 152
 Rożek Marcin (1885-1944), T. V, s. 156
 Rubas Jan (1901-1940), T. IV, s. 153; T. IX,
 s. 186
 Rubaszewski Bolesław (1903-1945), T. II, s.
 177
 Ruchalski Kazimierz (1898-1973), T. XIV, s.
 141
 Ruciński Antoni (1899-1967), T. XIII, s. 154
 Ruciński Stanisław (1896-1977), T. III, s. 188
 Ruciński Władysław (1900-1919), T. XIV, s.
 142
 Ruda Wincenty (1882-1919), T. X, s. 135
 Rudnicki Adam (1890-1930), T. IV, s. 155
 Ruge Tadeusz (1886-1939), T. I, s. 165
 Rum Walenty (1899-1984), T. VI, s. 172
 Runk Alojzy (1898-1971), T. V, s. 157
 Ruszczyński Franciszek Ksawery (1874-
 1961), T. X, s. 136
 Ruta Jan (1885-1965), T. VII, s. 173
 Rutkowski Napoleon h. Pobóg (1868-1931),
 T. IX, s. 188
 Ryba Wawrzyn (1879-1940), T. VIII, s. 176
 Rybacki Jan Adam (1891-1972), T. X, s. 137
 Rybakowski Edmund (1883-1929), T. XII,
 s. 135
 Rybakowski Władysław (1885-1952),
 T. VIII, s. 177
 Rybarczyk Jan (1896-1979), T. VII, s. 173
 Rybarczyk Piotr (ur. 1894), T. I, s. 166
 Rybarczyk Piotr (1894-1989), T. I, s. 166
 Rybarczyk Stanisław (1901-1976), T. VIII,
 s. 178
 Rybczyński Antoni (1902-1972), T. XIII,
 s. 155
 Rybicki Kazimierz (1897-1985), T. III, s. 189;
 T. X, s. 139
 Rychlik Stefan (1891-1967), T. IV, s. 155
 Rychłowski Lucjan (1902-1965), T. V, s. 158
 Rynkowski Roman (1890-1971), T. I, s. 167
 Rynkowski Wawrzyniec (1900-1979), T. IV,
 s. 156
 Ryś Jan (1898-1981), T. X, s. 143
 Rządkowski Ludwik (1885-1939), T. XII,
 s. 136; T. XIII, s. 156
 Rzepa Jan (1899-2005), T. I, s. 168
 Rzyski Andrzej (1888-1954), T. II, s. 178
 Rzyski Karol (1885-1956), T. II, s. 178
 Rzyski Stanisław (1878-1942), T. II, s. 178
 Rzyski Władysław (1880-1926), T. II, s. 179
- S.**
 Saenger Franciszek Teodor (1878-1940),
 T. IX, s. 190
 Sałata Władysław (1896-1943), T. VII, s. 174
 Samberger Walenty (1877-1935), T. III, s. 194
 Sander Edmund (1901-1988), T. II, s. 179
 Sander Franciszek (1874-1939), T. II, s. 180
 Sass Jan (1898-1971), T. VI, s. 173; T. XI,
 s. 166
 Sauer Reinhold (1900-1940), T. I, s. 169
 Sawala Marcin (1898-1953), T. I, s. 169
 Schilf Czesław (1895-1976), T. XIV, s. 144
 Schmidt Adam (1881-1945), T. II, s. 180
 Schmidt Telesfor (1869-1942), T. VI, s. 173
 Schoen Antoni (1892-1978), T. IX, s. 191;
 T. XIV, s. 145
 Sekulski Stefan (1899 - 1959), T. II, s. 182
 Semba Józef (1898-1984), T. V, s. 158

- Serba Wawrzyn (1900-1968), T. VIII, s. 180
- Serbiak Franciszek (1895-1970), T. VIII, s. 180
- Setny Antoni (1892-1983), T. XIV, s. 147
- Seyda Antoni Florian (1858-?), T. V, s. 159
- Sękowski Antoni (1861-1940), T. VI, s. 175
- Schwartz Wincenty (1900-po 1970), T. VII, s. 175
- Serek Jan (1898-1987), T. VII, s. 175
- Siciński Adam Julian (1895-1975), T. I, s. 170
- Siciński Zygmunt Bolesław (1899-1940), T. IX, s. 192
- Sieciński Karol (1879-?), T. IV, s. 157
- Siemiątkowski Kazimierz Wojciech (1903-1940), T. IX, s. 194
- Sieradzki Sylwester (1895-1982), T. VI, s. 177
- Sierchuła Tomasz (1896-1930), T. IV, s. 158
- Sierpowski Jan (1890-1980), T. IX, s. 195;
- Sierpowski Jan (1900-1980), T. X, s. 144
- Sikora Antoni (1899-1975), T. XIV, s. 148
- Sikora Stanisław (1896-1920), T. VIII, s. 181
- Sikorska Apolonia z d. Płoszyńska (1875-1951), T. III, s. 194
- Sikorska Janina Władysława (1901-1975), T. V, s. 160; T. X, s. 145
- Sikorski Andrzej (1873-1939), T. III, s. 195
- Sikorski Bronisław ps. Cietrzew (1885-1937), T. XIII, s. 157
- Sikorski Franciszek (1905-1982), T. III, s. 196
- Siński Stanisław (1892-1983), T. XIV, s. 149
- Sitarz Leon (1900-1989), T. I, s. 170
- Siuchniński Józef (1887-1964), T. XIII, s. 158
- Siuda Józef (1878-1921), T. VIII, s. 182
- Siuda Stanisław (1880-1945), T. IV, s. 159
- Siwek Marian (1901-1977), T. XIV, s. 149
- Siwek Wincenty (1897-1919), T. XI, s. 166
- Skapski Konstanty Zdzisław (1894-1971), T. III, s. 197; T. VI, s. 177; T. XII, s. 137
- Skibiński Stanisław (1892-1975), T. III, s. 199
- Skibiński Wawrzyn (1901-1981), T. III, s. 200
- Skierecki Jan Niepomucen (1895-1968), T. VI, s. 179
- Skonieczny Mieczysław (1882-1969), T. XIII, s. 158
- Skonieczny Wincenty (1898-1976), T. III, s. 201
- Skorupiński Ludwik (1895-1986), T. X, s. 146
- Skorupka-Podlewski Juliusz Zygmunt (1884-1940), T. XIV, s. 150
- Skorupka Leon (1901-1940), T. II, s. 183
- Skotarczak Franciszek Ksawery (1901-1980), T. VI, s. 180; T. VII, s. 176
- Skotarczak Ignacy (1890-1919), T. VII, s. 176
- Skotarek Józef (1898-1943), T. XII, s. 139
- Skotarek Władysław (1894-1969), T. X, s. 146
- Skowroński Józef (?-1919), T. VI, s. 181
- Skórzewska z Radziwiłłów Maria herbu Trąby (1872-1944), T. VIII, s. 183
- Skórzewski Zygmunt Włodzimierz (1894-1974), T. VIII, s. 186
- Skrzydlewski Henryk (1888-1934), T. IX, s. 197; T. XI, s. 167
- Skrzydlewski Józef (1896-1952), T. IV, s. 160
- Skrzydlewski Kazimierz (1900-1968), T. XI, s. 168
- Skrzydlewski Tadeusz Alfons (1897-1970), T. IV, s. 162
- Skrzydlewski (Watta Skrzydlewski) Witold Jan (1894-1977), T. X, s. 148
- Skrzydlewski-Watta Lucjan Remigiusz (1859-1932), T. XIII, s. 159
- Skrzypczak Franciszek (1900-1955), T. III, s. 202
- Skrzypczak Ignacy (1880-1959), T. IX, s. 198
- Skrzypczak Jan (1886-1947), T. VI, s. 181; T. VIII, s. 193
- Skrzypczak Ludwik (1886-1953), T. IV, s. 163
- Skrzypczak Piotr (1896-1971), T. III, s. 202; T. XI, s. 169
- Skrzypczak Stanisław (1900-1920), T. I, s. 171
- Skrzypek Józef (1900-1986), T. II, s. 184
- Sławiński Jan (1893-1919), T. VI, s. 182
- Sławiński Jan Nepomucen (1895-1981), T. I, s. 171; T. XII, s. 140
- Sławiński Szczepan (1898-1966), T. VI, s. 183
- Słomian Michał (1891-1962), T. X, s. 150
- Słomiński Franciszek (1884-1932), T. VIII, s. 194
- Słowińska Klara (1907-1999), T. I, s. 172
- Słowiński Józef (1879-1939), T. VIII, s. 195
- Słowiński Marcin (1883-1940), T. I, s. 174
- Smarsz Władysław (1890-1977), T. I, s. 174
- Smektała Jan Stanisław (1890-1959), T. I, s. 175
- Sment Roman (1898-1988), T. I, s. 176; T. XIV, s. 152
- Smodlibowski Antoni (1901-1988), T. XIII, s. 164

- Smogulecki Paweł (1889-1978), T. XI, s. 170
 Smoliński Antoni (1901-1969), T. VII, s. 177;
 T. VIII, s. 197
 Smurawa Augustyn (1873-1948), T. I, s. 177
 Smurawa Stanisław (1897-1968), T. XIV,
 s. 153
 Smyczyński Zbigniew (1899-1971), T. X,
 s. 151
 Snadny Feliks (1910-1977), T. III, s. 204
 Sobala Ignacy (1898-1977), T. VII, s. 177
 Sobański Bronisław (1898-1974), T. II,
 s. 184; T. XI, s. 171
 Sobański Franciszek (1894-1970), T. II, s. 186
 Sobański Stanisław (1889-1972), T. X, s. 152
 Sobczak Michał (1900-1963), T. XIV, s. 154
 Sobczak Władysław (1887-1943), T. I, s. 177
 Sobierajski Stanisław (1898-1976), T. X,
 s. 153
 Sobieński Franciszek (1900-1986), T. III,
 s. 205
 Sobkowiak Stanisław (1902-1978), T. XII,
 s. 141; T. XIII, s. 166
 Sobociński Walenty (1898-1946), T. VII,
 s. 178
 Sobolewski Józef (1901-1945), T. I, s. 178
 Socha Władysław (1897-1979), T. X, s. 154
 Sokołowski Edmund (1894-1975), T. VI,
 s. 184
 Soloch Marcin (1897-1939), T. I, s. 179
 Sołtysiak Franciszek (1900-1969), T. VII,
 s. 179
 Sołtysiak Franciszek (1900-1980), T. IV,
 s. 164
 Sołtysiński Ludwik (1845-1928), T. V, 161
 Sondenhoff Maksymilian (1890-1940 ?), T. I,
 s. 179
 Soszyński Jan (1899-1986), T. I, s. 180
 Sowiński Stanisław (?), T. VI, s. 184
 Spojda Marian (1901-1940), T. IX, s. 199
 Sporny Jan (1902-1990), T. III, s. 205
 Springer Ludwik (1897-1973), T. VI, s. 185
 Spychałowicz Wojciech (1882-1928), T. VI,
 s. 186
 Sroczyński Stanisław (1899-1962), T. XIII,
 s. 167
 Sroka Stefan (1897-1957), T. XII, s. 141
 Stachecki Andrzej (1899-1945), T. X, s. 155
 Stachecki Antoni (1899-1973), T. IV, s. 165
 Stachecki Bolesław (1896-1977), T. IV, s. 166
 Stachecki Jan (1896-1920), T. IV, s. 166
 Stachecki Józef (1873-1964), T. X, s. 156
 Stachecki Ludwik (1895-?), T. IV, s. 167
 Stachecki Mikołaj (1891-1986), T. III, s. 207
 Stachecki Piotr (1900-1977), T. IV, s. 168
 Stachecki Stanisław (1898-1928), T. II, s. 187
 Stachecki Walerian (1900-1978), T. IV, s. 169
 Stachowiak Adam (1894-1978), T. I, s. 180;
 T. XII, s. 143
 Stachowiak Jan (1887-?), T. XI, s. 173
 Stachowiak Józef (1901-1973), T. XII, s. 143
 Stachowiak Kazimierz (1887-1942), T. IV,
 s. 170
 Stachowiak Paweł (1898-1940), T. II, s. 188
 Stachowiak Piotr (1900-1974), T. XIV, s. 155
 Stachowiak Wiktor (1900-1987), T. X, s. 158
 Stahr Władysław (1892-1940), T. IX, s. 201
 Stanek Ignacy (1893-1966), T. XII, s. 144
 Stanisławski Ignacy (1897-1965), T. XIV,
 s. 156
 Stanisławski Kazimierz (1890-1947), T. VII,
 s. 180
 Stanisławski Stanisław (1896-1940), T. VII,
 s. 181
 Staniszeński Bolesław (1880-1942), T. IV,
 s. 171
 Staniszeński Roman (1871-?), T. XI, s. 174;
 T. XIII, s. 167
 Stankowski Antoni (1898-1989), T. IV, s. 173
 Stankowski Kazimierz Antoni (1878-1929),
 T. IV, s. 174
 Stanowski Adam (1871-?), T. IV, s. 176
 Stańko Adolf (1883-1939), T. IX, s. 202
 Stark Władysław (1886-1939), T. IV, s. 177
 Starosta Franciszek (1895-1978), T. IV, s. 178
 Starosta Stanisław (1902-1992), T. VII,
 s. 182; T. VIII, s. 198
 Strybrat Leon (ok. 1890-1920), T. I, s. 181
 Starzak Jan (1892-1972), T. X, s. 159
 Staszewski Leonard Maksymilian (1877-
 1983), T. III, s. 208
 Stawny Adam (1897-1974), T. XIV, s. 157
 Stawny Jakub (1899-1977), T. IV, s. 178
 Stawski Jan Paweł (1895-1968), T. I, s. 181
 Stawski Józef (1895-1972), T. VIII, s. 199
 Stawski Stanisław (1891-1966), T. VIII,
 s. 199
 Stawski Stanisław (1903-1980), T. V, s. 162
 Stawski Walerian (1897-1940 ?), T. I, s. 182
 Stebner Franciszek (1898-1986), T. VII,
 s. 183
 Stefaniak Antoni (1899-1985), T. IV, s. 178;
 T. XII, s. 145
 Stefański Franciszek (1893-1976), T. V, s. 162
 Stein Cezary (1893-1949), T. XIII, s. 168

- Stein Feliks (1888-po 1937 r.), T. I, s. 182
- Stencel Jan (1894-1987), T. X, s. 160
- Stengert Jan Tomasz (1897-1968), T. XII, s. 146
- Stepczyński Cezary (1894-1983), T. III, s. 210
- Stepczyński Jan (1900-?), T. X, s. 161
- Stepczyński Jan (1900-1972), T. XI, s. 174
- Stepczyński Jan (1902-1997), T. X, s. 162
- Stepczyński Kazimierz (1881-1939), T. II, s. 189
- Stepczyński Leon (1893-1981), T. III, s. 210
- Stepczyński Marian (1899-1979), T. X, s. 163
- Sterna Jan (1890-1942), T. II, s. 191; T. IX, s. 204; T. X, s. 164
- Stęplewski Józef Władysław (1899-1940), T. II, s. 191
- Stęszewski Czesław (1893-1973), T. III, s. 211
- Stolpe Stanisław (1891-1952), T. III, s. 212; T. V, s. 163
- Stołowski Ignacy (1901-2001), T. IX, 204
- Straburzyński Maksymilian (1886-1976), T. I, s. 184
- Strehl Leon Kazimierz ps. Feliks (1891-1960), T. XIII, s. 169
- Stroiński Ludwik Franciszek (1865-1937), T. III, s. 213
- Stroiński Stanisław (1872-1954), T. I, s. 185
- Stróżyk Antoni (1899-1970), T. XI, s. 175
- Stróżyk Józef (1890-1951), T. I, s. 186
- Stróżyk Józef (1897-1984), T. II, s. 192
- Stróżyk Julian (1893-1919), T. VII, s. 183
- Stróżyk Walenty (1899-1980), T. VII, s. 184
- Struta Franciszek (1878-1968), T. XII, s. 149
- Struta Jan (1900-1988), T. II, s. 193; T. XII, s. 150
- Struta Józef (1874-1948), T. X, s. 165
- Struta Piotr (1878-1963), T. XII, s. 150; T. XIII, s. 172
- Stryczyński Jan (1866-1939), T. I, s. 186
- Strzelczyk Józef (1899-1975), T. VIII, s. 200
- Strzelecki Adam (1898-1977), T. I, s. 187
- Strzelewicz Jan (1898-1970), T. XIV, s. 157
- Strzyżewski Jan (1893-1982), T. III, s. 213
- Strzyżewski Józef (1902-1919), T. XIV, s. 158
- Strzyżewski Piotr (1899-1977), T. III, s. 215
- Strzyżewski Wiktor (1892-1979), T. IV, s. 180
- Strzyżewski Władysław Teodor (1896-1979), T. XIV, s. 159
- Styburski Stanisław (1898-1976), T. IV, s. 181
- Styczyński Tadeusz 1870-1942), T. IV, s. 182
- Styczyński Władysław (1900-1980), T. III, s. 216
- Styperek Jan (1899-?), T. VII, s. 184
- Styperek Maksymilian (1893-1974), T. VII, s. 185
- Styperek Stanisław (1896-1933), T. VII, s. 186
- Stypiński Ignacy (1892-1984), T. V, s. 165
- Stypiński Jan (1897-1984), T. V, s. 165
- Styś Antoni (1901-1976), T. XI, s. 176
- Styziński Walenty (1900-1977), T. VII, s. 187
- Sucharski Edward (1872-1935), T. X, s. 166
- Suchocki Stanisław Leopold (1855-1927), T. I, s. 188
- Suchora Jakub (1897-1949), T. I, s. 189
- Sulerzyski Józef (1888-1975), T. VIII, s. 201
- Sumiński Leon (1874-1942), T. I, s. 189
- Surdyk Marceli (1901-?), T. III, s. 216
- Susala Kazimierz (1895-1920), T. I, s. 190
- Sutarski Idzi Aegidius (1882-1935), T. VII, s. 187
- Sutkiewicz Bonifacy (1885-1975), T. X, s. 166
- Suwaliński Franciszek (1895-?), T. VII, s. 189
- Swoboda Jan (1900-978), T. X, s. 167
- Synoradzki Telesfor Józef (1894-1940), T. VIII, s. 202
- Szadkowski-Rola Jan Kanty (1883-1955), T. II, s. 194
- Szady Piotr (1885-1975), T. XIV, s. 160
- Szafarkiewicz Stanisław (1888-1919), T. I, s. 193
- Szaj Wojciech (1898-1964), T. XI, s. 177
- Szajkowski Bartłomiej (1877-1967), T. IX, s. 205; T. X, s. 168
- Szalewski Franciszek (1891-1977), T. X, s. 169
- Szała Antoni (1888-1961), T. II, s. 196
- Szała Józef (1890-1954), T. X, s. 169
- Szała Stanisław (1881-1968), T. I, s. 193, T. II, s. 196
- Szała Stanisław (1895-1977), T. I, s. 194
- Szała Walenty (1897-1987), T. VII, s. 190
- Szałek Stanisław (1885-1955), T. III, s. 217
- Szaroleтта Jan (1898-1989), T. VIII, s. 204
- Szatkowski Hipolit (1895-1971), T. I, s. 194
- Szczepaniak Franciszek (1897-1971), T. I, s. 195
- Szczepaniak Tomasz (1889-1944), T. X, s. 170
- Szczepanowski Tadeusz (1894-1922), T. X, s. 171; T. XI, s. 178

- Szczepeński Leon (1899-1973)
- Szczerbal Antoni (1891-1981), T. XIII, s. 173
- Szczerbicki Alfons (1899 - 1975), T. IV, s. 187
- Szcześniak Franciszek (1900-1991), T. XI, s. 179
- Szcześniak Kazimierz (1885-1945), T. IV, s. 188
- Szefner Wincenty (1899-1986), T. X, s. 172
- Szeszycki Seweryn (1897-1975), T. VII, s. 191
- Szkudlarz Antoni (1900-1980), T. I, s. 195; T. IV, s. 190
- Szmania Szczepan (1897-1982), T. I, s. 196
- Szmatuła Piotr (1892-1959), T. V, s. 166
- Szmyt Józef (1898-1980), T. VIII, s. 204
- Sznura Leon (1900-1919), T. X, s. 173
- Szott Wojciech (1892-1982), T. XII, s. 151
- Szpręga Augustyn (1896-po 1939), T. II, s. 197; T. IX, s. 206
- Szrant (Schrant) Aleksander (1880-?), T. IX, s. 207
- Sztukowski Józef (1883-1952), T. VIII, s. 205
- Szudrowicz Franciszek (1900-1987), T. XIV, s. 162
- Szukalski Alfons (1890-1942), T. IV, s. 190
- Szukalski Franciszek Ksawery (1878-1956), T. IV, s. 191
- Szulec Anna (1872-1949), T. VII, s. 193
- Szulec Antoni (1870-1945), T. VI, s. 188; T. XII, s. 151
- Szulec Antoni (1898-1971), T. III, s. 217
- Szulec Franciszek (1893-1940), T. I, s. 197
- Szulec Stefan (1898-1919), T. XII, s. 155
- Szulec Stefan (1899-1969), T. IV, s. 193; T. XII, s. 155
- Szulec Stanisław (1899-1970), T. V, s. 167; T. XII, s. 154
- Szulec Teodor (1883-1968), T. III, s. 219
- Szulec Władysław (1888-1939), T. V, s. 168
- Szulczewski Jerzy Wojciech (1879-1969), T. VII, s. 194; T. XI, s. 180
- Szuldrzyński Władysław Marian (1901-1984), T. XIV, s. 163
- Szumacher Stanisław (1892-?), T. III, s. 220
- Szuman Marian (1865-1930), T. IX, s. 208
- Szumiński Franciszek (1899-1944), T. XIV, s. 164
- Szutkowski Mieczysław (1902-1919), T. XII, s. 157
- Szweda Antoni (1894-1982), T. XIII, s. 173
- Szwałek Franciszek (1900-1963), T. X, s. 174
- Szwedek Franciszek (1895-1984), T. XIV, s. 165
- Szych Jan (1887-1959), T. VI, s. 191
- Szydłowski Walenty (1894-1966), T. X, s. 175
- Szyfter Józef (1893-1940), T. II, s. 198
- Szyfter Paweł (1993-1940), T. VI, s. 192; T. XII, s. 157
- Szyfter Stanisław (1891-1949), T. IV, s. 194
- Szyfter Wincenty (1897-1965), T. IV, s. 195
- Szyfter-Ubysz Zofia (1897-1968), T. VI, s. 193; T. XII, s. 158
- Szymanek Franciszek (1899-1962), T. II, s. 198
- Szymanowski Jan (1890-1926), T. III, s. 220
- Szymanowski Marcei (1872-1964), T. VIII, s. 208
- Szymanowski Stefan Ludwik (1896-1969), T. I, s. 198
- Szymanowski Teofil (1870-1955), T. V, s. 171; T. VI, s. 193
- Szymańska Jadwiga (1893-1981), T. XIII, s. 174
- Szymański Antoni (1900-1978), T. XIV, s. 166
- Szymański Franciszek (1884-1949), T. VI, s. 194
- Szymański Franciszek (1900-?), T. VII, s. 197
- Szymański Jan (1894--1987), T. II, s. 199
- Szymański Kazimierz (1898 - 1965), T. IV, s. 195
- Szymański Leonard (1900-1973), T. II, s. 200
- Szymański Stanisław (1891-1977), T. XIV, s. 167
- Szymański Sylwester (1897-1967), T. VI, s. 195
- Szymański Tadeusz (1894-1962), T. XI, s. 183
- Szymański Wacław (1896-1965), T. I, s. 199
- Szymczak Antoni (1899-1993), T. VII, s. 198
- Szymczak Bolesław (1890 - 1978), T. IV, s. 196
- Szymenderski Szczepan (1897-1974), T. XIV, s. 168
- Szymkowiak Jan (1900-1999), T. II, s. 200
- Szymkowiak Maksymilian (1896-1986), T. VI, s. 196
- Szymkowiak Stanisław (1901-1988), T. II, s. 202
- Szymkowiak Tomasz (1900-1994), T. V, s. 171

- Szymkowiak Walenty (1894-1970), T. III, s. 221
- Szymendera Stanisław Bolesław (1890-1923), T. IX, s. 208
- Szymoniak Teodor (1899-1919), T. XII, s. 158
- Szyper Stanisław (1888-1949), T. IV, s. 196
- Szyperski Julian (1894-1967), T. III, s. 222
- Szysza Franciszek (1888-1940), T. VIII, s. 209
- Szysza Piotr (1874-1965), T. II, s. 202
- Ś.
- Ślebioda Stanisław (1890-1967), T. VI, s. 197
- Śledzikowski Franciszek (1901-1962), T. I, s. 199
- Śledzikowski Julian (1903-1959), T. III, 223
- Śledzikowski Mieczysław (1875-1941), T. I, s. 201
- Śledzikowski Stanisław Antoni (1901-1948), T. IV, s. 197
- Śledziński Juliusz Karol (1876-1919), T. IX, s. 210
- Ślęzak Mikołaj (1897-1983), T. I, s. 202
- Śliwa Walenty (1880-1961), T. I, s. 202
- Śliwiński Czesław (1898-1973), T. I, s. 203
- Śliwiński Stanisław Bernard (1883-1941), T. II, s. 203
- Śliwiński Teodor (1900-1970), T. XIV, s. 169
- Śliwiński Władysław (1895-1986), T. III, s. 224
- Ślósarczyk Stefan (1886-1949), T. II, s. 206
- Ślósarek Telesfor (1900-1964), T. XI, s. 184
- Śmieczak Antoni (1893-1934), T. X, s. 176
- Śmierchalska Władysława (1891-1963), T. IV, s. 198
- Śmigielski Antoni (1899-1988), T. VI, s. 197
- Śniegocki Henryk (1893-1971), T. XII, s. 159
- Śramkiewicz Kazimierz (1875-1954), T. I, s. 204
- Świdorski Dominik (1898-1977), T. I, s. 205
- Świerczyk Wojciech (1898-1987), T. IV, s. 199
- Świerkowski Antoni (1899-1942), T. XI, s. 184
- Świetliński Franciszek (1889-1950), T. XII, s. 162
- Święcicki Roman (1898-1940), T. IX, s. 212
- Świtalski Jan (1901-1977), T. X, s. 176; T. XI, s. 185
- Świtalski Ludwik (1887-1969), T. VI, s. 199
- Świetlik Władysław (1882-1953), T. V, s. 172
- Świłoń Stanisław (1899-1994), T. V, s. 173
- T.
- Taczak Stanisław (1874-1960), T. V, s. 173
- Talarczyk Franciszek (1897-1951), T. VII, s. 200
- Talarczyk Ignacy (1889-1945), T. VI, s. 200; T. XI, s. 187
- Talarczyk Stanisław (1896-1940), T. XII, s. 163
- Talarowski Leonard (1902-1980), T. VIII, s. 211
- Tanaś Stanisław (1900-1966), T. IV, s. 200
- Targowski Jan (1895-1993), T. II, s. 206
- Tarkowski Jan (1899-1964), T. III, s. 225
- Tądrowski Wilhelm Kleofas (1883-1967), T. IV, s. 201
- Telega Franciszek (1897-1977), T. II, s. 207
- Terczewski Ignacy (1882-1919), T. V, s. 180
- Teski Józef (1899-1975), T. VII, s. 201
- Tetzlaff Bronisław (1895 - 1940), T. II, s. 208
- Thiel Michał (1900-1975), T. IV, s. 202
- Thiel Stanisław Lucjan (1881-1943), T. X, s. 178
- Thomas Paweł Bartłomiej (1891-1969), T. IV, s. 204
- Toboła Franciszek (1897-1962), T. XIV, s. 170
- Toboła Ignacy (1885-1947), T. X, s. 181
- Tomalak Wacław (1893-1968), T. XIII, s. 175
- Tomaszewski Aleksander (1891-1970), T. III, s. 126
- Tomaszewski Józef (1895-1919), T. XII, s. 164; T. XIII, s. 176
- Tomaszewski Józef (1897-1983), T. III, s. 229
- Tomaszewski Kazimierz (1881-1938), T. I, s. 205
- Tomaszewski Stanisław (1890-1939), T. III, s. 230
- Tomaszewski Władysław (1894-1973), T. III, s. 230
- Tomczak Andrzej (1896-?), T. IX, s. 213
- Tomczak Jan (1897-1969), T. V, s. 180
- Tomczak Marcin (1896-1959), T. VI, s. 200
- Tomczak Roman (1899-1984), T. XI, s. 188
- Tomczak Roman (1900-1973), T. I, s. 207; T. XIII, s. 176

- Tomczak Stanisław (1896-1919), T. XII, s. 164; T. XIII, s. 177
- Tomczak Walenty (1899-1973), T. VII, s. 202
- Tomiak Stanisław (1894-1975), T. IV, s. 205
- Tomkowiak Teodor (1883-1961), T. VII, s. 203
- Tomys Józef (1893-1940), T. II, s. 209
- Tonder Michał (1899-1975), T. II, s. 209
- Torz Stanisław (1899-1982), T. VI, s. 201
- Torzecki Feliks (1898-1942), T. VI, s. 201
- Traeger Albert (1892-1953), T. I, s. 207; T. XIII, s. 177
- Trafas Antoni (1898-1983), T. III, s. 233
- Tretyń Andrzej (1881-1920), T. IV, s. 207
- Trojanowski Sylwester (1891-1940), T. VI, s. 202
- Tryjanowski Stanisław (1890-?), T. III, s. 234
- Tryjanowski Wincenty (1897-1967), T. VI, s. 204
- Trzeciński Adam (1899-1954), T. VII, s. 204
- Trzebiński Bogdan (1876-1932), T. XI, s. 189
- Trzebnny Bolesław (1898-1977), T. XII, s. 165; T. XIII, s. 178
- Trzeciak Aleksandra (1886-1921), T. VIII, s. 212
- Trzeciakowski Józef (1871-1951), T. III, s. 235
- Trzeciakowski Marian (1899-1977), T. III, s. 235
- Tuliszka Piotr (1898-1967), T. IV, s. 207
- Tułodziecki Alfred Stanisław (1898-1940), T. X, s. 182
- Turek Andrzej (1900-?), T. VII, s. 205
- Turostowski Franciszek (1901-1987), T. VI, s. 204
- Turski Witold (1902-1970), T. VII, s. 206
- Turtoń Józef (1896-1919), T. XI, s. 190
- Twardowski Józef (1893-1982), T. XIV, s. 172
- Twardy Józef (1893-1953), T. VIII, s. 212
- Tyc Szczepan (1899-1992), T. I, s. 208
- Tyliński Ludwik (1898-1966), T. IX, s. 214
- Tyliński Stanisław (1899-1940), T. XII, s. 165
- Tyrakowski Jan (1895-1975), T. X, s. 184
- U.**
- Umbreit Henryk (1902-1983), T. I, s. 208
- Undrych Jadwiga (1900-1980), T. VII, s. 206
- Unrug Franciszek Józef (1887-1945), T. IX, s. 215
- Unrug Michał Józef (1896-1974), T. XIII, s. 179
- Urban Józef (1900-1977), T. XIV, s. 173
- Urbanek Roman (1899-1987), T. II, s. 210
- Urbaniak Ignacy (1893-1955), T. X, s. 185
- Urbanowski Jan (1897-po 1969), T. XI, s. 191
- Urbańska Pelagia (1875-1951), T. X, s. 185
- Urbański Józef (), T. XII, s. 166
- Urbański Roman (1897-1920), T. I, s. 210
- Ustasiak Jan (1897-?), T. X, s. 186
- Utaszewski Stefan (1899-1972), T. XIII, s. 180
- Utecht Leon (1900-1987), T. X, s. 186
- V.**
- Voelkel Stanisław (1886-1976), T. III, s. 236
- Vogel Dionizy (1896-1986), T. IV, s. 208
- Vogel (Fogel) Franciszek (1897-1970), T. I, s. 210
- Vogiel Waclaw (1881-1953), T. I, s. 211
- Vollmüller Walenty (1900-1977), T. VIII, s. 215
- W.**
- Wabiński Bolesław (1888-1978), T. XII, s. 166
- Wachoński Józef (1895-1956), T. VIII, s. 216
- Wachowiak Jan (1892-1968), T. IV, s. 210
- Wachowiak Leon (1899-1970), T. VII, s. 207
- Wachowski Tomasz (1899-1939), T. VI, s. 206; T. XII, s. 167
- Wachtel Mariusz (1892-1919), T. XI, s. 192
- Wadyński Józef (1891-1943), T. XI, s. 193
- Wagner Franciszek (1879-1954), T. VIII, s. 216
- Walczak Franciszek (1897-1993), T. X, s. 187
- Walczak Józef (1890-?), T. II, s. 210
- Walczak Szczepan (1899-1984), T. III, s. 237
- Walęsiak Józef (1893-?), T. III, s. 138
- Walęsiak Władysław (1901-1976), T. III, s. 239
- Walicki Józefat (1894-1978), T. II, s. 211
- Waligóra Edmund (1886-1943), T. XII, s. 167; T. XIII, s. 181
- Waligórski Kazimierz (1898-1941), T. III, s. 240
- Walkiewicz Bolesław (1898-1968), T. VI, s. 206
- Walkowiak Andrzej (1898-1971), T. II, s. 212
- Walkowiak Cezary (1897-1976), T. X, s. 188
- Walkowiak Feliks (1903-1939), T. VII, s. 207
- Walkowiak Franciszek (1897-1961), T. X, s. 189
- Walkowiak Franciszek Józef (1898-1919), T. XIV, s. 174

- Walkowiak Piotr (1898-1970), T. XI, s. 198
 Walkowiak Stefan (1897-1983), T. VIII, s. 217
 Walkowiak Walenty (1900-1940), T. VIII, s. 218
 Walkowiak Władysław (1898-zamordowany w obozie koncentracyjnym), T. XI, s. 195
 Walkowski Hipolit (1896-1961), T. IV, s. 210
 Wallicht Hipolit (1885-1933), T. III, s. 241
 Walter Jan (1895-1984), T. II, s. 212
 Walter Leon (1868-1939), T. II, s. 214
 Wasilewski Teodor (1885-1919), T. XI, s. 196; T. XII, s. 168
 Waśkowiak Jan (1903-1939), T. X, s. 190
 Watzon Paweł (1885-1965), T. X, s. 191
 Wawrzyniak Franciszek (1891-1980), T. I, s. 212
 Wawrzyniak Ignacy (1900-1983), T. I, s. 212
 Wawrzyniak Jan (1896-1972), T. VII, s. 208
 Wawrzyniak Ludwik (?-1919), T. XII, s. 169
 Wawrzyniak Tomasz (1895-1947), T. III, s. 242
 Wawrzyniak Stanisław (1901-1995), T. X, s. 192
 Wawrzyniak Waclaw (1891-1950), T. X, s. 193
 Wawrzyniak Władysław (1900-1990), T. III, s. 242
 Wegner Ignacy (1897-1992), T. VII, s. 209
 Wegner Witold Józef (1894-1920), T. V, s. 181
 Weigt Władysław (1869-1955), T. XIII, s. 182
 Weihs Franciszek (1897-1961), T. VIII, s. 219
 Wełnic Andrzej (1895-1976), T. XIII, s. 183
 Wełnicki Kazimierz (1901-1978), T. X, s. 193
 Wendland Franciszek (1886-?), T. VII, s. 209
 Wendland Joanna (1889-1968), T. VII, s. 210
 Wendland Władysław (1897-1976), T. X, s. 194
 Wejmann Wincenty (1892-1981), T. V, s. 182
 Werno Jan (1896-1977), T. X, s. 194
 Wesolek Czesław (1896-1966), T. V, s. 183
 Wesołowski Tadeusz (1903-2000), T. II, s. 214
 Weychan Julian (1889-1973), T. IV, s. 211
 Węclewicz Henryk (1901-1941), T. XIV, s. 175
 Węclewicz Marian (1903-1986), T. XII, s. 169
 Węclewicz Ryszard Franciszak (1899-1981), T. XIV, s. 175
 Węclewicz Tadeusz Józef (1899-1934), T. XIV, s. 176
 Węclewicz Walenty (1871-1924), T. XIV, s. 177
 Wężyk Henryk (1891-1920), T. I, s. 213
 Wężyk Józef (1871-1946), T. V, s. 184
 Wężyk Wojciech (1890-1920), T. I, s. 213
 Wiatr Stanisław (1895-1960), T. VIII, s. 220
 Wiatrolik Leopold (1890-1957), T. III, s. 244
 Wicher Edmund (1899-1978), T. XIV, s. 179
 Wichrowski Witold Antoni (1884-1940), T. I, s. 214
 Wiciak Antoni (1903-1967), T. VII, s. 210
 Wiciak Józef (1898-1975), T. VII, s. 211
 Wiciak Ludwik (1893-1973), T. VII, s. 212
 Wiciak Stanisław (1895-1983), T. VII, s. 213
 Wieczorek Józef (1900-1943), T. XIII, s. 183
 Wieczorek Nepomucen (1889-1920), T. I, s. 215
 Wieczorek Mieczysław (1897-1919), T. XI, s. 196
 Wielich Józef (1889-1969), T. II, s. 215
 Wieliški Antoni (1901-1976), T. VII, s. 214
 Wiertel Albin (1903-1985), T. II, s. 216
 Wierusz Ignacy (1896-1968), T. X, s. 195
 Wierusz Maria (1900-1968), T. I, s. 216; T. V, s. 185
 Wierusz Stefan (1900-1933), T. X, s. 197
 Wierzbiński Sylwester (1898-1971), T. IX, s. 217
 Wierzchaczewski Franciszek (1884-1947), T. III, s. 245
 Wierzchosławski Stanisław (1879-1969), T. VII, s. 214
 Wierzejewski Ireneusz (1881-1930), T. V, s. 185; T. XII, s. 171
 Wierzejewski Jan (1884-1937), T. XII, s. 173
 Wierzejewski Wincenty (1889-1972), T. XII, s. 175
 Wierzowiecki Stanisław (1899-1978), T. XIII, s. 184
 Wiewiórowski Władysław (1883-1919), T. I, s. 216
 Więckowiak Józef (1897-1972), T. II, s. 217
 Wikariusz Franciszek (1887-1958), T. IX, s. 218

- Wilczek Stanisław (1896-1976), T. III, s. 246; T. VIII, s. 220
- Wilczkowiak Franciszka z domu Dembska (1880-1963), T. VIII, s. 221
- Wilke Benjamin (1877-1919), T. X, s. 198
- Winięcki Franciszek (1883-?), T. V, s. 188
- Winięcki Stanisław (1886-1972), T. V, s. 188
- Winięcki Władysław (1901-1919), T. V, s. 189
- Winkler Wincenty (1899-1940), T. X, s. 198
- Winkowski Henryk (1897-1940), T. X, s. 199
- Winkowski Walenty (1875-1955), T. XII, s. 179
- Wiśniewski Hipolit (1901-1979), T. III, s. 246
- Wiśniewski Ignacy Roman (1898-1981), T. IX, s. 218; T. XII, s. 179
- Wiśniewski Leonard (1897-1985), T. I, s. 217; T. XII, s. 181
- Wiśniewski Michał (1890-1971), T. XIII, s. 185
- Wiśniewski Michał (1898-1961), T. II, s. 217
- Wiśniewski Piotr Paweł (1896-1978), T. XI, s. 197
- Wiśniewski Stanisław (1898-1940), T. X, s. 201
- Wiśniewski Walenty (1894-1977), T. I, s. 218
- Witajewska Marianna (Maria) (1879-1964), T. XII, s. 182
- Witaszyk Tomasz (1897-1977), T. X, s. 202
- Witkowiak Wojciech (1898-1940), T. X, s. 203
- Witkowski Antoni (1875-1962), T. IX, s. 219; T. XIII, s. 186
- Witkowski Franciszek (1891-1975), T. XIII, s. 187
- Witkowski Józef (1900-1989), T. XIV, s. 180
- Witkowski Ludwik (1898-1981), T. IV, s. 212
- Witkowski Michał (1898-1986), T. XIV, s. 180
- Witkowski Michał (1899-1973), T. VII, s. 215
- Witt Władysław (1900-1969), T. I, s. 218; T. XIII, s. 188; T. XIV, s. 181
- Wittchen Nikodem (1889-1940), T. I, s. 218
- Wize Krzysztof (1900-?), T. VI, s. 208
- Wlekiński Franciszek (1891-1992), T. VIII, s. 222
- Włodarczak Antoni (1900-?), T. VII, s. 215
- Włodarczak Stanisław (1897-?), T. VII, s. 216
- Włodarkiewicz Jan Józef (1897-1954), T. II, s. 218
- Wodniakowski Antoni Władysław (1877-1935), T. I, s. 219
- Wojasiak Franciszek (1896 - 1924), T. IV, s. 214
- Wojciechowski Antoni (1899-1969), T. X, s. 205
- Wojciechowski Jan (1884-1974), T. VIII, s. 223
- Wojciechowski Józef (1901-1989), T. II, s. 218
- Wojciechowski Kazimierz (1900-1984), T. IV, s. 215
- Wojciechowski Michał (?-?), T. VII, s. 216
- Wojciechowski Stefan (1896-1979), T. VIII, s. 224
- Wojczak Melchior (1886-1958), T. V, s. 189
- Wojczyński Leon (1889-1973), T. IX, s. 221
- Wojczyński Władysław (?-1919), T. XII, s. 184
- Wojtasik Piotr (1891-1979), T. I, s. 220
- Wojtczak Antoni (1902-1973), T. V, s. 190; T. IX, s. 221
- Wojtkiewicz Franciszek (1900-1977), T. X, s. 205
- Wojtkowiak Marcin (1899-1979), T. II, s. 219
- Wojtkowiak Nikodem (1889-1966), T. XI, s. 198
- Wojtkowiak Stefan (1901-1945), T. II, s. 221
- Wojtkowski Józef (1900-1977), T. VIII, s. 225
- Wolender Stanisław (1902-1981), T. XIII, s. 188
- Woliński Jan (1895-1971), T. I, s. 221
- Woliński Władysław (1883-1953), T. III, s. 246
- Wollher Józef (1875-1962), T. IX, s. 223
- Wolniczak Antoni (1898-1982), T. II, s. 222
- Wolniczak Franciszek (1900-1976), T. IX, s. 224
- Wolniewicz Władysław (1890 -1978), T. IV, s. 216
- Wolnowski Stanisław (1893-1940), T. VII, s. 217; T. XI, s. 200
- Wolnowski Stanisław 1900-1965), T. XI, s. 201
- Wolny Franciszek (1902-1975), T. VII, s. 218
- Wolny Ignacy (1899-1945), T. I, s. 221
- Wolny Józef (1885-1983), T. XI, s. 202
- Wolny Teodor (1901-1979), T. X, s. 206
- Wolski Tadeusz (1897-1983), T. IV, s. 217
- Woltmann Jan (1894-1969), T. XII, s. 184
- Woltman Józef (1892-1974), T. IV, s. 218
- Wołyński Wacław (1897-1986), T. II, s. 222
- Wołowicz Michał (1898-1982), T. XI, s. 202
- Wołyński Ignacy (1896-1985), T. IX, s. 225; T. XIV, s. 182

- Wołyński Niepomucen (1879-1948), T. IX, s. 225
- Wołyński Władysław (1897-1966), T. III, s. 247
- Woroch Jan (1897-?), T. VIII, s. 226
- Woroch Michał (1895-?), T. VII, s. 218
- Woroch Stefan, T. VIII, s. 226
- Worsztynowicz Feliks (1904-1980), T. XIV, s. 182
- Wosiek Jan (1893-1983), T. XIII, s. 190
- Wosiński Stanisław (1899-1969), T. VI, s. 209
- Woszak Andrzej (1893-1935), T. VI, s. 210
- Wośkowiak Władysław (1901-1977), T. VII, s. 219
- Wozignój (Wozimirski) Wawrzyniec (1892-1967), T. XIV, s. 183
- Woźniak Józef (1897-1986), T. X, s. 208
- Woźniak Jan (1885-1974), T. IV, s. 221
- Woźniak Kazimierz (1896 - 1968), T. II, s. 223
- Woźniak Władysław (1887-1975), T. V, s. 192; T. VI, s. 211
- Woźny Adam (1879-1939), T. IV, s. 221
- Woźny Kazimierz Henryk (1895-1940), T. IV, s. 224
- Wrombel Antoni (1902-1976), T. IX, s. 227; T. X, s. 209; T. XI, s. 203
- Wrombel Jan (1874-1971), T. IX, s. 228; T. XI, s. 204
- Wronka Andrzej (1897-1974), T. X, s. 209
- Wróbel Leon (1892-1962), T. IV, s. 225; T. V, s. 193
- Wróblewski Józef (1879-1920), T. III, s. 248; T. IX, s. 229
- Wróblewski Józef (1896-1975), T. III, s. 249
- Wróblewski Kazimierz (1898-1934), T. III, s. 250; T. VIII, s. 227
- Wrycza Józef (1884-1961), T. III, s. 251
- Wrzaliński Stanisław (1882-1950), T. X, s. 211
- Wrzalski Józef (1894-1983), T. V, s. 193
- Wrześniński Michał (1889-1974), T. X, s. 214
- Wrzeszcz Franciszek (1877-1954), T. XI, s. 205
- Wrzeszcz Kazimierz (1888-1964), T. X, s. 216
- Wrzyszczyński Władysław (1871-1946), T. XIII, s. 191
- Wstawski Józef (1900-1938), T. X, s. 217
- Wudziński Stanisław (?-1919), T. XII, s. 184
- Wujec Józef (1882-1980), T. III, s. 254
- Wyborski Feliks (1891-1940), T. X, s. 217
- Wyduba Sylwester (1893-1958), T. VI, s. 211
- Wylegała Franciszek (1893-1974), T. IX, s. 230
- Wylegała Ludwik (1897-1935), T. VII, s. 220
- Wyrembelski Jan (1887-1953), T. I, s. 222
- Wyrwa Bronisław (1890-1970), T. I, s. 223; T. XII, s. 185
- Wyrwa Czesław (1900-1942), T. V, s. 193
- Wyrwa Szczepan (1897-1983), T. VIII, s. 228
- Wysocki Bronisław (1863-1931), T. I, s. 224
- Wysocki Jan (1899 -1981), T. II, s. 223
- Wysocki Józef (1879 - ?), T. II, s. 225
- Wysocki Kazimierz (1892-1940), T. I, s. 224
- Wysocki Piotr (1898-1985), T. XIII, s. 192; T. XIV, s. 184
- Występski Antoni (1895-1919), T. VI, s. 212
- Występski Franciszek (1896-1980), T. VI, s. 213
- Występski Jan (1891-1947), T. VI, s. 213
- Występski Stefan (1899-1972), T. VI, s. 214
- Wytrykus Franciszek (1900-1974), T. VIII, s. 228

Z.

- Zabłocki Waclaw (1879-1973), T. I, s. 225; T. XII, s. 185
- Zabór Stanisław (1883-1981), T. IV, s. 226
- Zachwieja Józef (1887-1971), T. XIII, s. 193
- Zajdowicz Stanisław (1897-1969), T. V, s. 194
- Zakrzewski-Wyskota Stanisław (1902-1986), T. III, s. 254; T. XI, s. 206
- Zakrzewski Zdzisław (1870-1936), T. VII, s. 221
- Zalewski Tomasz (1880-1962), T. X, s. 220
- Zapłata Franciszek (1897-1993), T. IV, s. 226
- Zaraneek Franciszek (1884-1975), T. IV, s. 227; T. XII, s. 186
- Zaremba Adam (1892-1979), T. XII, s. 187
- Zawal Józef (1895-1962), T. IV, s. 228
- Zawisła Stefan (1892-1933), T. XI, s. 209
- Zawodny Stanisław (1892-1950), T. XIII, s. 194
- Zegar Ignacy (1897-1968), T. II, s. 226
- Zemler Michał (1889-1973), T. VII, s. 226
- Zemski Adam (1895-1919), T. V, s. 194
- Zeidler Bronisława (1896-1991), T. VI, s. 214
- Zeidler Konstanty (1862-1954), T. VI, s. 215
- Zenktelek Edmund (1886-1956), T. XIII, s. 194
- Zenktelek Kazimierz (1884-1955), T. IV, s. 228

- Zenkter Michał (1890-1936), T. XIII, s. 195
 Zenkter Roman (1889-1975), T. XIII, s. 196
 Zębski Tadeusz (1889-1967), T. XII, s. 188
 Ziała Franciszek (1895-1965), T. X, s. 221
 Ziała Michał (1899-1981), T. I, s. 226
 Zielewicz Stefan (1897-1963), T. IV, s. 231
 Zielewicz Władysław (1886-1984), T. II, s. 226
 Zieleziński Piotr (1873-1919), T. XII, s. 190
 Zieliński Bolesław (1900-1988), T. IV, s. 231
 Zieliński Franciszek (1893 - 1927 ?), T. I, s. 226
 Zieliński Franciszek (1898-1951), T. VI, s. 216
 Zieliński Klemens (1877-1939), T. V, s. 194; T. IX, s. 232
 Zieliński Stanisław (1896-1969), T. VIII, s. 230
 Zieliński Szczepan (1898-1979), T. III, s. 257; T. XIII, s. 197
 Zieliński Tadeusz Ludwik (1886-1963), T. IX, s. 234
 Zielke Stefan (1897-1958), T. I, s. 227
 Zielonka Marcin (1897-1940), T. XII, s. 190; T. XIII, s. 198
 Ziemiański Walenty (1900-1980), T. IX, s. 235; T. XIV, s. 186
 Zięta Józef (1900-1974), T. VI, s. 216
 Ziętkiewicz Ignacy (1890-1969), T. VII, s. 227; T. VIII, s. 230
 Ziętkiewicz Stanisław (1868-1946), T. IX, s. 236
 Złotogórski Ludwik (1888-1954), T. XIV, s. 187
 Znaniecki Michał (1885-1933), T. I, s. 227
 Zwoliński Wincenty (1899-1989), T. VII, s. 227; T. XI, s. 209
 Zydor Jan (1890-1971), T. III, s. 258
 Zygmantowski Stanisław (1894-1979), T. V, s. 196
 Zygmantowski Kazimierz (1902-1972), T. III, s. 259
 Zygmunt Franciszek (1889-1957), T. II, s. 228
- Ż.**
 Żak Wawrzyn (1901-1977), T. I, s. 228; T. XII, s. 191
 Żbikowski Bolesław (1878-1952), T. VI, s. 217
 Żelazek Stanisław (1885-1971), T. VII, s. 228
 Żelazny Stanisław (1893-1966), T. IX, s. 237; T. XIV, s. 189
 Żelazny Walenty (1891-1960), T. II, s. 228
 Żmizdiński Aleksander (1847-1931), T. IV, s. 234
 Żuchelkowski Edmund (1898-1939), T. I, s. 228
 Żuchelkowski Stanisław (1900-1976), T. IX, s. 238; T. XIV, s. 189
 Żurawski Antoni (1893-1980), T. V, s. 197
 Żurawski Marian (1902-1977), T. III, s. 260
 Życki Antoni (1856-1924), T. I, s. 229
 Życki Tadeusz (1896-1920), T. I, s. 230
 Żymiałkowski Feliks (1903-1988), T. VI, s. 219
 Żymiałkowski Kazimierz (1898-1958), T. VI, s. 220; T. XIII, s. 200

SPIS TREŚCI

1. Prof. zw. dr hab. Bogusław Polak, Powstańcy Wielkopolscy. Biogramy uczestników... - po latach piętnastu	5
2. Skróty językowe i ogólne	14
3. Skróty bibliograficzne	16
4. Biogramy	
Adamczak Stanisław (1896-1976)	18
Andrzejewski Ignacy (1897-1962)	18
Arudianów Jan Józef (1889-1983) ps. Turek	19
Bartkowiak Marian (1900-1975)	20
Bartkowski Edmund (1894-1939)	24
Bartlewski Franciszek (1894-1952)	26
Białecki Walenty (1890-1967)	26
Białecki Wincenty (1888-1983)	27
Biskupski Franciszek (1858-1929)	27
Biskupski Stanisław (1900-1974)	30
Bötcher (Böttcher) Ignacy (1897-1919)	31
Brochwicz-Donimirski August (1873-1952)	32
Budziszewski Józef (1893-1973)	34
Bugajewski Antoni (1899-1987)	35
Celka Jan (1899-1962)	36
Chęś Michał (1898-1948)	37
Chrastek Jan (1898-1979)	38
Chudziak Władysław (1875-1951)	39
Ciesielski Alojzy (1901-1972)	39
Ciesielski Ignacy (1899-1974)	40
Cieślik Ignacy (1898 - 1977)	41
Cofta Romuald Florian (1900-1979)	41
Czaplicki Franciszek (1900-1980)	42
Czarczyńska Marianna (z domu Szymańska)	43
Czarnecki Stefan (1893-1945)	44
Czwojdziniński Jan (1902-1966)	45
Dowbor Muśnicki Józef (1867-1937)	45
Dudziak Michał (1900-1980)	52
Dutkowiak Stefan (1898-1962)	53
Dworek Jan (1899-1945)	53

Eitner Stefan (1886-1937)	55
Fengler Władysław (1900-1969)	55
Fenrych Tadeusz Wiktor (1882-1942)	56
Filipowiak Piotr (1895-1984)	57
Fryder Jan (1898-1979)	58
Gabryelczyk Stanisław (1893-1967)	59
Gaiński Stanisław (1899-1991)	60
Gała Franciszek (1894-1981)	60
Garstecki Bronisław (1899-1961)	61
Geisler Jan II (1902-1954)	62
Gembiak Michał (1893-1984)	62
Glapka Wojciech (1899-1965)	63
Glinka Franciszek (1894-1976)	64
Glinka Jan Nepomucen (1892-1975)	64
Gładysz Marian Józef (1890-1968)	65
Głowacki Wawrzyniec (1900-1971)	66
Gogojewicz Władysława (Sława), z domu Budasz (1897-1972)	67
Gogół Stefan (1901-1967)	68
Gohl Stanisław (1900-1986)	69
Goliński Stanisław (1893-1943)	70
Goliński Władysław (1899-1978)	71
Gościniak Józef (1891-1966)	72
Górczyński Stanisław (1875-po 1958)	73
Grzempowski Stanisław (1893-1961)	73
Grzęda Stanisław (1882-1939)	74
Grzybowski Konstanty (1901-1967)	76
Hałas Franciszek (1898-1985)	77
Hałas Teofil (1893-1963)	79
Hanyż Andrzej (1901-1973)	79
Hojak Szczepan (1897-1966)	81
Jakubczak Stanisław (1898-1980)	81
Jankowski Franciszek (1899-1980)	82
Junghan Michał (1896-1982)	82
Kaczmarek Franciszek (1897-1968)	83
Kaczmarek Franciszek (1899-1980)	85
Kaczmarek Szczepan (1884-1939)	85
Kajdasz Wincenty (1894-1969)	89
Kajoch Ludwik (1877-1973)	90
Kalkowski Michał (?-1920)	92
Kaniewski Kazimierz (1897-1942)	92
Kasprzak Stanisław (1878-1964)	94

Katarzyński Antoni (1896-1920)	95
Kaźmierczak Antoni (1898-1989)	96
Kaźmierczak Michał (1884-1960)	96
Klich Leon (1886-1973)	97
Kłupś Michał (1895-1983)	98
Kłos Kazimierz (1893-1974)	99
Kmiecik Jan (1901-1985)	101
Knapp Antoni (1899-1981)	102
Kołąk Wojciech (1901-1986)	102
Komorniczak Ignacy (1898-1919)	103
Konieczny Edmund (1895-1978)	103
Koralewski Wojciech (1886-1959)	104
Kotecki Wacław (1897-1943)	105
Kowalski Stefan (1895-1981)	106
Krajewski Jan (1900-1990)	107
Kruszka Tadeusz (1898-1939)	108
Kryzan Franciszek (1877-1931)	109
Kubalewski Florian (1896-1966)	110
Kubalewski Józef (1888-1978)	111
Kubiak Franciszek (1901-1979)	112
Kujawski Alojzy (1903-1975)	113
Liebek Narcyz (1863-1946)	114
Małecki Sylwester (1900-1955)	115
Małecki Władysław (1891-1970)	116
Małecki Wojciech (1870-1946)	117
Mania Józef (1898-1978)	119
Michalak Ignacy (1896-1965)	120
Michalak Marcei (1899-1981)	120
Mięzał Marcin (Miezał Martin) (1899-1969)	121
Mięzał Stanisław (1900-1953)	123
Mięzał (Miezał) Władysław (1897-1943)	125
Mycielski Michał (1894-1972)	126
Mycielski Władysław (1894-1941)	127
Nawrocki Ludwik (1892-1974)	128
Niedziela Stanisław (1900-1946)	129
Niestrawski Hipolit (1886-1939)	130
Nowacki Franciszek (1898-1958)	131
Paczyński Jan (1895-1981)	131
Palicki Walenty (1893-1971)	132
Paluszkiewicz Ludwik (1898-1964)	133
Paszkie Józef (1902-1981)	134

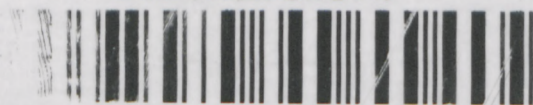
Pawełczyk Kazimierz (1891-1970)	134
Pawlak Franciszek (1898-1997)	135
Pawlak Jan (1895-1983)	136
Pawlak Władysław (1901-1979)	136
Pawłowski Jan (1886-1972)	137
Pazoła Franciszek (1898-1978)	138
Peisert Kazimierz (1892-1939)	139
Pflaum Antoni (1901-1976)	140
Pietraszewski Józef (1898-1985)	140
Pietrzak Kazimierz (1887-1966)	141
Piko Jan Roman (1895-1934)	142
Płotka Paweł (1874-1961)	143
Polaszek Franciszek (1872-1954)	143
Potworowski Edward Bronisław Marian (1885-1939)	144
Prusiewicz Kazimierz (1896-1981)	148
Przybylski Andrzej (1898-1967)	149
Raniewicz Walenty (1869-1946)	150
Raszewski Jan (1886-1940)	151
Ratajczak Kazimierz (1894-1989)	152
Rochowiak Onufry (1890-1977)	153
Roszczak Jan (1898-1985)	153
Rybacki Tomasz (1899-1940)	154
Rzekowicz Piotr (1899-1939)	155
Rzyski Roman (1900-1984)	155
Sarnecki Franciszek (1871-?)	156
Sawrzyński Kazimierz (1897-1975)	157
Schoener Franciszek Ksawery (1899-1959)	158
Serek Andrzej (1897-1978)	160
Simiński Tadeusz (1899-1950)	161
Siwek Jan (1891-1972)	162
Skarbiński Leon (1890-1962)	164
Skarbiński Waław (1886-1977)	165
Skrzypczak Michał (1898-1949)	166
Staniszewski Waław (1886-1970)	172
Styza Andrzej (1861-1943)	172
Szudra Jan (1897-1972)	175
Szulc Tomasz (1902-1974)	176
Taczak Stanisław (1874-1960)	177
Tomaszewski Franciszek (1900-1978)	183
Waligóra Tomasz (1878-1935)	184
Warchlewski Jan (1898-1969)	185

Wieruszewski Franciszek (1877-1965)	186
Wierzbicki Bogdan Julian (1905-1969)	189
Wiśniewski Stanisław (1898-1990)	190
Wojciechowski Jan Adam (1896-1976)	190
Wojciechowski Wincenty (1899-1977)	191
Wozignój Wincenty (1899-1962)	192
Zalewski Wojciech (1898-1975)	192
Zawiasa Franciszek (1898-1964)	194
Zawiasa Władysław (1890-1974)	195

5. Aneks: Spis biogramów zamieszczonych w: „Powstańcy wielkopolscy.... Biogramy uczestników powstania wielkopolskiego 1918/1919”, tomy I – XIV, Poznań 2005 – 2017	196
6. Spis treści tomu XV	234

WOJEWÓDZKA BIBLIOTEKA PUBLICZNA
CENTRUM ANIMACJI KULTURY W POZNANIU

BIBL.REGION.

000-186797-00-0